DEBACQ LIBRARY

C. II.
16/e
~~9419~~
172u/A.

Celsus

JHD 24/8/52

888

42153

JODOCI LOMMII BURANI

REIPUBLICÆ NERVIORUM MEDICO PHYSICI;

COMMENTARII DE SANITATE TUENDA,

IN PRIMUM LIB. DE RE MEDICA AUREL. CORNELII CELSI, Medicorum Romanorum longè Principis.

EDITIO NOVA EMENDATISSIMA.

CUM INDICE RERUM ET VERBORUM Accuratiſſimo.

AMSTELODAMI,
Sumptibus SOCIETATIS.

MDCCXLV.

WELLCOME
HISTORICAL
MEDICAL
LIBRARY

ILLUSTRISSIMO
HEROI
GULIELMO A NASSAU
PRINCIPI AURANTIO,
COMITI BURANO, &c.
Jodocus Lommius Buranus.

S. D.

QUos anno ſuperiore de Sanitate tuenda Commentarios tibi, clementiſſime Princeps, manu ſcriptos dicaveram, eos jam typis excuſos ſub auſpicio nominis tui emiſi. Videretur profectò ſeriùs id à me factum, quàm aut tuæ expectationis, aut meæ promiſſionis ratio ferat, niſi hoc opus ſemel remiſſum, & interjectis dein

aliquot menſibus ſecundò veluti ad Momi lucernam (ut ſic dixerim) inſpectam judicaſſem parum bene maturuiſſe. In ejus itaque elimationis curam more æmuli lectoris pertinaciùs intento, labor mihi per ſingulas partes crevit, comperique id minimè vanum eſſe quod apud Platonem legitur, δευτέρων ἀμεινόνων. At diſſolvi me tandem hinc, idemque opus etſi non uſquequaque perpolitum, multis tamen in locis caſtigatius feci. Quod quidem nunc feliciter natum credam, ſi ut ſemel fortunatum, tuæ cùm placeret Celſitudini, fuit, ita eam in hac nova luce promerebitur vivacitatem, qua ſæpè caruiſſe maximorum etiam virorum monumenta fatali quadam temporum malignitate deprehenſum eſt. Idque vel noſter hic abundè docet AUR. CORNEL. CELSUS tanta ſæculorum penè omnium exercitus injuria, ut paucis lectus, vix ullis intellectus, pleriſque omnibus ne Medicus quidem habitus ſit, vir alioqui (quod confidenter dicam) eminentiſſimus, non

ſolùm in medendi ſcientia, ſed in iis etiam ſtudiis quæ nomen ſibi ab humanitate vendicant. Cui rei fidem propoſitum facit opus, breve quidem illud, at eximiè cùm elegans tum eruditum, ſuppellectilem continens raram ac precioſam ditiſſimos artis Apollineæ theſauros, adeò ut accuratiùs id intuenti è beatiſſimo illo pectore Hippocratis fluxiſſe res, ſermo ab ipſis formatus Gratiis credatur. Itaque major mihi alacritas, ſtudiumque commentandi majus injectum eſt, quoniam id videbam tanto jure in hoc me autore licere facere, quanto in aliorum veterum ſecundum Hippocratem nemine. At enim vereor, ne, quemadmodum Alexandrum Macedonem non niſi ab unico pingi Apelle, & fingi à Lyſippo fas erat, ſic ego quoque Latinorum Medicorum primati CELSO parum doctus ſervierim interpres. Verum ignoſcent boni virium imbecillitati mearum, ſi parum pro tanti autoris dignitate præſtitiſſe videbor, favebunt autem benevolo ſtudio, quod hu-

milioribus me rebus accommodans parvos artis tyrones pleniore demeritus ſim officio. Horum enim commodis ut quàm maxime ſervirem nulla mihi res ad ſedulitatem defuit. Etſi intelligo conatum hunc meum nonnullis ſuperfluum eſſe videri editis nuper in lucem ante me emendatiſſimis Hieremiæ Brachelii, & Gulielmi Panthini in hunc autorem commentationibus. Euge, bene habet. Prævertit operis editionem invidia, haud leve (uti ſpes eſt) quantulæcunque in eo virtutis omen. Næ iſti cenſores parùm intelligunt materiem hic abundè ſuppetere, dignam arte & ingenio multorum: tum ejus eſſe notæ ſcriptorem CELSUM, ut eum commentari nunquam quiſquam plus ſatis poſſit. Jam verò quod bonorum iſtorum me dicunt hoc ſcripto minuiſſe autoritatem, id factum nego. Nuſquam enim quemquam licenter laceſſivi, ubique ſobriè atque humaniter meam ſententiam rebus controverſis interpoſui. Ad quam utique rem non defuit mihi exem-

plum virorum haud incelebrium, quo exemplo id licere me ſine vituperio facere, quod illi cum gloria fecerunt putavi. Accedit illud quod reticere nullo modo poſſum: libentiſſime hîc me à complurium Neoticorum defeciſſe ſcriptionibus, quos non pudet, cum nihil ipſi pro facultate proprii ingenii cudant, aliena turpiter miſcere, & ex veterum ſcriptis bonis nova facere non bona. Hoc, ſi quid à multis aliis revera differam, non tam fas eſt à me nunc dici, quam eruditorum hominum decerni judicio, idque ne contumelioſus eſſe, aut arrogans videar, eorum ſecutus exemplum, qui alienos convellendo labores avarè precium laboribus ſtatuunt ſuis. Sed redeundum ad CELSUM eſt, quem ſanè miror jam inde ex tam longo ævo interpretibus carere. GALENUM verò tot otioſis undique onerari Commentariis, autorem haud ita malè perſpicuum, ſed & effuſiſſimo quodam ingenii luxu plus ſatis multum, ac mole (quod dicitur) laborantem ſua. Quantò verò glo-

rioſius fuerat, doctam illam priſcæque diſciplinæ æmulam CELSI brevitatem ſcriptis locupletaſſe, neque adeò obſtictè Græcorum faviſſe ſtudiis, ut nulla ſubinde fuerit religio Romanis ingeniis oppedere? Illud à Marco Cicerone dictum ſemper probavi: Omnia Latinos inveniſſe meliùs quàm Græcos, aut ab illis accepta feciſſe meliora. Mitto reliqua, vel hoc certè nomine coli CELSUM oportuit, quòd poſthabitis *Diocle*, *Praxagora*, *Herophilo*, *Aſclepiade* idque genus ſuperiorum temporum Archiatris totum penè ſe ad unicum applicuerit *Hippocratem*, quem ipſe virum arte facundiaque dicit inſignem & Medicinæ omnis parentem. Simileque veri eſt, eo ipſum magiſtro edoctum, ut cætera omnia, ſic hæc iſta quoque conſervandæ ſanitatis præcepta poſteritati diligentiſſimè ſcripta reliquiſſe. Quò minus placet quod fieri hodie à multis video, fidiſſimum hunc valetudinis aſpernantibus cuſtodem, & verſiculos aliquot inconditos, ſcholamque neſcio quam

ſequentibus Salernitanam, qua vix ſcio, an quicquam in literis Medicorum inelegantius ſit aut indoctius. Sed eſt hæc ſtudiorum peſtis optimis quibuſque Profeſſoribus non infrequens, ut contemptione ſui laborent, ejuſdemque tanta aliquando vis fuit, ut vel ipſum obliteraſſet *Hippocratem*, tanta alioqui doctrinæ fama clarum, niſi jamjam labeſienti ſuppetias tuliſſet divinitùs miſſus *Galenus*, qui ſub obſcura ejus autoris ſcripta ſubtilius excolens, ſcriptis illuſtravit ſuis, venerabiliaque hominibus ſeculorum omnium effecit. Id exemplum mihi quoque erga CELSUM uſurpare volenti ingens inceſſit cupiditas ruinoſum hunc Autorem ſublevandi, proque ſuo merito ſempiternæ poſterorum conſecrandi memoriæ. Delegi autem primum operis librum ea de cauſa, quod ad plurimos ipſum pertinere ſcirem, ſeu optima continentem præcepta tutandæ ſanitatis, ſine qua nihil in vita ſuave ne ipſis quidem eſſe Regibus poteſt. Ergo ut primum longos elucubratus labores factus mihi

voti compos viſus ſum, cœpi egomet mecum cogitare atque animo circumſpicere unde Herculem mihi aliquem ἀλεξίκακον contra obtrectatorum maledicentiam aſciſcerem, in eaque jam tum deliberatione aliquouſque fluctuantem tua me Celſitudo Heros Illuſtriſſime confirmavit commodiſſima quidem viſa illa, cujus defendi patrocinio, & dignitate ornari noſter libellus poſſit. Magnæ mihi ſeſe rationes obtulerunt nuncupationis hujus. Primoque omnium obverſabatur animo ingentium recordatio beneficiorum, quibus conjugis tuæ clementiſſimæque Principis noſtræ, partim avus fœlicis memoriæ Florentius ab Ecmonda, partim parens Maximilianus (ambo animis, ambo inſignes præſtantibus auſis) meum piæ recordationis parentem olim affecêre, conceſſo per omnem Buræ Comitatum Secretarii (quod vocant) officio, quam equidem intuitus beneficentiam partium mearum duxi munuſculo hoc literario (quando alio nequeam) utcunque ſtudere rependere. Quin ve-

niendum ad te potius, generoſiſſime Princeps, qui auſpicatiſſimi connubii fœdere noſter factus rerum Burenſium habenas, poſt fortes illos viros ipſe fortiſſimus tenes, tuoſque tibi cives tot tantiſque beneficiis indies demereris, ut vel exarſerit mihi hinc animus cupiditate primitias ſtudiorum meorum Amplitudini conſecrandi tuæ. Quod inceptum eo majori voluptati tibi fore confidebam, quo plus valere par erat officium & clientis & civis. Poſtremò haud me fefellit, quantum ornamenti vigiliis his ex præfatione ſit acceſſurum nominis tui; cujus magnificentiam nunquam æſtimare pro merito poſſum, nedum oratione conſequi. Tam enim deſunt ingenio verborum pondera, quam materiæ ingenium deeſt. Quo facilius etiam abſtinebo claritatis tuæ præconiis ſeu infinitis, deficiamque à vulgi ſententia, qui talia vehementer ſuſpicere, pauloque adulantius uſurpare hoc loco poſſet. Illud apprimè certum puto, tuas illas nobiliſſimæque familiæ tuæ virtutes adeò jam ubique terrarum ſuis florere

laudibus cœpiſſe, ut his mea celebratio nihilo plus conciliare ſplendoris poſſit, quàm clariſſimæ meridiei. Ipſæ ſiquidem ſic ſunt optimo ſtatu, ut ſublimi oratione qua caremus, nihil ſint accepturæ decôris, vulgari, quæ nobis magis propria, multum videantur amiſſuræ. Vale patriæ decus. Tornaci Calendis Decembribus, anno poſt natum Chriſtum 1557.

JODOCI LOMMII
IN
CORNELIUM CELSUM
PRÆFATIO.

R*EPUTAREM ego modis omnibus fœlices litteras ceu veras animorum cultrices, ſtrenuaſque nominis nunquam intermorituri patronas, ſummæ voluptatis, inexhauſtæque plenas illecebræ, ſi non tam iniquos paſſim haberent in ſe judices. Siquidem ita exiſtimo: ut plures ſemper (quod ille ait) malos. ſic & indoctos eſſe, qui ea, quæ non didicerunt, non ſolum malè judicant. ſed etiam odio perſequuntur. Adhæc permultos etiam, qui ſeſe videri eruditos ſtudent, video nihil propemodum quod ipſi non fecerint, probare, aut ſi fortè quid in alio laudant, id temerario animi impetu, non conſilio facere. Et quid inter hæc quæſo peritioribus accidere moleſtius poteſt, quàm tot exhauſtis omni vita laboribus, tanto & roboris corporei, & rei familiaris impendio ingratam poſteritatem juviſſe?*

Quid verò calamitoſius quàm eò rem rediſſe, ut in cultiſſimo illo agro diſciplinarum infelix lolium, & ſteriles dominentur avenæ? Exercuit hæc ſtudiorum peſtis aliquouſque, præcipuæ notæ Medicos Græcos pariter atque Latinos, idque haud ita multis ante nos annis cum ſola coleretur Arabum proſapia, ejuſque princeps (uti prædicant) Avicennas. At vicêre tandem barbariem ingenia, ſtudioque hominum quos nuper vidimus, effectum eſt, ut deſertis Arabiæ gravibus Lacunis, ſaluberrimi cœperint Græciæ Latiique fontes peti. Unicus videatur iſti calamitati ſupereſſe Celſus, autor ſiquis alius, ut excellentiſſimus, ita ſumma contra ſæculorum pene omnium depreſſus invidia. Nam ſua ætate pauloque poſt deſertè ipſum vixiſſe, hinc ſciri poteſt, quod plerique veterum Literatorem, non Medicum cenſuerint. Sequuntur hos pari invidiæ ſtudio noſtri homines, quibus tuendæ valetudinis cauſa magis video arridere Salernitanorum nugas, quàm tanti viri ſalutaria, vetuſtiſſimiſque Sanitatis Profeſſoribus agitata præcepta. Nec deſunt etiam qui Barbarorum aliquem

ſequi curandi magiſtrum malunt, quàm Celſum Hippocraticæ alumnum diſciplinæ. Scilicet veterum hunc clamitant ingenio fretum, non ſua natura, centones undique compilaſſe ſuos, præceptionumque verarum latorem non verum, immortalitatem eloquentia, non arte quæſiſſe. Contendunt alii hoc ejus opus ἄτεχνον eſſe ex Empiricarum obſervationum conflatum farragine, neglectaque actionum Naturalium, & cauſarum latentium quæſtione mutilum. Nimirum hanc artis partem tam alioqui curantibus fructuoſam, quia is ipſe (inquiunt) præteriit, etiam neſciſſe videatur, & ob id ne Medicus quidem eſſe bonus potuiſſe. Alios videas, qui methodum reperiri aliquam in his præceptis negant, confuſis inter ſe (ut ipſi aſſerunt) Medicinæ partibus. Adeò nulla virtus expers calumniarum & invidiæ eſt. Iſtis ego refractariis hac Præfatione reſponſum volo. Incipiam ab iis qui Celſo aſcitis (ut aiunt) aliunde coloribus ſpecioſo furti notam inurunt, nihil ipſum poſteris reliquiſſe arbitrati tanta doctrinæ fama dignum, concinnatorem fuiſſe alienorum bonorum, nihil attuliſ-

ſe ſuorum, functum ſcilicet vice cotis, quæ etſi ferrum acuit, exors tamen ipſa ſecandi eſt. Atqui id ita non eſſe, hinc primum intelligas, licet quot tot artis quæſtiones à nemine antè quod conſtet, expeditas ipſe tam eruditè, tamque diſertè verſet, dein quod his ipſis unde mutuatus ſua videri poſſet autoribus, tot & modis & locis diſſentiat. Scilicet ubi deliberatur debeat necne acutè laborantibus puero, ſeni, aut gravidæ mulieri ſanguis per inciſam venam emitti, vel ipſius caſtigavit Hippocratis inutilem metum, intereſſe referens, non quæ ætas ſit, neque quid in corpore intus geratur, ſed quæ vires ſint. Eſt, ubi nimium conciſè, ne dicam diminutè ab eodem autore ſcripta Celſus neceſſariis ſupplevit auctariis, ut hoc loco Curari (inquit) oculos ſanguinis detractione, balneo, vino vetuſtiſſimus autor Hippocrates memoriæ prodidit. Sed eorum tempora, & cauſas parum explicuit in quibus Medicinæ ſumma eſt. Quid, quòd in examine dierum criticorum graviſſimè contra Hippocratem perorat, idque jure faciat necne, malo ego injudicatum relinquere, quam impius eſſe in

parentem artis noſtræ videri. Producum veteres alios quibuſcum ſæpe acris ipſi pugna eſt. Incipiam ab Aſclepiade, quem etſi nominat multarum rerum quas ipſe quoque ſecutus ſit, autorem bonum, in his ferè redarguit. Primum, quod vomitus atque alvi ductionis uſum tanquam inutilem ſanis temerè ademerit; parum intelligens quam iſta ſæpe & temporum, & corporum ratio faciat neceſſaria. Dein, quòd acutè febricitantes, geſtationibus, luce, vigilia, ſiti afflixerit, tortoris potius vicem exhibens quàm Medici, cujus tamen eſſe officium ipſe alias Aſclepiades dixit, ut tutò, ut celeriter, & jucundè curet. Idem neque cibum febricitantibus rectè dedit quando id, inclinata quidem febre ſed adhuc tamen inhærente fecerit, ab antiquis deſciſcens qui acceſſione diutius intermittente, rectius integerrimis corporibus alimentum offerebant. Atque hæc Celſus apud Aſclepiadem notavit. Ab Eraſiſtrato diſſentit in emittenda per ventrem Hydropicorum aqua. Ab Heraclide Tarentino in curanda Quartana. A veteri Cleophanto: quòd is in febricitante tempora ſumendi vini malè legerit. A methodicarum communita-

tum repertore Themiſone, quod nullius cauſæ notitiam ad curationem pertinere falſo exiſtimarit. Adeò verò firmis argumentis iſtorum opiniones omnium Celſus convellit, ut locus non ſit aut defendendi quod ab ipſo reprehenſum, aut arguendi, quod defenſum eſt. Quo credibilius eſt cum iſta quidem omnia & probè ſciſſe, & longo artis uſu, ſedulaque veterum lectione, non carptim, non tumultuariò didiciſſe. At enim Plinium (ſi Diis placet) nobis obtrudunt, qui Celſum authoribus litterarum non Medicinæ Profeſſoribus accenſuit. Næ ipſe quod res eſt judicaſſet, ſi cujus notæ alterum falſo inſimulat eam verè in ſe reprehendi poſſe intellexiſſet. Quis enim hodie paulò doctior neſcit quam Plinio verba ſuperſint, deſit medendi ſcientia? Sed fefellit hunc manticarum illa Platonicarum altera, quam ponè geſtamus noſtrorum plenam vitiorum, altera ante oculos collo ſuſpenſa, quæ aliena continet. Rectiùs Fabius (me judice) Quintilianus Celſum in Philoſophorum etiam habuit numero, ſupraque rei oratoriæ, militaris, & ruſticæ traditionem, Medicinæ quoque præcepta, literis prodidiſſe teſtatus eſt. Venio nunc ad eos qui nil niſi Empi-

ricum hoc eſſe opus contendunt, & omiſſis Naturalibus, hac artis parte mutilum. Atqui (ô boni) non erat id Autoris inſtitutum, ut Phyſicum his libellis inſtitueret, ſed ut Medicum, univerſæ naturæ ante prudentem. Ideoque nuda præceptorum traditione contentus, ſimplicem artis ductum ſequi maluit, quàm diverticulis impeditam ſequens viam, aliena docere videri, non ſua. Temerè enim Medici Phyſiologiam ſibi vendicaverunt ad Profeſſores rerum Naturæ pertinentem, quam credibile eſt non alia de cauſa veterum quoque Medicorum libris agitari cœpiſſe, quam quod debilis medendi ars abſque rerum cognitione ſit. Etſi enim ejuſdem eſt, finem ipſum, & quæ finis gratia ſunt, cognoſcere: non ideo tamen neceſſariò ad unum omnia referuntur diſciplinæ genus. Non coit veluti pars naturalis cum ſcientia Medicinæ, ſed præbet duntaxat neceſſaria, & amica miniſteria. Quælibet enim ars ex notione finis tota conſtituitur. quæ finis in Medicina actionum corporis incolumitas eſt. Eam Celſus hoc toto volumine molitur, Phyſicis ſuperſedens theorematis, quæ ipſa ſeorſim propria comprehenſa ſcientia ſunt.

Placuit Galeno utrumque hoc miſcere ſtudium, non placuit Celſo. Tradit elementa literarum Grammaticus, non Orator: viſum tamen eſt Fabio iſta quoque libris oratoriis præfigere, non viſum eſt Tullio. Ducit ſua quemque præcipiendi voluntas: Utque hominis diligentis eſt, nihil quod ad rem quoquomodo facit omittere, ita viciſſim rerum prudentis eſt, quamquè artem ſuis adſtringere finibus ad certos relatam Profeſſores. Nam quominus omnia poſſint ab omnibus abſolutè præcipi, & immenſitas diſciplinarum, & vitæ brevitas facit. Proin non poteſt noſtri Autoris inſtitutum non probari, qui, ne binis doctrinæ generibus unus diſcentem oneraret magiſter, ſic partienda docentium officia putavit, ut corporis naturam, abditaſque ſcrutari cauſas Profeſſoris rerum Naturæ ſit, ſanitatem tueri incolumem, & amiſſam reddere, Medicinam ſectantis. Fecit hanc veluti propriam Celſus viam, idque ne arcanarum rerum verſando conjecturas, Philoſophi fungeretur officio, non ſuo. Eſt namque ſui quiſque operis artifex utilior. Quocirca ad Sapientiæ ſcholas relegata, elementorum, temperaturarum, caloris innati,

ſuccorum, ſpirituum, potentiarum atque actionum indagine, id ſolum hoc opere Celſus egit, quomodo ſecundam Valetudinem tueri, quomodo corrigere adverſam poſſis. Sunt nempe hæc propria Medici officia ad unicum ambo tendentia ſanitatis finem, præcipuumque horum medendi eſt, unde homines jam inde ab initio artem ipſam, Medicinam, & ejus Profeſſorem, Medicum appellaverunt. Eâque inductus causâ Celſus unicum duntaxat libellum περὶ ὑγιεινῶν, *plures* περὶ θεραπευτικῶν *accuratiſſimè ſcriptos reliquit. Non aſpernor Phyſiologiam tanquam curanti inutilem, ſed ad alium rejicio Præceptorem. Ejus cognitio neceſſaria quidem Medico, at non propria profeſſio eſt. Recteque (puto) ſapientiſſimis ante nos viris placuit, optimum aditum ex logica, naturalique ſcientia ad Medicinam eſſe, ibique demum optimè incipere Medicum poſſe, ubi idem antè Phyſicus deſiſſet. Atque utinam hodie quoque conſuetudo teneret, ut, quemadmodum Plato* ἀγεωμέτρητον καὶ ἄμικτον *ab auditorio ſuo eliminavit, ſic etiam* ἀφυσιολογήτῳ *omnis interdicatur acceſſus ad humanæ ſalutis præſidem artem. Didicit (fateor) utramque pariter*

ſcientiam antiquitas, tum cum Medicina ſapientiæ pars haberetur, idque factum ſcio iiſdem in ſcholis, iiſdemque ſub authoribus Pythagora, Empedocle, & Democrito; qui non contenti more Podalyrii, atque Machaonis, ulcera ac febres agitare, Naturalium quoque ſcientiam edocti Medicinæ annexuerunt. Attamen ſcidit dein ſe ſtudium, magnique Hippocratis induſtria factum eſt, ut certis finibus medendi officium ab ſtudio naturalis ſapientiæ ſejungeretur. Meritoque is ipſe autor, per quem autorem ſalutaris hæc nobis profeſſio increvit, & colendus omnibus, & ſedula lectione evolvendus eſt, quod compendio atque arte ſumma utramque tum limitarit, tum excoluerit partem. Cæterùm ſicuti hujus exemplo atque teſtimonio idoneus eſſe Medicus: niſi idem protinus & Phyſicus ſit non poteſt, ita in eum hodie res rediit locum, ut in alterutram partem ferè plus juſto ſimus proclives, aliis inani circa naturalia ſtudio ſeneſcentibus, aliis præproperè, illotiſque (ut aiunt) manibus ipſam agitantibus medendi artem, ex quo incidit, ut ii perpetua rerum ignoratione ceu ineluctabili Tyrannide medendo præpediantur, illi cum Phi-

loſophos ſeſe videri impenſe bonos ſtudent, evadant ſubinde Medici non boni. Diviſit Celſus vices profeſſionum harum, ſicut à Philoſophorum ſchola petitis naturæ præceptis Medicina per ſe ſtaret, non ad ocioſas illas, etſi jucundas, de rebus diſputationes, ſed ad ipſam actionem ſervandamque ſanitatem comparata. Decuit ſeverior hæc docendi lex majeſtatem Romani Scriptoris, qui ne fines artis ſuæ tranſiret, propriis ſeſe continuit ſeptis, à ſecundæ valetudinis orſus præceptionibus, moxque ad ipſos progreſſus morbos, horum curationem ratione ac via inſtituit, indicationes ſequens, neque ab ipſa duntaxat ſumptas ægritudine, ut Methodici, communia quædam morborum intuentes, neque ab ancipiti caſuum obſervatione, ut Empirici, quibus morbi inquiſitio extra artem. Medicina intra experimentum eſt, ſed ſupra morbum ab ejus quoque evidentibus cauſis, obſcuris non à cogitatione artificis Medici, ſed ab ipſa rejectis arte. Adhæc à viribus corporis (cujus idcirco cognoſci actiones vult) à loci affecti natura, atque ſitu(quare Anatomen quoque propoſuit) itemque ab ætate, ſexu, conſuetudine, vitæ ſtudio, aëre, anni tempore, cœli tempeſtati

bus & id genus aliis. Cumque Medicinæ ars quædam ſit tutandi ſanitatem, & morbos depellendi non ſolum ratione, verum etiam uſu comparata, videtur profectò nulla res ad plenam profeſſionem Rationalium, quos vocant, Medicorum, Celſo defuiſſe, qui poſt ſubtilem illam & à conſilio tractam Medicinam in loco aliquid etiam uſui ipſiſque conceſſit experimentis, tum curiosè huc paſſim inter curandum reſpiciens, tum palam in operis ſui proœmio profeſſus, nihil magis ad medendi rationem ipſa conferre experientia. Non poſſum mihi temperare, quin pleraque eorum, quæ hactenus retuli, adducam ex ipſo autore petita exempla. Ergo ubi de inciſione venarum diſputatur, ante omnia æſtimari vires voluit, adeò ut ſi juvenis (inquit) imbecillis eſt, ſi mulier quæ gravida non eſt, parum valet, malè ſanguis emittatur. Idem poſt hæc ipſius intuens morbi ſpeciem, atque cauſam, itemque curandi corporis præſentem diſpoſitionem, & ſedis affectæ poſitum ſic loquitur. Neque ſolum hæc conſideranda ſunt, ſed etiam morbi genus quod ſit, utrum ſuperans, an deficiens materia læſerit, corruptum corpus ſit, an integrum. Et paulò

poſt

poſt ſic. Mitti ſanguis debet ſi totius corporis cauſa ſit, ex brachio, ſi partis alicujus, ex ea ipſa parte, aut certè quam proxima, quia non ubique mitti poteſt, ſed in temporibus, in brachiis, juxta talos. Jam verò febricitantem nutriens ita ſcribit. Unum illud & ſemper & ubique ſervandum eſt, ut ægri vires ſubinde aſſidens Medicus inſpiciat, & quamdiu ſupererunt, abſtinentia pugnet, ſi imbecillitatem vereri cœperit, cibo ſubveniat. Et paulò ante hæc. Refert inquit qualis morbus ſit, quale corpus, quale cœlum, quæ ætas, quod tempus anni. Idem alio quoque loco differre ait pro natura regionum genera Medicinæ, & aliud opus eſſe Romæ, aliud in Ægypto, aliud in Gallia. Cæterum huic parti cum ſatis datum ſit, tranſibo ad eos tandem, qui hoc opus cavillantur, ut inordinatum nullaque digeſtum methodo. Horum ego impudentiam eo moleſtius fero, quo magis religiosè ab Autore ſervatum quod ipſi requirunt, video. Tanto enim artificio partes Medicinæ omnes diſpoſuit, interque ſe appoſitè commiſſas devinxit, ut poſt Hippocratem, atque Galenum invincibiles ſeculorum omnium ἰατρονικας, *nemo ſit qui ipſi non dicam*

anteferri, ſed ne conferri quidem jure poſſit. Nempe primo ſtatim libro præcipiens quemadmodum ſanis hominibus agendum ſit (ὑγιεινὴν hanc partem Græci nominant) ſequentibus ipſos agitat morbos primum, quæ corpora his pateant, mox quæ tempora anni, & ætates edocens, ſic ut ex his non ægrè colligi multiplex cauſarum genus poſſit. Abſolviturque hoc loco tota (ut Græcè dicam) αἰτιολογικὴ. Nam cur Autumnus plurimos opprimat, cauſam refert inæqualem caloris, frigoriſque intemperiem. Idem quod ſenectus longis morbis pateat, frigiditati tribuit, quòd juventus acutis tentetur, calori. Ver fuſione ſuccorum, lippitudines, poſtulas, hæmorrhagias, gravedines, & phlegmonas creat. Æſtas febres acutas. Autumnus quartanas facit. Hyems tuſſes, capitis dolores, & viſcerum obſtructiones inducit. Aquilonem tuſſes ſequuntur, horrores urinæ retentiones. Auſter aures hebetat, ſenſus tardat, caput gravat. Sed modum facio recenſendis morborum evidentibus cauſis, quas Celſus primo ſecundi libri capite latè, diſertèque ex Hippocrate propoſuit. At videbitur forte nonnullis Celſus neque ita diſtinctè ut Galenus, cauſas

primitivas ſeu evidentes deſcripſiſſe, neque ſatis circumſpectè interna ſeu morbum continentes expuliſſe, ceu inidoneas unde curarionis peti conſilium poſſit. Primum facile donaverim, alterum non omnino. Neque enim pro iiſdem puto, cauſis habendæ ſunt, quas Galenus προηγουμένας, Celſus evidentes vocat: ille enim tales duntaxat reputat externas, hic non has modo, ſed illas etiam omnes, quæ quoquo modo explorari, & certæ fieri Medico poſſunt. Nempè ſæpe cruditatem Celſus eſt intuitus, ſæpe ſuccorum vitium, ex urina, dejectione, aut vomitu, animadverſum, & inde curandi vias traxit. Tametſi ſcio quamplurimarum cauſarum latentium notitiam Galeno fuiſſe, quæ Celſo defuit. Atqui id minimè mirum, cùm certa res ſit multos poſt Galenum etiam extitiſſe, noſtramque ſecuturos memoriam, qui indies magis magiſque cumulata abditarum cauſarum præſtent notitia. Alias invenit Hippocrates, alias Diocles, alias Galenus, nec parum multas amicus noſter Fernelius. Semper enim adjicitur aliquid inventis majorum. Præterea latentia hæc minoris facit Celſus, non rejicit, extra artem eſſe vult, non

extra artificis cogitationem. Plus in iis ſtatuit probabilitatis, minus ἀποδείξεως. Quæ ſanè opinio haud uſquequaque abſurda Celſo, cùm ejus ſeculi doctis fuit communis, qui in reconditis naturæ cauſis, nihil ſatis firmi videbant, earumque incomprehenſibilem eſſe quæſtionem ex eorum judicabant diſcordia, qui de his diſputarunt. Nam quæ cauſæ intus ſanitatem præſtent, quæ morbos excitent, quo modo cibus concoquatur, quomodo trahatur ſpiritus conjectura, ipſi non ſcientia comprehenderunt. Cujus autem rei (inquit Celſus) non eſt certa notitia, ejus opinio certum reperire remedium non poteſt. Cur enim id temporis potius crediderit aliquis Hippocrati, qui cibum dixit calore naturæ concoqui, quam aut Eraſiſtrato, qui atteri putavit, aut Pliſtonico, qui putreſcere. Cur fidem magis qui derogaverit Ariſtotelis genero Eraſiſtrato, qui febres oriri cenſuit transfuſo in arterias ſanguine, quàm Hippocrati, qui id tribuit accenſo in corde peregrino calori? Si ſequendæ rationes eſſent, ſingulorum exiſtimabant eſſe non improbabiles; ſi autoritatem; omnium videri juxta gravem; ſi curationes, permultos

ægros ab aliis fuiſſe ſervatos, quos Hippocratis aſſeclæ diu tractos non expedierant. Hac re animadverſa pluris eſſe Celſus deputavit, manifeſtas tantummodo cauſas intueri, & ex his ducere curandi rationem quàm ambitiosè ea velle aſtruere rerum abditarum dogmata, quæ inter præcipuos autores erant controverſa. Sequitur nunc σημειωτικὴ ſigna continens, quorum quæ vis ſit tam in præſagiendis, quàm agnoſcendis æſtimandiſque affectibus præter naturam, id quoque curiosè adnotatum à Celſo eſt. Poſt hæc jam generalis quædam curandi oſtenditur via (θεραπευτικὴν Græci nominant) cunctis ex æquo morbis inſerviens. Ejus duo Celſus partitur capita. Alterum adjectionis deficientium, alterum detractionis ſuperfluorum, ſecutus in hoc veterem Hippocratem, qui artem medendi nihil eſſe aliud affirmavit, quàm πρόσθεσιν καὶ ἀφαίρεσιν. Adjectio oblatis ſit cibis. Detractionem præſtant miſſio ſanguinis, alvi ductio, vomitus, ſudor, abſtinentia, & hujuſmodi. Atque hiſce rebus tanquam idoneis quibuſdam auxiliorum materiis ferè univerſo morborum præcipueque interiorum ſuccurritur generi, indicatione ubique à

contrariis ſumpta. Talibus enim depelluntur affectus præter naturam. Eſtque hæc ſumma libri ſecundi, eorum quæ commemoravi vim atque uſum continentis. Cæterum ut ſine cognitione univerſalium (in quibus methodus eſt) uſus particularium (in quibus exercitatio) habetur inanis, ita ſine hoc fructum illa nullum adfert. Quamorbrem ne parum ſit, ea duntaxat haberi præcepta, quæ ad univerſum genus morborum pertinent, ſingulorum quoque propriam curationem tertio dehinc quartoque libro Celſus expoſuit, antiquiſſimum ſecutus Hippocratem, qui mederi oportere dixit, & communia, & propria intuentem. Appoſitè verò hîc viſcera hominis atque inteſtina Celſus ſcrutatur, iis quæ antè natura clauſerat per anatomen patefactis, quoniam ea cognitio neceſſaria videbatur, & ad inventionem loci patientis, & ad remediorum uſum, videretur jam tota medendi expoſita facultas, niſi materiæ reſtarent auxiliorum, quibus morbi potiſſimum exteriores curantur. Etſi enim proximus ad ſanitatem gradus eſt noviſſe morbum, ejuſque curandi optimam methodum, fruſtra tamen id fuerit, non cognita medicaminum

natura. Ipſe namque morbus curandi modum docet, non præſtat facultatem, quæ facultas ſita partim in natura, partim in ſuppetiis externis eſt. Hæ verò ipſæ, quas dico, ſuppetiæ in iis quæ aſſumuntur, aguntur, vacuantur, aut foris incidunt conſtitutæ, triplicem accipiunt ſecundum operationes differentiam: quatenus victu pugnatur, aut medicamentis, aut ipſa denique manu, primum διαίτην, *alterum* φαρμακίαν, *noviſſimum* χειρουργίαν *Græci nominant. Victus ratio (ſub qua cibum, potionem, ſomnum, vigiliam, inanitionem, totumque vitæ ſtudium more Hippocratis comprehendo) itemque Pharmacia externis interniſque malis juxta utilia ſunt; Chirurgia accommodatior externis. Priora duo quatenus internis proſunt ægritudinibus, ſuperioribus libris definita ſunt, ubi generalis proponitur curandi via. Medicamenta externis incommodis opem ferentia quinto examinantur libro: itemque ſexto, utrobique adjunctis morbis qui in conſpectum Medici venire, & opere curari Medicinæ foris adhibitæ poſſunt. Sequitur liber ſeptimus & poſt hunc octavus, quibus opera docetur manuaria, ſi*

mulque ii affectus, quibus tali opus præſidio eſt, ſive oſſa illi occupent, (ubi σκέλετον humani corporis commodum quoque depingitur) ſive quodvis aliud membrum. Eſtque hæc coronis cùm operis hujus, tum univerſæ artis medendi cui ſine injuria, neque adjectum quicquam, neque demptum oportuit. Quid igitur jam reliqui eſt, quin tueatur Celſus quæ in Medico requiruntur partes? Quis verò aut ita malè doctus, ut non agnoſcat, aut adeò demum vecors, quin odio perſequatur eorum malevolentiam; qui tam licenter ſtudent octo hos libellos diſcentium manibus excutere: opus, me hercle dignum, quod ab omnibus non legi modò, ſed etiam ediſci oporteat, ſeu opulentiſſimum rerum medicarum promptuarium, ex ipſiſſimo natum pectore Celſiano, membriſque abſolutum omnibus, & optima cohærens doctrinæ via. Sunt hæc eminentiſſima nominis immortalis inſignia, quibus ita poſthac, ſpero, florebit Cornelius, ut virtutem quis dixerit ad totam poſteritatem duraſſe, non perveniſſe invidiam.

QUEM-

QUEMADMODUM
SANOS AGERE
CONVENIAT.

CAPUT I.

SAnus homo, qui & bene valet, & ſuæ ſpontis eſt nullis obligare ſe legibus debet, ac neque Medico, neque Jatralipta egere.

SANITAS omnis actionum corporis incolumitate, morbus illata his ſenſibili offenſa diſcernuntur. Proin quiſquis eorum intervallo corporum includitur, quæ ſanitate utuntur quam optima, quæque evidenti actionum vitio fluctuant, is profecto & eſſe homo ſanus, & ſic appellari jure poteſt. Quoniam vero hic infinitæ ſanorum homi-

Sanitas ac Morbi diſcrimen.

Sanus homo quis.

num latitudines ſeu ſpatia quædam quoquoverſus porriguntur, viſum eſt nobis operæ pretium omnem horum differentiam bipartito diducere, factiſque claſſibus prima eos includere, quibus laudatiſſima conſtitutio corporis obtigit, ſive partium primarum ſpectes temperiem, ſive modulum ac normam inſtrumentorum, aut amborum denique unionem. Videlicet hoſce καθ' ἕξιν, id eſt, ſecundum habitum ſanos appellamus, ſeu quibus firma ſunt nulliſque violanda calamitatibus omnia ſemel corporis munia. Ac ſecundus quidem Ordo reliquis aſſignetur, qui ab eorum, de quibus retuli, perfectione multum deficiunt, ac neſcio quid vitii trahunt, quod etſi functiones nondum evidenter convellit, ſic debilitat tamen, ut incidentibus vel minimis ærumnis protinus laborent. Et intra has quidem metas omnis Ordo ſanorum eſt. Tametſi comprehenſis differentiis ſua utriuſque non parva quoque valetudinis ſit latitudo. Quod namque miſtionis diſcrimina in primorum elementorum coïtione reperire eſt, totidem profecto in omni ſanorum catalogo temperamentorum fuerint ideæ. Tum quoque non ſolum corpora alia aliis magis temperata intemperatave ſunt, ſed etiam in membrorum mutua inter ſe aptatione, alia concinna magis, alia magis enormia. Itaque

Sanorum duplex Ordo. Primus.

Secundus.

Sanitatis ingens latitudo

quiſquis ab inculpata illa ſummaque valetudine paulummodo deflectit, non ob id tamen finibus ejus protinus exciderit. Nempe ut vitioſus ſit, utrumlibet hoc ſubſit oportet, & prompta ab inſalubribus cauſis læſio, & evidens muniorum vitæ impedimentum. Rurſus ex his quos aliquod jam vitium urget, nonnullis id adeo leve eſt, ut à prioribus ſanis, quos optime valere poſui, parvo linquantur intervallo, eoque fit, ut his perinde atque illis conſervari habitus in eodem naturæ ſtatu ſeu bonus debeat. Succedunt his alii longe pejus excepti, quos nimirum vitii magnitudo functionibus imbecilles atque opportunos morbo facit. Suntque in his nonnulli quibus uſque adeo mala crevere, ut tantum non morbum creent, cujus ordinis ſunt, decrepiti ſenes, & valetudinarii, & convaleſcentes, utique ſi ut nondum penitus finita, ſic in melius inclinata valetudo eſt. Atque hæc, ut res poſtulabat, de ſanorum corporum diſcrimine hypotheſeos loco præfatus, CELSUM noſtrum protinus aggrediar, primumque ponam, poſſit, necne omnibus ex æquo ſanis propoſita Authoris Sententia accommodari. Sane curioſius rem æſtimanti parum iis quadrare videatur, quos ſecundus Ordo ſupra complexus eſt. Impedit enim hos naturæ vitium quominus integra ma-

Sanitatis vitioſæ duæ notæ ſunt.

Sanitatū vitioſæ præſens Autoris Sententia mini-

ſine convenit.

nente valetudine quibuslibet indulgere rebus poſſint. Nimirum ſi proprii corporis incommoda gravate ferunt, quî quæſo externorum malorum impetus commodè ſuſtineant. Tum quo tandem jure poſtergatis Medicorum legibus arbitrio vivent ſuo, quibus levis interdum error magnæ calamitatis occaſio eſt. Ex quo ſciri poteſt, adeo hos Medicorum imperatis devinciri, ut nihilo aliter atque ægros regi oporteat, illo tantum interpoſito diſcrimine, quod quæ ægris collapſa functio eſt, ea his vacillet, quæque illis mala confertim avelluntur, eadem his paulatim corrigantur. Hæc iſta quæ poſuimus intuenti manifeſtum eſt de iis ſanis Authorem hoc loco agere, quos ordini primo deſtinavimus. Quam rem cum multa alia, tum ipſe quoque Orationis contextus ſimilem veri facit. Neque enim cuivis ſano, agendi licentia hæc indulta eſt, ſed illi, ut patet, ſoli, qui & ſanus eſt & bene valet. Ita profecto, ut ſub bonæ valetudinis nomine ſignificata rei differentia firmam intelligas, inculpabilemque ſanitatem, ac nequaquam otioſa ſit, quæ ultimæ Orationi jungitur appendix hominis bene valentis. Ergo quoniam CELSUS noſter hoc Volumine, ſuæ cuique valetudinis tuendæ rationem proponere conſtituit, recte ſane proque rei dignitate ab iis in-

Vitioſe ſani ab ægris parvo diſcrimine diſtant,

Quibus Sanis conveniat illud: Sanus homo, qui & bene valet, &c

cepiſſe videtur, qui ſanitate utuntur commodiſſima, nec ullis interea negotiis dediti, alieniſve imperiis mancipati ſunt. Ac parem quidem docendi ordinem in GALENI quoque Libris, quos ille *de Sanitate Tuenda* compoſuit, invenio, nec video, quænam potior ſcribendi ratio eſſe poſſit, quam quæ ab optimis incipit. Age ergo modo exponamus, cur libera iſta vivendi ratio conducere iis cenſeatur, quibus cum vitæ libertatem fortuna, tum natura optimam valetudinem dedêre. Unum illud ante omnia ſcire licet, ſuam cuique, ſi optime valet, naturam, in eodem ſemper habitu ſervari oportere. Tum idipſum quoque commodiſſimè fieri poſſe, ſi caveatur ne hanc ex facili, cauſæ externæ violent. Nimirum ſicut optima natura, omnibus ſanitatis intus inſtructa cauſis eſt, ita ejus quoque valetudo nunquam eſſe mala poteſt, niſi ſi extrinſecus incidens calamitas eam fecerit non bonam. Jam nulla Herculè expeditior ad hujus rei proviſionem via eſt, quam ut firmum robur naturæ comparetur ad ſuperandas quæ extrinſecus urgent injurias. At verò hujus rei fructum nulla re alia melius conſequimur, quàm ipſa eorum quæ corpus demutant aſſuetudine. Quippe ita fere ſequitur, ut corpora res ſolita minus afficiat, ejuſque rei cauſa, ipſa

Probe ſanis natura in eodem ſtatu ſervanda eſt. Optima natura inde malè afficiatur.

Conſueta minus afficiunt.

etiam conſuetudo vetuſtiſſimis ſapientiæ Profeſſoribus, quaſi altera quædam habita natura ſit, adeo ut inſueta res, quæ per ſe quidem innocens ſit, hinc tamen nocens fiat. Ex quo profectò incidit, ut nihil majorem nobis indolentiam ingeneret, quam rerum omnium in communem vitam incidentium congruus uſus, ac ſic optatiſſimum proviſionis genus ſit, ab iis quæ malum minantur, remedia mali petere. Proinde cui commoda valetudo eſt, ſolidæque ſuo ſtant robore vires, hunc profecto decet id memoria altaque mente ſemper reponere, quod *Evangelium* monet: *Benè valentibus opus Medico non eſſe.* Tum ſeveriſſima illa HIPPOCRATIS & GALENI Decreta non tanti putare quanti valetudinem cui minus curioſa iſtorum obſervatio, ut raro prodeſſe, ſic nocere ſæpè poteſt. Audeat igitur quis ſcrupuloſas illas leges poſtergare, proque ſuo potius jure, quam alterius libidine agere, idque ne hoc ſubinde dicterio feriatur quo nimios illos ἰατρικοφυλάκτας excipere ſolemus. *Miſere omnes vivere qui medicè vivunt.* Cæterum hæc iſta agendi licentia, iis hominibus, ut proximè dixi, negata eſt, quos aut temperaturæ, aut conformationis vitium male habet. His enim corpus tam variarum rerum uſus imbecillum facere poteſt, non poteſt robuſtum. Scilicet ut

Conſuetudo altera natura.

Bene valentibus non eſt opus Medico.

Vita Medicis dedita miſera.

Vitioſe ſanis cur vivendi libertas parum tuta ſit.

optimè ſanos ſuæ vires ſtrenuè tutantur, ſic hos fiducia ſecundæ valetudinis fallit. Nam ut exemplo res lucem accipiat, impenſe calidis ſiccisque naturis, meraca potio, prævegetus labor, pertinax vigilia, omniaque turbati animi Pathemata, tum cibi calidi & ſicci graviter officiunt. Rurſus frigidæ potio, longa inertia, largior ſomnus, alimenta humida frigidaque pituitoſos in morboſam intemperiem præcipitant. Atque hæc incommoda totis corporibus accidunt, nihiloque his leviora ſunt, quæ particulas urgent. Qui namque cruribus eſt ſine modo obeſis, quique rurſus ultra quam par eſt gracilibus citato curſu læditur. Tum qui preſſo macroque pectore eſt, altioribus vocibus periclitatur. Tenues humeros portatum onus, marcentem dexteram jactus diſcus offendit. At verò is cui membrorum obtigit concinnitas (συμμετρίαν Græci dicunt) ſic ut ſingulorum formatio, ut ſitus, ut numerus ipſaque magnitudo ad functiones obeundas affabrè ſint comparata, quibus cæteri franguntur motionibus, his ut nunquam malè afficietur, ita interdum impensè quoque juvabitur. Ad hæc quemadmodum intemperati ſimilibus ſuæ naturæ cauſis facilè ſuccumbunt, ita temperati contrà ad quælibet moderatè ſe gerunt, cauſiſque alterantibus feliciſſimè reſiſtunt,

Bilioſis quæ contraria, quæ item Pituitoſis.

Maleformati quibus rebus lædantur.

Quadrati nullum non genus motionis facilè ſuſtinent.

Intemperati ſimilibus facile læduntur.

ſic ut vix ulla ipſos tempeſtas expugnet, ac proin liberius ſemper his agere licitum eſt, *omniumque*, ut in Proverbio eſt, *horarum hominibus eſſe*, tum eo magis hanc ſibi ſumere vivendi licentiam, quo breviora ſpatia ab conſummatæ ſanitatis meta porriguntur, ut contrà tanto vivere cautius contractiuſque quanto propius ad vitioſam naturam ventum eſt. Etenim intercedunt quædam corpora media ſalubribus & inſalubribus quæ Herophilus *Neutra* vocavit. Ea neque alterutri victus rationi addicta eſſe, neque ab utraque nimium abhorrere debent, ſed quaſi curſum inter utrum libet medium tenere. Oſtendunt hæc quæ propoſui omnia, ac veluti indice monſtrant, quàm non oporteat eos qui rectè valent ullis ſeſe Legibus obligare, aut Medicorum Præceptis uſquequaque parere. In quam rem etſi ſat multa dixerim, non poſſum tamen non illud quoque jungere. Corpus accurratè ſanum (de quo protinus agitur) ipſum ſibi ipſi omnia invenit proprio naturæ ſuæ impetu directum. Id autem ſic incidere ſciendum eſt. Naturam optimam (quia hæc in temperamenti mediocritate poſita eſt) ſi quæ incidant intemperie nocitura, protinus eadem tum ſentire, tum refugere, eaque de cauſà Doctore non egere, ſed ipſam ſibi abundè eſſe, ſic ut meritò optima vitæ magiſtra cenſenda

Temperati omnibus reſiſtunt.

Corpora neutra inter ſalubria & inſalubria media quo pacto regi oporteat.

Optimè ſanis propria natura omnia invenit.

Optima natura vitæ magiſtra.

ſit. Atque hæc teſte GALENO loquor, qui *hac natura jam inde ab infantibus inſtructos tantum* ait *appetere, quantum probe concoquunt, tantamque dormire ac rurſum vigilare, tantum exercitari, atque iterum quieſcere, quantum corpori ſat eſt.* Scilicet in his generibus modum finemque ſibi quiſque horum injuſſus invenit, neque antè quicquam ex his reſpuit, quam ejus ultra non egeat. Eam loquor naturam, cujus benignitatem, neque deſidia neque luxuria vitiarunt. Nam ſi corpori bono animus dominatur non bonus, eaque occaſione natura nuper adeò inclinare in vitium cœpit, ea profectò nulli, ſi GALENO credimus, ad imitationem proponenda eſt. Diximus de ſanis ſat ſuperque multa, proximum eſt illud quoque de liberis hominibus jungere. Solos hos cùm quidem optimè valent, curioſis illis Præceptionibus Medicorum non devinciri, reliquos autem quibus vitæ libertas periit, multa facere ex obſervatione certaque lege debere, adeo ut hæc quidem interdum fugere, illa vero ex Artis Præſcripto aggredi conveniat, ad profligandas noxas, quas negotiorum turbæ attulêre.

Gal. 1. ſan. & in Tech.

Gal. 2. ſanit

Natura ante bona poſt poſt verò depravata nunquam mutanda eſt.

HUnc oportet varium habere vitæ genus: modo ruri eſſe, modo in urbe, ſæ-

piuſque in agro, navigare, venari, quieſcere interdum, ſed frequentius ſe exercere. Si quidem ignavia corpus hebetat, labor firmat. Illa maturam ſenectutem, hic longam adoleſcentiam reddit.

Vita hominum tot inopinatis caſibus ſubjecta eſt ut omnes declinaſſe non ſit. Proin nec ubi inſueta res moleſtiam adferat, varium genus vitæ ad valetudinem conducibilius eſt. Quod Præceptum cùm aliis in rebus tum in aëre aſſiduè nos ambiente multum poteſt. Ipſe vero aër quantopere corpora demutet, peregrinantium exemplo cognoſcere eſt, qui poſt longam in Patria moram repentè ad aliud cœlum translati, graviſſimis ſæpe malis oppugnantur, ſæpeque ab iis quæ ante fuerant, ex toto vindicantur. Quemadmodum clariſſimo id argumento longi morbi docent, quos morbos cùm non tempus, non remedia vicerint, mutatum ſolum haud rarò funditus tollit. Quoniam igitur tanta aëris vis eſt, danda opera eſt, ut quàm minimum ejus nobis occurſus ſit inſolens. Nimirum, ut quod ſæpe ſuſti-

Aëris ingens vis ad mutanda corpora.

Patriæ mutatio longos morbos evincit

nendum neceſſario eſt, id ubi incidit, facilè ſuſtineamus. Propterea, uti CELSUS præcipit, conſultum eſt, interpoſitis aptè vicibus cuivis cœlo aſſueſcere, ac *modo ruri eſſè, modò ad urbem redire*, interdum æſtus, interdum frigora ventoſque ſpontè experiri, denique nullas non calamitates pro exploratis habere, ne qua re nova præterque ſolitum unquam corpus moveatur. Sæpe enim in vita hominum parvis momentis magni caſus intercedunt. Quinetiam ipſum quandoque mare tentare non inutile eſt, ne horridus ejus nidor & irrequieti colluctantium undarum vortices corpus malè turbent, ſi quando navigandi inciderit neceſſitas. Jam verò miſſis quoque his quieſcere interdum opus eſt, ne cùm præter morem feriandum eſt, inſolito otio corpus torpeſcat, ut abſtineri laboribus interdum non inutile eſt, ita frequentius exerceri utiliſſimum. Habet utique quies ſua privatim haud ſpernenda commoda, ut quæ detentis intus ſanguine, calore, ac ſpiritu concoctionem adjuvat. At exercitatio longe adfert non tantum cumulatoria, ſed præſtantiora etiam bona, quæ primo San. Tuend. GALENUS tripartitò diſtinxit. Suntque *caloris inſiti augmentum, excrementorum expurgatio, & ſolidarum partium robur*. Ac primò quidem, quod motione calor augeſcat, externi ignis exemplo docetur,

Cœlo cuivis aſſueſcendum eſt.

Quies quid commodi adferat.

Exercitationis triplicia commoda.

Calor motu excitatur.

quem ventilatio excitat augetque. Poſſum & ſilices & quæ his duritie paria ſunt corpora in teſtimonium adhibere, è quibus mutuò inter ſe violenterque attritis ignis excutitur. Quod ſi iſte motionis effectus in emortuis corporibus reſpondet, quanto magis neceſſe eſt in viventibus reſpondeat, ſeu multo antè calore affluentibus. Jam verò ſi omnia inter ſe genera compares, quibus corpus quoquomodo incaleſcit, deprehendes profectò motum reliquis aliis multum antecellere.

Motus reliquis calfacientibus ſalubritate præſtat.

Calentes balneæ, Sol, Focus, Acria medicamenta, & ſi quæ alia ejuſmodi ſunt, calefaciunt quidem, & iſta non inſtrenuè, at ab externo eſt omnis eorum calor nobis aſcitus, neque de proprio principio, ſed aliundè accenſus, ideoque ſuccos depaſcitur, ſolida tabefacit, ac vires conſumit.

Utilitas motionis.

A quibus incommodis uſque adeò motus alienus eſt, ut etiam contraria his efficiat, tum calefactionis initium ab ipſis excitans membris, tum validum reddens attractum eorum quæ convenit in omnem partem corporis digeri, gratoque omnia madore ſeu ſalutari quodam rore imbuere, ſic ut ſingulis uberrimo & calore & humore recreatis artubus alimentum citius cùm demutetur tum corpori coäleſcat. Venio ad ſecundum genus, quod excrementorum erat expurgatio. Ea verò fit, cum ſpiritus ci-

tatior ſpiracula totius corporis recludens multa vi excrementa per tot venarum receſſus ſecum abripit in habitum, eademque mox tum ſudore tum occulta tranſpiratione digerit. Cujus rei quanta vis ſit ad valetudinem tuendam, is demum norit, qui quotidiana didicit experientia præcipuam morborum partem ab immoderata luxurie excrementorum pullulaſcere. Proximum nunc eſt ſolidorum robur, articulorum & muſculorum quibus præcipuus motionis impetus incumbit. Hac re mirum quantopere corpus duretur, aptumque fiat cuilibet motus generi facile ſuſtinendo. Quemadmodum ſcripſit HIPPOCRATES: *Laborem articulis & carnibus conferre*, contracta nimium per mutuum eorum attritum duritie. Ex quo protinus etiam incidit, (id quod eodem hoc *Authore* diſci poteſt) ut *laborem aſſueti melius ferant*. Tum ferè id etiam ſequitur, ut ſenes etſi pro naturæ ſuæ imbecillitate leviſſimis erroribus cedunt, Adoleſcentes verò pro virium ingenito robore graviſſimis reſiſtunt, hos tamen inſolitus labor frangat, quem illi, modò huc aſſuêrint, non ſolum ſunt ferundo, verum etiam lubentes ac multa cum voluptate ferunt. Hæc iſta quæ propoſui curioſius æſtimanti, quî quæſo obſcurum ſit, quod CELSUS docuit. *Ignavia corpus hebeſcere, labore firmari, illa matu-*

Motus excrementa corporis pellit.

Motus ſolida firmat.

Hipp VI. Epid. ſ. V. §. 16.

Hippocr. Aph. ſ. II. Aph. 49.

Senex eundem laborem ſolitum melius fert, quam adoleſcens inſolitum.

ram ſenectutem, hoc longam adoleſcentiam fieri. Videlicet ignavia ingenitum nobis calorem minuit, præfocat, extinguit, adeò ut ex hoc protinus & frigidum corpus & imbecillum fiat. Frigiditas excrementa adjicit. Imbecillitas nec regere hæc, nec ſuperare potis eſt, atque hinc tantorum Ilias malorum emergit, mentis ſtupor, apoplexia, ſopor, deſtillatio, membrorum cùm torpor, tum reſolutio, obſtructum hepar, renes, ac lienis, ex hiſque aqua inter cutem, cachexia, atrophia, calculus, dyſuria, & quid non. Certè quantum incommodi neglectus ex toto motus deſeſque illa vitæ inertia mortalibus afferat, ex eorum habitu cognoſcere eſt, quos longi carceres arctârunt. Nempe his calor omnis intermoritur, vultui color decorque perit, tum fœdiſſimo ſitu corpus tabeſcit, ac penitus, ut ſic loquar, cadaveratur, adeò ut multos conſtet hujus rei grave periculum vitæ ſuæ impendio teſtatos fuiſſe. Ergo ut ex communis vitæ præſidiis alia aliis convenientia, alia contraria ſunt, ita qualiſcunque labor omnibus ad ſanitatem juxta neceſſarius eſt. Non ætas, non corpus, non denique temperatura ulla eſt, cui hujus rei neglectus ſit indemnis. Nam vel ipſis infantibus ſuas quoque eſſe dimotiones videmus ab ipſis, ut autor eſt GALENUS, nu-

Ignavia quare valetudini noceat.

Morbi ex deſidia orti.

Multi otio perierunt

Labor nulli non neceſſarius eſt.

Gal. 1. ſanit. cap. 20.

tricibus inventas, *in cunis ſcilicet, in lectulis pendentibus, & in ipſis ſuarum ulnis.* Neque verò his reclamat HIPPOCRATES cum in Epidemiis bilioſos perpetua quiete fovet. Etenim hoc loco non quavis motione his interdicit, ſed vehementiore duntaxat, quam Medici proprie exercitationem, Græci à loco ſumpta denominatione γυμνάσιον appellant. Quo magis ASCLEPIADEM miror, cui exercitationes nihil ad ſanitatem conducere placuit, parum utique conſideranti naturæ noſtræ cum motu ſocietatem, quando nec pueros ſi concluſeris, prohibeas, quo minus diſcurrant, ac pullorum, ut aït GALENUS, vitulorumque ritu laſciviant. Certè id apprimè verum exiſtimo, quod idem alias GALENUS propoſuit: Nunquam quemquam ex ipſa in totum deſidia adjutum fuiſſe. Quare nihil adeò mirandum eſt ignavos illos ac ſedentarios ventres tot crudelibus morbis conſumi, quos proximè recenſui, ut optimo jure id quiſque apud animum proponere debeat: Laborem ac Sobrietatem fidiſſimos eſſe Sanitatis cuſtodes, ſcilicet ille vires adjicit, hæc ſuperflua circuncidit. Amborum coitus omnis valetudinis caput cardoque eſt. Totum iſtud optimus ille Medicinæ parens HIPPOCRATES hac Sententia exhauſit. Ἄσκησις τῆς ὑγιείας ἀκορίη τροφῆς ἀοκνίη πόνων, quod eſt, *Sanitatis tuendæ ſtudium eſt, comeſſe ad frugalitatem, &*

Hipp. 6. Epid.

Exercitatio eſt vehementior motus.

Galenus 1. ſanit.

Labor & ſobrietas optimi ſanitatis cuſtodes.

Hipp. VI. Epid ſ. IV. §. 41.

Sanitas omnis duabus

rebus conſervatur.

ſedulo laborare. Ecquid ergo ſalutaria hæc Præcepta capeſſere etiamnum dubitamus, quid luxuria & inertia perditi externas delitias tanto impendio tantoque opere concupiſcimus, quando inemptæ dapes abſtinentia, perennis focus proprius corpori calor eſt.

PRodeſt etiam interdum balneo, interdum aquis frigidis uti, modo ungi, modo idipſum negligere.

Eodem hæc iſta ſpectant, quò ea quæ ſuprà comprehenſa ſunt, nimirum ut rerum quàm maximè variarum aſſuetudine corpus duremus, aptumque vitæ uſibus reddamus. De balneo pluribus hoc loco agere, non ſatis cauſæ putavi, quòd illud ferè videam ſeculo noſtro præteriri. Multòque minus de unctionibus dicam, quæ tantum non totæ exolevêre. Illud jure mirari poſſe videor, aut quænam adeò ſupina noſtrorum hominum fuerit inertia ut tam ſalubribus utriuſque valetudinis præſidiis ſuperſederint, aut certè quænam Veterum iſta fuerit curioſitas, qui uſque adeò iis ſeſe addixerunt, ut ne cœnare quidem cuiquam niſi loto, unctove fas eſſe duxerint, eamque vivendi legem,

adeò religioſè obſervarint, ut ab ea ne Senibus quidem eſſe licuerit immunibus. Sic enim in Odyſſea canit *Homerus*. *Ut lavit ſumpſitque cibum det membra ſopori.* Namque hæc juſta Seni. Quod calidæ ac potabilis aquæ balneæ iis parum curæ fuerint qui in Septentriones ſpectant, ex eo fit quòd his ipſi minus habeant opus, tum quia pauculum colligunt acris fumidique excrementi, tum quia temperamento ſunt minus ſicco, propter quas duas cauſas calidi lavacri præcipuus uſus eſt, ut ne dicam etiam non leve periculum refrictionis his eſſe protinus è balneo egreſſis. Itaque ut commodorum quæ id ipſum largitur non egent, ſic incommoda quæ affert, tantum ſentiunt. Obſcurior cauſſa eſt cur Italis & Græcis lavationis ferè uſus omnis interciderit, quum hæc ipſis olim tanto ſtudio ſit tentata, neque jam nunc cœlum aut corpora alia ſint quàm quæ tum fuêre. Sed quid non deſignat in diem creſcens animorum mollities ſeculique noſtri gravis inertia, utique quia paſſim & otio diffluitur, ac ventri magis curando, quam valetudini ſtudetur. Videlicet ita naturæ omnium noſtræ comparatum eſt, ut libenter ea negligamus præcepta quæ ſedulitatem exigunt. Quanto autem præſtabilius fuerit majorum ſtudia æmulari qui ſanitatis atque εὐεξίας ergò, publica etiam con-

Cur Balneæ populis ſeptentrionalibus neglectæ.

Ignavia noſtrorum hominum quanta ſit.

didere gymnaſia atque lavacra, quorum uſu corpus & firmum reddebant, & ſuperfluis omnibus repurgatum. Sed ut nihil non (Authore *Flacco*) damnoſa imminuit dies, ita priſtinæ hujus induſtriæ ne veſtigium quidem ullum hodie ſupereſt. Quoniam ad hunc locum perventum eſt, non alienum videtur vires balnearum, & poſt has unctionum quoque exponere. Ergo veteres calidis lavacris utebantur, ad diſſipanda ſupervacua tertiæ concoctionis, & ad corpora tum calefacienda tum humectanda. At frigidæ natationem alias adhibebant, ut vires augeſcerent pulſo in viſcera calore, alias cutis denſandæ gratia, quo communitum corpus eſſet contra ambientis nos aëris injurias, ac tertiò, ad ardores corporis abolendos. In qua re efficaciſſimam eſſe frigidæ piſcinam GALENUS affirmavit, adducto de iis quos Sol exuſſit, exemplo. Accedimus, inquit, ad frigidam ne loqui quidem præ linguæ & faucium ariditate valentes, totumque corpus ſtipulæ ritu ſiccum habentes. At egreſſi è frigida illico omnia pro naturæ habitu recipimus, nec febrili amplius calore vexati, nec ſiccitate afflicti, prompteque loquentes, ac plurima ſitis parte levati. Hæc ille. Porrò in frigida lotione hæc fere antiqui obſervabant. Primum ne qua de cauſſa corpus eſſet imbecillum,

Balneæ calidæ ad quæ conferant, & ad quæ frigidæ.

Gal. 10. Meth.

in quo nimirum infirmus calor frigidi elementi violentam qualitatem ſuſtinere potis non eſt, neque impedire, quo minus promptè ea in corpus irruens viſcerum aliquod violet. Secundo eos quoque à frigido lavacro removebant, quibus ætas nondum penitus adoleverat, idque ne pulſis intro ſuccis habitus tardaretur incrementum. Tutiſſimum autem frigidis undis mergi cenſebant mediis ætatibus corporibuſque ἐυσάρκοις, id eſt, juſta carnis mole præditis (Latini *quadrata* nominant) utique ſi æſtas eſſet, totaque cutis frictionibus antè præcalfacta. Cæterum calida lavatio ut minore periculo, ſic majore ferè cum fructu adminiſtratur. Tenuia enim acriaque excrementa quæ ſubter cutem occuluntur, foras digerit, ac hæc quæ vehementius inaruerunt membra humectat: quæ obriguere, emollit: quæ tenſa fuêre, relaxat. Hiſque nominibus dolores graviſſimos placat, & laſſitudines diſcutit, itemque calore, diſtractionem alimenti in corpus Græcis dictam ἀνάδοσιν promovet. Humectatione ſomnum accerſit, utroque corpulentiam & ἐυεξίαν parit. Neque verò ignoro haſce tam eximias ſolii dotes (ſi quis ubi non expedit, lavetur) maximis incommodis obſcurari conſueſſe. Nam quoniam omnia in corpore laxat funditque, ob id ingenitum calorem mi-

Quibus frigida utilis.

Lavacrum calidum quid præſtet.

nuit, appetentiam dejicit, humores commovet, fluxoſque reddit, ex quo incidit, ut ſi qua pars ſit admodum debilis, in eam protinus ſuperfluorum impetus fiat: Tum ſi cruditas aliqua primas venas viſceraque obſidet, ſemicoctushumor ſub calore liquetur, in omnemque venarum propaginem deducatur. Et de lavatione quidem ſatis dictum putamus, proximumque eſt ad unctiones tranſire, quibus inter ſanitatis præſidia non infimus locus debetur. Siquidem iis corporibus optimè ſuccurrunt, quæ quoquo modo conſumpta humectationis egent. Quia verò cum quadam pertractione membrorum fiunt, moderatè hoc quoque nomine calefaciunt. Perungebantur veteres potiſſimum à gravi labore, ſcilicet ut quæ nimium in corpore inaruerant, humeſcerent: quæque tenſa aut rigida fuerant, emollirentur laxarenturque. Interdum & à calenti ſolio idem ipſi tentabant, ne receptus in carnes humor, obſtructa per pinguitudinem cute protinus digereretur: tum ut recens lotis id veluti quoddam eſſet munimentum ad propulſandas ambientis aëris injurias.

Lavacri calidi uſus quando noxius.

Unctiones ad quæ conferant.

NUllum cibi genus fugere, quo populus utatur. Interdum in convivio eſſe, inter-

dum ab eo ſe retrahere, modo plus juſto, modo non amplius aſſumere: bis die potius quam ſemel cibum capere, & ſemper quamplurimum dummodo hunc concoquat.

¶ Putaverit quis hoc CELSI præcepto Medicinæ partem, quæ de ſalubri victu agit labefactari, nihilque ad ſanitatem intereſſe, hoc genus cibi potioniſve ſumatur, an aliud, niſi longo olim jam uſu compertum & GALENI teſtimonio comprobatum eſſet multos eximio corporis ſtatu homines, quos fas erat incolumes ad ultimam uſque duraſſe ſenectutem, ob unicum victus errorem quotannis ferè gravi aliquo morbo jactari. Quo profectò incommodo nec ipſemet potuit carere GALENUS, qui ſe refert cùm adoleſceret, victitaſſe diſſolutius, ex eoque non ante laborare anniverſaria febricula deſiiſſe, quàm circiter octavum jam & viceſimum ætatis annum emendatiorem victum Parentis hortatu eſſet amplexus. Adeò apparet non ita ſentire CELSUM, ut temerè, quibus lubitum eſt eduliis quovis tempore ſine ordine, ſine delectu atque modo utamur (Iſtud enim impudentis paraſiti, non tanti eſ-

In victu commiſſus error, multos anniverſariis morbis implicat. Galeno diſſolutior victus morbum attulit.

Qui intelligenda ſit propoſita Autoris ſententia.

ſet Medici conſilium.) Quin potius ſic ipſum præcipere, ut quiſquis rectiſſimè valet, ſeſe cum quadam moderatione ad cuncta genera ciborum, qui populo ſunt uſui, comparet, idque ea de cauſſa, ne offendatur, ſi quando aliqua adactum neceſſitate inſolitis rebus ſaturari oporteat. Illud Præceptum probè duntaxat valentibus CELSUS applicans plus juſto arctaſſe videatur, quando accuratius id æſtimanti appareat opinione latius parêre, ipſiſque interdum intemperantioribus corporibus non tantùm optimè conſtitutis accommodari jure poſſe. Nam ſi vel temperatiſſimus quiſque ſæpe uſque adeò ſumpto liberalius meraco læditur, cum neque ventriculus ejus liquoris aſperitatem, neque acres fervidoſque habitus caput unquam, experiri antè conſueverunt, quid Arii Peripatetici caſum in bibita præter morem frigida miremur, qui (referente Galeno) cùm gracilis natura eſſet atque ore ventriculi frigidiſſimo, ideoque curiosè ſemper à frigidæ potu ſibi per ſanitatem temperaſſet, fortè in febrem lapſus, atque à Medicis ſupra conſuetudinem potare gelidam aquam juſſus, haud ita multò poſt animam efflavit. Jam verò quiſquis in urbe indulgenter habitus conquiſitiſſimis ferculis indies ventrem explevit, moxque aut fortuito, aut aliqua denique

Hiſtoria Arii Peripatetici frigidam præter ſolitum bibentis. *Gal. lib de conſuetudine.*

neceſſitate ab deliciis avulſus, ad ruſticorum olera leguminaque tranſit, quî quæſo non ringatur, & ut inquit HORATIUS, *Solos felices viventes clamet in urbe.* Adſtipulatur his illud HIPPOCRATIS. *Conſueta longo tempore, etiamſi deteriora ſint, inſuetis minus moleſta eſſe conſuêverunt*, lib. 2. Aph. 50. Adjicitur diſſuetudinis hujus tædio, malæ etiam concoctionis periculum. Nam quæ quiſque ferè faſtidit, ea ventriculus minus alterat. Omnia ergo ſanis tentanda, ut omnia commodius ferant. Nam ſicuti cibus quiſque demutatur ſecundum qualitatem, ita viciſſim id quoque corpus à quo alteratur, utcunque afficit, alteratque. Ex quo incidit, ut inter corporis naturam & aſſumptum alimentum major indies ſimilitudo ſeu quædam cognatio naſcatur, inde adeò ut qui cibus initio erat veſcentibus ingratus, longo tandem uſu fiat ſuavis. At verò magna cura opus eſt, ne valetudo hac iſta licentia fiat deterior. Quare ſciendum eſt (ut modo præcepi) moderatione quadam hic opus eſſe, neque cuiquam quantumvis firmo pro ſua libidine quævis appoſita vorare licere. Eſt autem moderatio quam ſecutus autor, videtur aptiſſima, quoties neque diutius iſta quam par eſt tentantur, & tamen aliquoties adhibita non omittuntur, ſic ut non tantum cibi voluptatem,

Inſolitus victus ſeu bonus ſeu malus eſt, naturæ moleſtus eſt.

Cibus & à corpore alteratur, & id ipſum alterat.

Quali moderatione in variando victu opus ſit.

ſed ſalubritatem quoque commendet rarior uſus. Ejuſque rei cauſa conſultum eſt, non uno in victus genere diu perſiſtere, ſed aptis vicibus à lenibus cibis ad acres, ab acribus ad lenes, à vino ad aquam aut zythum, ab his ad vinum tranſire, convivari interdum, at ſæpius contractè vivere, rarius plus juſto, ſæpiſſimè non amplius aſſumere, poſtremo nihil non tentare, ne quid per neceſſitates nobis ſit nimium inſolens. Quemadmodum enim ſumma quandoque eſt in eo pernicies, quod auxilii cauſa inventum eſt, ſic contra quæ alias vehementer obſunt, ea aliter aliterque tentata, ſæpe auxilii vicem exhibent, ut in hac ipſa re, ubi victus genus modumque in pejus novare interdum permiſſum eſt, ejus ſpe commodi ut urgente neceſſitate cum omnibus quis oblectetur eduliis, tum nullis eximiè lædatur. Porrò autem quare bis die potius quam ſemel capere cibum oporteat, haud difficilis ratio eſt. Nam quoniam ventriculus per ſeveriores inedias exinanitus labefactatur, excrementaque (ut Galeno placet) totius corporis, niſi cibo ſubventum ſit, recipit, tum venæ quoque conpſumptis nimium ſuccis, ſuam quoque inopiam invitæ ſentiunt, protinus fit, ut alimenti concoctio omnis intus fruſtretur, quandoquidem id & ventriculus infirmus malè alterat, &

Bis die ſumptus cibus utilior eſt. Quæ incommoda adferat inedia.

Gal 6. ſanit.

Gal. lib. de facult. natural. lib.

ve-

venæ ſanguinis inopes, imperfectum antè tempus excipiunt. Scitè enim GALENUS particulas in trahendo nutrimento cum famelicis equis comparavit, qui pabulum ex ipſis etiam mandibulis unus alteri certatim eripiunt, in qua inquit pugna fortior potitur victoria, ut in hac ipſa accidit re. Nam hepar cum intus alimentum eſt, totis viribus ad trahendum inſurgens ventriculo non egrè eripit, quod hunc onere moleſtat. Ut autem utrobique tempora nimium præcipitant, ſic ambo hæc viſcera optato alterum chylo, alterum chymo fruſtrantur: Ventriculus quidem, quia alimentum non ſatis diu retinuit: Hepar vero, quia ante tempus attraxit, ſic ut imperfectum id in probos poſtea ſuccos convertere nequeat. Ergò quo & calor inſitus qui ſuccis fovetur, maneat integer, & cruditatis amoliatur periculum, ſatius eſt bis per diem eſſe. Tum illud quoque obſervatione dignum eſt, ut quoties eſtur, tantùm ſemel ponatur cibi quantum plurimum concoquendo ventriculus eſt, idque primum ne pecudum more ad inexplebilem vorandi cupiditatem aſſueſcamus, quod & illiberale & homine indignum eſt: deinde ne uno cibo intus ſubſtante, novus ſuperingeratur? Ita enim omnis concoctionis lex ordoque evertitur, ventriculo ex novæ rei appulſu recluſo, tum

Trahentes aſimentum particulæ famelicis equis perſimiles.

Concoctio quare poſt longiorem famem evertatur, idque tam in hepate quam in ventriculo.

Cibus quaque comeſtionis vice quam plurimus poteſt concoqui, ſumendus eſt.

perficere id quod priùs intus erat ceſſante, ac ſic omnia pariter corrumpente. AVICENNAS ſcrupuloſius notare ſtudens qualia tempora cibo legerentur, *poſt ſextam & decimam quamque horam edendum cenſet*, ſic ut dapes duorum dierum intervallo ter ponantur. Ea res cùm parum ſecuta, tum per quam difficilis obſervatu eſt. Primum enim quiſnam his ſe legibus impunè obſtringat, cùm tot indies nos circumveniant incommoda, quæ vetant atque impediunt quominus liceat eundem ponendi cibi tenorem perpetuò ſervare. Interdum enim cùm nolis, comeſſe bibereque neceſſe eſt, ſæpeque cùm maxime velis, abſtineri. Tum quis verò ſuſtineat ſæpe de die & ſtertere & cibo carere, noctu vero curare negotia, eamque temporis particulam epulando conſumere quam parens Natura quieti laxandiſque mortalium animis dicavit. Meminiſſe profecto Principem oportuit, non ideo nos vivere ut edamus, ſed ut vivamus, edere. Quæſitum eſt ab noſtris hominibus, debeat nec ne cœna frugalior prandio, an vero eſſe liberalior. Eſtque ingens de hac re pugna ſuis utrinque innixa Autoribus, non his modo quorum nomen in obſcuro eſt, ſed clariſſimis quibuſque memoriæ noſtræ viris. Ex iis pleroſque omnes reperias qui oppido quam inartificiosè id argu-

Avicennæ ratio in ponendo cibo rejicienda eſt.

Avic. lib Canticorum.

Utrum cœna, an prandium conveniat eſſe liberalius.

menti verſarunt, ſemel finientes ac veluti edicto ſtatuentes, plus minuſve aut prandendum aut cœnandum eſſe nulla poſita corporum differentia. Ego vero ut non eadem omnibus corpora nec vitæ inſtitutum eſt, ſic nec victus normam eſſe oportere exiſtimo, judicoque ejus rei cauſa opus hac eſſe limitatione. Quicunque capitis imbecillitate ac deſtillationum vitiis ſæpius urgentur, quique corpus univerſum ac præcipuè ventriculum nacti ſunt ſuffrigidum, atque ob id plus juſto excrementoſum, parcius omnes ut cœnent, neceſſe eſt. Nam etſi ſomnus concoctioni auxilietur, impedit tamen ſuperfluorum vacuationem, quorum vis longè maxima in comprehenſis corporibus per noctem coït. Neque vero mirum ſit id incommodum ſomni occaſione incidere, ut qui detento circa ima præcordia calore atque ſpiritu omnia naturæ effluvia comprimit. Neque enim cùm quis ſoporatur, aut alvum dejicit, aut urinas reddit, multoque minus inutilem capitis ac ventris pituitam excreat. Tum ob nocturnæ auræ frigora, & gemini caloris ad interna receſſum, ipſa quoque corporis difflatio minuitur, quantumvis per hæc tempora ſudores plerumque ſint effuſiores, quum ſcilicet toto corpore excrementis admodum oppleto, id duntaxat quod in ſubcutaneis locis eſt, ſub

Quibus parca cœna utilis ſit.

Somnus effluvia naturæ ſiſtit ac proni excrementa accumulat.

Sudores quibus per nocturnum ſomnum ſint effuſiores.

craſſi madoris ſpecie foras exundat, non valens (ut de die fit) tenuari atque inſenſibili tranſpiratione evaneſcere. Iſthæc quidem ſuperflua quæ comprehenſa ſunt omnia dormientibus intus cunctata cum nullas non partes onere laceſſunt, tum eas quæ ſuapte natura magis ſunt excrementitiæ, plus cæteris premunt. Eſtque ex earum numero prima, ipſe ventriculus & poſt hunc caput. Illius cruditatem ex larga cœna contractam denunciant poſtridie cùm ſurgitur gravitas, inflatio, ructus ac multus pituitæ ſcreatus: Hujus oppletionem, dolor, pondus, ſenſuum torpor, deſtillatio, ac nocturnæ tuſſes arguunt. Quippe noctu quàm maximè cibus effumat, efferveſcentibus caloris acceſſu viſceribus, craſſoſque halitus ſupra in caput inſtar foci ejaculantibus, qui protinus halitus loci frigiditate illic concreti, neque concoqui ab infirmo capite poſſunt, neque ſubſtantiæ ejus aſſimilari. Ex quo incidit, ut mole ac pondere laborantes ſuo confeſtim in ſubjecta loca deorſum verſus ſidant, proque varia decubitus fortuna, modo gravedines, modo raucitates, & his pejores tuſſes, interdum diarrhœas aut vomitus, neque rarò colli dolores creent. Tum hæc iſta incommoda, tum quæ proximè narravimus, vigilantibus omnia fiunt leviora. Nam interdiu partim aëris Sole illuſtra-

Ventriculus & caput citiſſimè excrementis per ſomnum opplentur, & quare.

Deſtillatio unde & quæ pericula adferat. Vigilia promovet corporis difflationem.

ti potentia, partim ob communis vitæ munia difflatio (ſingulare excrementoſis auxilium) vehementior eſt, id quod cum aliis ex rebus tum hoc quoque argumento diſcitur, quod vigiles citius dormientibus eſuriant. Nam ne illud quidem ab HIPPOCRATE dictum ratione caret. *Vigilia vorax.* Eos hactenus homines loquor qui ſummæ libertatis compotem vitam degunt. Contra enim qui exaltandis quàm maximis laboribus totos dies ſumptum exercent ſuum, ſicuti pāleſtritæ, magnorum operum fabri, fullones, foſſores, meſſores, & id genus hominum robora, quibuſcunque etiam ſubjaceant valetudinis incommodis, ſemper tamen prandere frugalius, cœnare plenius debent. Maxima enim ubique concoctionis habenda ratio eſt, ne qua re, cum ea fieri cœpta eſt, interpelletur, id quod tum facilè incidit, ubi copioſum alimentum labores excipiunt. Quiſquis vero jam reliquorum hominum eſt, quem neque negotioſa vita, neque ſupra poſita corporis vitia impediunt, cœnare is & copioſius & valentius alimentum tutò poteſt. Sunt namque cœnæ duo maxima ad juvandum concoctionem adminicula, quies & ſomnus, quibus tertium quaſi ἐξ ἐπιμέτρου jungitur, longius temporis intervallum quod inter cœnam poſtridianumque cibum interponitur. Atque

Hipp. VI. *Epid.* S. W. §. 39.

Negotioſis hominibus contractius prandiū nunquam non convenit.

Detractis negotiis ac ſupra comprehenſis naturæ vitiis, ſemper in genere largius cœnandum eſt.

Cœnæ tria ſunt ad concoctionem adminicula. *Gal.* 7. *Meth.*

hoc conſilio freti veteres cum Romani tum Græci (quorum corpora minus erant excrementitia) tenuiſſimè prandere, largiter vero cœnare conſuêrant.

SEd ut hujus generis exercitationes cibique neceſſarii ſunt, ſic Athletici ſupervacui. Nam & intermiſſus propter aliquas civiles neceſſitates ordo exercitationis corpus affligit. Et ea corpora, quæ more eorum repleta ſunt, celerrimè & ſeneſcunt, & ægrotant.

Athletarum cibus.

¶ Athletæ multo olim valentiſſimoque cibo viſcera ſaginabant, idque vaſtitatis roboriſque corporei quærendi ſtudio, ut tanto paratiores ad exactum illud exercitii genus venirent, quod ipſi καταστικὴν appellabant. Inſtituto hi à ſalubris legitimæque Gymnaſtices Profeſſoribus differebant, quibus laborum finis proponebatur actionum corporis vigor, ut contra Athletis validum roboris incrementum quædamque ſeu pancratica valetudo, qua freti, quam plurimos adverſariorum proſternerent. Eratque ipſis ad hanc rem tanto ſæpe vi-

Finis laborum Athleticorum.

rium connixu opus, ut omnes propemodum (referente GALENO) è paleſtra tandem redire cernerentur, claudi, diſtorti, fracti, aut aliqua ſaltem particula mutili. Jure igitur CELSUS hujuſmodi labores expulit, idque non tantum quod intermiſſus horum ordo corpus affligat, ſed multo quoque magis, quod ipſi quantumvis etiam continentur, nunquam per ſeſe valetudinem non convellant. Siquidem plenos tum vaſorum diruptionibus, tum obſtructionibus, itemque febri, apoplexiæ ac ſubitæ præfocationi opportunos reddunt. Inanes vero conſumptis ſolidis tabefaciunt ac præcipites in ſenectam rectà agunt. At in his medios homines, utrolibet incommodo oppugnant, tum juſto vehementius eos ſiccando, tum venarum ruptionibus obnoxios reddendo. Nihilo his leviora ab Athleticis cibis pericula ſunt, ut qui copia ac viribus ingenitum nobis calorem extinguunt ac veluti ſtrangulant, non ſecus quam aut ellychnii flammam delet affuſum ipſi copioſius oleum, aut pyram ſuffocat aggeſta ſtipataque ſuper ipſum nimia lignorum congeries. Neque vero illud repugnat, quod perpetuo carnis ſuillæ, panis ac vini uſu grande concoctionis robur ventriculus acquirat. Quippe ſub hoc commodo multa latent incommoda. Nam alimentum etſi accurate

Athleticos labores Celſus jure condemnavit.

Athletarum cibus quomodo noceat.

Alimentum natura non malum, copioſius tamen in-

confectum venter dedit, venæ tamen ejus copiam impatienter ferunt, ſic ut quantumvis id εὔχυμον ſit, omnique ex parte ſincerum, luxu tamen non genere noceat. Autor enim GALENUS eſt, probatiſſimi ſucci edulia, quæque plurimum præbere alimenti poſſunt, ſi copioſius vorantur, calorum opprimere naturalem ac (quod magis mirum ſit) frigidis morbis initia præbere. Documento meracum eſt, quod etſi ſuccum gignit corpori (ſi quid aliud) maximè familiarem, augendæque caloris ſubſtantiæ convenientem, refrigerat tamen ſi ſine modo potetur. Simileque veri eſt impulſum hac cauſa HIPPOCRATEM fuiſſe, quod tot modis cibos Athleticos, habitumque ſit inſectatus. Is enim habitus etſi ſpecioſior & coloris decoriſque plenior eſt, non ob id tamen ſatis tutus eſt. Nam cum hoc affecti homines, in eodem ſtatu nequeant conſiſtere, ſed nec porro oppletis jam vaſis procedere, ferè retro quaſi ruina quadam revolvuntur. Jam ut hæc valetudinis detrimenta mittamus, quis non intelligit quam ipſa quoque mens Athletis ex hoc genere victus hebeſcat, rebuſque gerendis fiat inidonea, ut quæ craſſiſſimo ſanguinis vapori tanquam putido cœno immerſa, neque erigere ſeſe neque extra ſordes aciem efferre valeat. Quo magis rectè id vulgo jac-

[Margin notes: geſtum, calorem inſitum opprimit. — *Gal. 2. de cauſ. morb.* — Vinum immodicè ſumptum, frigidos morbos parit. — *Hipp. lib. 1. Aph. 3.* — Athletarum habitus periculoſus. — Athletarum animus hebes.]

tari exiſtimo: Perquam difficilem eſſe craſſi ventris & ſubtilis animi copulam.

Difficilis copula craſſi ventris, & ſubtilis animi.

De Concubitu.

CONcubitus vero neque nimis concupiſcendus, neque nimis pertimeſcendus eſt. Rarus, corpus excitat: frequens, ſolvit. Cum autem frequens non numero ſit, ſed natura, ratione ætatis & corporis, ſcire licet eum non inutilem eſſe, quem corporis neque languor, neque dolor ſequitur. Idem interdiu pejor eſt, tutior noctu: ita tamen, ſi neque illum cibus, neque hunc cum vigilia labor ſtatim ſequitur.

¶ EPICURUS (quod maximè mirum videri poteſt) omnem Veneris uſum ſuſtuliſſe legitur. DEMOCRITUS autem uſque adeò habuiſſe hanc exoſam, ut parvam eſſe epilepſiam dixerit. Illud GALENUS jure ut vanum repudiavit, lu-

Epicurus & Democritus. Venerem expulerunt.

Gal. in Tech.

culentiſſima oratione adſtruens, concubitum & utilem ſanitati, & neceſſarium eſſe, cauſamque ejus rei proponit exuberantiam ſeminis humani, quod æquo diutius intus retentum, tranſire ut ipſe ait in venenum ſolet.

Pericula ſeminis juſto diutiùs retenti.

Docent hoc atrociſſimi caſus quibus uterque ſexus hinc oppugnatur, convulſio epileptica, inſania, ſubita præfocatio, πνὶξ ὑστερικὴ, ſyncope cardiaca, animi deliquium, & ſi quæ his ſimilia ſunt alia. Ergò cùm tanta pericula neglecta Venus adferat, pretium operæ facturus videor, ſi hujus congruum uſum cuique corpori accommodem, idque ab iis orſus hominibus, quibus hæc res eſſe putatur apprimè conducibilis. Eos eſſe & uſus & ratio docuit qui aut ex ſuæ

Quibus Venus ſit utilis.

naturæ vi, aut propter intermiſſam Venerem multo ſemine affluunt, præcipue ſi firmi ſunt adoleſcentes, ſi ſolito toro privati, ſi juvenculæ vividiores, magiſque ſi adultior his jam ætas acceſſit. Quod ſi præter hæc calida ipſis humectaque natura eſt, non citra graviſſimas & corporis & animi noxas venereis amplexibus abſtinent, ut non injuſtè Plato hæc corpora eſſe ſimillima dixerit arboribus plus æquo fructiferis.

Venus quibus adverſetur corporibus.

Porrò ſiccis nocentiſſima Venus eſt, magiſque ſi pariter etiam frigent. Pauculum enim ſeminis ejuſque ſuffrigidi his ineſt, cujus crebra vacuario

corpus reddere magis frigidum ſiccumque poteſt, non poteſt vegetum. Atque hæc de corporum naturis. Ætates mediæ præcipueque ea quæ etiamnum floret concubitum omnes haud moleſtè ferunt. Noviſſima ſenectus omniſque pueritia aut malè fœcunda aut penitus infœcunda eſt, quare his ætatibus quia minus roboris ſubeſt, Venus inimica eſt. Ut maximas commoditates ad ſanitatem Venus adfert, ſi & moderatè & in loco admittitur, ſic rurſus pernicioſiſſima eſt iis qui pulcherrimas ejus dotes libidine corrumpunt. Etenim nulla res vires impenſius frangit immodico concubitu. Profunditur namque hic ſincerior humorum particula, caloris, ſpirituſque vitalis pleniſſima, cujus jactura tanto magis quam effuſus ſine modo ſanguis corpus afflictat, quanto ſemen illo calidius, atque elaboratius eſt. Atque hinc ſciri poteſt, quam rectè CELSUS præceperit *concubitum nimis neque concupiſci, neque timeri à firmis hominibus oportere.* Multum cum omnibus in rebus tum in Veneris ludo mediocritas poteſt. Huc ipſi quoque parenti rerum Naturæ fuiſſe ſtudio videtur, quod à prima origine neque ſemen nobis pauciſſimum infudit, ut ejus excretio vix neceſſaria ſit: Neque rurſus tanta ejus mole nos oneravit, ut aſſiduo concubitu ſit opus. Ergo is ſi rarus eſt cor-

Venerem quæ ætates benè, quæ malè ferant.

Nihil æque ut Venus vires affligit, & quare.

Natura mediocrem ſeminis quantitatem nobis largita eſt.

Venus rara corpus excitat, frequens ſolvit.

pus excitat: Si frequens, ſolvit. His utili profuſa materia corpus infirmat, illa dempta dumtaxat quæ copia gravabat, erigit, vegetum id ac magis virile efficiens, tum ipſam quoque mentem componens, ira, triſtitia, metu, aut ſimili aliqua animi ægritudine emotam, ut hoc nomine ARISTOTELES non perperam judicarit, Melancholicis ſalubrem uſum Veneris eſſe.

Venus Melancholicis utilis.

Melancholicos Philoſophus vocat, quos atræ bilis affectus exercet: Non item eos, quibus propter temperamenti frigiditatem & ſiccitatem proximè diximus concubitum adverſari. Itaque his Venus magis ſubvenit, qui ſine probabili cauſa triſtari incipiunt atque timere, tum in latebras ſeſe abdere hominumque conſpectum vitare, quos ideo Græci μισανθρώπους nominaverunt.

Hiſtoriæ Melancholicorum.
Gal. 3. de locis aff. cap. 6.

Videlicet ejus generis hominem ſibi viſum GALENUS narrat aſſiduo metu excruciatum, ne Athlas cœlo impar ſuſtinendo oneribus cederet, ipſeque una cum eo ruinis ſuccumberet. Eo ut non minùs veſanum, ſic longè miſeriorem ætate ſua extitiſſe, CELSUS memoriæ prodidit, cui prædiviti quidem exiſtenti famem tamen oppido quàm ſtultè timenti, ut vani metus levarentur, ſubindè falſæ hæreditates nunciabantur.

Quibus Melancholicis Venus accom-

Verùm his fortè Melancholicis Elleboro ac vinculis potiùs quàm Venere opus ſit; Longe-

que hæc iis futura eſt innocentior, qui etſi etiamnum utcunque ſapiunt, ad μηλαν λιος tamen ſymptomata vehementer inclinant, qualem GALENUS 6. *locorum affect.* proponit, qui cùm uxoris obitum acerbè ferens, multo luctu ſeſe conficeret, protinuſque amiſſa cibi cupiditate, ad hæc quæ retuli ſymptomata vergeret, non antè ſeſe in ſanitatem vindicavit, quàm ad fœminæ conſuetudinem rediſſet. Ac tantus quidem fructus eſt, quem rarus ſpondet concubitus. Huic periculi magnitudine frequens veluti ex oppoſito reſpondet. Nam corpus effœminat, laxum id, enerve, frigidum, ſiccum, imbecilleque efficiens, ut non ſit quod magnopere quis miretur ex hoc fonte tot tantaque mala ſcaturire, apoplexias, lethargos, epilepſias, altos ſopores, cœcitates, tremores, paralyſes, ſpaſmos, hiſque omnibus tædioſiores podagras, chiragras, coxendices, quæque his paria ſunt arthritidis tormenta, quorum juxta Poëtas Bacchus eſt Pater, & Genitrix Venus, quemadmodum græcum habet Epigramma Αυσιμελοῦς Βάκχου καὶ λυσιμελοῦς Ἀφροιδίτης Γεννᾶται θυγάτηρ λυσιμελὴς ποδάγρα. Quoniam ad frequentem concubitum perventum eſt, ſcire licet, hunc non eſſe numero æſtimandum, quoties ſcilicet aliquis id opus expleverit, ſed ex natura ſeu viribus hominis finien-

moderatior.

Quæ incommoda immodici concubitus.

Bacchus Podagræ pater, nutrix Venus.

Frequens eſſe concubitus quo modo intelligendus.

dum. Intereſt enim non quot Veneris exercitæ ſint vires, ſed quæ ætas, quæ vires, quæ corpora ſint. Nam ſi firmus ſenex, juvenis imbecillus eſt, quid miri ſi idem ſubindè concubitus caneſcentem erigat, florentem debilitet, tum huic fuiſſe frequens, illi rarus dicatur, utique ſi is rarus eſt, qui corpus non ſolvit. Siquidem ut non omnibus Venus juxta inimica, ita nec ſalutaris eſt. Proin frequentem concubitum non numerus, ſed corpora faciunt. Quemadmodum enim (Autore GALENO) nonnulli ſunt, quos protinus à juventute Venus facit imbecillos, ita alios reperias, qui niſi ſæpiſſimè coëant, capitis gravitate, inappetentia, concoctionis difficultate (hanc Græci δυσπεψίαν, illam ἀνορεξίαν vocant) præcordiorum dolore ac febribus affliguntur. Porrò certam ſtatamque Veneris menſuram cuique tum ætati tum naturæ præſcribere, haud adeò facilè factu eſt, cùm propter inexhauſtam atque omni propè dixerim numero majorem particularium multitudinem, tum quia GALENUS Autor eſt, quod nec ſcribi nec dici poteſt, id in unoquoque quantitatem eſſe. Itaque ne CELSUS hoc ſcrupulo nos impeditos relinqueret, experimentum ab ipſo ſenſu depromptum dedit, cujus indicio ductuque omnem Veneris modum in unoquoque inveniamus. Scire, inquit, li-

Alios neglecta Venus, alios tentata oſtendit.

Quibus notis Veneris modus aut nimietas

cet eum concubitum non inutilem eſſe, quem corporis neque langor neque dolor ſequitur. Quam obſervationem nec ipſe præteriit ſilentio GALENUS, eam eſſe haud inidoneam Venerem ſcribens, quam nulla virium infirmitas excipit, utique ſi quis ſolito levior factus ac meliùs ſpiritum trahere videatur. Et quidem Veneris modum jam explicuimus. Supereſt tempeſtivum ejus uſum exponere. Ea multis de cauſſis tutior eſſe noctu creditur. Primùm quòd propter intermiſſa negotia ſufficiens tum ſit quies, quæ laſſatos hac contentione artus recreët, quæque utero ad tenendum conceptum præſidio ſit. Secundum eſt, quòd ut corpus Venereis caloribus relaxatum, circundatis ipſi per quietem tegumentis optimè contra nocturnæ auræ afflatus communitur, ſic interdiu ſubitò aëris frigore facilè excipitur. Adde quòd de die proclive ſit periculum cruditatis utique horis pomeridianis, confecto nondum quod intus eſt alimento. Quippe omnem cruditatem cùm quivis violentior motus, tum venerea contentio exaſperat, eoque fit ut ſi cui de die prolificandi inceſſerit cupiditas, ſatius ſit antè cibum id facere ipſum, atque interpoſita qualicunque quiete paulum quid comeſſe, quod nec concoctu difficile, nec mole ventriculo grave ſit. Neque enim protinus jux-

deprehendatur.

Galenus in Techna.

Venus cur per noctem tutior.

Venus motuſque omnis alius cruditati adverſatur.

Venus diurna ante cibum exercenda.

Venus nocturna inutilis, quam vigilia aut ſtudia excipiunt.

ta venerem cibus rectè ponitur. Nam ſi is paulò antè datur, ab accenſis membris antè tempus attrahitur: Si poſt, & tum quoque in hiantia meſenterii vaſa facillimè abripitur, ſicque cruditas utrinque movetur. Jam verò ne noctu quidem ſat tuta Venus eſt, quam vigilia ac lucubrationes excipiunt. Geminatur enim ſic corporis afflictio, naturaque primùm venerea contentione defeſſa, ac mox vigilia nocturniſque fracta ſtudiis tot ærumnis impar eſt ſuſtinendis. Cæterum ut rem omnem finiamus, ea eſſe tempora Veneri aptiſſima perhibemus, quibus alimentum in ventre atque jecinore percoctum eſt, quæ res in ultimam fortè incidet noctem, ipſamque ſi mavis Auroram. Antequam quiſquis in Cypridis palæſtram deſcendet, fieri nequit, ut cruditatis periculum ullo modo effugiat. Quo minus etiam opinio probari Pauli Æginetæ debet, qui neſcio qua fretus autoritate quove impulſus conſilio, locum Veneri tribuerit à cibo & ante ſomnum. Protinus (inquit) *à coitu ſomnum capienti, laſſitudo ſolvitur.* Atqui (ô bone) hanc ego laſſitudinem puſillam judico, eam quæ Venerem vel temperatiſſimam nunquam ferè non ſequitur, parvoque diſperit momento, poſtpoſita corporis quiete, quæ horis antelucanis nobis etiamnum cubantibus durare poteſt.

Quæ tempora Veneri exercendæ captanda ſint.

Error Pauli Æginetæ. *Lib. 1. cap. de Venereis.*

Hæc iſta identidem quies, opem, roburque utero abunde ſufficit, ut is quàm minimo negotio (deeſt namque corporis motus) acceptum maris ſemen ſuis tunicis undique apprehendat includatque. Quin & ÆGINETÆ opinionem una hac ſententia HIPPOCRATES exploſit. *Labor, cibus, potus, ſomnus, venus, omnia ſunto mediocria.* Sic enim & unico epitheto ſingulorum modum, & ipſo orationis ordine convenientia tempora ſenex expreſſit.

Hipp. VI. *Epid.* I. VI. §. 6.

HÆc firmis ſervanda ſunt, cavendumque ne in ſecunda valetudine adverſa præſidia conſumantur.

¶ Aurea hæc eſt, ſuoque digniſſima Autore Sententia, qua docemur, ne dum rectè valemus, oppido quam rigidi ſimus Medicarum præceptionum obſervatores; quin potius varia genera rerum per ſecundam valetudinem ſectemur, quo in adverſa earundem uſus, & adjumenti plus, & moleſtiæ minus adferat. Eſtque hæc oratio ſeu epilogus quidam eorum quæ ſuperius ſcripta fuere. Neque verò ignoro, aliam quoque præter hanc dari præſentis loci interpretationem poſſe. Scilicet ca-

vendum eſſe per ſecundam valetudinem; ne ea præſidia conſumantur, hoc eſt, inutiliter uſurpentur, pereantque quæ adverſæ valetudini dicata ſunt. Scilicet minimè convenire, ut qui commodiſſima utitur valetudine, ſanguine per venam miſſo vacuetur, aut epoto pharmaco perpurgetur, ſed nec ſtatam aliquam tenuantis diætæ formulam anxiè obſervet, aut id genus aliquid eorum peragat, quæ ad malè valentes inventa præſidia ſunt. Siquidem optimo corpori (de quo hic penitus agitur) quia omnium rerum ſymmetria quædam ineſt, nihil aut apponi debet aut adimi, quin contra potius in priſtino id naturæ ſuæ ſtatu conſervari poſtulat. Jam verò ſi ſanguis naturæ creditur theſaurus, adhæc, ſi ſano corpore præditi Medicamentis purgati cito exolvuntur, tum ſi nimis conſtitutum atque exquiſitum victum tantopere in ſanis Hippocr. inſectatur, quis porrò dubitaverit iſta omnia per firmam valetudinem, ut nulla neceſſitate, ita non niſi maximo cum virium detrimento uſurpari unquam poſſe? At verò hæc iſta interpretatio ſit ne priori anteferenda, an minus ducenda genuina, neque poſſe facilè decerni neque permagni referre exiſtimo. Proin cùm utraque æquè ſit utilis, ſuum cuique liberum eſto de hac re judicium.

Temerè in ſanos ſumuntur quæ ægrotis debentur remedia.

Hipp. 2. *Aph.* 36. § 1. *Aph.* 5.

CAPUT II.

Quæ ſtomacho *imbecillis ſervandæ ſint.*

ET imbecillis *ſtomacho*, quo in numero magna pars urbanorum, omneſque penè cupidi litterarum ſunt obſervatio major neceſſaria eſt, ut quod vel corporis, vel loci, vel ſtudii ratio detrahit, cura reſtituat. Ex his igitur, qui benè concoxit, manè tutò ſurget, qui parum quieſcere debet, & ſi mane ſurgendi neceſſitas fuerit, redormire. Qui non concoxit, ex toto conquieſcere, ac neque labori ſe, neque exercitationi, neque negotio credere.

DEfinitis omnibus quæ pertinent ad firmæ liberæque ſanitatis curationem, CELSUS ea præcepta protinus

junget, quæ vitioſo ſeu corporis totius ſeu unius particulæ ſtatui debentur, idque ſumpto ab ſtomachi imbecillitate initio. Stomachi appellatione id Græcis communiter ſignificatur, quod ipſi propria aliàs voce οἰσοφάγον ac Latini *gulam* nominant, omnem illum cibi meatum, qui ori & ventriculo interjacet. At CELSUS illum καταχρηστικῶς hoc loco, ut (alias ſæpiſſimè) pro toto ventriculo, tametſi & interdum (ut ſemper GALENUS) pro ejus tantùm ore uſurpavit. Cæterum hujus partis tutandæ eo nobis cura major eſſe debet, quo ejus offenſa graviori cùm tædio tum periculo univerſum corpus exercet. Eſt namque ventriculus primum concoctionis ciborum inſtrumentum, & omnium compagis humanæ partium quoddam ſeu commune promptuarium, cui ſi quis error circa munus concoquendi ſemel accidat, ejus illico particeps fit & reliquum corpus. Scilicet ſupra naturæ vires eſt, ut bonus in hepate ac venis ſanguis inſtauretur, malè coctis in ventre epulis, hoc ipſo, quòd unius concoctionis vitium alterius robore nunquam corrigatur. Quod verò ſtudioſos literarum imbecillus ſtomachus potiſſimum exerceat, hæc eſſe cauſa putanda eſt, quoniam intempeſtivioribus ſtudiis (ſive hæc protinus à cibo, ſive noctu fiant) plus æquo

Stomachus quid.

Stomachi vitia quanti ſint.

Stomachus cur ſtudioſis imbecillus.

vacant, tum quia dulcedinis diſciplinarum gratia libris continenter affixi, neceſſariæ ad ſanitatem exercitationis uſum ferè negligant: Hinc enim coïre intus pituitam: Hinc ſtomachum affluentium excrementorum multa ſaburra onerari neceſſe eſt, quandoquidem hæc iſta pars (ſicut GALENO viſum eſt) ut primùm ſemel labefacta-ta eſt, protinus recipit ſuperfluam univerſi corporis materiam. Eadem inſuper calamitas complures etiam oppidanos affligat, ut qui ob rerum omnium affluentiam diſſolutiùs victitant, otioque (re omnium perniciosiſſima) torpeſcunt. Ergo id genus hominibus omnibus CELSUS edicit, ne antea manè ſurgant, quàm pridianam cœnam ventriculus ſubegerit. Rectè enim ſemper negotia poſtponuntur concoctioni, quam quies, multoque hac magis ſomnus promovent, ſcilicet dormientibus, quia motionis ſenſuſque inſtrumenta ociantur, calor ſpirituſque penè omnis in penitiſſimis occulitur præcordiis, omnia ibidem, quæ concoctionis egent, perficiens, ſuoque veluti numine tutelari nulla non naturæ opera colluſtrans. Sanè hunc caloris ad interna receſſum ipſe indicat ſpiritus, qui per ſomnum trahitur & frequentiùs & altiùs. Ex quo ſciri poteſt, rectè id ab HIPPOCRATE poſitum fuiſſe, *Vigilans exteriùs cali-*

Gal. 6. *ſan.*

Stomachus debilis recipit totius ſuperflua.

Somnus & quies adjuvant concoctionem.

Hipp. 1. *Epid.* IV. §. 33.

dior, intus frigidior: Dormiens contrà.

Ante exactam ventriculi concoctionem, non eſſe negotiandum.

Hæc iſta paulò accuratiùs conſideranti mirum videri deſinet, quod CELSUS præcipit, tantiſper abſque omni negotio eſſe quemque oportere, imò ſi licet, etiam dormire, donec ventriculus in totum ſuo munere ſit perfunctus. Nam quis unquam dubitavit laborem cruditati adverſari, quietem certiſſimum auxilium eſſe, quatenus ſub hac alimenti concoctio, ſub illo diſtributio magis vigent?

QUi crudum ſine præcordiorum dolore ructat, is ex intervallo aquam frigidam bibere debet, & ſe nihilominus continere. Habitare verò ædificio lucido, per flatum æſtivum hybernum Solem habenti, cavere meridianum Solem, matutinum & veſpertinum frigus, itemque auras fluminum atque ſtagnorum, minimeque nubilo cœlo Soli aperienti ſe committere, modò frigus, modò calor moveat. Quæ res ma-

ximè gravedines deſtillationeſque concitat. Magis verò gravibus locis iſta ſervanda ſunt, in quibus etiam peſtilentiam faciunt.

Ructus malæ concoctionis index.

Ructus acidus quid, & quomodo moveatur.

§. Improbam ventriculi concoctionem ructus arguit. Hic ſi aſpero quodam acore fauces perſtringit (ὀξυρεγμίαν Græci nominant) frigidis cauſis innectitur, eſtque vaporoſus quidam ſpiritus ab invalido calore intus genitus, ſubindeque per os ſuprà exploſus. Dixi invalidum calorem, ejus primum reſpectu, qui penitus oppreſſus victuſque cùm ſit, ſummam parit cruditatem: Quoniam potis non eſt cibos extenuare, neque diſſolvere, neque conficere, nedum halituoſos indè ſpiritus excitare. Jam verò qui calor nimius eſt, adeò omnia quæ ventriculo comprehenduntur, exurit tabefacitque, ut ne tantillum quidem reliquum faciat idoneæ ad craſſi frigidique vaporis generationem materiæ. Nimirum qui hic ructus ſupervenit turbidus quidam, ſiccus fumoſuſque flatus eſt, propter vehementem caloris intemperiem (ut GALENUS ait) & paucus, & durationis non longæ. Tametſi non ignorem hunc quandoque ructum pertinaciorem evadere, utique

Ructus fumoſu s. *Gal. 6. Sympt.*

ſi flava ab jecinore bilis in ventriculum mittitur, aut ſi quæ adſumuntur edulia, ſunt multi nidoris, ut allium, radicula, cepa: ſeu facillimæ alterationis, ut lac, oleum, ovum ſorbile, & ſimilia, quæ fervidus ventriculus protinus extorret, vitiatque. Cæterùm (ut

Quem ructum Celſus hoc loco proponat,

ad rem propoſitam veniamus) de iſtiuſmodi ructus genere, minimè intelligenda *Autoris* hæc oratio eſt. Nam quam hoc loco ipſe molitur retinendæ intus materiæ concoctionem, ea nidoroſo ructui penitus futura eſt inutilis. Scilicet quæ hunc movet materia, quoniam neque ullo naturæ beneficio fieri ſalutaris neque in integrum reſtitui poteſt, qua via primùm licet, infrà ſupràve exterminanda nullatenus (firmato frigida ſtomacho) intus cohibenda eſt, idque ne venas ſemel ingreſſa benignos quoque ſuccos ſua putreſcentia contaminet. At verò acido ructui nulla hujuſmodi opus vacuatione eſt, rectiùs concoctio adhibetur, quæ id quod parum exactè alteratum eſt, perficiat.

Gal. 1. loc. affect.

Nempe hoc fretus conſilio GALENUS materiam acidi ructus medicamine διὰ τριῶν πιπέρεων, concoquit, fumoſi ἱερᾶς πικρᾶς uſu expurgat. Acidum ructum eum intelligas oportet, qui ab infirmo naſcitur calore, ſive initium imbecillitatis cruda fecerint edulia, ſive humoris qui ibi coïit natura, ſive nuda etiam ejus

ejus partis intemperies. Loquor hæc pituitæ cauſſa, quæ ex capite in ventrem deſtillavit, quæque corruptione perdita non rectè intus tenetur: Spem enim concoctionis omnem effugit. Quis igitur jam non videt ſub crudi ructus appellatione eum denotari, cui GALENUS acidi nomen tribuit, quod certè crudo magis conveniens propriumque eſt? Quoniam, ut proximè dixi, calor parum validus cibos hîc quodammodo diſſolvit, at non omninò conficit, ex quo flatus moveri crudos naturale eſt; ſic profectò ut in aëris incidit tempeſtatibus, qui aër ſi per hyemem Boreali frigore riget, aut rurſus æſtivis horis ſub flagranti Canicula æſtuat, pacatus omnino viſitur, nubibus ac ventis in totum carens, idemque contrà mediis inter has conſtitutionibus nimbis, ac flatibus turbatur. Sed hæc poſuiſſe ſufficiat de propoſiti ſymptomatis natura: quare ejus jam nunc explicandum remedium eſt. Ac primo quidem illud jure quis mirabitur, quo modo potui ſumpta frigida, frigido ventriculo ſubveniat, cùm indubitatum tritumque Medicis exioma ſit, contrariorum uſu contrariis remedia dari. Adhæc ſi GALENUS in porrigenda frigida uſque adeo cruditatem horruit, ut ne iis quidem, quos ardentiſſima febris extorret, eam ante concoctionem indulſerit, quanto

Ructus crudus idem quod acidus.

Gal. 6. Meth.

majore reverentia metuque ſanis cruditate vexatis largiare, quibus talis præſidii neque tam anceps eſt occaſio, neque tam urgens neceſſitas. Quid ergo? Errare potuiſſe CELSUM in tanta re credimus? Minimè Hercule. Nam quis unquam antiquorum virorum ſcripta tuto condemnavit, utique cùm in his quæ in ſpeciem falſa ſunt, ea ſæpè diligens inquiſitio rectaque ratio non ſolum probabilia facit, ſed etiam firmiſſimo veritatis robore ſolidet? Ergo CELSUS frigidam hoc loco potui dat, non quidem continenter, atque ſæpius inter cibos (ut fit) bibendi gratia, ſed per intervalla duntaxat. Sed qualia tempora huic rei legi, aut quanta hæc eſſe intervalla expediat, quoniam ipſe Author non junxit, æquum eſt nos id partim ex artis præceptis eruere, partim ex aliis hujus viri ſcriptis (ſi qua fieri via poteſt) conteſtatum facere.

Frigidæ potio quo modo crudo ructui ſuccurrat.

Frigida, inquit AVICENNAS, inani ventriculo perniciosa eſt. Idem & ratio oſtendet, ſi quis ejus potionis naturam curioſius intueatur. Nam cruda cùm ſit ac vehementi frigore aſpera, inanem ventriculum protinus offendit ſeu nervaceum, ipſumque ſuaptè natura frigidum, nec ullo jam cibo adverſus crudi elementi vim communitum. Cujus quoque rei periculo adjicitur præſens ventriculi cruditas, quæ ſola prohibere u-

Frigida cur inani ventriculo noxia ſit.

ſum aquæ poteſt, utique ſi inter cibum potionis quotidianæ vice ſumitur. Sed ipſum fortè præſtiterit audire CELSUM, qui laxitatem ſuffrigidi ſtomachi curaturus, ſic inter cætera loquitur. *Legere clarè oportet, ambulare*, pilâ armiſve exerceri, non aquam, ſed vinum calidum jejunus bibere, uti poſt cibum frigidis potionibus. Adeo apparet quocunque te verteris, frigidam (ſi unquam hîc ea dabitur) non niſi protinus à cibo rectè dari poſſe, idque non tam ſedandæ ſitis (quæ hîc ferè nulla eſt) quam adſtringendi firmandique ſtomachi gratia. Verùm ne ſine validiore pondere argumentorum nova condere dogmata, ac παραδοξοποιός eſſe nonnullis videar, non dubitabo partim probabili ratione, partim authoritate antiquorum Medicorum uti, quibus id quod adſtruo, perſuaſum Lectori efficiam, utique cum non deeſſe ſciam, qui diverſum ſunt opinati. Sed agedum, à quonam rectius ordiamur, quam ab ipſo noſtro CELSO, qui luculentiſſimis verbis (ut modo retuli) hanc rem confirmavit? Tum proximis ab hinc locis eandem repetit, ſaturis conſulens, ſiquidem meliorem optent concoctionem, ut frigidæ poculo ſumptas dapes includant. Extat alius in eodem *Authore* locus, ipſo meridie clarior, qui velut indice rem omnem hanc commonſ-

Lib. 1. Cap. 8.

Frigida urgente crudo ructu poſt cibum, porrigenda.

trat. Scribitur ille tertio hujus libri capite de ventriculi imbecillitate, quæ pituitæ vomitum ſecuta eſt. Illic cùm primùm *Author* tenacem craſſumque humorem hyſſopi, radiculæ, & ſimilium uſu tenuerat deterſeratque, protinus citato vomitu pituitaque exempta infirmitatem ventriculi correcturus, tum panem heſternum, tum vinum auſterum, & meracum, itemque carnes aſſas cibumque omne ſicciſſimum poſuit, ac noviſſimè poſtque omnem comeſtionem tres aquæ frigidæ Cyathos bibendos eſſe præcepit. At miſſa faciemus, ſi voles, hæc omnia, potius (ne fortè uni errori fidem ſimilibus erroribus quæramus) HIPPOCRATEM atque GALENUM duo Medicinæ lumina ſuper hac re conſulturi. Ergo GALEN. *primo Sanitatis Tuendæ* adeò frigidæ potum à cibo non reformidavit, ut ipſis etiam pueris indulſerit, utpote inexhauſta ſemper cruditate propter aſſiduam voracitatem gravatis. Quippe huic malo ideo data à cibo frigida medetur, quod arctatis circum epulas ſtomachi villis calorem includat brevique in ſpacio coerceat, unde is protinus acceptis viribus invaleſcens cruda quæ intus ſunt omnia promptius edomat, & ad chyli perfectionem demutat. Adeo apparet ut vix unquam quicquam, ita ne hoc quidem à vulgò temerè dici: A frigido potu calidum ſanguinem inſ-

Frigidam Galenus ipſis etiam pueris à cibo conceſſit.

Frigida quomodo crudo ructui medeatur.

ſtaurari. Sanè quantas vires adſtringens hæc frigidæ vis cum ad cruditatem tum ad crudos ructus ſanandos obtineat, iis non obſcurum eſt, qui id genus ſymptomatis norunt non tam alimenti concoquendi imperfectione quàm ventriculi ejuſque potiſſimum oris laxitate accidere conſueſſe. Scilicet humectarum atque pinguium rerum à cibo uſus maximè (ſi quid aliud) id genus ructus movet. Quod in hoc, quo dixi modo, is præcipuè fieret, ſequeretur, in nullius non ventriculi concoctionem perpetuo incidere hunc oportere, quatenus parvis initiis cibus omnis ad legitimi chyli perfectionem accedit. Atque haſce tam eximias frigidæ dotes vetuſtiſſimus Autor HIPPOCRATES duobus his verbis exhauſit. *Aqua vorax.* Cæterùm magna cura opus eſt, ne eo luxu frigidum ventriculo cruditate vexato ingeratur, ut invalidas caloris in eo vires opprimat, quod fieri proclive eſt, ſimilibus cauſis ſimul in unius affectus incrementum conſpirantibus, venticuli nimirum intemperie, & frigidæ qualitate. Neque enim hæc per ſe acido ructui ſuccurrit, ſed (ut proxime dixi) ex accidente compreſſis ſcilicet ventriculi tunicis. Hoc dempto, quis unquam dubitavit ad comprehenſi ſymptomatis ſanationem calidis tum eduliis tum poculis uti? Quomodo POLYBUS

Ructus crudus quomodo fiat.

vinum meracum largius hic eſſe bibendum Author eſt. Conſtat enim, inquit, ventriculum imbecillitatis frigoriſque vitio cibum concoquere non poſſe. Ex quo etiam loco ſciri poteſt, non niſi ultimo cibo frigidam aquam ſalubriter dari, tum cùm ejus eſt & urgentior neceſſitas & ſecuritas major. Etenim intus ſubſtantibus epulis multo maxime ventriculo ad munus concoctionis viribus opus eſt, quæ vires (ut toties dixi) frigidæ poculo juvantur. Neque ſubeſt interea ullum refrigerationis nimiæ periculum, utpote aqua moderate ſumpta, ac ventriculo calentibus tum ferculis tum potionibus egregie communito. Sed his abunde ut puto expoſitis, proximum eſt ad præcordiorum tranſire dolorem, quo ſubſtante inutilem frigidam CELSUS voluit. Hic dolor ſi ructui acido jungitur, ab ea moveri ſolet, quæ corrupta intus pituita eſt, eroſis (ut GALENO placet) per hanc ventriculi tunicis. Jam quia putris hic humor nulla caloris inſiti energia fieri bonus poteſt, rectius citato vomitu ejicitur, quam firmato per frigidam ſtomacho intus tenetur. Quod ſi comprehenſum ventriculi pathema affectus aliquis inflammationi ſimilis invexerit, tum quoque frigido potu (niſi eryſipelas ſit) ſuperſedendum eſt, ut quæ ejus mali concoctionem tardare

Frigida dolentibus præcordiis cur inutilis.

Gal. 6. ſanit.

poteſt, non poteſt juvare. Et quidem de frigida plus ſatis, cujus facultatem eo latius explicuimus, ut ſtudioſus lector intelligat, quanta ſæpe rerum fœcunditate polleant breviſſimæ atque in ſpeciem ſimpliciſſimæ veterum Autorum ſententiæ, quarum profecto elucidatio neſcias an plus exigat judicii, quam obſervatio ferat utilitatis. Tranſeamus jam nunc ad quietem, ſecundum crudi ructus auxilium. Ipſa detentis circa penitiſſimas vitæ ſedes, ſanguine, calore, ſpiritu, ad crudæ quæ intus eſt materiæ concoctionem non parvo eſt adjumento Qua profecto commoditate motio ſubſtante cruditate caret, ſemicoctos eliquans humores, ac magna vi in extimas membrorum partes quoquoverſus impellens: unde obſtructiones, febres, ulceraque pullulare neceſſe eſt, juxta illud HIPPOCRATIS: *Ulcera erumpent, ſi impurgatus laboraveris.* Tum ipſe quoque GALENUS *complures ſibi viſos* narrat *cruditate humorum impeditos, qui dum quieſcerent, nihil ſentire ſe profiterentur, ac inſolatu aut lavacro accenſi, multoque magis labores aggreſſi illico alii inhorreſcere, alii rigere, multique febricula premi cernerentur.* Porro, his ita definitis, ſupereſt, aërem domicilii addamus, ubi eum verſari oporteat, qui parum accurate concoquit. Ac primo quidem quod ad ejus pertinet qualitatem hunc

Quies crudo ructui opitulatur.

Motus cruditati inimicus.

VI. Epid. Sect. V. §. 50.
Gal. V. de cauſ. Sympt.

Qualis aer cruditati ſit idoneus.

eſſe CELSUS vult temperatum, ſic ut neque frigore corpus ſtupefaciat, neque calore exurat. Ejuſque rei cauſa Author cavit, ne qui ſeſe meridiano Soli aut Matutæ Veſperique frigoribus exponat, tum ne, cùm nubilum cœlum eſt, Soli repentè ſe oſtentanti objiciat. Sicut enim quævis temperata (qualiacunque tandem ea ſint) concoctionem crudorum juvant, ita quæ vehementiùs vel calent, vel frigent, hanc pervertunt. A calido quidem cruda liqueſcunt, fluxaque fiunt, tam hinc per corpus omne diffuſa obſtructiones exilibus meſenterii vaſis ac viſceribus inferunt. A frigido autem eadem hæc magis incrudeſcunt, & concoctioni fiunt rebelliora. Sic quoniam utrinque ab extremis vitium eſt, rectè medium tenetur, ac domus deligitur, quæ per flatum æſtivum feneſtris receptat Solem hybernum. Cujus rei commoditatem neque ipſe præteriit ſilentio GALENUS, his præcipiens quos cruditas malè habet, ut *ædificium legant, quod hyeme caleat, ac frigeat æſtate.* Atque hæc de aëris qualitate. Subſtantiam eſſe convenit tenuem, lucidum, atque purum, qui omnibus ex æquo naturis juxta ſalutaris eſt, utpote ſpiritus noſtri ſubſtantiæ quam reficit ſimillimus. Itaque fugiendus is erit, qui ex profundo ſpecu peſtilentem auram ſpirat, aut qui editis

Ut temperata quævis cruditati præſidio, ſic intemperata nocumento ſunt.

Gal. 2. *Meth.*

Quis aër omnibus æquo naturis proſit.

Quis aër fugiendus.

undique montibus cavo incluſus loco putreſcit, omnique afflatu ventorum caret, tum qui ſtagni aut paludis tetro halitu infectus, aut proximi fluminis occaſione nebuloſus eſt. Quo magis errare vulgares conſtat, qui auræ ſalubritatem ſpatioſorum amnium vicinia metiuntur. Sicuti enim amæni decurrentium aquarum adſpectus oculos multa detinent voluptate, ita contra utramque valetudinem maximis ſollicitant incommodis. Verique ſimile eſt, non admodum quenquam ſub eo cœlo valere poſſe, quod nebuloſum, quod craſſum, quodque redditis ab humecto elemento vaporibus impurum eſt. Videlicet præcipua aëris dos ſerenitas putatur, ac proin præſtare creditur ruſticus urbano, agreſtis pratenſi, mediterraneus maritimo, montanus paluſtri, terreſtris fluviali, ſiccus pluvio, ſudus nebuloſo, meridianus matutino, diurnus nocturno. Porrò quæ proximè comprehenſa ſunt auræ vitia, ut nunquam non ſunt cruditati moleſta, ita tùm quoque penitus fiunt pernitioſa, cùm inæquales cœlo tempeſtates imperant, ſic ut illud modò caleat, modò frigeat, ac modò ſudum ſit, modò rurſus obſcurum. Nempe hæc aëris varietas concoctionem crudorum turbat, inque ſalubrioribus natura locis deſtillationes movet, in gravibus ipſam quo-

Aër propter vicinum flumen inſalubris.

Aëris præcipua dos ſerenitas.

Aër inconſtans quid noceat.

Deſtillationes quomodo & quando maximè fiant.

que excitat peſtem. Deſtillationes urgent, ubi capitis ſuperflua vi frigoris genita concretaque, ſuperveniente fuſa calore diffluunt, aut cùm eadem hæc calore priùs tenuata ab incumbenteque mox frigore ſtricta in ſubjectas capiti ſedes (ſeu ſpongiæ per manum humor) exprimuntur. Quos caſus tum demum incidere compertum eſt, cùm Auſter ac Boreas invicem ſpirant. Ille cerebrum excrementis opplet, hic eadem exprimit, aut certè quæ Boreas priùs quadam quaſi congelatione ſtupefecit, Auſter fluxa reddit. Peſtilentia fit, cùm propter hanc tempeſtatum inconſtantiam tota aëris ſubſtantia vitiatur. *Ubi enim eodem die* inquit HIPPOCRATES *modò calor urget, modò frigus, autumnales morbi in proximo ſunt*, in quorum profectò catalogo Epidemiæ (nam in his & peſtis eſt) facile primas tenent.

Peſtilentia quando fiat. *Hipp. lib. 3. Aph. 4.*

SCire autem licet integrum corpus eſſe, quum quotidie manè urina alba, dein rufa eſt. Illud concoquere, hoc concoxiſſe ſignificat.

Commonſtratis hactenus tum notis tum remediis ejus cruditatis quæ ventriculo concoquenti accidunt, digre-

ditur jam CELSUS ad declarationem ſecundæ concoctionis quæ in jecore ac venis abſolvitur. Ut autem ventriculi diſpoſitionem ructus arguit, ſic hepatis ac venarum urina. Quid enim fidelius concoctionis modum ipſis annunciet excrementis, quæ in unoquoque alterationis inſtrumento coïre conſuêrunt? Ipſa verò urina aquoſum hepatis ac venoſi generis ſuperfluum eſt, quod ſic à ſanguinis maſſa ſequeſtratur. Ejus humoris quantum corpori ad ſuccorum anadoſim inutile ſuperfluumque eſt, id è cava vena renes venis emulgentibus ſeu manibus quibuſdam attrahunt, atque hinc deinceps per ureteras in veſicæ cavum propellunt, ubi mole auctum aut alioqui mordaci qualitate affectum, recluſo eo qui in veſicæ collo eſt transverſo muſculo foras eliditur. Adeò apparet urinam nihil aliud quàm ſanguinis quoddam colamentum eſſe, eoque haud dubia fide affectionem hepatis ac vaſorum (non intervenientibus locorum ureticorum vitiis) indicare poſſe. Quo magis in febribus putridis (utique ſi nihil abditæ contagionis ſubeſt) urina contemplanda eſt, tum quia hi morbi affectiones quædam ſanguinis venarum ſunt, tum quia GALENUS affirmavit, *eorum quæ in profundi corporis occuluntur penetralibus, nullum eſſe nec manifeſtius nec evidentius ſignum*

Urina ſuper hepate ac venis ſignificat.

Urina, à ſanguinis maſſa quomodo diſcernatur.

Urina ſanguinis colamentum.

Urina in putridis febribus ſpectanda eſt. *Galen. IV. de ſanit.*

unica urina. Ergo in hoc genere excrementi, quoniam hæc ferè ſpectari conſuêrunt, ſubſtantia, moles, color & contenta, viſum eſt operæ pretium ex ſingulorum animadverſione docere, quæ urinæ ſpecies integritatem concoctionis annunciet. *Laudatiſſimam* GALENUS cenſuit, *cui ſupra mediocritatem ſubſtantiæ juſtumque modum fulvus ſeu rufus color, & hypoſtaſis alba, levis, & æqualis acceſſit.* Non meminit hæc omnia CELSUS ſolo coloris boni præſagio contentus. Ferè enim ſequitur, ut is comprehenſis indiciis jungatur. Et quis quæſo ſanus adeò curiosè iſta omnia quotidiè ſcrutari in urina ſuſtineat, cùm abundè ſit unicum attendere colorem, qui meientibus primum datur ob oculos, quique ſi albus eſt, concoquere naturam: Si rufus, concoxiſſe ſignificat? Priorem cave intelligas ex toto album, qualis in aqua viſitur & in eorum urina, quibus liberaliora pocula venas onerârunt. Iſte enim color ſummæ cruditatis argumentum eſt. Videlicet ubi inſitus hepati calor adducto per meſaræas chylo nondum evidens aliquod alterationis veſtigium impreſſit, vixque fieri cœptum eſt αἱματώσεως rudimentum, neceſſe eſt, quicquid humoris per id tempus inelaboratæ alimenti maſſæ deteritur, aquoſum id crudumque eſſe, ac ne tantulæ quidem particeps bilis, quæ ipſi

Urina optima quæ, Gal. IV de ſanit. tuend.

Urina alba cœptam concoctionem, rufa perfectam ſignificat.

ſplendorem fulvique coloris gratiam conciliet. Eſt enim hic humor ex ſeſe nil niſi aqua, ſive ad colorem ſpectes ſive ſubſtantiæ modum, quæ ambo nunquam ipſi demutantur, niſi aut bilis aut alterius humoris ſeu materiæ acceſſu. Et quidem in rectè valentibus ut plurimùm unica eam colorat bilis, ut quæ pro ſua tenuitate promptè unà cum ſero ad renes diffluit, ejuſdemque ſucci merito fit, ut in nobis urina tum fulveſcat tum acris appareat. Igitur omnis urinæ bonitas atque εὐχροια in caſtigata conſiſtit ſuccorum ac proin flavæ quoque bilis productione, eſtque adeò quidam veluti gradus, juxta quem gradum plus accipiunt tum humores rudimenti, tum urina fulvi coloris, ſicut quo tempore inchoata in jecore concoctio eſt, hujus quendam ſeu characterem protinus urina monſtret, tum nonnihil quoque de ſuo albore amittat, accepta qualicumque bilis particula. Oriturque ſubindè color ex albo rufeſcens Græcis ὠχρολευκὸς appellatus, qualem arte, puto, feceris, ſi aquæ lympidæ Sextario croci ſcriptulum miſceas. Hæc craſis colorem propoſitum oſtendet, cui apud Romanos nullum eſt inditum nomen, ideoque CELSUS ipſa re coactus, album dixit, quod etſi vehementer dilutum eſt, rufedinis tamen principia quædam accepit. Ut pri-

Urinam bilis colorat.

Urinæ bonitas ex proba hæmatoſi eſt.

Cujuſmodi colorem Celſus album dixit, qui cœptæ

concoctionis index eſt.

mùm verò ad ulteriorem perfectionem ſuccos alterando jecur perduxit, utique plus bilis urinæ affunditur, quatenus plus ejus in ſanguinis maſſa ineſt, protinuſque color exurgit exactè inter album & rufum medius, Latini *pallidum* id Græci ὠχρόν apellant. At perducta ad umbilicum concoctione, novus in urina color effloreſcit, quem GALENUS πυῤῥόν, HIPPOCRATES κιῤῥον, CELSUS *rufum*, *Linaeer fulvum* nominaverunt, eſtque hic omnium teſtimonio atque confeſſione probæ concoctionis infallibilis index. Procedit verò ſemper hæc iſta colorum gradatio unà cum incremento concoctionis, adeò ut ſuperexcoctis ſuccis rurſum excipiat flavus, atque hunc deinceps rubeus ob flavæ ſcilicet bilis affluentiam igneſcens. Prior Græcis ξανθός, alter ἐρυθρὸς eſt appellatus. Sed GALENI de hac re ſententiam proponere, ſatius eſt. Is ſic habet *primo criſeon.* Ὅσον δ' ἐστὶ τὸ πυῤῥὸν τοῦ ξαντοῦ λευκότερον, τοσοῦτον ἐκείνου τὸ ὠχρόν. Ὅσον δ' ἂν πάλιν ἧττον λευκόν ἐστὶ τὸ ξατόν τοῦ πυῤῥοῦ, τοσοῦτον τοῦ ξαντοῦ τὸ ἐρυθρόν, quod eſt *Quantum autem rufus color albedine ſuperat flavum, tantum pallidus vincitur à rufo. Rurſus quanto minus albedinis ſortitur flavus rufo, tanto quoque minus flavus rubeo.* Hæc ille. Porrò ad rem pertinet noviſſe h c quem CELSUS probatiſſimæ urinæ colorem ſtatuit, non ita perpe-

Color pallidus.

Color rufus, probæ concoctionis index.

tuum eſſe, quin ſæpe pro cibi, potionis, ætatis, temperamenti, propoſiti vitæ, regionis, temporis, anni & ſimilium rerum differentia aliàs paulò albentior, alias ad flavum inclinatior appareat, qui nihilominus optatæ concoctionis index eſſe certus poteſt.

UBi experrectus eſt aliquis, paulum intermittere, deinde (niſi hyems eſt) fovere os multa aqua frigida debet, longis diebus meridiari potius ante cibum, ſin minus poſt eum, per hyemem potiſſimùm totis noctibus conquieſcere. Sin lucubrandum eſt, non poſt cibum id facere, ſed poſt concoctionem.

¶ Quiſquis alimentum ventriculo exiſſe, jecurque ſuo probè fungi officio conſulta urina manè comperit, protinus è lectulo ſurgere, paulumque intermittere ſeu interquieſcere à vitæ negotiis debet. Quod ita præcipitur, ut cerebrum (cujus vires ſomno obrutæ ac quaſi ſepultæ jacuêre) paulatim ſeſe ad novas actiones erigat, utque miſſi non

Manè peracta ventris concoctio eſurgendum eſt.

impetu, at lento motu ſpiritus motionis ſenſuſque inſtrumenta jam tum excrementis feriatione collectis impedita, placidius permeënt, diducant, repurgent, ac ſic functionibus reddant accommodatiora. Quibus ritè peractis non inutile eſt multa frigida os eluere, unde mirificè cerebrum firmari deprehenſum eſt, coacto intus auctoque in capite calore, ſic ut hujus beneficio ac robore, qui per noctem ibi coïerunt, ſuperflua tenuari pellique foras contingat. Eſt tamen hoc auxilii genus ita temperandum, ne pari per quævis tempora luxu tentetur. Nam cautius eo utendum, imò fortè prorſus abſtinendum erit, ſi hyems eſt, ſi cerebrum impensè frigidum, ſi fauces propter imbecillitatem recipiendis fluxionibus opportunæ ſunt, ſi denique ipſa aura aſperrimo frigore rigens, idve genus alia circumveniunt. quæ crudi elementi occurſum excipienti palato viciniſque locis periculoſum reddunt. Etſi non diffitemur id præceptum non ita eſſe perenne, quin pereat interdum, utique ſi neque diſſuetudo reclamat, neque copioſa adhibetur aqua. Porò meridiari, quod eſt ſomnum meridianum capere, iis apprimè conceſſum eſt, qui huc aſſuêrunt, tum quibus bona noctis anteactæ pars ducta inſomnis eſt, magiſque æſtivis menſibus, quum dies ut

Experrectis os eluendum frigida.

Quibus tutum ſit meridiari & quo anni tempore

productiores, ita ad meridiandum magis idonei ſunt. Nempe quoniam per hæc tempora genuinus calor ſub æſtuoſo cœlo plus juſto diſſolvitur, corpuſque ſupra modum inareſcit, non malè his incommodis ipſo occurritur ſommo, cujus ope tum calor antè per habitum ſparſus, intrò rediens colligitur, tum corpus compreſſis naturæ effluviis humectatur. Oportunius autem antè cibum meridiatur, quia tum corpori deeſt, quod nocentem ſomnum diurnum facit, ipſum ſcilicet alimentum. Quamquam plenioris humectationis gratia non inutile fore crediderim, ſi quis antè tantulum aſſumat idonei cibi, quantulum ventriculus ſub ultimum ſomnum probè confectum reddat. Notum enim eſt, ſomno jejunum corpus conſumi, id quod æſtate adverſiſſimum eſt. Quod ſi ſatur aliquis de die ſomno ſe dederit, huic profectò alterutrum ferendum eſt, aut ſeptenas circiter horas continenter ſtertere, aut concoctionem experrectus turbare. Primum ignavi hominis, alterum valetudinem negligentis eſt. Illi tempora ſuperſunt, huic malè leguntur. Neque enim, cùm præproperè ſurgitur, ad umbilicum ducitur concoctionis munus, ſed cibi crudi pars in caput exhalat, pars ventriculum onere & quidem inutili premit. Unde protinus capitis ac præcordiorum dolores,

Meridiandum ante cibum.

Somni pomeridiani incommoda.

ac tenſiones fiunt, junguntur que his ὀξυρεγμίαν & ventris ſonitus & nauſeæ, & corporis mentiſque torpor, & ſi quæ his paria ſunt ſomni pomeridiani tædia. Jam verò ſi ante cibum meridiandi facultatem negotia ſuſtulerunt, & meridiari tamen animus eſt, haud abs re videatur poſt ipſum id facere Meridiem, cibo priùs modicè guſtato, potiſſimum, ſi corpus inſuper intemperie ſicca imbecillum eſt. Et quidem hæc obſervatio æſtati debetur. Per hyemem conſultum eſt miſſis lucubrationibus totas noctes conquieſcere, quò tanto accuratiùs cibus conficiatur, qui id temporis valentior concoctionique magis rebellis, & cumulatior eſt. Si qua tamen lucubrandi neceſſitas eſt, prima id fieri noctis particula cautum eſt, idque ne cruditas moveatur raptis è præcordiis ad mentis arcem ſpiritibus vitalibus. Proin ſeveriora ſtudia rectiùs capeſſimus à ſomno ſubque ipſam auroram, cùm ſpiritus animales quiete inſtaurati, crudiſque cibi vaporibus jam non ampliùs impediti, quin & copioſo vitalis auræ à corde venientis afflatu recreati, ad res cognoſcendas menti quàm falicisſimè inſerviunt. Quapropter ſtudioſos literarum hoc loco monitos velim, ne ſaturi altioribus animi intentionibus ſeſe dedant, quæ nihilominus concoctionem turbare quàm

Hyeme totas noctes conquieſcendum eſt.

Qua noctis particula lucubrandum ſit.

A cibo laxandus animus eſt.

vehemens corporis motus ſolet. Quin potiùs quædam animi quaſi laxamenta quærant, quibus natura corporis delinita, longè cùm citiùs tum exactiùs confectum dederit, quod intus eſt, alimentum.

QUem interdiu vel domeſtica vel civilia officia tenuerunt, huic tempus aliquod ſervandum curationi corporis ſui eſt. Prima autem ejus curatio, exercitatio eſt, quæ ſemper antecedere cibum debet: in eo qui minus laboravit, & benè concoxit, amplior: in eo qui fatigatus eſt & minus concoxit, remiſſior.

Perdifficile eſt Authore GALENO, *eorum tueri ſanitatem, qui privatis negotiis aut civilibus ita deſtinentur, ut nullam ſui corporis gerere curam poſſint.* Quapropter hos vel inſigniore intemperie (quæ tamen morbo vacet) affectos idem Autor ne traducere quidem ad meliorem natu- Difficilis ſanitatis tutela, quam negotia impediunt.

ræ ſtatum dignatur, utpote qui propoſitam vivendi normulam perpetuò ſequi per occupationes nequeunt, maleque audire faciunt remedia, quæ rectè uſurpantibus non infrugifera fuêre. Hortatur eos homines CELSUS, ne ita attentè vel ſua vel aliena curent negotia, ut nihil interea proprii corporis ſalutem reſpiciant. Multum cùm ad animi voluptatem, tum ad ſanitatis tuitionem exercitatio poteſt. Nam & nativum calorem facultatis omnis autorem exauget, & corpus univerſum onere excrementorum levat. Quo minùs mirum eſt, degentes ruri agricolas, oppidanis magis firmos ac vitales eſſe. Iſtius ſiquidem rei facultatem præſtant labores, quos ipſi opere ruſtico faciendo in dies exhauriunt. Eſtque hujus rei tanta vis, ut valetudinis incommoda, quæ multa agricolas propter victus errorem circumveniunt, ſola minuat excludatque exercitatio. Certè immenſa Gymnaſtices utilitas effecit, quod antiquitus ad curandam ſanitatem nihil ea habitum ſit prius, quodque eam ſcripto celebrarint vetuſtiſſimi quique Medicinæ Authores HIPPOCRATES, DIOCLES, PRAXAGORAS, GALENUS, ipſeque Ariſtotelis gener ERASISTRATUS. Ergo ſua cuique amplectanda corporis exercitatio eſt, non tantùm ut commodiùs, verum etiam longius vivat, eaque

Exercitationis facultas. Ruſtici cur magis vivaces ac ſani oppidanis.

non niſi ante cibum eſſe utilis poteſt, quemadmodum ante CELSUM parens HIPPOCRATES docuit, his verbi : πόνοι σιτίων ἡγείσθωσαν, id eſt, *Labor Cibum antecedat*. Cujus quidem præcepti ratio ex ipſo motionis effectu colligitur. Nam ſi paulò validior motus (quem exercitationem vocamus) eorum quæ in alto ſunt abdita corpore, diſtributionem ad extima promovet, quis dubitet hunc corpori gravem fore, ſi qua cruditas ventriculum, jecur, venaſve ex inelaborato alimento obſidet? Neque enim ſemicocta liqueſcere, ac quoquoverſus in habitum corporis ferri expedit, ſed potiùs intus decet manere, viſcerumque robore alterari, & in ſanguinem non improbum verti. Idcirco priuſquam eſtur, exercitandi ſumma opportunitas eſt, tum ſcilicet, cùm cibus bis jam ſecundum totam alteratus ſubſtantiam eſt, ac jam denuo cibandi tempus inſtat. Simul vero & alvi & veſicæ onera ſi quæ premunt, per hæc tempora priùs levanda ſunt, ne quid ex his motionis caloriſque vi tenuatum, in venas atque corporis molem feratur. Sanè propoſiti temporis nota ex urina petitur: Quæ ſi rufa plus minus apparet, & optatum duplicis concoctionis finem, & commodum exercitationis adeſſe principium commonſtrat. Hunc temporis articulum quiſquis laborando

Exercitatio ante cibum adeunda.

Hipp. VI. *Epid.*

Alvus & veſica, ante exercitationem levanda.

Exercitationis apta tempora ex urina petuntur.

non attigerit, neceſſe eſt, ut ſi infrà eſt, cruditate venas oneret: Si ſuprà, ſuccos ſolidaſque partes tabefactione violet. Atque hæc dixiſſe de exercitationis oportunitate ſufficiat. Ideoque proximum eſt, ut quis ejus eſſe per omnia debeat modus, videamus. In eo, inquit CELSUS, qui minùs laboravit, & bene concoxit, amplior ea eſſe debet, partim quia tutior utiliorque eſt, cùm quis probè concoxit, partim quia ei minùs futura moleſta eſt, qui parum laboravit. Rurſus qui minùs concoxit & fatigatus eſt, duplici itidem nomine prævegetum reſpuit exercitium, tum ne cruditatis obſtructioniſque occupet periculum, tum ne corpus antè feſſum, ac mox valentiore motu exagitatum penitus defatigetur. Siquidem afflicto, ut dici ſolet, non eſt ingerenda afflictio.

Suus cuique exercitationis modus ſervandus.

COmmodè verò exercent, clara lectio, arma, pila, curſus, ambulatio, atque hæc non utique plana, commodior eſt. Siquidem melius aſcenſus, quoque & deſcenſus, cum quadam varietate corpus moveat, niſi tamen id per quàm imbecil-

lum eſt. Melior autem eſt ſub divo, quàm in porticu, melior (ſi caput patitur) in ſole, quàm in umbra, melior in umbra quàm parietes aut viridaria efficiunt, quàm quæ tecto ſubeſt, melior recta quàm flexuoſa.

Enumerat jam CELSUS ea genera exercitationum, quæ valetudini ſunt accommodatiores. Ex his aliæ alias atque alias partes magis permovent, aliæ tota æqualiter corpora. Ac pila quidem palmaria cæteris exercitii generibus longè antecellit, quatenus ſumma cum placiditate atque optima motionis proportione, ſineque omni eo periculo quod aliis exercitationibus non infrequens eſt, univerſi corporis membra permovet, indeque adeò fit, ut & pueris & ſenibus, ipſiſque convaleſcentibus (GALENO judice) non ſit inidonea. Cumque celer curſus grandis alicujus vaſis diruptionem minetur, ac voces altæ confertimque emiſſæ pulmoni totique thoraci negotium faceſſant, cumque inſuper meditatio armorum complures mutilet claudoſque faciat, noſtra profectò pila adeò eſt ab hiſce incommodis aliena, ut ſi qua imminent,

Exercitationum genera ac vires.

Pila aliis exercitationibus prævalet.

Gal. De uſu parvæ ſphæræ.

etiam arceat. Licet enim in hoc genere luſus (ut GALENUS dixit) pro cujuſque arbitrio labores aliàs remittere, aliàs in ſummam vehementiam intendere, modò membra ſimul omnia, modò alia præ aliis ſtudioſius movere. Ad quas omnes ſpherulæ dotes ſeu prærogativas accedit, quòd nulla ſit alia exercitatio, quæ animum æquè vegetum æque alacrem, majoreque delinitum voluptate efficiat. Ideoque illud PLATONIS non poſſum non probare: *Nunquam recte corpus exerceri ſine animo, neque animum ſine corpore poſſe.* Quid multis? Hic iſte pilæ luſus unus inſtar omnium eſt, omni ætati, omni fortunæ, ac negotio juxtà commodus, ejuſque rei cauſa uſque adeò fuit GALENO commendatus, ut de eo ſingularem compoſuerit libellum, qui *de uſu parvæ ſpheræ* inſcribitur. Sed ad claram lectionem veniamus. Hæc partes omnes reſpirationi inſervientes exercet, utique ſi cum ingenti ſit intonatione ſeu quodam vocis fragore. Tum namque iteratis ſæpè vicibus ſpiritus intro ductus magno impetu magnoque pectoris conamine, continenter effertur, ex quo incidit, ut non ſolùm partes reſpiratoriæ incaleſcant, pandantur, ac repurgentur, ſed illæ etiam quæ juxtà ſunt, ipſeque ante omnes ventriculus, cui idcirco robur parari ſi imbecillus eſt, multa jam experientia

Pilæ prærogativa.

Clara lectio quid commodi affecat.

perientia ac CELSI teſtimonio creditum eſt. Cæterùm armorum medi.atio corpus quidem totum, uti pila exercet, at motus habet juſto vehementiores, curſus, ambulatio, permovent quidem magis corporis inferiora, at motus hæc habet placidiores, ille planè vehementes. Curſus robuſtis, ambulatio infirmioribus corporibus accommodatior eſt. Hæc paulò reddetur vehementior ſi aſperis fiat locis, ſic ut iteratò alias ſuperare colliculos, aliàs per declivia ſe præcipitare neceſſe ſit. At CELSO quidem ea magis probatur ambulatio, quæ ſub dio fit, quàm quæ in porticu, quoniam illic puriore aëre corpus perflatur. Adhæc melior in Sole exercitatio eſt quàm in umbra. Sic enim corpus ſolaribus radiis citiùs incaleſcit, ac patefactis cutis ſpiraculis promptior excrementorum fit exitus. At verò ſi caput præ imbecillitate ferre vim Solis nequeat, facileque effumationibus tentetur, tum utique præferenda fuerit umbra ea quam viridaria aut parietes ſub Jove faciunt, non item quam tectum à cœleſti aura ſecludit: Illic namque aër purus atque illuſtris, hic craſſus, putidus, ac quodam veluti ſitu immundus eſt. Porrò quòd ambulatio deterior ſit flexuoſa, quàm quæ recto fit tramite ac proceſſu, hæc eſſe cauſa putanda eſt, quòd ob ſpirituum animalium

Arma quam vim habeant, itemque curſus, & ambulatio.

Quod genus ambulationis ſalubrius ſit.

in cerebro oberrationem ſeu quandam vertiginem caput turbetur, eoque modo exercitatis tædium motionis quam ociſſimè ſurrepat. Finem hîc de ambulatione dicendi facerem, niſi id reſtaret explicandum, cur eadem hæc ſi aſperis fit locis, corpori admodum imbecillo ſit inutilis. Qui locus ut rectiùs intelligatur, illud ante omnia ſcire convenit, ac certiſſimæ regulæ loco habere, motionem omnem viribus corporis perpetuò parem eſſe oportere. Itaque ſi hoc imbecille eſt, ut moderatis placidiſque agitationibus firmatur, ſic gravibus elangueſcit, ejuſque rei cauſa fit, ut qui robuſto adoleſcenti ac juveni labor eſt utilis, idem puero, ſeni, convaleſcenti, vehementer officiat. Neque vero id tantùm de totis corporibus, ſed de ipſis etiam privatim particulis ſentiendum eſt. Nam quem ex levi cauſa, vertigo, epilepſia, lippitudo, deſtillatio, tonſillæ, angina, & id genus morbi tentant, iis profectò exercitationibus omnibus læditur, quæ caput fatigant. Tum eum qui cruribus parum valet curſus debilitat; cui preſſus thorax eſt, vociferatio periculoſa eſt; quem brachii robur deficit, jactus diſcus enervat. Id loquor genus motionis quod paulò validiùs eſt, quodque Græcis γυμνάσιον, Latinis exercitatio appellatur. Nam quod lene placidumque eſt,

Deambulatio aſpera, imbecillis contraria

Generale omnis exercitationis præceptum.

Lenis motio imbecillis idonea.

imbecillo tum corpori, tum particulæ adeò non officit, ut etiam magnopere proſit. Quin etiam motionis hic paulummodo intendere ſæpe permiſſum eſt utique ſi neque præſens morbus, neque in propinquo ſenecta eſt. Ægrotantibus enim particulis & corporibus ſeneſcentibus quoniam exigua vis eſt, aut quies integra, aut motio nonniſi levis, idonea ſunt. Ac proin non ſine cauſa CELSUS hoc loco monuit perquam imbecillum eſſe corpus oportere, cui aſpera ambulatio ſit nocitura. Poſuimus ea genera exercitationum, quæ ſanis ad curandam valetudinem ſufficiunt. Quæ verò his violentiora ſunt, non tam exercitia quàm opera vocanda ſunt, utpote cum quis humum fodit, ſegetes metit, vites putat, remigat, arat, ſalit, iter facit, diſcum jacit, onera prægrandia geſtat, luctatur, conſertis cum alio manibus depugnat, aut ſimile quid operis aggreditur, quod vires affatim exhaurit. Meritò autem CELSUS iſta omnia, quoniam nimis violenta ſunt, præteriit, ad paleſtritas ea rejiciens quibus maximi roboris oſtentatio prior tuta corporis valetudine eſt. Etſi non diffiteor pleraque operum horum non penitus hominibus firmis detrectanda eſſe, quin potiùs haud raro plurimum credam valere ad articulos muſculoſque firmandos. Id quod GA-

Ægris atque longævis, aut quies aut non niſi levis motus idonea ſunt.

Exercitationes ſimul & opera.

Gal. gravia interdum opera rури exhauſit.

Gal. 2. de Sanit.

LENUS optimè perſpiciens, ipſe ſeſe hujuſmodi laboribus nonnunquam duravit, quoties inter agreſtes (ut ipſe refert) per hyemem aut ligna finderet, aut hordeum in pila contunderet, ac degluberet. Verùm meminiſſe convenit hanc rem firmis hominibus non niſi rarò prodeſſe, ſemper imbecillis nocere.

EXercitationis autem plerumque finis eſſe debet ſudor, aut certè laſſitudo, quæ citra fatigationem ſit, idque ipſum modò minus modò magis faciendum eſt. Ac ne his quidem Athletarum exemplo, vel certa eſſe lex, vel immodicus eſſe labor debet.

Labores quando finire oporteat.

Quid laſſitudo, quid fatigatio

¶ Exercitationem omnem (ut proximè dixi) corporis viribus parem eſſe decet, quare ab illa protinus deſiſtendum, ut primùm hæ laborare cœperint. Laborant vires ſi poſt effuſiſſimos ſudores contractamque laſſitudinem ultra quis exercitetur. Cæterum noviſſe oportet laſſitudinis nomine non idem CELSO atque GALENO ſignificari. Hic enim fieri eam ſcribit per nimias exercitationes plus

juſto ſiccatis calfactiſque articulis & muſculis, ideoque confluentis eò cùm excrementi humorum tum partium liquamenti infartu impeditis, dolentibus, atque ad motum pigris. Illud verò ſymptoma iis tantum, qui ſiniſtrò exercentur accidere conſueſſe idem GALENUS Author eſt. At totum quidem hoc CELSO fatigatio eſt, habeturque laſſitudo id feſſorum artuum pathema, ſub quo leniter quis dolet, quodque finitis laboribus quam mox ultro perit, & omnibus ritè exercitatis accidit. Et hæc iis ſufficiant, qui de voce controverſiam movent. Quod ad ſudorem pertinet, in ipſa etiam re proclivis error eſt. Multos namque videas, vel propter aquoſi humoris redundantiam, vel raram corporis texturam ad primos quoſque labores effuſiſſimo ſudore diffluere, quibus ob id tamen finis exercendi non protinus eſt imponendus. Sunt alii quibus contrarias ob cauſas vix tandem ſudor perrumpit, cujus largior effluctus corpus conſumit. Ergo diſcernere inter varia ſudoris genera convenit, ſcireque quem corporis natura, & quem laboris nimietas magis fundat. Et quidem qui motionis initio ubertim effluit abſque ulla corporis laſſatione aut vividi coloris detrimento, is ſanè humecto excremento corpus ſca-

Celſo Galenoque ſit.

Gal. 3. de Sanit.

Quis ſudor exercitio finem imponat,

tere, aut perſpirabilem admodum habitum, aut utrumlibet oſtendit, neque antè laboribus finem præſcribit, quàm ejus jam in effluendo impetus deficere, guttæque frigidiores nec calido illo vapore ampliùs fumantes emanare, tum color decorque perire, corpus detumeſcere & ad motiones ſegnè fieri cœperint. Neque hercle notas has, donec venerint, expectare convenit, ſed priùs quàm occupent, antevertere. Eo autem temporis articulo porrò ire, neque laborare deſinere prorſus alienum eſt, quoniam metus eſt ne conſumpto corpore tabes occupet. Cujus rei notam ipſe etiam HIPPOCRATES in Epidemiis propoſuit, ſic loquens. *In exercitationibus ſignum extenuationis ſudor ſtillatim effluens veluti ex tubis canalibuſque manans, vel concidentia ab extuberatione.* Cæterùm quia ſuus cuique corpori modus in exercitando ſervandus eſt, prout habitus, ætas, natura, & conſuetudo ferunt, non ſine cauſa junxiſſe CELSUS videtur, modò minus laborari, modò magis oportere. Neque enim omnibus omnis labor juxtà commodus eſt, ſed qui modicus bilioſo confert, idem pituitoſo adeò non prodeſt, ut difficilem ſæpe cruditatem atque obſtructionem conciliet. Ac rurſus, qui huic gravis conducit, illi pernicioſus eſt, adeò ut ſub hoc & extabeſcere corpus, & febres moveri

Hipp. VI. Epid.

Non omnibus idem laboris modus convenit.

periculum ſit. Quemadmodum enim pituitoſus graviori labori eſt ferundo, ita huic vix aliud genus exercitii convenit, quàm ambulationis, ejus quæ adeò quoque ſit placida, ut ne laboris quidem nomen mereatur. Nempe calidis ſiccisſque naturis ſolas communis vitæ actiones abunde eſſe ad corporis exercitationem GALENUS ſcribit, ut cùm quis in foro indies obſervatur, neceſſarios fana, ſcholas, theatra, ægrotos adit, aut domi ipſe ſuæ quid rerum meditatur, quo vires corporis nequicquam convellantur. Quæ vitæ officia HIPPOCRATES in comprehenſis corporibus adeò ab omni laſſatione voluit eſſe aliena, ut ne tantillum quidem videantur ab conſummata quiete differre. Ipſe in *Epidemiis* ſic loquitur. *Calidis naturis refrigeratio, potus aquæ, quies utilia ſunt.* Quæ poſthæc CELSUS de Athletico labore ſubjungit, ea ſuo loco abundè diſputata ſuperius ſunt.

Gravis labor pituitoſo, deambulatio lenis bilioſo conducibilis eſt.

Gal. v. de Sanit.

Hipp. VI. Epid.

EXercitationem rectè ſequitur, modò unctio vel in ſole, vel ad ignem, modò balneum, ſed in conclavi quàm maximè & alto & lucido & ſpatioſo. Ex his verò neutrum ſæpe fieri oportet, ſed ſæpius

alterutrum, pro corporis natura. Poſthæc paulùm conquieſcere opus eſt.

Exercitationis partes tres. Prima.

¶ Tres erant antiquis partes exercitationis. Prima frictiones continebat (Græci Τρίψεις appellant) quibus leviter corpus eouſque pertractabatur, donec floridus quidem color per cutem omnem diffunderetur, idque eo ipſi factitabant inſtituto, ut aptior habiliorque homo eſſet ad ſubſecuturos labores. Quippe frictionis beneficio metus obſtructionis atque diruptionis vaſorum tollebatur, relaxato nimirùm recluſoque habitu, tum ſuperfluis attenuatis ac fuſis, ipſis denique ſolidis calfactis ac præmollitis. Nempe ejus rei cauſa frictio hæc veteribus præparatoria vocabatur, proque varia corporis affectione, modò cum oleo, modò ſicca adminiſtrabatur, idque linteolis tota primùm cute, donec incaleſceret duriter celeriterque perfricta, ac protinus oleo, ſi videbatur, nutrita. Omnis autem frictionis hanc eſſe vim HIPPOCRATES Author eſt, quòd quæ dura eſt, corpus cogat, mollis ſolvat, multa extenuet, pauca impleat.

Secunda.

Secunda pars exercitationis ſummus ille erat motionum vigor (Græci ἀκμὴν dicunt, ſubquo ſpiritus intenditur, ſudorque calido vapori miſtus ubertim

promanat. Noviſſima omnis exercitationis ritè factæ pars ipſa fuit, ut Author eſt GALENUS, Apotherapia, ea quam hoc loco CELSUS ob oculos ponit. Tota hæc olim intra unctiones ac balneas erat, tametſi compreſſus ſpiritus huc quòque agente inter mortales GALENO ſpectârit. Balneæ excrementa membris eximunt, ſiccata humectant, tenſa remittunt, durata molliunt, eoque modo defeſſa ſanant. Unctiones tum hæc quoque præſtant, haud ſegniter, tum adductos in habitum ſuccos oblita cute includunt. Quanquam verò Athletas, fabros, meſſores, bajulos & ſimiles grandium operum magiſtros, laſſitudo & pejus & frequentius exerceat, quàm qui ſuæ ſpontis cùm ſint, ſoliuſque valetudinis ergò labores adeunt, modum ſibi finemque in exercitando certum conſtituunt, non inconſultò tamen hi quoque Apotherapiæ fructum captabunt, ſi non ob metum laſſitudinis, at certè excrementa purgandi gratia. Jam verò ut hæc res quàm curioſiſſimè obſervetur, perpetuum tamen in omnibus non eſt, finitis laboribus ungi pariter ac lavari. Rarenter ambo noſtris hominibus conveniunt. Appulis atque Græcis quandoque etiam neutrum, ſæpiſſimè utriſque populis alterutrum, prout corpus eſt aut naturaliter affectum, aut labore

Tertia.

Balnearum atque unctionum Apotherapicarum vis.

Apotherapia nulli non poſt labores tentanda eſt.

A labore aliquantiſper conquieſcendum, ante quàm cibus ſumatur.

ſiccatum. Inter has res probè adminiſtratas, ſecuturaque mox fercula CELSUS quietem interponit, ut ejus beneficio & aſcitus ab labore fervor paulatim in membris conſopiatur, & fatiſcentes corporis meatus conſidant. His enim ita antè cibum proviſis, efficitur ut pòſt neque cruditas neque obſtructio venis moleſta ſit.

UBi ad cibum ventum eſt, nunquam utilis eſt nimia ſatietas. Sæpè inutilis nimia abſtinentia. Sæpè ſi qua intemperantia ſubeſt, durior eſt in potione quàm in eſca. Cibus à ſalſamentis, oleribus, ſimilibuſque rebus meliùs incipit. Cum caro aſſumenda eſt, quæ aſſa optimè, aut elixa eſt. Condita omnia duabus de cauſis inutilia ſunt, quoniam & plus propter dulcedinem aſſumitur, & quod modò par eſt, tamen ægriùs concoquitur. Secunda menſa bono ſtomacho nihil no-

cet, in imbecillo coaceſcit. Si quis itaque hoc parum valet, palmulas, pomaque & ſimilia meliùs primo cibo aſſumit.

¶ En quàm concinna orationis ſerie omnem victus rationem CELSUS expediat. Nam animadverſis omnibus quæ pertinebant tum ad arcendam cruditatem ventris atque venarum, tum cujuſque exercitationis adminiſtrationem, protinus ad cibos venit, ut quibus eſſe convenit poſt illa omnia ſecundis. Nunquam inquit, utilis eſt nimia ſatietas, qua penitus naturæ vis conſumitur, oppreſſo cibis calore, adjectiſque corpori ſupra modum excrementis. Sæpè (addit) inutilis nimia abſtinentia, ſeu quæ ſalutares corporis ſuccos depaſcit, areſcentibuſque nimium ſolidis ſeniles annos ante tempus invehit. Arguunt hoc ſymptomata, quæ indies ſupervenire longiori inediæ conſpicamur, cujus notæ ſunt, Colliquatio ſolidorum, exuſtio ſuccorum, vigiliæ, inquietudines, καρδιωγμοὶ, pertinaces alvi & veſicæ retentiones, hiſque omnibus atrociores febres cùm ardentes tum hecticæ, atrophiæ, maraſmi, ſpaſmi comitiales, & ſi qui his ſimiles ſunt morbi, quorum vis omnibus machina-

Satietas quid noceat, quid nimia abſtinentia.

Symptomata inediæ ſeveriori ſupervenientia.

mentis auxiliorum ſuperior eſt, ut non injuriâ quis poſſe dubitare videatur, debeat necne plenitas levior inanitione cenſeri. Sanè ita ferè in quaque re fieri ſolet, ut natura utcunque affluentiam, peſſimè egeſtatem ferat, ſicut in hac ipſa, ni fallor, re. Nam copia alimenti incommodet licet venarum ſuccis, inopia tamen, ut hoc ipſo quoque malo non caret, ſic membra pariter ſolida violat. Adeò apparet plurimum ſemper intereſſe, utrum ſuperans an deficiens materia læſerit. Quanto enim expeditior ratio eſt, morbos plethoricos cacochymicoſve concoctione ac vacuatione extenuandi, quam ſolidorum ariditatem genuina humectatione corrigendi, tanto profectò levior ſatietas nimia frugalitate credenda eſt. Idque apud HIPPOCRATEM quoque invenio, qui in adverſa valetudine tolerabiliorem errorem juſto plenioris dietæ, quàm nimis contractæ exiſtimavit. Videlicet in his quæ ſuperant, eſt quod morbus demat: In his quæ deſunt, non eſt quod ipſum morbum ferat. Cæterum intemperantia, ſicubi incidat, quòd durior in potione ſit quàm in eſca, cauſas non leves habet. Primùm enim certa res eſt, pocula citiùs in venas & in extimos corporis artus penetrare ipſis cibis. Quippe hi avidiùs ſumpti ſi intus concoquuntur, non niſi ſimplicem (modò

Natura meliùs fert copiam, quàm inopiam.

Hipp. Lib. 1. Aph. 5.

Error nimis tenuis dietæ gravior, quam qui nimis plenæ eſt.

Intemperantia in cibo levior, quam in potione eſt.

boni ſint) adjiciunt plethoram: Si computreſcunt, uſus docuit, ſæpius hos vomitu aut cita alvo præoccupari, quàm in venas ire, quò tamen ſi fortè penetrent, ſuccos quidem qualicunque corruptela laceſſunt, quæ tamen non adeò ſit cacoëthes, ut vel malignitate par, vel ſanationis facilitate iis ſuperior vitiis ſit, quæ concitare luxus poculorum conſuevit. Nam vinum ſub quo nomine pocula ſignificamus, largius ſumptum bis eſſe noxium conſtat, tum quod ociſſimè venas oppleat, tum quòd ſua vi ac qualitate (quæ certè violentiſſima eſt) nervoſa in nobis corpora feriat, & principum partium robur violet, ſub qua calamitate hepar ac cerebrum cæteris membris & citiùs & graviùs affliguntur. Atque hinc tantus ſubindè malorum acervus coit, febres ardentes, hydropes, cachexiæ, inſaniæ, ſpaſmi, apoplexiæ, tremores, arthritides, paralyſes, iiſque ſimiles morbi, qui fidos illos patris Bacchi Myſtas interdum trahere non ceſſant donec præcipitent. Quid, quòd ferè minor in cibo ſubſit repletionis occaſio, quàm in potione. Nam dapibus expleti homines vorare ulterius naturæ ductu recuſant, at vino graves magis magiſque novis calicibus incumbunt, ac de poculorum certant magnitudine, creſcente nimirum potandi cupiditate à vini potentia ad

Vinum juſto liberalius ſumptum, quid noceat.

Vini largius ſumpti incommoda.

Intemperantiæ minor in cibo occaſio quàm in poculis eſt.

calidum ſiccumque ventriculi ſubſtantiam alterante. Atque ſic (ut Plinii verbis utar) bibendi conſuetudo auget aviditatem. Id quod tum multo maximè incidere compertum eſt, cum pocula intus corrumpuntur. Quippe hoc ſymptoma inexhauſta quædam comitatur ſitis, qualis eos urgere aſſolet, quibus aqua cutem ſubiit. Hujus enim pars in ventriculi ſpatium rejecta, quia corrupta eſt, tam inextinguibilem ſitim accendit, ut quò plùs ſint potæ, plùs ſitiantur aquæ. Putaverit aliquis illud Hippocratis nobis adverſari, Ῥάων πληρεῦσθαι, ποτοῦ ἢ σιτίου, id eſt, *facilius eſt impleri potu quam cibo.* Sed id non ita habet. Nam hoc Aphoriſmo repletionis promptitudo, non periculum ſignificatur. Videlicet poculenta cibique humentiores, ut promptiùs & venas intrant, & concoquuntur nutriunturque, ſic meliùs aridos vacuoſque homines ſeu analeptica præſidia reficiunt: De his namque vel ipſo atteſtante Galeno, ſuum hunc Aphoriſmum Hippocrates ſcripſit. Diximus de cibi ac potionis menſura, proximum eſt, quis eorum eſſe debeat ordo, proponere. Ergò ſic omnis menſæ inſtituenda ratio eſt, ut facilia concoctu duris alvum laxantia, adſtringentibus, citò in corpus penetrantia tardè permeantibus, elixa aſſis, mollia duris, pinguia macris, atque humida ſiccis

Bibendi conſuetudo auget aviditatem.

Objectio *Lib. 2. Aph. XI.*

Solutio

Quis ordo ciborum ſervandus in menſa ſit.

ordine priora ſint. Proin rectè CELSUS ſuam menſam à ſalſamentis auſpicatur atque oleribus: Hæc enim alvum lævigando, illa abſtergendo magis ſolvunt. Sumptis his ſolidus apponitur cibus, caro ſcilicet elixa vel aſſa, ſive ea ſit piſcium, ſive volucrium, aut terreſtrium denique animalium. Et inter hæc quidem omnis noſtri authoris menſa eſt. Nam condita ille non ſine cauſa expulit, ut quæ ægrè conficiuntur, ſuccumque ferè generant non bonum. Parantur ea hodie ex diverſorum animantium carne, aliàs minutim inciſa, alias integra, ac dulcibus obruta juſculis additiſque unà aromatis, & uvis paſſis, & prunis & zacharo & butyro, ejuſque generis aliis ſaporum illecebris. Coquuntur interdum ſub ſqualido furni calore cruſta piſtoria comprehenſa, interdum in olla ſuprà operculo, curioſè obſtructa: Et ſic ſuper prunam infervente. Hoc iſtud piſtorium opus penitus vitioſum atque inſalubre eſt, utique ſi ejus generis inditur caro, quæ difficilis craſſique ſucci eſt, qualem producit omne animal quadrupes domi natum, omnis grandis fera, quales ſunt capræ, cervus, aper: Ex volucribus omnis grandis avis, quales ſunt cygnus, & anſer, & pavo, & grus: Omnis bellua marina, ut cete, bos, canis: ex fluviatilibus piſcibus, anguilla,

Condita rejicienda ſunt.

Alimenta craſſi ac valentis ſucci.

Secunda menſa noſtri ſeculi explodenſa eſt.

ſalmo, & ſi qui his non impares ſunt. Itaque hæc genera ex æquo omnia, cum vix unquam per ſe ſanis proſint, tum ſic apparata multo maximè nocent, partim quòd ſub præfocante ſqualidoque ignis fervore ſuperexcocta, difficulter intus ſubiguntur, partim quòd dulcedinis cauſa vorentur majore cum voluptate, adeò ut ſi vel ex propriæ ſubſtantiæ natura ſæpe non ſint mala, luxu tamen operoſoque apparatu fiant non bona. Quid enim non deſignat δέλεαρ τ̃ παντῶν κακῶν ἡ ἡδονή. Modo dixi ſumpta carne aut elixa aut aſſa, removeri menſas oportere, nam quæ ſecunda noſtris hominibus in uſu eſt, prorſus, ſi quidem valetudini conſultum velis, explodenda eſt, τα ἐλ΄μ χργη enim iſti poſtquàm omni genere cupediarum ſeſe jam abundè expleſſent, eſſetque fames omnis exempta, irritare gulam novis artibus novaque ingluvie ſtuduerunt: Quoque honeſtiore titulo ſuam hîc intemperantiam tegerent, ſecundas menſas excogitarunt, quibus bellaria ac dulciaria ponerentur. Utique in tanta rerum varietate facilè futurum indicaverunt, ut paulùm ex ſingulis deguſtando, gulæ facerent ſatis. Perditiſſimi me hercle epulones, quorum ſtomachus quæ reſpuit, ea ne mens quidem ceſſet concupiſcere. Adeò ineluctabilis eſt ventris ſervitus, ubi animus ſemel

cupiditate ſe devinxit mala. Bellaria hoc ſeculo aliter aliterque parantur. Quicquid artis in Apothecariis, quicquid in coquis induſtriæ eſt, totum id hîc ſemel effunditur. Veniunt placentæ, ex fructibus, pingui caſeo, ovis, ſimilagine, largoque butyro ac ſacharo confectæ. Veniunt marcipanes, cremor lactis, amygdalatum venit, & ipſum purum ſacharum, idque in alicujus fructus, aut animantis, alteriuſve novæ rei ſpeciem curiosè fuſum, eo (opinor) inſtituto, ut non ſolùm gulam ſuavio deliniat, ſed ipſos etiam oculos paſcat. Sed hujus ſecundæ menſæ veteribus incognitæ inventrix inexplebilis noſtrorum hominum luxuria eſt. Sequitur altera quam CELSUS proponit, ex fructibus conſtare. Sub hac nunc & luxuria & error eſt. Nam cùm antiquitus mos obtinuiſſet, ut ultimo cibo ſtomachus adſtringente quopiam bolo firmaretur, eaque ratione fercula ad ventriculi fundum preſſa ſubſiderent, tum ipſe intus calor undique incluſus, ſtrictiſque ventriculi villis coërcitus, exactiùs quæ aſſumpta erant demutaret, ſic ut nulla ructus aut inflationis aut fluctuationis relinqueretur occaſio, noſtri profectò majores id non perperam fruſto adſtringentis pomi factitarunt, quorum ſtudium hujus ſeculi homines ut non ſectarentur modò, ſed etiam (ſi

Secundæ menſa veteribus inuſitata.

Luxus noſtrorum in ſecunda menſa fructibus ornanda.

Diis placet) ſuperarent, quæſitis toto orbe fructibus adornare ſecundam menſam cœpere, pomis, pyris, ceraſis, moris, prunis, uvis, ficubus, palmulis, caſtaneis, meſpilis, juglandibus, & ipſis qui vix edendo ſunt, fungis, multiſque id genus aliis gulæ irritamentis, quibus hodie divitum menſæ ſplendent, non tam ad ſtomachum firmandum (qui enim hæc omnia promiſcuè vorata firment) quàm oſtentationis aut voluptatis aucupio. Ergò rectè CELSUS ſecundam menſam in imbecillo ſtomacho coaceſcere ſcripſit. Nam acoris (qui non niſi diminutæ concoctioni ſupervenit) hæ adferri cauſæ poſſunt, fructuum iſtorum intempeſtivus uſus, luxus, varietas, ſuccique eorum cùm frigiditas tùm ad concipiendam labem promptitudo. At bono ſtomacho, utpote pro ſuo robore noxia ſuperanti, ut hæc rerum diverſitas interdum non eſt gravis, ſic nunquam non eſt inutilis. Omnes enim uno ordine fructus præcipuæque fugaces, ſeu temporarii (Græci ὡραίους vocant) ultimo cibo vorati nocent, niſi ſi qui ſint admodum adſtringentes, & ii tamen oppidò quàm parcè guſtati.

Secunda menſa cur intus coaceſcat.

POſt multas potiones quæ aliquantum ſitim exceſſe-

runt, nihil edendum eſt, poſt ſatietatem nihil agendum. Ubi expletus eſt aliquis faciliùs concoquit, ſi quicquid aſſumpſit, potione aquæ frigidæ includit, tum pauliſper invigilat, deinde bene dormit. Si quis interdiu ſe implevit, poſt cibum neque frigori, neque æſtui neque labori ſe debet committere. Neque enim tam facile hæc inani corpore, quàm repleto nocent. Si quibus de cauſis futura inedia eſt, labor omnis vitandus eſt.

¶ Qui fercula pluſculis potionibus condiunt, ii vix poſſunt optata amborum concoctione non fruſtrari. Siquidem innatant cibi ſic ut eos, referente GALENO, ventriculi corpus propter interpoſitum humorem minimè contingat. Proin hæc regula ſeveris illis Bacchi cultoribus unicè obſervanda eſt, ne vino graves menſam petant. Nam ſi ſola pocula id damni naturæ dent, ut ea vix longo pòſt tempore de-

Poſt pocula cibus noxius. *Gal.* VII. *Meth.*

ſungi ſuccorum concoctione poſſit, quanto magis id eveniat, neceſſe eſt, ſi cibus etiam ſuperingeritur, qui & per ſe faceſſere negotium ventriculo poteſt, & jam tum crudus cruda cum potione in venas meare. Quæ profectò res inſitum calorem adeò vehementer affligtat, ut is in coctionis munere nequaquam emicet, ſed devictus poculis epuliſque cedat. Neque enim ineruditè GALENUS calorem nobis ingenitum cum ignis flamma, & cibos poculaque cum hujus fomentis comparavit. Idem enim inſito calori uſuvenit, quod igni, quem intermori ac ſæpe prorſus interire conſpicamur cùm nimia obruitur lignorum ſtrue, aut certè ea præfocatur materia, quæ tum qualitate ipſum enecet, tum flammam ægrè concipiat. Porrò quod poſt ſatietatem nihil ſit agendum, ſuperioribus locis demonſtratum eſt, ubi concoctionem quiete gaudere, ac motu turbari propoſuimus. Quo magis falluntur, qui vel pranſi vel cœnati (quoniam id temporis vires magis conſtant) curſibus, ſaltibus, venationi, luctæ pugilatui aut id genus aliis corporis ſtudiis vacant, cùm hinc concoctio ſumpti recens alimenti turbetur, initiaque graviſſimis valetudinibus præbeantur. Neque enim his patrocinatur, quòd ea res non protinus noxas inferat. Nam tandem ubi cauſæ mali magnitudine

Analogia noſtri caloris cum ignis flamma, & alimenti cum ejus fomentis.

Poſt ſatietatem nihil agendum.

Error eorum qui ſe à cibo exercent.

crevêre, eo graviùs lædit, quo diutiùs ſua ſemina intus occuluit. Quemadmodum GALENUS narrat iis qui intempeſtivè exercentur, cauſas indies ſeu quædam ſeminaria gravium morborum accreſcere, tandemque magna valetudinis jactura in pernicioſos effectus erumpere. Quæ poſthæc Author de potu frigidæ jungit, ea ſuperiùs abundè diſputavimus, eſtque hic locus inſtar omnium unus, qui noſtras ibidem rationes facit non modò ſimiles veri, ſed firmiſſimo ſolidat communitque argumento. Hauſta frigida pauliſper antequam cubetur invigilandum eſt, ne aſcito mox ſomno multa fiat crudi vaporis in caput exhalatio, ipſis nimirum epulis circa ſupernam regionem ventriculi hæreſcentibus, nec dum ad imum ejus fundum demerſis. Et hæc quidem cœnatis obſervanda ſunt. Pranſis verò magna cura opus eſt, ne frigori, ne æſtui aut labori ſeſe objectent. Frigus namque juſto vehementius undequaque in corpus & tracto ſpiritu, & tranſpiratione cuticulari tranſmiſſum ingenito calori impedimento eſt, quo minùs probè quod intus eſt alimentum conficiat, & in ſalutares venarum ſuccos demutet. Scilicet frigidum nulli ex ſe functioni habetur utile, quare ne concoctionem quidem eo unquam adjuvari poſſe certum eſt niſi ex accidente,

Sumptis epulis non protinus dormiendum.

Pranſis frigus, æſtus, labor, vitanda ſunt.

Frigidum ex ſe nulli functioni utile eſt.

cùm aut ſtricto in unum ventriculo, ſi intro vadit, aut denſata undique cute, ſi intrinſecus incidit, genuinum calorem intus coërcitum adauget. Quæ duo nec ipſum tamen ante efficere poteſt, quam ubi moderate incidit: Nam contra ſi calorem viribus ſuperet, jam non ſolùm ſuperficiem corporis afficere, ſed intrò etiam ſeſe abdere, ac penitiſſima quæque viſcera ſua qualitate perſtringere conſuevit, idque adeò ſæpe validè, ut multos etiam frigore fuiſſe enectos conſtet. Nam & proceras arbores ita emori cernimus, omnemque exiguum ignem ſub dio expoſitum protinus extingui. Neque verò mirum videatur occurſum frigidi aëris graviorem ſemper à cibo eſſe, quo tempore præcipua caloris ac ſpiritus vitalis pars ad præcordia receſſit, quorum tum præſidio ſeu benigniſſimo nomine privata extrema neque ſat validè vim gelidi elementi frangunt, neque quo minùs ea ad vitalia penetret, impediunt. Nimirum ab iſtiuſmodi refrictionis incommodo, ut eos qui frigida perluuntur Galenus immunes redderet, cutem priùs omnem, donec ea penitus caleret, multorum manibus perfricari jubebat, id ſcilicet veritus quod imparatis ad frigidam accidere ſolet, ſcilicet ne cruda ejus ſubſtantia aut certè vis per muſculos idoneo calore deſtitutos trajecta, quam

Multi ex frigore animam amiſerunt.

mox ad viſcera adſpiraret. Quod ſi aquæ facultas ita expeditè haud præmunita extrema penetrat, quid non aëris faciat, quæ tenuiori vehitur ſubjecto, eoque non tantùm per cuticulares meatus, ſed trachæam quoque arteriam in corpus eunte. Jam verò haud minore ſtudio ipſe quoque æſtus vitandus à cibo eſt, tum quia ventriculi robur laxando diſſolvit, tum quia inſitum calorem ex imis præcordiis in cutem evocando per halitum diſſipat, quibus de cauſis nil mirum concoctionem prohiberi. Quod vero labor ſaturis etiam officiat, quia ſuperiùs abundè declaratum eſt, ſupervacuum ſit hoc loco repetere. Magis ad rem pertinet dubitandi cauſam multis adimere, cur tria hæc, frigus, æſtus, labor, plus inani corpori quàm repleto noceant. Putaverit aliquis locum hunc ἄντεχνον eſſe nedum CELSO dignum. Nam quis neſcit inane corpus intus foriſque caloris ac ſanguinis inopia fluctuare, ejuſque rei cauſa protinus ſub valido frigore graviſſimè lædi, tum æſtu atque labore penitus collabaſcere, & ad immedicabilem ſolidorum ariditatem perduci. Quippe hæc iſta pericula contemplatus HIPPOCRATES 2. acutorum morborum, *Iis quos fames præter ſolitum exhauſit, eodem die, & frigore, & æſtu, laboreque interdicendum eſſe* cenſuit. Idque apud AVICENNAM quoque (ſi qua

Utrum frigus, æſtus, labor magis inani, quam pleno noceant.

ejus viri apud doctos Authoritas eſt) luculentiſſimis verbis memoriæ proditum invenio. Leviori ſemper periculo plenum corpus exerceri quam vacuum. Quo magis falluntur, qui ideo laborem, æſtumque minus nocere inani putant, quoniam omnis huic deſit contrahendæ cruditatis occaſio. Talis namque animadverſio recta non eſt. Utique temerarium eſt, gravioribus ſe malis implicare, ut vitentur leviora, ut in hac ipſa re, ubi plus ponderat diſſipari corporis periculum, quàm quæ propter cruditatis fugam ſecuritas eſt. Neque ignoro quoſdam dicere, ob id ſaturis inimicum frigus eſſe, quòd ſub hoc extrema calore privata malè afficiantur. Sed ne hoc quidem ſat probè etiam animadverſum eſt. Quid enim incommodi, ſi ſola extrema, partes planè ignobiles algeant. Omne periculum in eo vertitur, quòd non calentibus externis, interna citius frigeſcant. Quòd ſi hæc mala ſaturis incumbunt, quid te quæſo ſperandum de vacuis eſt, quibus externa internaque omnia caloris ſanguiniſque penuria juxta laborant. Adeò apparet, frigora, æſtus, labores, ut ambobus corporibus nunquam prodeſſe, ita graviùs ſemper inani quàm pleno nocere. Quid ergo? Exorbitaſſe à vero CELSUM dicimus? Minimè hercule. Quippe propoſitis duobus contrariis alterius

alterius extremi nomen pro medio ipſorum is Autor uſurpavit. Etenim plenum & inane ambo ſub eodem genere poſita extremè à ſe invicem diſſident, quorum medio nullum latini nomen dederunt, ideoque CELSUS pro antiqua illa dicendi brevitate periphraſi abſtinuit, id corpus inane vocans, quod inter hoc & plenum intervenit medium. Scilicet hoc ipſum per æſtus ac labores neque crudis infarcitur, ut ſaturum: Neque contabeſcit ut inane ac famelicum, tum nec frigore quoque æque ut hæc ambo, feritur, deductis nimirum in corpus omne jamdùdum ſuccis, nec ipſis interim viſceribus vacuis, ſed confecto pridem alimento fruentibus. Sed de his ſatis. Supereſt nunc famis atque laboris συζυγία, quæ cur valetudini moleſta ſit, ipſa re patet. Utrumlibet enim ex ſeſe corpus exhaurit, ac proin facto congreſſu, etiam tabe conſumit, quod & antè CELSUM hoc Aphoriſmo nos docuit HIPPOCRATES. *Ubi fames, laborandum non eſt.*

Inane corpus quodnam Celſus vocet.

Inediæ ac laboris gravis copula.

Hipp. Lib. 2. Aph. 16.

CAPUT III.

Obſervationes quædam, prout res novæ accidunt, & prout corporum genera & ſexus, & ætates & tempora anni ſunt.

ATque hæc quidem penè perpetua ſunt. Quaſdam autem obſervationes deſiderant & novæ res, & corporum genera, & ſexus & ætates, & tempora anni. Nam neque ex ſalubri loco in gravem, neque ex gravi in ſalubrem tranſitus ſatis tutus eſt. Ex ſalubri in gravem prima hyeme, ex gravi in eum qui ſalubris eſt, prima æſtate tranſire melius eſt.

ANimadverſis in genere omnibus quæ circa cruditatem, cœlum, exercitationes, cibum, potionem, ſomnum,

vigiliam & id genus alia cùm ſpectare, tum obſervare quemque oporteat, poſt hac CELSUS & de his ipſis paulò ſubtiliùs magiſque particulatim diſſeret, & nova inſuper capita junget, quorum pleraque comprehenſis generibus affinia, alia aliena ſunt, perquam tamen neceſſaria ad valetudinem curandam. Quorum ſimul omnium varios uſus Autor oſtendet, prout novæ res incident aut corpora, ſexus, ætates atque tempeſtates anni ferent. Novæ res ſunt, quæ extrinſecus corpori ſupra conſuetudinem accidunt, quarum ſumma haberi ratio debet, ne temerè admiſſæ valetudinem convellant. Orſus autem CELSUS ab aëre eſt, ejus eſſe mutationem periculoſam ſcribens, etiam tum quoque cùm ex gravi tranſitus fit in ſalubrem. Cujus profectò rei cauſa cenſenda eſt innovata conſuetudo, quæ nunquam non eſſe moleſta naturæ ſolet, quatenus ab inſuetis major paſſio corporibus ſemper ingeritur, ut contra aſſueta quia naturæ cognata ſunt, haud ita validè nos afficiunt, eoque nomine conſuetudo priſcis illis philoſophis quaſi altera quædam natura putata eſt. Jam verò ſi juxta HIPPOCRATEM *maximæ mutationes corporis maximè morbos pariunt*, quid non mutatus faciet aër qui perpetuò nobis circumfunditur, corpuſque univerſum indeſinenter ad ſuæ qualitatis

Novæ res quæ dicantur.

Aëris mutatio periculoſa.

Conſuetudo ſubitò mutata, naturæ moleſta eſt.

Conſuetudo altera natura.

Hip. Lib. 3. Aph. 6.

indolem demutat, de ſanis hæc intelligas, oportet. Nam contrà in malè valentibus plerumque quod conſilium negat, neceſſitas extorquet. Nam ſi longa ægrotatio ægrum conficit, utique ſub qua neque ſanitas in propinquo, neque exitium eſt, ſæpe ad convaleſcendum, peregrinum cœlum non modò non grave, ſed & neceſſarium eſt. Videtur hoc uſus ipſe docuiſſe in morbo comitiali, apoplexia, tabe, hydrope, quartana & id genus longioribus malis, quorum ſanationi ferè plus opis ſolum mutatum quam medicamenta ferunt. Atque hæc teſte etiam HIPPOCRATE loquor, qui *terram in omnibus morbis longis mutari oportere* in Epidemiis docuit. Ergo ita ſentiendum eſt. Mutatam ſubitò cùm aliarum rerum tum aëris conſuetudinem, ſanis ſemper difficilem, ægris ubi malum poſtulat, utilem, ſine neceſſitate pernicioſam eſſe. Quòd ſi ipſis jam valentibus aliqua neceſſitate cœlum mutandum eſt, ſatius fuerit ab aëre frigido humidoque ad contrarium prima hyeme, & viciſſim ab hoc ad illum prima æſtate tranſire. Sic enim omnis intemperiei exceſſus optimè cavebitur. Cæterùm diu multumque ſuper hoc loco meditatus nondum conjectura aſſequor, quidnam CELSUS ſub gravis loci appellatione intelligat. Si peſtiferum vult ut ipſe hujus libri capi-

Hipp. 6. Epid.

Quibus temporibus ad quæ loca migrandum ſit.

te partim ſecundo ubi de crudo ructu agit, partim omnium poſtremo uſurpavit, tolerabilis utcumque videatur ſententia. Nam ad hunc locum commigrare (ſi ita res poſtulat) prima hyeme præſtat, eundemque rurſus prima æſtate protinus relinquere. Nimirum calores maximum ad excitandam peſtilentiam momentum habent. Certè ita *Julius Cæſar* in Comment. de Bello Civili gravis loci appellatione uſus eſt. Videturque hæc iſta locorum apud CELSUM diſtinctio ab ipſo etiam CICERONE obſervata, qui ſic *lib.* I. *de fato* loquitur. *Inter locorum naturas quantum interſit, videmus, alios eſſe ſalubres, alios peſtilentes.* Atqui exoritur hinc nova ſtatim difficultas de tranſitu gravis loci in ſalubrem, quem CELSUS periculoſum eſſe decernit, quod profecto extra omnem fidem eſt, ſi quidem gravem reputes qui peſti ſit oportunus. Nam hunc vitare ut nunquam periculoſum, ita perpetuò neceſſarium eſt, eò quòd in hac lue (utique cùm totius ambientis vitium ſequitur) nullum neque optatius neque expeditius remedium ipſa ſit fuga. Quin etiam ipſe ſibi repugnare CELSUS videretur qui ſic aliàs loquitur. Peſſimum ergo cœlum eſt, quod ægrum fecit, adeò ut in id quoque genus quod natura pejus eſt, in hoc ſtatu ſalubris

Peſtilentiæ optimum remedium fuga.

mutatio ſit. Fortè obſcuritatem exuet oratio, ſi locum & ſalubrem & gravem æſtimemus, elementarium aëris qualitatum non totius ſubſtantiæ reſpectu, ſic ut is ſalubris habeatur, qui ſiccus imprimis eſt, in calore frigoreque attemperatus: Tum gravis ſit, qui immodicè calet, & in altera primarum qualitatum oppoſitione, plus juſto humectus eſt. Ac ſic quidem hactenus tutior foret ex uno loco ad alium ea tranſeundi ratio quam CELSUS proponit, niſi iterum hîc ſermo claudicaret ſi quando gravem eſſe locum contingat ratione frigidi humidique exceſſus, quem locum prima hyeme ingredi periculoſum eſt, ex hoc quòd comprehenſi climatis aër cum hyeme conſimilis in qualitatibus ſit exuperantiæ. Quid veri in hac re ſit, haud facile divinatu eſt, proin nodum hunc ſi non explicaſſe, ſaltem oſtendiſſe nobis ſat erit. Tametſi id his difficultatibus ſuperſit effugium, Si periculum mutatæ repentè ſedis per ſe intelligas, non loci in quem tranſitur reſpectu, neque comparatis inter ſe noxis quæ ab auræ vitio & ejus inſueto ſubitoque occurſu oriuntur, ſic ut qui ex gravi loco in ſalubrem tranſit, propter inſuetudinem lædatur, etſi hunc fortè graviora pericula maneant ſub eodem cœlo moratum.

NEque verò ex multa fame nimia ſatietas, neque ex nimia ſatietate fames idonea eſt. Periclitaturque & qui ſemel & qui bis die cibum incontinenter contra conſuetudinem aſſumit. Item neque ex nimio labore ſubitum otium neque ex nimio otio ſubitus labor ſine gravi noxa eſt. Ergo cùm quis mutare aliquid volet, paulatim debebit aſſueſcere.

¶ Sanus ægroto poſitis aliis id intereſt, quòd illi virium, ſi quod eſt, magis paulatim, huic confertim dematur. Etenim qui morbo jam opprimitur, is moram in mutando vitio recuſat: At quibus etiamnum ſanitas morbuſque in ambiguo ſunt, eorum vitium tempus ut facit, ſic etiam ſolvit. Quod fieri oportere ſciendum eſt, ad excludendam novæ inſolitæque rei moleſtiam. Ea verò moleſtia in ægrotantibus non tanti putatur, quanti morbi depellendi neceſſitas, quæ magnitudine ſuppetat eam quæ ſub lenta mutatione eſt, ſecurita-

Sano reectiùs ſenſim, ægroto affatim vitium adimitur.

Conſuetudo repente mutata ſanis obeſt. *Gal.* 12 *Meth.*

tem. Ergo ſanis omnis conſuetudinis ſubita mutatio contraria eſt, idque non ſolum, ut GALENUS Autor eſt, quum præter naturam corpora afficiuntur, ſed in ipſo quoque ad naturalem ſtatum reditu, quemadmodum in iis luculenter apparet, quibus antè vehementer refrigeratis, ac mox ad flammam properantibus, digiti manus præcipuæque circa unguium radices graviter dolent. Hanc naturæ moleſtiam non tantum qualitatum activarum repentinus occurſus, ſed aliarum quoque rerum infrequens uſus adfert. Nam ut à victu ordiar, ex longo piſcium eſu ad carnes, & à vini potu ad aquam aut cereviſiam difficilis eſt inſolitus tranſitus. Itemque ex laborioſo vitæ genere ad otium venire, aut contrà ab inertia ad negotia citò reverti naturæ grave eſt. Quod ſi iſtarum rerum quæ in loco uſurpatæ non officiunt, ſubita mutatio nocens eſt, quanto futura nocentior aliarum, quæ nunquam valetudini proſunt, nimiam dico ſatietatem atque inediam, ex quibus hæc neceſſario alimento corpus privat, illa crudo infarcit. Quanti verò hæc incommoda ſint, eorum exemplo diſcitur, qui plenum victus genus aliqua calamitate parco commutarunt, ut qui in caſtris aut obſeſſa urbe omnibus antè defeſſi malis ac diutina fracti inedia, hincque protinus ad ſum-

Victus ſubitò novatus nocet.

mam affluentiam rerum omnium reducti, difficillimis interdum morbis conſumuntur. Jam quoque non ſolùm peccatur ubi juxta inediam protinus ſatietas eſt, ſed ubi rectus etiam ordo in ſumendo cibo negligitur. Sunt enim ſtati quidam ordinatique naturæ motus circa proprias actiones, ſic ut unum quodque concoctionis organum ſemel de die cibo refici ſuetum, tantum ex hoc ſibi in uſum nutritionis reſervet, ac ſuos intra ſinus ſeu pretioſum quoddam κειμήλιον recondat, quantum abunde eſt ad proximi ſolitique cibatus ventura tempora. Videlicet ita longus uſus unico paſtui ventriculum aſſuefecit, ut ſi ſæpiùs hunc dapibus infarcias, vehementer in concoctionis munere ſis offenſurus, quatenus *ſolitus non eſt* (ut inquit HIPPOCRATES) *bis tumeſcere, aut bis cibos coquere*. Rurſus quicunque prandere ſoliti, prandio ſe præter morem abſtinent, naturæ vires infirmant ac corpus plus juſto bilioſum reddunt, quo fit ut Autore HIPPOCRATE, protinus malè habeantur, ac pigri ad quodvis opus fiant, quin & urinæ ſubindè his virides calidæque reddantur cumulata intus per inediam bile, alvique durentur ſiccato, & anadoſeos vi & caloribus oleto πικροχόλοις verò τὰ[illegible]νω os amareſcat, cardialgiæ accidant, oculi excaventur, tempora palpitent, extimaque corpo-

Viciſſitudo edendi mutata naturæ gravis.

Hipp. 2. de victu acut.

Quæ noxæ præter morem impranſis accidant.

Hipp. 2. Vict. acut.

ris frigeſcant. Atque his urgentibus propter omiſſum prandium ſymptomatis, ſi cœna ſuccedet, Autor HIPPOCRATES eſt, ne tum quidem mala leniri conſueſſe, ſed acidum ructari, præcordia gravitate, ventrem liquida dejectione exerceri. Terruit CELSUM veſcendi modus ac viciſſitudo repentè mutata. At nos non ſolùm iſta movere, ſed & cibi mutatum genus debent. Nam permagni intereſt quo quiſque cibo ſit uſus, & ad quod genus tranſeat. Nimirum, quibus eduliis longo jam olim tempore corpus alitum eſt ea repente non abſque periculo linquuntur. Adhæc tutiùs ſemper à pravis ad meliora tranſitur, quæ tamen novatio adeò eſſe præceps poteſt, ut præſtiterit ſolita mala retinuiſſe. Ex hoc enim incidit, ut qui pauperculi oleribus, leguminibus, radiculis & id genus pravæ notæ alimentis ſuam indies inopiam levant, nihil propter aſſuetudinem offendantur, idemque rurſus ad ſplendidi viri menſam bona ſemel fortuna admiſſi, domeſticum olus ſomnient, inſolitoſque rerum bonarum uſus gravatè ferant. Atque hinc ſciri poteſt, hoc iſtud mutatæ in victu conſuetudinis præceptum latiſſimè patêre, neque in dictis tantummodo generibus locum ſibi vendicare, verùm etiam in iis omnibus quæ corpori quoquomodo accidunt, ut

Non ſolum veſcendi modus atque ordo, ſed cibi etiã genus nocet repentè mutatum.

Pauperculi non offenduntur pravo cibo propter aſſuetudinem.

ſunt ſomnus, vigilia, repletio, inanitio, & quæ nominatim Autor poſuit motus & quies. Nempe corpora laboribus inſueta, quies repentè excipiens multa cruditate aut plethora onerat. Rurſus ſi exantlare graviſſima opera protinus cœperint qui otio priùs diffluxêre, fieri planè nequit ut de vaſorum vel obſtructione vel diruptione non periclitentur. Ergò quò omnis noxa in commutato rerum comprehenſarum uſu caveretur, præceptum quoddam inſtar concluſionis ex commemoratis generibus collectæ CELSUS proponit, paulatim dicens aſſueſcere quemque debere cùm mutare aliquid volet. Id verò, Doctore HIPPOCRATE, didicit, qui in EPIDEMIIS ſic loquitur. *Contraria ſenſim adhibere oportet atque interquieſcere.* Tum 2. *acutorum*, idem evidenter teſtatum reliquit, ubi præter ſolitum impranſos ita reficit. *Vitato* inquit *frigore, calore, labore, parciùs ſolito cœnent, cibuſque ſit humentior, potus ne ſit aquoſus, neque minor quàm ingeſtorum ratio poſtulat. Poſtridie parce prandeant, ut acceſſione paulatim creſcente ad conſuetudinem redeant.* Eandem mutandæ conſuetudinis legem GALENUS quoque in obeundis laboribus ſecutus videtur, *à leviſſimis jubens motionibus ſemper auſpicandum eſſe, ſenſimque eas adaugendas, dein diem*

Motus & quietis ſubita mutatio periculoſa.

Hipp. Lib. VI. Epid

Mutatio omnis paulatim fienda eſt.

Præter ſolitum impranſi, quomodo reficiendi.

Gal. Comm. in lib. 6. Epid.

unum & item alterum interponendum, & in otio verſandum. Illud fateri jure poſſumus, nihil penitus in propoſita re aut CELSUM aut GALENUM reperiſſe, quod non antè à vetuſtiſſimo Autore HIPPOCRATE hoc Aphoriſmo comprehenſum ſit. *Semel, multum & repente vel vacuare, vel replere, vel calefacere vel refrigerare, aut alio quovis modo corpus movere periculoſum eſt. Omne enim nimium naturæ inimicum eſt: Paulatim verò quod fit, id tutum eſt, cùm aliàs, tum maximè, ubi ab uno ad aliud facienda mutatio eſt.*

Hipp. lib. 2. Aph. 51.

OMnem etiam laborem faciliùs vel puer vel ſenex, quam inſuetus homo ſuſtinet. Atque ideo quoque nimis otioſa vita utilis non eſt, quia poteſt incidere laboris neceſſitas.

¶ Multùm cùm omnibus in rebus, tum in ferendo labore conſuetudo poteſt. Ejus rei argumentum longè efficaciſſimum eſt, quod cùm pueri ac ſenes propriæ naturæ ratione ad omnes voluntarias actiones ſint ineptiores, ado-

Pueri & ſenes ſolitum laborem ferunt.

leſcentes autem multò aptiſſimi, hos tamen inſoliti labores frangant quos illi modò huc aſſuerint ſuſque deque ferunt. Nimirum ita ſanè fit, ut otioſis articuli muſculique pigreſcant atque (ut ſic loquar) enerventur, laborioſis verò diutina exercitatione mutuoque attritu durentur. Ac proin *conſueta motio* (Autore etiam GALENO) *non ſolùm minimè laſſat, ſed delectat quoque*, ut contrà ſi inſolens eſt, protinus tum diſplicet, tum fatigat. Denique quid quæſo conſuetudo non poteſt, quæ non ad corporis modò curationem, verumetiam ad fingendos animos ipſius inſtar naturæ eſt. Quare hujus rei ſedula obſervatio neſcio quid ſalubris doctrinæ ad vitam componendam adferat, ſcilicet ut quiſque ſtatim à teneris annis poſtergatis fortunæ ludibriis, animum adjungat, quæ duo ut & beare ſuum profeſſorem, & decorare certò poſſunt, ita longiore uſu hexin parere, & in ipſam tranſire naturam ſolent. Ut perquàm ſapienter FABIUS dixerit, *conſultum eſſe ab initio ſtatim optimis aſſueſcere.*

Quo inſolito juvenes franguntur.

Inertia motionis inſtrumenta enervat, labor firmat.

Gal. 5. ſanit.

Conſuetudo nihil non poteſt.

Γνωμὴ.

SI quando tamen inſuetus aliquis laboravit aut multo plus quàm ſolet, etiam

is qui aſſuevit huic jejunio, dormiendum eſt multo magis ſi etiam os amarum eſt, vel oculi caligant aut venter perturbatur. Tum enim non dormiendum tantummodo jejuno eſt, ſed etiam in poſterum diem permanendum, niſi citò id quies ſuſtulit. Quod ſi factum eſt, ſurgere oportet, & lentè paululum ambulare. At ſi ſomni neceſſitas non fuit, quia modicè magis aliquis laboravit, tamen ingredi aliquid eodem modo debet.

Laſſitudo quid. ¶ Symptoma quod ſuccedere laboribus ſolet, aut immodicis aut inuſitatis laſſitudo eſt (κοπὸν Græci nominant) calfactis ſcilicet ſupra juſtum articulis & muſculis, ſicque nimium tum ſiccatis tum excremento intra hæc attracto præpeditis. Laſſitudini ſomnus medetur. Huic affectui ſiquid aliud, ſomnus opitulatur, non ſolùm, quia

feſſa labore membra quiete recreat, verum etiam quia arefacta humectat, rigidula emollit, impedita excrementis liberat. Ac primum ne illud quidem ab HIPPOCRATE dictum ratione caret. *Ubi corpus laborare cœperit, quiete laſſitudinem protinus levari.* Quòd ſi id quies facit, quanto magis neceſſe eſt ſomnus faciat, qui ſicuti cum illa ἀνάλογος eſt, ita ad iſthæc omnia longè eſt efficacior. Is namque in hunc uſum nobis à natura tributus eſt, ut ſpiritus animales jugi à cerebro defluxu circa motionis voluntariæ munus inſumpti reficerentur. Id namque ex eo conſtat, quòd poſt gravia exercitia proclivitate quadam naturæ ultra cum ad ſomnum feramur tum altiùs dormiamus, ſic ut præſentiſſimum contra pervigilia remedium in unico ſæpe labore poſitum ſit, quemadmodum HORATIUS hoc metro innuere viſus eſt. *Trans Tyberim nanto, ſomno quibus eſt opus alto.* Atque hæc à quiete feſſis artubus commoditas accedit. Neque hac levior cenſeri debet, quæ ſomni beneficio integritas concoctionis eſt. Dormientibus enim calor ſpiritusque vitalis inaugeſcit, atque intus circa munus concoctionis diſtinetur, quo fit ut omnia naturæ effluvia ſiſtantur, meliuſque ſubindè alteretur, quicquid in ventre ac primoribus venis crudi ineſt alimenti: Quas ſanè cauſas, nil mi-

Hip. lib. 2. Aph. 48.

Somnus cur a natura tributus animantibus ſit.

Somnum labor conciliat.

Somnus quo modo concoctionem juvet.

rum ſi totius humectatio ſequatur. Jam ſiquid motivis organis liquamenti aut craſſioris humoris inſedit, id quoque per hæc tempora tenuatur, ſubigitur, æquatur, & ad exhalandum fit idoneum, qui fructus (ut patet) omnis ab exaucto per ſomnum calore procedit. Ipſe calor viribus jam tum omnibus expeditus, liberè agit, ſeſeque agendo confirmat augetque, ad nulla amplius motionis organa diſtractus. Videlicet ut multa actione facultates voluntariæ minuuntur, ita naturales contrà invaleſcunt. Rurſus ut hæ dormientibus validiùs, & vigilantibus ſegniùs agunt, ita illæ è diverſo per ſomnum magis feriantur, & vigilibus in aſſidua ſunt functione. Porrò dormiendum hic jejuno potiùs quàm ſaturo eſt, idque ne natura ad conficiendum ventriculi alimentum diſtracta, tardiùs reſolvat, quod articulis muſculiſque laſſitudinis affectum intulit. Neque verò hæc ipſa natura (quum in fatigatis ſupra proprias vires ſit afflicta) ſatis commodè utrique vacabit officio, & concoquendo exceptum ventriculo alimentum, & æquando diſcutiendoque id excrementi, quod per vehementes labores ad organa motionis tractum, ibidem impegit Quandoquidem inſitus nobis calor (quem naturæ etiam nomine dignamur) admiſſis in ventrem epulis paulo minus omnis

Laſſatis non eſt à cibo dormiendum.

Cibo in ſtomachum recepto, calor intrò fertur.

ad ima penetralia corporis recedens, extrema deſerit, ſuoque afflatu ſeu numine aliquo tutelari privat. In quibus tamen extremis cum laſſitudinis affectus potiſſimum figatur, fieri ægrè poteſt, ut à cibo dormientibus quicquam fatigatio levetur. Ut ſomnus labore feſſis nunquam eſt inutilis, ita tum demum ſalutaris habetur, ubi corpus natura calidum ac ſiccum eſt, ut quod tanto liberaliori eget humectatione, quanto graviùs ſemper labore offenditur. *Omnibus* enim *ex ſicoitate laborantibus ſomnus* (Authore GALENO) *maximè idoneus eſt*, ſicut vigilia contrà apprimè inimica. Quare adductus CELSUS exiſtimavit majore fiducia dormire à labore jejunum poſſe, ſi os amarum eſt, ſi oculi caligant, aut venter perturbatur. Indicant enim ſigna hæc cumulatam in vaſis bilem inque ventriculi ſpatium effuſam præ excercitationis nimietate fuiſſe, quæ nimietas non ægrè calidis ſicciſque corporibus accidere ſolet. Ergo os amareſcit, quoniam hujuſmodi ſapor bili flavæ proprius eſt, eumque ventriculus gulæ totique intus ori communis tunicæ meritò impartit. Oculi autem caligant, cum qui ex bile reſolvitur halitus è ſtomacho ad caput ſubvolat ac falſis imaginibus viſivos ſpiritus intus

Somnus exſiccatis utilis, vigilia inimica.

Gal. 7. Meth.

Signa effuſæ in ventriculum bilis.

ludit. At alvus fuſa redditur depreſſo ad inteſtina amaro excremento, quorum vim excretricem ſua iſtud acrimonia provocat ac veluti ſtimulo ſuppungit. Sanè his apparentibus notis, neque laſſitudinis affectu ſub prima quiete diſcuſſo, non tantummodo jejunis (ait CELSUS) dormiendum eſt, ſed in poſterum quoque diem permanendum, ut omni ratione ac via corporis humectatio quæratur. Quanquam tamen ſeveritatem illam veterum in jejunando non uſquequaque ſemper hîc oporteat ſectari, quin potiùs modum aliquem propoſitis rebus adhibere, ne corpus immodicis ſiccatum laboribus, & nutrimenti ſubindè fluctuans inopia, non ſolùm nullum ex ſomno humectationis fructum percipiat, ſed contra potiùs indè penitus tabeſcat. Cujus rei graviſſimum Authorem habemus HIPPOCRATEM, quis ſic ait. *Somni jejunum attenuant, humidum quod ineſt vacuantes.* Siquidem hac ſola ratione corpus humectari ex ſomno contingit, quòd hoc durante ea quæ parum cocta ventri vaſiſque ſuperſunt calor validiùs edomet, & in utiles ſuccos partiumque nutrimenta feliciùs convertat. Id quod minimè futurum eſt corporibus ſupra modum inanibus: Nam tum deficiente venas ſanguine, illa per

Hipp. Lib. 2. de diæta

ſomnum excoqui immodiceque areſcere ſolent, ali humectarive non item. Quippe non alia via eos ſæpe in habitus ſymmetriam vindicamus, qui nimia carnis atque adipis mole onerantur, quàm ſomno à laboribus matutinis & ante cibum imperato. Ergo ſi extenuationis periculum ex hoc genere ſomni defeſſis corporibus impendet, ſatiùs utique fuerit pauculum quid atque humidum priùs cœnare, ac tum demum ſomno ſe dare. Talis enim cœna quia concoquitur faciliùs, haud æque diu naturæ operam diſtinet: Quia verò pleniùs humectat, meliùs quoque ariditatis per motiones contractæ vitium corrigit. Porrò ſoluta per quietem laſſitudine, ſurgere convenit ac lentè paululum ambulare, ut placida hac membrorum dimotione impacta ipſis ſuperflua ſomniſque jam ope tenuata commodiùs exhalent.

Somnus jejunos extenuat.

COmmunia deinde omnibus ſunt poſt fatigationem cibum ſumpturis, ubi paulùm ambulaverunt, ſi balneum non eſt, calido loco vel in ſole vel ad ignem

ungi atque ſudare, ſi eſt, antè omnia in tepidario reſidere, deindè ubi paulum conquierunt, intrare & deſcendere in ſolium, tum multo oleo ungi, leniterque perfricari, iterum in ſolium deſcendere: Poſthæc os aqua calida fovere, deindè frigida. Balneum his fervens idoneum non eſt. Ergo ſi nimium alicui fatigato penè febris eſt, huic abundè eſt loco tepido demittere ſe inguinibus tenus in aquam calidam, cui paulum olei adjectum ſit, deinde totum quidem corpus, maximè tamen eas partes quæ in aqua fuerunt, leniter perfricare ex oleo, cui vinum & paulum contriti ſalis ſit adjectum.

¶ Omnibus exercitatione defeſſis humectatio ſalubris eſt. Ipſa (ſi ſub otio ac ſomno arefactionis vitium non conquievit) unctionibus quoque ac temperatis balneis rectè quæritur. Magnas hæc iſta vires ad levandas ſolandaſque laſſitudines ſortita ſunt. Nam ſolidis plus juſto ſiccatis ſalutarem madorem immitunt, durata emolliunt, tenſa relaxant, ideoque ab omni dolore vindicant, tum quæcunque ſubcutaneis in locis coïerunt tenuia ac fuliginoſa excrementa foras per cutem exigunt, & proclivitatem ſomni qui paulò poſt cibum vehementer ſit profuturus, inducunt. In quibus penè omnibus plus unctione valere balneas intelligendum eſt. Cæterùm noviſſe oportet, hæc iſta præſidia non niſi cibum ſumpturis conducere, ſaturis verò cruditatis atque obſtructionis cauſam præbere. Qua namque ratione ſuccos permovent habitumque corporis accendunt, eadem profectò & crudum alimentum huc è primis venis ante tempus pertrahunt. Quod incommodum ut effugeret HIPPOCRATES, eos *lavatione prohibebat, qui non longo ante tempore vel ptiſanæ cremorem ſorpſerant, vel quippiam biberant.* Sed agedum fatigatorum hominum curationem proſequamur. Ac primùm quidem deficiente balneo, non male conveniunt unctio atque ſudor, illa ad

Balneæ dulces & unctiones fatigatis utiles.

Balneæ & unctiones ſaturis officiunt

rigeſcentium tenſarumque partium emollitionem, hic ad fumoſi excrementi vacuationem accommodatior. Fieri verò iſta oportet in Sole aut ad ignem, ut horum ope illorum vis atque energia juvetur. Sudores tamen non expedit eſſe effuſiſſimos, ne quid ſecum benigni humoris exigant, quod cum nulli utile, tum perniciosum quoque defatigato eſt. Verùm ſi balneæ ſuppetunt, non alienum erit & his etiam laſſatos uti, ut quæ ad propoſitos ſcopos per omnia ferè ſint unctione potentiores. Sed harum vires atque partes exponere operæ pretium eſt, ut conſtet quæ in ſingulis generibus animadverſio neceſſaria fatigato ſit. Ergo balnei partes, ſi quis curioſius æſtimet, quinque apud antiquos ſcriptores reperire eſt. Ex his tepidarium prima erat, ædificium concameratum omnique ex parte, ne quâ pateret, occluſum, ac ſiccis ab igne redditis vaporibus calens. In hoc balneis uſuri tantiſper verſabantur, donec habitus calore aſcito rareſceret, idque ne imparati in calidum poſteà ſolium deſilirent. Hoc enim errore horror movetur denſatis ſubitaneo calore cutis ſpiraculis, actiſque violenter per muſculos acribus excrementis. Quæ incommoda facilè cavebuntur, ſi antè calentes undas æqualis per totum corpus calor diffundatur, cujus beneficio,

Balnei partes quinque. Prima.

materiæ vacuandæ liqueſcere, cutis meatus patefieri, aſpera lævigari, tenſaque laxari poſſint. Sequitur ſecunda balnei Secunda. pars priore ferè per omnia ſimilis, niſi impenſiùs hæc ferveret, eoque nomine ἀπὸ τοῦ ὑποκαίειν Græcis ὑπόκαυστον, CELSO, Calidarium, aliis Laconicum appellata eſt, eratque ſudoribus fuſius evocandis dicata. Galenus decimo Therapeutices, Tepidarii ac Laconici diſcrimina confudit, quoniam ſola ferè caloris intenſione ac remiſſione, non re ipſa diſſident. Succedit Tertia. his tertia pars, calentis ac dulcis aquæ lavacrum, aliàs ſolium appellatum, eratque vas aut ciſterna calidis undis impleta. Ea non uno nomine juvat. Nam partibus ſi ſiccatæ ſunt utilem madorem impartit, ſi refrigeratæ, aſcititio calore mediocritatem temperamenti reddit, adhæc excrementa vacuat, & ſomnum accerſit. Proxima lavacro piſ- Quarta. cina frigidæ quarta balnei pars erat iis potiſſimum corporibus ſubveniens, quorum intererat humorem balnei potiùs quærere, quàm caliditatem. Nam omnem intemperiem abigit à lavacro antè contractam, tum molem corporis denſat, ac veluti communit, quò minus externis injuriis fiat opportuna. Mox verò ipſa quoque naturæ virtus ab hac denſatione cutis invaleſcit, intrò pulſis, calore, ſanguine, ſpiritu, efficaciſſimis

naturæ adminiculis. Quæ ſanè cauſa eſt, quare eos cernamus, qui ſeſe frigida decenter perluerunt, plus appetere, meliùs concoquere, ac minus ſitire. Reſtat ultima balnei pars, quæ tota movendis ſudoribus erat deſtinata. Sic enim ſuperflua ea meliùs exhalabant, quæ calor primo frigidæ appulſu intrò fugatus, ac mox ab imo rurſum corpore acceptis intus viribus emergens ſecum in habitum vexerat. Eliciebatur ſudor partim quartæ balnei partis uſu, partim multa veſte univerſo corpori circumdata. Et quidem intra hæc omnis balnei adminiſtratio antiquitus erat, tametſi non idem omnium uſus ſemper erat neceſſarius, ſed ſuus cuique corporis affectioni proprius, peculiarem in ſingulis generibus obſervationem exigens: quemadmodum in ipſis quoque fatigatis fieri ſolitum eſt. Igitur his (Authore CELSO) non inutile tepidarium eſt, idque iis de cauſis quas proximè propoſui. Hic ubi aliquantiſper cunctatum eſt. intrare & deſcendere in ſolium convenit, quod ſit aut temperatum aut mediocriter calens. Nam hoc & excrementa commodè vacuat, & partes labore ſiccatas humectat, & incenſas grato refrigerio demulcet, idque aquæ in habitum ingreſſæ merito, quæ depoſito ibidem adventitio calore quam mox ad naturam quæ refrigerans eſt,

Quinta,

Balneum quomodo fatigatis adminiſtrandum

eſt, redit. Fervens verò balneum fatigatis adverſiſſimum eſt. Scilicet hos in balneas deducimus non tam vacuationis alicujus gratia, quàm ut emolliatur ac madeſcat quicquid in corpore immoderatiùs exaruit. Proin qui ſeſe ferventibus in balneis elixant, non ſolùm his commoditatibus non fruuntur, ſed nova etiam ſibi mala conſciſcunt. Nempè corpus antè laboribus accenſum extorretur, totaque undequaque denſata cute nec madeſcere partes ab humore balnei poſſunt, nec excrementi quod intus latet, quicquam emittere. Etenim nihilo ſegniùs aqua fervens, quàm frigida adſtringit. Poſthæc jam ſolio egreſſos hos non ſine cauſa CELSUS ungit: Nam hoc modo, ſolida labore ſiccata madefiunt, & hiantia cutis ſpiramenta pinguetudine infarta fideliùs retinent, quicquid inter lavandum receptæ fuerat in corpus aquæ. Tum autem perfricuiſſe etiam leviter corpus inter unguendum juvat, ut eò altiùs oleum in carnes demittatur, fructuſque humectationis ſit uberior. In quem finem vel ſecundò balneum repetere CELSUS non dubitavit. Peractis his fovendum os aqua primùm calida, dein frigidà eſt, illa quidem ad præmuniendas fauces, ne ſucceſſura mox frigida violentur, hac verò ad caput lavacro rarefactum contra ambientis injurias

Solium fervens fatigatis contrarium.

Unctio fatigatis utilis.

Fatigatis os frigida à balneo fovendum.

durandum, ambo ad levandam ariditatis moleſtiam, quæ durante lotione in ore contracta eſt, elatis nimirum eo ferventibus ab commoto ſanguine vaporibus. Jam ſi fatigatis caloris ſiccitatiſque vitium improbi labores adeò grande fecerint, & ejus rei cauſa tantùm non febris ſit, tùm profectò aut ſolio calido penitus ſuperſedendum eſt, aut iis id duntaxat partibus admovendum, quæ longiùs ab hepate cordeque abſiſtunt. Quippe metus eſt ne ſi ferventis aquæ vis aut ſubſtantia præcordia attingat, febrem moveat. Rectiùs ergo tales, ut CELSUS præcipit, loco tepido in calidam aquam inguinibus tenus demittuntur: Quoque is humectationis fructus largior ſit, non abs re & olei paulùm aquæ inditur: Sic enim humor & magis refrigerat, & diutiùs in membris inhæreſcit. Poſthæc corpus inungendum eſt, lenta pariter adhibita frictione, addendumque oleo ſalis momentum ut qua nimia licèt calfactionis occaſione laſſitudinis affectus quàm maturrimè ſolvatur. Conſultò autem hîc frigidæ lavatio, quæ quarta balnei pars erat præteritur. Tùm quòd fatigatis, adeò naturæ vires laborent, ut frigidum non ſufferant, tum quòd balneo relaxatum corpus ac ſuccis exinanitum, ſed & plurima teneliæ carnis atque adipis portione privatum ſit, ut

Frigidæ lavatio defatigatis inutilis.

hinc vitæ principia crudi frigidique elementi illapſu promptè feriantur. Sunt namque hæc iſta pericula omnibus iis communia, quorum viſcera, laboribus, inedia, vigilia, aut tabido aliquo affectu extenuata non ſat muniminis retinuere adverſus irruentis frigidi vires. Quanquam tamen GALENUS ſatis confidenter ipſos etiam hecticos frigida lavarit, præſtabilius eſſe ratus in frigidæ intemperiei diſcrimen eos conjicere quàm in maraſmum labi ſinere. Quippe ſi in eum jam res rediit locum, ut ibidem, minima, periturus, qui ſic laborat, æger videatur, niſi temeraria quoque via fuerit adjutus, deficiant verò alia quæ ſalutem ſpondeant remedia, ſatiùs eſſe GALENUS putavit anceps auxilium experiri quàm nullum, multaque in præcipiti periculo rectè fieri poſſe, aliàs omittenda. Ipſe decimo Therapeutices in hunc ferè ſenſum loquitur. Quemadmodum hectica febre conſumpti, ubi ad balneum accedunt, niſi in frigidam ſint dimiſſi, nihil juvantur, ita graviſſimè iterum offenduntur, ſi frigidæ vis aut ſubſtantia omnino integra ad viſcera pertingat. Cæterùm GALENI hæc medicatio ut non optimum, ſic tamen ſecundum remedii genus adhibet, ipſaque adeo quoniam nihil aliud eſt quàm præſenti malo aliis malis, ſed minoribus remedia dare,

Hecticos Galen. cur in frigidam deduxerit.
Gal. 10. Meth.

non uſquequaque fatigatis hominibus ſectanda eſt, ut quibus hæc deſunt, aut ſi ſunt, uno (ut alias CELSUS ait) die finiuntur. Nares acutæ, collapſa tempora, oculi concavi, frigidæ aures, cutis circa frontem intenta, reliquaque monſtrorum hecticorum ſpecies. Ac proin licitum quoque eſt cùm levioribus tum ſecurioribus auxiliis contractos ab labore ardores tollere. Jam quoque ut laſſatis frigida poſt ſolium natatio, ita & ſudor nocent. Exigitur enim per cutem, quicquid dulcium undarum lavacrum ſolidis immiſerat.

Fatigatis ſudor inutilis.

POſthæc omnibus fatigatis aptum eſt cibum ſumere, eoque humido uti: aqua vel certè diluta potione eſſe contentos, maximeque ea quæ moveat urinam. Illud quoque noſſe oportet, quòd ex labore ſudanti frigida potio pernicioſiſſima eſt, atque etiam (cùm ſudor ſe remiſit) itinere fatigatis inutilis. A balneo quo-

que venientibus Aſclepiades inutilem eam judicavit. Quod in his verum eſt, quibus alvus facile nec tutò reſolvitur, quique facilè inhorreſcunt. Perpetuum in omnibus non eſt, cùm potiùs naturale ſit potione æſtuantem ſtomachum refrigerari, frigentem calefieri. Quod ita præcipio, ut tamen fatear, ne ex hac quidem cauſa ſudanti adhuc frigidum bibendum eſſe.

¶ Quibus ſucci præter modum accenſi attenuatique ſunt, maximum iis (inquit GALENUS) remedium eſt, humidum nutrimentum, quare id fatigatis quoque commune eſt, qui quoniam plus æquo diſſolvuntur, citò refici poſtulant: Quia verò debilitantur, cibo facilis concoctionis egent. Utrumlibet optimè humecto conſit alimento, ut quod ad concoctionem

Gal. 9. Meth. Fatigatis humectum nutrimentum idoneum.

ſui non tantum ac ſi ſolidum eſſet exigit à natura roboris, nec tantum moræ ad corporis nutritionem. Quæ cauſa eſt, cur laſſatis non modò cibus humidus, ſed & diluta potio conducant. Etenim meraca etſi plus diluta nutrit, labore tamen accenſis, quia calet, inimica eſt. Aqua uti intrepidè poſſunt juvenes boni habitus (ἀσάρκους Græci dicunt) idque eo ſemper confidentius, quo magis eam potare ſoliti ſunt. Cæteris diluta pocula aptiora ſunt, ex aliquo genere vini urinas moventis διουρητικόν Græci nominant. Hoc enim expeditè venas permeat, ideòque citiùs vacuatos reficit. Adde quòd minus etiam calefacit ac putria bilioſaque ſuccorum purgamenta per urinas exigit. Porrò frigida ut immodicè laſſatis perquàm rarò prodeſt, ſic nunquam non pernicioſa eſt iis, qui hanc profluentibus etiamnum ſudoribus bibunt. Patefactis enim undique in corpore meatibus, facillimè ad viſcera tranſit quicquid in ventrem crudæ potionis ingeſtum eſt, ſic ut hæc eadem nequicquam nativi caloris robore edomita fractaque primo ſtatim impetu principia vitæ perenneſque illos naturæ fontes imperat, omnia violenter ſua qualitate percellens. Videtur hoc ipſe quoque uſus docuiſſe, quoties hepatis atque lienis hinc violati occaſione hydrops,

Fatigatis quæ potio conveniat.

Frigida potui data ex labore ſudantibus pernicioſa.

aut nervoſorum corporum affectu convulſio, tremor, dyſpnæa & ſimiles morbi gignuntur. Porrò itinere defeſſis etiam tum frigida nocet, cùm ſudor ſe remiſit. Nam his diutina ſtatio vires attrivit, ſimileque veri eſt, multum carnis mollioris, adipis, ſanguinis & ipſius denique genuini caloris periſſe, quibus detractis præſidiis ventriculus, hepar, lienis, totaque precordia irruentis frigidi injuriis cedunt. At verò extra periculum ſunt, qui balneas egreſſi, frigidam aquam finitis ſudoribus hauriunt, utique ſi bona ſuat corporis habitudine præditi, neque extenuatione affecti, neque ſenio debilitati, magiſque ſi conſuetudo non uſquequaque reclamat. Horum etenim viſceribus maximi muniminis ſeu tutiſſimi præſidii loco ipſa nativi caloris abundantia eſt, quæ ſanè facit, ut non ſolùm non noceat frigida, ſed augendis naturæ viribus etiam vehementer inſerviat, idque extincto penitus ardore, quem ſolium viſceribus intulerat. Nimirum recreatæ hinc ſolidæ particulæ ipſeque antè omnes ventriculus, protinus & accuratiùs alimentum concoquunt, & promptiùs, ſi quæ putria in iis excrementa coiërunt, excludunt. Porrigere in loco frigidam cùm ſit expeditiſſimum artis medicæ gnaro, tum imperito difficillimum eſt, ut in propoſi-

Itinere feſſis potus frigidæ inutilis.

Frigidam à balneo haurire non eſt alienum.

ta re, ubi tantis aquæ dotibus tanta ſunt quæ ex oppoſito reſpondeant vitia, quando hæc cùm non oportet, aut ab iis quibus inutilis eſt hominibus bibitur. Nam ſi cruda putriſve materia venas habitumque obſidet, ſic ut homo vel labores aggreſſus, vel lotus, itemque Solis ardoribus objectus illico inhorreſcat, temperandum à frigidæ potione eſt, ſeu quæ obſtructiones venarum adauget, ſuccoſque malè coctos crudiores facit. Jam ſi tumor aliquis præter naturam (dempto eryſipelate) aliquod viſcerum exercet, nec tum quoque utilis eſſe frigida poteſt, quandoquidem hæc, ut HIPPOCRATES teſtatur, *frigida partiumque craſſarum eſt, ob idque & ægrè concoquitur, & tarde permeat*, ut nihil mirum ſit, ſi illapſas loco affecto materias altius implicet, & ad ferendam concoctionem faciat rebelliores, utique ſi tumore jecur aut lienis premitur, quibus præcipuè viſceribus quia exilia vaſa obtigere, à frigida negotium fieri, eodem Authore HIPPOCRATE diſci poteſt. Addam his & tertium genus, quod jure tamen omnium eſſe primum oportuit, corporis ſcilicet totius aut partis alicujus principis imbecillitatem. Etenim quæcunque profutura ſemel frigida eſt, naturæ noſtræ viribus inferior ſit neceſſe eſt, ex quo adeò fit, ut itinere fatigatis, gravi labore

Frigidæ potui quæ reclament.

Hip. lib. 2. victus acutorum.

Frigida quibus inutilis.

fractis, curis, vigilia, atque inedia confectis, diutina ægrotatione jactatis, decrepitis, infantibus, tum (ſi ad partes ſpectes) propter imbecillitatem ventriculo ad diarrhæam, hepati ad hydropem, lieni ad ſchirrum, inteſtino ad colicos dolores, ac præcordiis ad dyſpnæam propenſis poculum frigidæ omnibus ex æquo inimicum ſit. Siquidem hæc intrò ſemel per os demiſſa, aut à natura ut ſuperetur, aut ut hanc ipſa protinus ſuperet, neceſſe eſt. Ideoque ſi ventriculo quem hæc primum, intrat tenendi vis adeò ſit imbecillis, ut quicquid aſſumptum eſt aliàs imperfectum, aliàs ne concoqui quidem cœptum, protinus diffluere per alvum ſinat, quis dubitet hoc rerum ſtatu frigidum obeſſe, tum quod partis infirmitatem ſua qualitate adaugeat, tum quod nutantes in fluxum materias ſtrictis ſuperioribus ad anum impellat, præcipiteſque. Scilicet frigiditatis eſt, corpora quibus incumbit, preſſare ac velut manu ſtringere. Quomodo & medicamenta frigida ſupra pectus foris impoſita, fluxionem ſanguinis per tuſſim rejecti incitant, compreſſis nimirum ab horum qualitate pulmonum vaſis. Porrò ASCLEPIADES *inutilem à balneo frigidam* cenſuit. Quod, quamvis pleraque ejus viri præcepta ſecutus eſt CELSUS, rectè tamen damnavit. Ne-

Frigida alvo fuſæ inimica.

que enim bibitæ aquæ periculum in ipſo balneo, ſed in corporis loti ineptitudine vertitur. Nam detractis modò enumeratis incommodis quid præſtabilius, aut quid magis naturale eſt, quàm æſtuantem ſtomachum gelida potione refrigerari. Scilicet mutatio omnis fit à contrario atque in contrarium. Et ſunt etiam contraria remedia contrariorum. Æquè profectò ut naturale quoque fatebimur, frigentem ſtomachum calida potione juvari.

SOlet etiam prodeſſe poſt varium cibum frequenteſque dilutas potiones, vomitus, & poſtero die longa quies, deinde modica exercitatio.

Alimentum tribus de cauſis intus computreſcit.

¶ Corruptionis ciborum tres ſunt primæ ſeu generales differentiæ. Una fit per proprios ventriculi morbos. Altera à vitioſis, qui intus coïerunt, humoribus. Tertia alimenti ſequitur vitium, quoties in ejus quantitate qualitate aut veſcendi modo delinquitur.

Cibi copia immodica.

Exuperantem quantitatem, ventriculi calor ſuperando non eſt, quare protinus ab ea is ſuperatur, æquè profectò ut ab immoderata lignorum copia flamma

ignis tum obruitur tum etiam tota deletur. Inepta qualitas in excedente potiſſimum caliditate aut frigiditate, tum univerſæ ſubſtantiæ pravitate ſpectatur, quæ omnia ingenitum nobis calorem impediunt, quò minùs cibos poſſit ſuo robore edomare & in utiles ſuccos alterando convertere: at in modo veſcendi peccatur, ſi aut præpoſtero ordine aut nimia varietate alimenta aſſumuntur. Quippe non poteſt concoctio non vitiari, quum facilia concoctu duris, pinguia macris, ac laxantia adſtringentibus poſtponuntur. Tum quæ nimium varia ſunt fercula contrariiſque inter ſe qualitatibus pugnantia, ventriculus neque arctè ſuis tunicis apprehendit neque pari concoctionis proportione alterat. Alia enim aliis citiùs, alia tardiùs conficiuntur, quæ promiſcuè omnia inter ſe coëuntia miſtaque facilè computreſcunt atque omnem concoctionis legem ſubvertunt. Ergo tribus hiſce ventriculi noxis maximum promptiſſimumque remedium vomitus eſt, quo id quod naturæ incommodat, extra corpus elicitur. Nam ſi quod intus alimentum eſt, copia ſui malè habet aut alioqui computruit, nullo certè modo melius ſuccurritur. Nunquam enim prava malè pelluntur, ſæpe bona haud tutò retinentur, quoniam periclitari hæc non

Cibi inepta qualitas.

Cibi ſumendi ordo præpoſterus, aut nimia varietas.

Vomitus corrupto intus alimento aut corrumpendo utiliſſimus.

expedit, ne nimio luxu ventriculi vim laceſſant, neve caloris noſtri deſtituta afflatu, vitientur, ac ſic tandem venarum excepta oſculis, benignos etiam ſuccos contaminent. Quæ de cibo diximus, eadem de ſimili quoque potione intelligenda ſunt, ut rectè *Æginetam* ſcripſiſſe arbitrer, maturum *vomitum ſaluberrimum eſſe temulentiæ remedium.* Porrò quoniam propoſitis ventriculi affectibus cruditas neceſſariò copulatur, conandum modis omnibus erit ut concoctio fiat, ad cujus facultatem multis abundè eſt longiuſcula quies, & poſt hanc modica corporis exercitatio. Illa calorem intus coërcitum in concoctionis officio tenet, hæc eundem excitat abſque crudorum tum liquatione, tum in habitum raptu.

Ægineta lib. 1.

SI aſſidua fatigatio urget, invicem modò aqua, modò vinum bibendum eſt, raroque balneo utendum. Levatque laſſitudinem etiam laboris mutatio, eumque quem novum genus ejuſdem laboris preſſit, id quod in conſuetudine eſt, refi-

cit. Fatigato quotidianum cubile tutiſſimum eſt, inſolitum contrà laſſat. Quod enim contrà conſuetudinem eſt, nocet, ſeu molle, ſeu durum eſt.

¶ Fatigatio (quæ quidem exercitiis ſupervenit, quæque excedens quædam ac pertinacior eſſe laſſitudo creditur) nihil aliud eſt, quam triſtis quidam ſenſus corporis immodicè exerciti, accenſis nimirum articulis atque muſculis, idque nervaceis horum fibris aliàs vehementer tenſis atque ſiccatis, aliàs excremento ſibi circumfuſo præpeditis, adeò ut motis particulis moleſtus indè ſenſus alicujus ſeu ulcerationis, tenſionis vel contuſionis quaſi phlegmones oriatur. Tenſio nudam ferè ſiccitatem labore contractam, ulceratio excrementi membris infixi qualitatem, contuſio copiam magis ſequuntur. Jam id excrementi quod influxit ſi tenuè eſt, facilè diſcutitur, tum balneis, tum ſudationibus. Si verò crudum, craſſum, plurimumque eſt, reſolvere id non uſque adeò proclive eſt, ex quo laſſitudo in vetuſtatem incidit, ideoque aſſidua CELSO nominatur, altiùs ſcilicet par-

Aſſidua fatigatio quando fiat.

ticulis immerſo excremento. Urgetque hoc pathema ea potiſſimum corpora, quibus aut plethora aut ſuccorum cruditas ſubeſt. Quemadmodum rectè dixit HIPPOCRATES, *nequaquam à cibi parſimonia laſſitudinem fieri.* Itaque propoſitum ſymptoma, quia cruditatis ſoboles eſt, fruſtrà aut balneo, aut alio quopiam calfaciente remedio oppugnabitur, ut quod particulas priore labore accenſas gravius etiam inflammat & materias ipſis impactas (quia concoctione nondum tenuatæ, æquatæ atque ſubactæ ſunt) minimè elicit, ſed permovet duntaxat, quò fit ut hinc laſſitudinis ſenſus quàm maximè adaugeatur. Jam ſi per hæc tempora intus quoque latet (ut ferè fit) ſuccorum vel crudorum vel putrium illuvies, quis hîc non ſibi temperet à balneis, quarum vi noxia hæc ad ægrotas particulas trahuntur. Cavit religioſè GALENUS, ne cùm pariter & laſſitudo urget, & venæ crudis ſuccis refertæ ſunt, ea quæ extra ſunt, intrò revocemus: Neu quæ intus ſunt, foras. Ergo omnis diutinæ laſſitudinis remedium unica in concoctione poſitum eſt, quam concoctionem non parum ipſum adjuvat vinum, utpote ingenito nobis calori ſimilitudine ſubſtantiæ accommodatiſſimum, ut ne dicam interim, perquam idoneum id

Hipp. 6. Epid.

Gal 4. ſanit.

Concoctio laſſitudinis aſſiduæ remedium.

Vinum laſſatis aliquot hominibus utile, aliquot inutile.

eſſe ad corrigendam ſiccitatem, quæ ſolidis particulis propter ſuperfluos labores contracta eſt. Sed ut nihil penè omni ex parte beatum eſt, ita & hîc quoque inter tot vini commoditates, unicum hoc intervenit incommodum, quòd (quia diureticum id eſſe convenit) crudos putreſve humores ad motionis organa ſecum abducat, ac ſic fatigationis propoſitæ ſymptomata exaſperet. Videlicet hac permoti cauſa iis quoque vinum omne ac præcipuè diureticum circuncidimus, quos jam nunc podagræ, chiragræ, coxendices aut id genus alterius arthritidis dolores tenent. Nihilo vino melior aqua ſic fatigato corpori eſt, utpote cruda planè exiſtens atque omni naturæ functioni ex ſeſe inutilis, cumque diu circa præcordia cunctetur neque in corpus eat, reliquum eſt, ut eos qui hîc abduntur malè cocti humores, adaucta cruditate reddat pejores. Quòd ſi vel celerrimè ad articulos penetraret, ne ob id tamen eorum ſanare affectum quiverit, quin potiùs debuerit in venis hærere, omniaque cruda ſua qualitate pertinaciter adſtringere. Quid igitur, inquies, factu opus eſt? Dicam: Si viciſſim modò aquam, modò vinum potui des, ſic ut hujus vim atque impetum illa tardet, ſimulque vinum inter tot venarum ductus ſeu in via moratum ſuccos ne-

Aquæ incommoda.

quaquam concitet, ſed potiùs iis quibus diſtinetur locis opem ad concoquendum impartiat, planè rem feceris, ac voti fueris compos. Neque vero perinde erit, ſi in vicem alternationis hujus aquam vino miſtam præbeas. Iſta enim amborum per tota craſis efficit, ut quæ priùs ſimplices eſſent à vino meraco noxæ, per lymphati uſum protinus geminentur. Hoc enim non ſolùm crudos humores ſecum ad extima vehit, verum etiam materia organis impactas motivis validiore frigore, quàm aqua pura adſtringit. Nam hæc etſi plus vino diluto refrigerat, lentè tamen fertur in corpus, totaque priùs devicta noſtro calori eſt, quàm eò pertingat: at contrà vini ſubſtantiæ toti immiſta tanquam acceptis ab hoc alis frigida crudaque ocyſſimè ad extrema penetrat. Atque hinc vel ipſius vulgi experimento deprehenſum eſt, ſitim quæ corporis totius ariditatem ſequitur, citiùs vino lymphato, quàm ſyncero fonte levari. Et multis vehementi ardore afflictis hydropiſis initium attulit aqua vino miſta quos ea aliàs ſola non læſit. Sed miſſis his, ad ſequentia fatigationis auxilia veniamus. Hanc itaque CELSUS levari mutatione laboris ſcribit, id quod minimè obſcurum eſt, functiones intuenti muſculo-

Sitis citiùs vino diluto quàm pura aqua ſedatur.

Fatigatio uſu novi laboris levatur.

rum, qui cuique motus differentiæ privatim inſerviunt. Siquidem alii membrum extendunt, alii reflectunt, alii obliquè intorquent, alii aliis motionibus cient. Itaque planè fit, ut qui diu fuere exerciti, tum optimè ferientur, cum contrarii laborant. Proin laſſitudinis haud ſola perpetuò quies, ſed & nova interdum laſſitudo medela eſt. Quemadmodum qui ab extentis diu brachis dolent, ab iiſdem contractis protinus ſolamen remediumque mali ſentiunt. Æque profecto, ut POLYBUS eos quoque juſſit, qui ex curſu laborant, luctari, & viciſſim currere, quos lucta fatigavit. Id autem laſſationis lenimen efficacius erit, ſi prior labor inſolens, ſecundus in conſuetudine fuit. Conſueta enim ſicuti naturæ ſunt magis affinia, ita meliùs citiuſque nos reficiunt. Ac proin fatigato ne molle quidem cubile idoneum eſt, ſi duro inſuevit.

Fatigatio una alteri medela eſt.

Polyb. De victu Idiotarum.

PRopria quædam ad eum pertinent, qui ambulando fatigatur. Hunc reficit in ipſo quoque itinere frequens frictio, poſt iter primum ſe-

dile deinde unctio, tum calida aqua in balneo magis ſuperiores partes, quam inferiores foveat. Si quis verò exuſtus in ſole eſt, huic in balneum protinus eundum eſt, perfundendumque oleo corpus & caput: deinde in ſolium bene calidum deſcendendum eſt, tum multa aqua per caput infundenda, priùs calida, deinde frigida. At ei qui perfrixit, opus eſt balneo primùm involuto ſedere donec inſudet, tum ungi, deinde lavari: Cibum modicum, deinde potiones meracas aſſumere.

Fatigatis itinere quæ conveniant.

¶ Qui iter facit, huic inferiora corporis magis laborant, ut quæ onus totius corporeæ molis ſuſtentant, ac porrò transferunt. Itaque ſi hîc laſſitudo

incidit, curandum eſt, ut quæ partes nimia itatione inaruerunt, emoleſcant: Itemque reſolvatur, ſi quid acrioris excrementi iis inhæreſcit. Utrumque hoc crebra frictione conſiet, in ipſo etiam, ſi opus eſt, itinere adminiſtrata. Tametſi hoc auxilio efficaciora ſint unctio atque balneum, quæ non niſi poſt abſolutum iter commodè tentantur. Antè tamen arrepto ſedili conquieſcendum eſt, ut defeſſa membra utcunque hac feriatione recreentur, utque contractus in his per itinera ardor placetur ſopiaturque ante calentis tum balnei, tum unctionis uſum. Cæterùm hæc iſta lavatio quantum ſiccatis articulis humectatione confert, tantum rurſum laxatione incommodat, quæ laxatio ipſorum firmitudini contraria eſt. Ergo (ut CELSUS monet) ſatius erit ſuperiora corporis magis quàm inferiora calidis undis fovere. Facientibus iter, ut non pauca aliàs obſervanda, ita duo hæc imprimis vitanda ſunt, ardor ſolis, & immodicum frigus. Sol namque ſi juſto vehementiùs æſtuat, ſudore corpus exhaurit, creſcenteque ejus virtute, tandem etiam denſat, & inſtar corii ſqualens aridumque reddit. Simul vero & acrium pariter excrementorum tranſpiratus impeditur, ex quo febris aut diariæ aut putridæ metus eſt. His abolendis incommodis nihil æquè conduci-

Facientibus iter, ardor ſolis, & frigus nocent.

bile, ut temperatum balneum eſt: Humectat enim areſcentes particulas, & adſtrictas relaxat. Quò verò idem balneum humectando diutiùs ſufficiat, perfuſio quoque olei per totum corpus adhibetur, quæ ſupra propriæ humectationis beneficium, id inſuper commodi adfert, quòd obſtructis pinguetudine cutis ſpiraculis carnes fideliùs retineant quicquid à balneo benigni madoris acceperunt. Omnis per itinera ſole exuſtorum noxa periculumque in immodica corporis ſiccitate vertitur, cujus profligatio tanti habetur, ut non dubitarit CELSUS prioris balnei, atque unctionis madorem vel calentiſſimis balneis intra habitum includere, longè ſatius eſſe ratus, qualemcunque ardorem fatigato corpori conſciſcere, quàm remediis parum efficacibus fructum humectationis ſinere perire. Etenim propoſiti corporis refectio in appoſitione ejus conſiſtit, quod defluxit, quæ profectò evenire nequit cute nimiopere laxa. Adſtringi igitur denuo hæc poſt temperati balnei atque olei uſum, ferventiore ſolio debebit, cùm præſentiſſimo tum unico ad hanc rem præſidio. Nam ipſa re patet adſtrictionem omnem longo itinere debilitatis periculoſam eſſe quæ frigidis materiis quæſita eſt, multoque maximè frigida aqua, quæ vehementia ſuæ qualitatis ex-

terna internaque corporis omnia facile violat, multo nimirum ſqualore ac vacuitate imbecilla. His itaque proviſis, capitis quoque habenda ratio eſt, ut cui radii ſolares præ cæteris partibus negocium faceſſunt. Id enim quia carne utcumque nudatum eſt, & in alto corpore poſitum, facilè ſuccorum halitus jam Sole inflammatum tum admittit tum attrahit. Ergò ſtudioſè lavare id poſt ſolium expedit, primùm quidem calida, dein frigida aqua. Illa quidem tum ad humectandum, quod in ipſo nimis exaruit: Tum ad diſſipandum, quod ab imis præcordiis eò ſublatum acris vaporis eſt: Ac tertio, ut cerebrum calore quopiam præmuniatur adverſus illapſuræ mox frigidæ impetum: Hæc autem frigida infunditur partim ad comparandum cerebro robur, compulſo ſcilicet intrò calore ejus nativo, partim abolendi ardoris gratia, qui ardor à Sole, à lavacro, calidæque aquæ perfuſione erat aſcitus. Quo etiam inſtituto ÆGINETA ad hunc modum fatigatis inter cætera ſuaſit, *ut vultum, manus, & crura gelidis undis irrigarent.* Porrò vehemens in itinere frigus corpus longa motionis perſeverantia & laxum & invalidum ut facilè ita & periculoſè penetrat. Ideoque hunc protinus qui ſic refrixit, moderatè calfacere donec inſudet, properandum

Capiti Sole exuſto quomodo proſpiciendum.

Ægin. lib. 1.

Curatio ejus qui perfrixit in itinere.

eſt, præterea ungere, cutis meatus frigore adſtrictos calentibus undis patefacere, ac ſic tandem modico quidem cibo, at ſæpiùs oblato, meraciſque potionibus nativum calorem ambientis qualitate afflictum refocillare.

IS verò qui navigavit, & nauſea preſſus eſt, ſi multam bilem evomuit, vel abſtinere cibo debet, vel paulum aliquid aſſumere. Si pituitam acidam effudit, utique ſumere cibum, ſed aſſueto leviorem: ſi ſine vomitu nauſea fuit, vel abſtinere, vel poſt cibum vomere.

Hipp. lib. IV. Aph. 14. Vomitus navigantibus perutilis.

¶ Quòd navigantibus turbetur corpus HIPPOCRATES in Aphoriſmis Author eſt. At quòd hujus turbationis occaſione vomitus fiat, ipſa re patet. Neque enim his tranquillo, ſed turbulento duntaxat mari cietur, quum crebris fluctuum ictibus navis ſuccuſſatur.

Magno autem valetudinis commodo hic vomitus ſi moderatus eſt, erumpit: Nam ventriculum & poſt hunc veluti conſecutione quadam reliquum corpus ſuperfluorum onere levat. A vomitu parùm alimenti guſtandum eſt, quò faciliùs id ab labefacto inter vomendum ventriculo ſuperetur, quoque minor ſit ad vomitus iterationem proclivitas. Quippe notum eſt, ſaturo ſemper ventre promptius quàm famelico vomi. Itaque ſi quis hîc multam bilem extudit, cibo abſtinendus eſt, aut certè minimum quid ejus aſſumet. Nam ut iſte humor ſtomachum magis quàm acida pituita laxat, ſic vomitioni opportuniorem facit: Unde fit, quòd effuſo hoc frigido excremento, etſi ſolito levius, omnino tamen edendum quid eſſe CELSUS præcipiat, contraque fit poſt ejectam bilem, ubi cibus etſi minus quàm illic requiritur, negligitur, quia majore periculo præbetur. Quippe ſtudiosè cavendum eſt, ne per longam vomitionis perſeverantiam ſtomachi vis collabaſcat, ac benigni quoque ſucci non tantum excrementa vacuentur. Jam ſi irritus navigantibus ad vomendum ſit conatus, quod pathema nauſeam inanem dicimus, non perperam cibo caretur, idque ne ventriculus excrementis imbutus, probæ nutritionis commoda corruptis epulis fruſ-

Vomitus pleno quàm vacuo promptior.

tretur. Quanquam non penitus alienum ſit, plenius quid eſſe, ac mox deinceps evomere, ut qui ventriculo putris inſedit humor, unà cum cibo extundatur.

QUi verò toto die vel in vehiculo vel in ſpectaculis ſedit, huic nihil currendum, ſed lentè ambulandum eſt. Lenta quoque in balneo mora, dein cœna exigua prodeſſe conſueverunt.

Seſſione fatigatis quomodo ſubveniendum.

¶ Qui diutina ſeſſione laſſantur, iis muſculi qui crus movent, otio obrigeſcunt, quare paulatim inflecti calfierique lenta ambulatione debent, ut ad priſtinum habitum redeant: Nam hos ſi violento motu cieas, periculum eſt ſolidarum partium quampiam ruptum aut convulſum iri. Ergo pluſcula in balneo trahenda mora eſt, ut eò magis quæ obtorpeſcunt, emolliantur. Opus verò tenui cœna eſt, tum quia corpus ſedentibus minùs diſſipatum eſt, tum quia naturæ calor longiore otio utcunque elanguit.

Si

SI quis in balneo æſtuat, reficit hunc ore exceptum, & in eo retentum acetum. Si id non eſt, eodem modo frigida aqua aſſumpta.

¶ Acetum quoniam facultate frigidum eſt, ardoris à lavacro contracti moleſtiam ſolatur ore diutiùs contentum. Nam etſi multas partes acres calidaſque obtinet, frigidæ tamen in eo excellunt: Unde præſentius id remedium calidis affectibus quàm frigidis eſt. Ac notatu dignum eſt, quòd ore id oporteat contineri. Quippe hæc pars præcipuis viſceribus conſentit, cerebro quidem per foramen colatorium, ac latentes ſubſtantiæ corporis meatus; ventriculo autem communis tunicæ merito quæ ſimul huic interiorem ſubſtantiam condit, ſimul omne intus os veſtit. Jam verò ſic refrigerato ventriculo proclive eſt, ea quoque quæ juxta ſunt viſcera in ſuæ conſenſum affectionis pertrahere. At pulmonibus, cordi, ſeptoque transverſo os conſentit, ducti intrò ſpiritus occaſione, ipſoque in itinere aceti facultate obiter refrigerati. Neque iſti liquori par eſſe

Aceti vis.

Os omnibus pene viſceribus conſentit.

virtute frigida cenſenda eſt: Nam hujus qualitas craſſiore ſubjecto, illius contrà longè tenuiſſimo includitur, quò fit, ut quàm ocyſſimè ſuprà infraque ad commemoratas particulas adſpiret. Equidem rectè à GALENO ſcriptum arbitror, omnium quæ novimus poteſtate refrigerantium acetum longè eſſe tenuiſſimum. Atque ad hunc uſque locum CELSUS res novas, aërem, exercitia, cibos, & quæ his paria ſunt, latiore ſermone tractavit: Poſthac autem eorum omnium obſervationem ac varium uſum, pro differentia naturarum ſeu corporum ætatis, temporum anni, affectarumque ſeorſim particularum ad calcem uſque libri proſecuturus.

Gal 10. Meth. Acetum omnium refrigerantium tenuiſſimum eſt.

ANte omnia autem norit quiſque naturam ſui corporis. Quoniam alii graciles, alii obeſi ſunt: alii calidi, alii frigidiores: alii humidi, alii ſicci: alios abſtricta, alios reſoluta alvus exercet. Raro quiſquam non aliquam partem corporis imbecillam habet.

¶ Sapienter à SOCRATE præceptum eſt γνῶθι σεαυτόν quæ ſententia corporis quoque naturæ accommodari non tantum animo poteſt. Nam quid illiberalius, quàm quid hæc cujuſmodique ſit corporeæ molis fabrica quam circumferimus, neſcire. Cumque nonnulli propenſiſſimis animis in res incumbant quam plurimas atque maximas cognoſcendas, eoque ſtudio omnem ætatis partem conſumant, qui quæſo hos non pudeat, omnia ſcire cum velint, ſui ipſorum oblitos eſſe, propriæque naturæ cognitionem ignorare eam ſine qua valetudo neque proſpera tueri, neque profligari adverſa commodè poteſt. Equidem hanc Medicinæ partem quæ de humani corporis natura tractat, omnibus litterarum cupidis atque ingenio non malo natis ſcitu neceſſariam arbitror, utpote cujus contemplatio & multæ utilitatis & inexhauſtæ cujuſdam dulcedinis eſt. Qua re impulſi vetuſtiſſimi quique Philoſophi paucis ante HIPPOCRATEM ſeculis hanc quoque ſcientiam agitarunt ex quibus clariſſimos, PYTHAGORAM & EMPEDOCLEM, & DEMOCRITUM fuiſſe accepimus, ſic ut & ſapientiæ ſtudium, & rerum naturæ contemplatio ſub iiſdem autoribus nata ſint. Ergo quoniam de corporis natura dicere propoſitum eſt. Scire licet ſub ejus appellatione multa

Jucunda naturæ.

vulgò ſignificari, quorum pleraque hoc loco veluti πάρεργα ſciens prætereo, ac Grammaticæ Profeſſoribus diſputanda relinquo, ea tantùm daturus ſignificata, quæ ſunt ex noſtræ artis uſu. Primùm itaque omnis memoriæ clariſſimi Medici eorumque facilè Princeps HIPPOCRATES, naturam vocarunt univerſam illam ſubſtantiam atque craſim calidi, frigidi, humidi, ſicci, quæ ex omnibus mundi elementis juſta inter ſe lege coëuntibus conſurgit, eſtque hæc corpori humano cum cæteris animantibus ac plantis communis. Quippe ſua cuique rei genitæ natura eſt, ideoque à Græcis φύσις eſt appellata ἀπὸ τοῦ φύειν, quod eſt naſci. Conſit autem ex dicta elementorum craſi communis illa hominum natura inter certos fines ſeu gradus primarum qualitatum humanæ ſpeciei proprios incluſa, quæ nunquam non eſt calida & humida. Talia nempe omnia eſſe animantia GALENUS dixit, quæ pluſculo ſanguine affluunt. Jam quoque in ipſa hominum ſpecie propoſitæ craſeos non idem perpetuò eſt modus: Nam in miſtione modò hoc, modò aliud elementum alia ſuperat, aut ab iiſdem ſuperatur, ſic ut pro qualitatum primarum temperatura alii calidi, alii frigidiores, alii humidi, alii ſicci, aliique εὔκρατοι, id eſt, probè attemperati ſint. Porrò ex legitima hac elementorum

Natura quid.

Communis hominum natura.

miſcella, quidam veluti genius conſurgit ſingulorum temperiem atque indolem nactus, ſuffultuſque naturali ſolidarum partium humido tanquam vinculo ac baſi totius corporeæ compagis, quæ & ipſa quoque ex elementis conflata eſt. Eſt autem hic genius autor omnis naturalis functionis, quatenus principiorum naturæ vires habet. Vocaturque cùm à ſapientiæ Profeſſoribus, tum à Medicis aliàs calor naturalis, aliàs ipſa quoque natura. Quemadmodum GALENUS memoriæ prodidit, naturam animantium nihil aliud eſſe quàm calidum innatum, quod ſemini inexiſtens corpus ab initio efformavit, auxit, & ad finem uſque vitæ enutrivit. Hoc integro calido, ſanitas, afflicto morbus dominantur, ejuſque rei cauſa pro ipſa ſæpe facultate id quoque uſurpatur. Sicuti verò duplex habetur caloris naturalis acceptio (alter enim inſitus eſt, quem jam nunc propoſuimus, alter influens in corde genitus atque hinc in omne corpus ſparſus) ita & uterque pariter naturæ nomen pro loquentium uſu accepit. Siquidem ad corporis loca aliquo doloris morſu percita naturam accelerare dictitamus, calorem intelligentes vitalem copioſo ſanguine ſtipatum, ut id quod nocet, depellat. Eſt enim nihil aliud hæc natura quàm vitalis ille calor continenter à

Calor naturalis natura appellatur.

Calor naturalis duplex.

Calor vitalis quid.

corde ſeu perenni fonte ſcaturiens, ac puriſſimo vectus ſpiritu in totum corpus quoquoverſus dimanans cæleſtique inſtructus facultate vigorem incolumitatemque omnium operationum conſervans. Itaque hujus quoque caloris opus eſſe perhibemus quòd corpus in aëre quantumvis temperato actu calens ſentientibus occurrat, quodque epulis intrò in corpus receptis, tum ſomno oppreſſis metu perculſis febriculæ acceſſione rigentibus, frigidaque aſperſis interna magis caleant, externa minùs. Et contrà lætitia exultantibus, ira accenſis, pudore ſuffuſis, ſolio egreſſis, tota cutis vivido calore effloreſcat. Ac tot quidem ſunt apud Medicos vocis naturæ acceptiones, quibus ea quoque non perperam jungetur ſub cujus nomenclatura paſſim occulta ſeu arcana proprietas ſignificatur, quæque extra omnem mentis humanæ captum poſita, ſola noſci experientia poteſt. Cuilibet (inquit GALENUS) corpori proprietas quædam temperamenti ineſt, quæ huic quidem naturæ ſit conſentiens, ab alia autem diſſentiens, unde fieri arbitror, quod ut vulgò dicitur, tot ferè ſint palata, quot homines. Alii namque caſeum, alii butyrum, plerique bubulam, plures ſuillam, alii aliud cibi genus aut appetunt magis aut faſtidiunt, ac (quod magis mireris) non-

Proprietas acrana, etiam natura dicta.

Gal. 3. *Temp.*

Palatorum diverſitas.

nulli etiam deleteriis innoxiè veſcuntur, ut anus illa quam GALENUS refert Athenienſis, cui ſoli quæ omnibus exitio cicuta eſt, ne per aliquot quidem annos eſitata nocuit. Hanc reconditæ naturæ in victu proprietatem GALENUS *ſexto ſanit. tuend.* luculenter expreſſit. Duplex eſt inquit victus genus, unum quod ſecundum ſimplices qualitates, aliud quod ſecundum totam ſubſtantiam conveniens eſt. Illo utimur quando intemperiem mutare conſilium eſt, hoc ſola experientia diſcernitur. Hæc ille. Sanè tanta vis latentis hujus naturæ eſt, ut etiam rationis expertes animantes, ad ea quærenda pabula incitet, quæ ſibi ſunt magis idonea, jumenta nimirum ad herbas, leones lupoſque ad carnem, & id genus pecudum unumquodque ad familiares ſibi eſcas: Atque hinc tanta ſubindè exoritur naturarum contrarietas, ut quod uni animanti erat non ingratum, id ipſum alteri non bruto ſolùm, ſed etiam homini interdum lethale ſit. Cicuta namque homini venenum, Sturno nutrimentum eſt: ferrum ſtruthiocamelum reficit, cæteris animantibus inutile eſt: Elleborus homini pharmacum, coturnici conveniens eſca eſt. Atque abdita hæc incomprehenſibiliſque naturæ vis in uſu aliarum penè rerum omnium non tantùm in victus differen-

Duplex victus genus, unum ſecundum ſimplices qualitates, alterum ſecundum occultam proprietatem conveniens.

Naturarum in veſcendo diverſitas.

tia ſpectatur. Pertinetque ad medicum omnium hominum proprietates noſſe, aut certè ſi id perdifficile eſt, ut quam plurimorum norit. Sunt enim qui omnem medicinam horrent, nonnullis contra gravis ejus nidor etiam voluptati eſt. Sunt quibus per inciſam venam vel primus quiſque exiliens cruor leipothymiam adfert, ſunt quos ne vicenæ quidem ejus effuſæ unciæ exaniment. Hanc certè naturæ appellationem GALENUS I. ad Glauc. uſurpavit, docens non ſolùm communem omnium hominum naturam, ſed & cujuſque propriam noſſe medicum oportere. Habes jam omnia rerum genera, quæ naturæ vocabulo continentur. Itaque his cognitis, promptius poſthac erit conſtituere, quid cuique homini adhiberi, quid detrahi, quid immutari aut conſervari expediat.

Medico noſcendæ ſunt hominum proprietates.

TEnuis verò homo implere ſe debet, plenus extenuare, calidus refrigerare, frigidus calefacere, madens ſiccare, ſiccus madefacere. Itemque alvum firma-

re is, cui fuſa, ſolvere is cui adſtricta eſt, ſuccurrendumque ſemper parti maximè laboranti eſt.

¶ Irrefragabile tritumque Medicorum axioma eſt, *Omnia ſimilibus conſervari, contrariis aboleri.* Ex quo colligere eſt, hæc corporibus vitioſis, illa valentibus admovenda eſſe. Quæ tamen lex ut in morbis perpetua, ita per ſanitatem egens limitationis eſt. Multos enim in ſanorum numero reperias, quibus ſimilium uſus morboſam intemperiem conſciſcit, tantum abeſt, ut priſtinum naturæ ſtatum conſervet. Sed ut iſtarum rerum diſcrimina omnibus nota ſint, ſciendum eſt, primam propoſiti axiomatis particulam in iis tantùm obſervari oportere, qui aut abſolutè temperati, aut ſaltem non admodum calido humidove intemperati ſunt. Nuſquam enim rectè frigiditas (ut proxime docebitur) aut ſiccitas ſervantur, quòd hæ qualitates noſtris principiis ex toto repugnent, interituſque mortalium cauſæ ſint. At calidis humidiſve hominibus, ſi ſua cuique intemperies ſecundum naturam eſt, cur talis non merito conſervetur? Cur verò nutritio (quæ aſſimilatio quædam eſt nutrientis,

Conſervatio ſimilibus, curatio contrariis perficitur.

Frigiditas, ſiccitaſve temperamenti nuſquam recte ſervantur.

Nutritio quid.

in id quod nutritur) non fiat ab iis, quæ & qualitate & tota ſubſtantia ſimilia ſunt, quum talis ſemper materia corpori debeat apponi qualis defluxit? Quippe hac nos impulſi ratione pueris lac, vinum dilutum, calidaſque lotiones: adultis verò panem atque carnem, at ſenibus meracum præbemus. Ac ferè hiſce omnibus uſuvenit, ut appetitus non impar ſit cibi potioniſque qualitati. Semel diximus de iis non hactenus agere, quibus naturalis imperies non eſt admodum inſignis. Nam contrà ſi qualitatum luxus adeò crevit, ut ſanitati vehementer incommodet, tum utique contrariis (abſente quantumvis morbo) intrepidè pugnandum eſt, idque ne ſimilium uſu exceſſus temperamenti exeat in immenſum, ac morbo corpus exerceat. Cadit autem idem hic exceſſus, potiſſimum in eas primi ordinis qualitates, quæ cæteris efficaciùs agunt, ſuntque hæ (teſte ARISTOTELE) caliditas & frigiditas. Earum ergo alterutra ut primùm ſine modo invaluit, neceſſaria protinus contrariorum erit uſurpatio. Facilis enim hic eſt ad morboſam intemperantiam lapſus. Atque hæc iſta HIPPOCRATE atque GALENO authoribus loquor, quorum hic *6. Sanit. Tuendæ* eadem hæc ſub iiſdem penè verbis ſcripſit, ille *libro de victu Idiotarum* luculenta oratione docuit ſic eſſe inſtituendam

Vehemens qualitatum exceſſus contrarium victum exigit.

Victus contrarius ſit calori & frigori, idque ratione corporis, ætatis temporis anni.

diætam, ut calori ac frigori contraria ſit ratione habitus, ætatis, & temporum anni. Nec unquam defuit qui huic animadverſioni reſpondeat, ſucceſſus. Nam hyeme calidum, æſtate frigidum victum majore valetudinis commodo amplectimur, tum ſenibus meraca potio, juvenibus diluta accommodatior eſt, corpora bilioſa frigidis, pituitoſa calidis feliciùs nutriuntur. Senes æſtate, juvenes hyeme tutiores ſunt. Et inimicior adoleſcentibus æſtas, hyems longævis eſt. Vix dignum admonitione putamus, quòd hoc loco cùm calidos contrariò victu alimus, non id nos calidum notare quod ſecundum naturam eſt, ſed quod aſcititium naturæque repugnans eſt, hoc namque (quod aboleri debet) juvenes magis pollent, illo (quod ſervandum eſt) pueri ac proin his moderatè calida, illis frigida convenientiora ſunt. Duplex hoc calidum HIPPOCRATES quoque ſcriptum nobis reliquit. Nam cùm *Aphoriſmorum volumine* ſic ait, *Qui creſcunt, plurimum habent calidi innati*, id calidum expreſſit, quod à ſemine ortum prorſus benignum naturale, omniumque operationum efficiens cauſa eſt. At in EPIDEMIIS aliud calidum notavit, ita loquens, Θερμοκοίλιοι, id eſt, *ventre calidi, frigidæ carnis & graciles, hi conſpicui venis & iracundiores ſunt.* Et idem eodem libro,

Calidum duplex.

Hippocr. Lib. 1. Aph. 14.

Hipp. VI. Epid.

In calida natura, refrigeratio, potus aquæ, quies. Hoc ſanè calidum igneum prorſus eſt ſqualidum, febrile, ac naturæ ex toto contrarium, maximeque in nobis viget, ubi æſtas, ubi temperatura bilioſa atque ætas virilis eſt. Atque hîc (ut proximè dixi contraria victus ratione pugnandum eſt, ne ſimilium alimentorum uſus temperamenti vitium in immenſum efferat. Quæ res (ut modò retuli) non minore cura in frigidis quoque obſervanda eſt. Nam hæc nobis cœleſti illo calore afflatis ex toto contraria ſunt, ejuſque rei cauſa nulli functioni (ut GALENUS ait) prodeſſe, nulliſque rebus genitis (ut ARISTOTELES) unquam miſceri niſi ex accidente conſuêrunt. Porrò in intemperantiam labi humiditati non adeò proclive eſt, ut quæ qualitas ſuperioribus ignavior eſt atque ad patiendum magis quàm agendum comparata, indeque protinus fit, quòd pueris humida conveniant, ſeu nullum intemperiei diſcrimen minantia, quatenus humiditas ipſis omnis ſecundum naturam eſt: adde quod optime quoque talia inſerviunt, tum corporis humecti nutritioni, tum incremento. Quam rem ſagax natura perſentiens lac matris in uſum humentis alimenti ipſis præparavit. Hæc ipſa nimirum humiditas genituræ atque ſanguini primis noſtræ vitæ initiis maxi-

Frigiditas temperamenti ſemper abolenda.

Gal. 6. Sympt.

Frigiditas ex ſe nobis inutiliis.

Humiditas ſimilem fere victum poſcit.

mè affinis familiariſque eſt, tantoque impenſius ejus fruitione pueri juvantur, quanto generationis ſuæ primordiis ſunt propiores. Porrò etſi conſtat præumidos natura homines magis eſſe longævos: ac ſanitate, ubi ætate jam proceſſerunt, inconcuſſa plus cæteris frui, uſus tamen venire interdum poteſt, ut hiſce quoque humoris nimietas utcunque extenuari poſtulet, utique ſi corpus fluxionum, putredinis ac redundantiæ vitiis facit oportunum. Tum enim non veritus GALENUS eſt, uſu pluſculæ exercitationis, frequentis antè cibum balnei, medicaminum purgantium, diureticorum atque errhinorum temperamenti luxuriem reprimere. Idipſum & in quibuſdam fieri mulieribus plus juſto pituitioſis oportet, ut quibus humida intemperies facilè in morbum excreſcit, unde fieri arbitror, quod POLYBUS victum his omnibus ac potiſſimùm cum utero gerunt, ſimpliciter ſiccum inſtituerit, utique ſi non ultima ſunt imprægnationis tempora, cùm in una muliere duo grandia ſimul corpora continentur. Itaque conceptionis initio tenuans ſiccanſque victus ratio ſatis commoda eſt, eò quòd tum corpus excrementis non uno nomine gravetur, quando & menſes præter ſolitum deficiunt, & pauculum nutrimenti in novelli fœtus alimoniam inſumitur. Jam

Humidi magis vitales. *Gal. 6. ſanit.*

Humiditas quandoque corrigenda. *Gal. 6. ſanit.*

Polybus lib. 1. De victu Idiotarum.

Mulieribus gravidis quando humidus victus inutilis.

verò quod ad temperamenti ſuccitatem attinet, vix ſcio an uſquam ea debeat ſervari. Eſt enim per ſe naturæ prorſus adverſa, primaque ſecum mortalitatis noſtræ ſeminaria trahit, ac proin quæ occupat corpora in præcocem ſenectam præcipitat. Quò magis GALENUM miror, cùm is *ſexto volumine ſanitatis tuendæ* qualitates proponeret, quæ victum ſemper contrarium exigunt, caliditati & frigiditati non protinus adnexuiſſe & ſiccitatem, quæ nihilo illis eſt innocentior, nec in ullo corpore aut ætate rectè ſervatur. Quippe nullo rerum caſu ſicca ſiccis rectè foventur, ſive hominis temperamentum ſive ætatem, ſeu anni denique tempora ſpectes. Quis enim unquam per æſtatem juvenis bilioſus, quis ſenex melancholicus per Autumnum ſiccis tutò eſt uſus, ſive horum unumquodque per ſe ſubeſt, ſive omnia pariter coëunt, tum ſive ingens intemperantia ſive levior eſt? In calida (inquit idem ille) frigidaque intemperie, contraria ſemper dare expedit. At ſi ſiccius quodvis membrum efficias, nihil manifeſtè læſeris. Probat vero hanc rem per modum nutritionis, quam eſſe ſcribit ejus quod nutrit in id quod nutritur aſſimilationem, idque ut perquàm rectè diſerteque protulit, ſic quod ſicca (ut ipſe colligit) citiùs ſiccis uniantur quam humida, neque conſentaneum ra-

Siccitas ſemper inutilis

Galeni incuria.

Gal. lib. 6 ſanit.

tioni neque fide aut Galeno dignum eſt. Nam cùm nihil antè nobis queat aſſimilari, quàm per concoctionem aptum nutriendo corpori redditum ſit, ſequitur, ut quo quæque materia minùs facilè concoquitur, eo tardiùs quoque aſſimiletur. Concoquuntur autem longè faciliùs humida ſiccis, quòd his natura ad recipiendam alterationem rebellior, illis promptior ſit. Ideoque ſenes, & hecticos, & longa invaletudine exhauſtos, & aliqua animi ægritudine tabeſcentes, humido alimento cum optimè tum celerrimè reficimus. Scio equidem talem corpori debere ſubſtantiam apponi, qualis defluxit, ut priſtinus naturæ ſtatus ſervetur. At hîc non ſervare habitum, ſed in meliùs mutare ſtudendum eſt, id quod ſimilium uſu adeo non conſequaris, ut priore etiam ſiccitatis intemperantiam auxeris. Neque his etiam repugnat vulgatum hoc medicorum placitum: Similium uſu ſanitatem omnem conſervari. Id enim ita in temperatis corporibus fieri certum in intemperanter ſiccis aut frigidis, quantumvis leviter ſic affectis non uſquequaque tutum eſt. Nam ut vel maximè detur idipſum licere primo qualitatum ordine intemperatis ſeu qui minus facilè in exceſſum intemperantiæ labuntur, non video ſanè, qua via quis duo hæc incommoda effugiat. Primo,

quoniam corporum & cauſarum ſalubrium par eſſe exceſſus gradus debet, quis ita amuſſim ſingulorum inter ſe modum comparet, quando vis rerum neceſſario corpus alterantium ſæpè temerè nobis etiam imprudentibus, etiam invitis exeat in immodicum, cujus rei occaſionem cùm in cibo ac potu corrupti ſeculi hujus mores, tum in aëre infinita tempeſtatum varietas præbent. Alterum incommodum eſt, quod non vulgares modò, verum etiam ipſos ſæpe rei medicæ artifices ſui fugiat temperamenti modus, ut abſurdum ſit ita anxiè ubique ſimilia ſtudere metiri, patente latiſſimo contrariorum campo, quibus non ſubeſt error tam aut facilis aut periculoſus. Quid enim gravioris noxæ ſiccis hominibus paulò quid crebriores attulerint potabilium aquarum balneæ, quid liberaliora vini diluti pocula? Quid effuſior animi lætitia? quum his contrà ſalſa lavacra, vinum meracum ac potens, ſolicitudines etſi leviter incidant, tædii tamen periculique pleniſſima ſint? Adeò apparet parum roboris in iis intemperantiæ ſervandæ præceptis ineſſe, quæ GALENUS partim *ſexto ſanit. tuendæ*, partim *tertio Technæ* proponit, eaque magis otioſa diſputatione agitari, quàm conſiſtere uſu poſſe. Ergo ſicci rectiùs ſemper humidis inſiſtent, quorum uſu caveatur,

ne quod indies in corpore indeſinenterque ſicceſcit, minùs properè ſiccetur. Eſtque hoc præceptum ubique perpetuum, ſeu vehemens corpora ſiccitas, ſeu levis occupet. Quid enim: Si humiditatem (quæ quidem naturalis ſit) ſemper tueri ſeu precioſiſſimum naturæ theſaurum jubemur, quo tandem rerum ſtatu oppoſitam ipſi ſiccitatem non corrigere fas erit. Neque Hercle video quidnam hîc GALENO noſtro prætexam, quoniam is *libro de ſanitate tuenda* varius eſſe ipſeque à ſe diſſidere videtur tot modis ſiccitatem corporis inſectans, eamque eſſe referens, cujus culpa omne genitum corpus mortale ſit. Jam ipſos quoque natura ſiccos peſſimè ſemper excipi ſolere eodem volumine propoſuit, ſcilicet quod temporis ſpatio ſeneſcentibus accidit, id his ſtatim ab initio contingere. Sed miſſa in præſens hæc fortè aliis temporibus reſervabimus. Siccitatem longè reddit formidabiliorem juncta frigiditas. Amborum enim coitus rectiſſima ad præcox ſenium via eſt. Proin quum hæ qualitates junctis viribus corpus oppugnant, tum profectò ſi unquam alias, contrariis confidenter inſiſtendum eſt. Infelicem hanc copulam luculenter in ſenibus videre eſt, quos idcirco calidis humidiſque indeſinenter fovemus. Etſi enim iis per ſanguinis vaſa multum indies fluctuat

Senes calidis & humidis reficiendi.

aquoſi excrementi, adeò ut hoc per urinas, per nares, oculos ac palatum effuſo corpus in ſpeciem humectum ſit, ſolidæ tamen partes grandi ſiccitatis vitio jactantur. Superflua igitur hæc (ut GALENUS docet) educere oportet, ſolidas autem ipſas calefacere atque humectare, id quod rectè quis vino præſtiterit, & meraco ſimul & diuretico. Sanè excrementis modò narratis intentum fuiſſe POLYBUM credibile eſt, cùm victum ſenibus inſtitueret ſicciorem, quod ejus ſcriptum fide careret, niſi ejus reſpectu rei quam diximus legatur. Quamquam enim ſenes ob immodicam vim pituitæ ea ſæpius cogantur aſſumere quæ ſiccent & incidant, revertendum tamen his Authore GALENO ſine mora ad humectantem victum eſt. Atque his ita definitis, remanet illa quam initio poſuimus incolumis ſtata, nec ullis diſputantium machinis violanda regula: Sanorum probam temperaturam ſimilibus ſervari, intemperiem verò calidam aut humidam, quæ non valde efficax ſit, & his quoque iiſdem quæ vehemens, eaque omnis contrariis extenuari ſemper oportere. Dico, quid cuique factu ſit opus, non ignarus tamen idipſum haud perpetuò propter externa impedimenta fieri poſſe. Siquidem ita GALENUS ſentit, ut omnis ſanorum intemperies aut per otium au-

Gal. 5. de Sanit.

Quale vinum ſenibus utile.

Polybus de vict. Idiot.

Gal. 5. de Sanit.

Generalis totius victus regula.

Gal. 5. ſanit.

ferantur, aut ſervetur propter negotia. Proin qui ſic occupationibus diſtringuntur, ut in mutando temperamento ſingula ſuo peragere tempore nequeant, iis priſtina retinenda intemperies eſt, atque omni ejus demutatione ſuperſedendum. Ergo plenus, ſi à negotiis vacat, ſeſe extenuabit, tenuis implebit, calidus refrigerabit, frigidus calefaciet, madens ſiccabit, ſiccus madefaciet. Porrò non ſine cauſa CELSUS maximè laboranti ſeu imbecillæ ſollicitus eſt, utpote quæ cæteris citiùs ac pejus ſemper afficitur, idque tam ab internis quam externis ærumnis. Facilè enim recipit quicquid natura ſuperflui humoris ſeu inutile ſibi onus in eam excuſſerit. Quinetiam GALENUS Author eſt ſæpe abſque omni ſuccorum noxa ſolam partis imbecillitatem gravis inflammationem cauſam extitiſſe. Atque hactenus CELSUS in genere docuit, id eſſe immutandum quod naturæ modum excedit. Poſthæc verò exponet, quibus præſidiis unumquodque eorum corrigere genus oporteat.

Temperamentum per occupationes non mutandum.

Particulæ imbecillæ maximè proſpiciendum.

De cauſis quæ implent corpus.

IMplet autem corpus modica exercitatio, frequentior quies, unctio, & ſi poſt prandium eſt, balneum, contracta alvus, modicum frigus hyeme, ſomnus & plenus & non nimis longus, molle cubile, animi ſecuritas, aſſumpta per cibos & potiones maximè dulcia & pinguia, cibus & frequentior & quantus pleniſſimus poteſt concoqui.

Gracilitas quid & unde contrahatur.

¶ Gracilitas (quæ deficiens quædam nutritio eſt) contrahitur aliàs ab intemperie ſicca, cui modò calor, modò frigiditas ſociatur, aliàs ab imbecillitate facultatis tum diſtributivæ, tum nutricis. Proin iis illa remedi s probè curabitur, quæ & humectant & alimenti in con-

pus diſtractionem (ἀνάδοσιν Græci dicunt) vimque partium nutricem juvant. Ad quorum omnium facultatem apprimè confert modica corporis exercitatio, ut quæ ſanguinem ex penitiſſimis viſceribus in extimas venas ac ſummam corporis molem quoquoverſus effert ſine valida ejus diſſipatione, unde efficitur ut habitus faciliùs capax ex oblato cibo novæ materiæ ſit. Id ſiquidem modico labori proprium, immodico negatum eſt, quoniam hic quantum adjuta anadoſi prodeſt, tantùm viciſſim nimia nocet diſſipatione, quæ gracilibus ex toto contraria eſt. Nempe his implere habitum, non extenuare propoſitum eſt, idque ſanguinem bonum (ex cujus abundantia omnis conſit corpulentia) in corporis molem trahendo, tum vim firmando nutricem, ſimulque ut quàm minimum ejus quod attractum eſt, exhalet proſpiciendo. Quæ omnia ut conſequeretur Galenus non ſolùm modicam exercitationem, ſed & frictiones, perfuſiones, verberationes, picationes, gracilibus particulis adhibebat, fœlicique eas eventu in ſymmetriam ac naturalem habitum vindicabat. Ad eaſdem res & moderata quies confert, qua durante, ut ſuccorum inſtauratio melior, ita minor quoque corporis difflatio eſt. At moderata

Quæ corpus impleant.

Exercitatio modica.

Corpulentia ex multo fit ſanguine

Gal 12. *Meth.*

Modica quies.

quies eſto, ne non diſtracto in venas alimento, ejus fruitione corpus fruſtretur. Nam hac ratione multos opinione citiùs emacruiſſe & experimenta & GALENUS teſtantur. Efficaciſſima gracilibus ex unctione medela eſt. Namque hæc cum molli adhibita frictione multam ſanguinis vim in carnes attrahit, pinguetudineque ſua cutis obſtruit ſpiramenta iterque claudit, quo id quod eò ſucci pertractum eſt, promptè alioqui diffletur. Ad quam rem picatione quoque non tantum unctione GALENUS utebatur, eoque ſe refert præſidio multos ἀτροφέντος paucorum ſpacio dierum carnibus impleſſe. Tanto namque picatio cæteris maciei remediis præſtat, quanto fidelius intra habitum id quod affluxit ſanguinis, includit. Sequitur poſthæc balneum à cibo adhibitum, in quo maximum extenuatis repoſitum adjumentum eſt. Primùm enim membra quæ ſiccitate rigeſcunt, id emollit: Et quæ connivent, recludit, adhæc calorem toto habitu movet, cujus ope nutrimenti pridem elaborati nec dum tamen in nutritionem interiorum inſumpti, attractio, promptaque aſſimilatio fiunt: Poſtremò omnibus grato perfuſis humore incrementum ſiccitatis tardat. At magna cura opus eſt ne longiore in balneo mora corpus conſumatur. Sed neque hoc ſilentio quo-

Gal. 6. Epid Comment.

Unctio.

Picatio.

Gal 5. Sanit.

que prætereundum, non eſſe tempeſtivam lavationem, quæ cibum protinus excipit. Nam metus eſt ne hæc iſta nimia maturatio cruditatem obſtructionemque viſceribus ac vaſis conciliet. Permotus eſt hoc incommodo Princeps AVICENNAS, ideoque non antè in balneum deduci macros jubet, quàm epulis ad unguem à ventriculo confectis. Sed nec ipſum præteribo GALENUM, qui etſi ad maciei depulſionem tantopere balneas à cibo commendat, periculi tamen nos etiam atque etiam commonèfecit, quod exilibus meſenterii ac jecoris vaſis ab obſtructione impendet. Succedit balneo dura alvus, ideo macilentis non leve præſidium, quòd ſic totus penè oleti mador in venas abeat, vix tantilla ejus portione cum arida ventris ſaburra ad alvum demiſſa. Me detur inſuper gracilibus modicum hyemis frigus, ut quod diſſipationem corporis cohibet abſque valida ſuccorum ad interna pulſione. Quod quidem beneficium immodico frigori negatum eſt, quoniam gracilibus habitum penitus minuit, conſtrictis intrò in corpus ſuccis, ut ne dicam etiam vehementi hujus qualitatis potentia facilimè hîc interna violari. Sequitur implentium ordine ſomnus, is qui plenus ſit, ac neque nimium longus neque brevis. Pleno namque corpus affatim humectatur, crudis

Non ſtatim à cibo gracilibus lavandum.

Gal. 14. *Meth.*

Dura alvus.

Modicum hyemis frigus.

Somnus plenus.

omnibus vi concoctionis in probum ſanguinem converſis. At longo calor inſitus emoritur, cruda accumulantur, impeditaque ſuccorum anadoſi corpus nutritione fruſtratur. Perbrevi concoctio probè fieri cœpta interrumpitur, ſicque humores inſtaurantur ad felicem nutritionem inidonei. Adeò apparet nullum gracilibus conducere ſomnum poſſe, niſi plenum. Porrò molle cubile his quoque ſubvenit, emollito ac relaxato inde habitu, ideoque ad multam vim ſanguinis recipiendam adparato. Sicuti contra durum cubile cutem adſtringit, & ſuccos quo minùs facilè ad carnes ferantur, impedit. Ita enim omnium noſtrum comparatum naturæ eſt, ut ſeſe ad res jucundas ea explicet, quoquoverſus circa ipſas extenſa, rurſuſque refugiat omnia, quæ aliqua contriſtatione moleſta ſunt. Quæ profectò cauſa eſt, quòd ex aſperarum rerum contactu corpora denſeſcant: molliantur verò fundaturque ab iis, quarum voluptuoſus gratuſque occurſus eſt.

Molle cubile.

Adnumeratur gracilitatis auxiliis & animi ſecuritas, quatenus in omne corpus naturam longè lateque diducit explicatque. Naturam voco, ſanguinem, calorem, atque ſpiritum, quæ per inamœnas illas ſollicitudines in profundum corporis demerſa ſqualido ibidem calore marceſcunt, totumque ſubinque corpus

Animi ſecuritas.

pus in ſuæ affectionis conſenſum pertrahunt, ut optimè dictum hoc à *Sapiente* ſit. *Animus gaudens ætatem floridam facit. Spiritus triſtis exſiccat oſſa.* Sequuntur ordine dulcia & pinguia, quæ quoniam ſubſtantia nobis ſunt perquam ſimilia, ocyſſimè pleniſſimeque nutriunt, ac corpus in tumorem attollunt. Quippe omnium eorum quæ nutriunt communis autore GALENO dulcedo eſt, ſuntque ob id dulcia naturæ ſemper acceptiſſima, ut contra guſtui inſuavia ac naturæ ingrata, amara, acria, acida atque auſtera. Atque hinc adeò fit, ut dulcia reliquis citiùs viſcera obſtruant, & venenis miſta ſumentis exitium accelerent. Siquidem avidè hæc à natura propter ſubſtantiæ quandam veluti cognationem expetita, celerrimè in venas abripiuntur. Quid, quòd humidum id naturale radicitus nobis inhæreſcens, quo ſolidæ partes corporis ſeu baſi ſtabiliuntur, prorſus dulce pingueque apparet, ita profectò ut oleaceæ eorum dejectiones atque urinæ teſtantur, quibus ob hecticas ſeu ardentes febres ſolida liquantur. Cæterum quòd cibus & plenus & frequens vehementer nutriat, ex iis eſt, quæ ipſa re patent. Rectè tamen CELSUS adjecit, quantus pleniſſimus poteſt concoqui. Nam ſi alioqui copia ſuperat ventriculi vires jam non im-

Proverb. 17. v. 22.

Dulcia & pinguia.

Gal. 4. Sympt.

Dulcia citò obſtruunt.

Cibus plenus & frequens.

plere corpus, ſed ſæpe etiam extenuare aſſolet, dejecta antè concoctionem per alvum eſca, aut ſi hæc fortè intus retinetur, generato inde ſanguine ad probam nutricationem inidoneo.

De his, quæ extenuant corpus.

EXtenuant corpus aqua calida, ſi quis in eam deſcendit, magiſque ſi ſalſa eſt, in jejunio balneum, inurens ſol, & omnis calor, cura, vigilia, ſomnus, nimium vel brevis vel longus, lectus per æſtatem terra, hyeme durum cubile, curſus, multa ambulatio, omniſque vehemens exercitatio, vomitus, dejectio, acidæ res & auſteræ, & ſemel die aſſumptæ epulæ, & vini non perfrigidi po-

tio jejunio in conſuetudinem adducta.

¶ Aquæ calidæ contraria inter ſe ſunt officia, & implendi corpus & extenuandi. At non eodem utrumque fit tempore, nec in ſubjecto ſimiliter utrobique affecto. Nam initio corpus implet, pellectis in habitum ſuccis tum profectò, cùm his intima viſcera etiamnum affluunt. At multo poſt eadem lotio corpus quoque extenuat, quatenus plus diſſipat ſuccorum, quàm trahit. Neque enim viſcera plus ſanguinis à ſe divelli ſinunt, utpote prioris balnei tractu vacuata, ac proin ipſa quoque ſuccorum egentia ſuam inopiam ſtrenuiſſimè tutantur, quo fit, ut cum nihil ex his venit, & lavatione tamen non abſtinetur, habitus certè univerſus concidat, exinaniaturque: Cujus rei graviſſimum teſtem habemus HIPPOCRATEM, qui ſic in Epidemiis loquitur: *Quæ pars calidis undis fovetur, primùm tumet, poſt gracileſcit.* Ergo ubi corpus extenuare conſilium eſt, id continenter lavandum tantiſper erit, donec quod priùs intumuit, ſubſidat, longeque expeditior hæc fuerit vacuatio, ſi aqua ſit ſalſa, ut quæ in ſiccando eſt mul-

Aqua calida aliàs implet corpus, alias extenuat.

Hipp 6. Epid.

Gal. 1. ad Glauc. to potentiſſima, adeò ut GALENUS quendam ſibi viſum affirmet, qui falſo innixus judicio hujuſmodi lavationis uſu ita habitum ſui corporis ſiccârat, ut tandem difficillima conſumptus tabe perierit. Poſthæc extenuat & balneum jejunis adminiſtratum, eodem modo, quo ſuperiùs demonſtravimus inanibus viſceribus per calidas lotiones corpus conſumi. Jam quod inurens ſol habitum minuat, ſiccetque documento ſunt ii quibus in eo diutiùs apricatis tota cutis ſubjectaque huic proxima caro areſcit, inſtarque lori dura ac ſtrigoſa redditur, tametſi id ſit non tam caloris quàm ſiccitatis illi annexæ opus. Atque hic immodici duntaxat Solis effectus eſt: nam contrà qui mediocriter calet, fundit humores, cutem lenit, ac ſubjectam ipſi carnem ſolito reddit molliorem. Ventum eſt ad curas, ſub quarum appellatione omnia perturbati animi pathemata complecti plenioris doctrinæ cauſa non alienum eſt. Singula enim horum ita ut curæ, hominem conficiunt. Ejus generis ſunt, triſtitia, timor, ira, ipſaque quavis Erynnide pejor invidia. Nam rectè habet Epigramma: *Livor tabificum malis venenum. Intactis vorat oſſibus medullas. Et totum bibit artubus cruorem.* Et *Julius Cæſar malè natos*, *invidos* notans, *cavendum* dixit *à macilentis*, qualis Brutus erat,

Balneum jejunos emaciat.

Inurens Sol extenuat.

Cura corpus conficit.

qui ipſi tandem lethali vulnere latus hauſit. Sed agedum harum rerum cauſas exponamus. Omnes animi affectus unà cum animo ipſo in corde reſidere apud Philoſophos in confeſſo eſt. Animo autem ad affectus commodè exſerendos depromendoſque ſpiritus vitalis ut idoneum inſtrumentum inſervit, calore uberrimo ſanguineque puriſſimo tamquam præſidiario milite ſemper inſtructus, eſtque hujus ſpiritus officium præcipuum animo ſeu potentiſſimo corporis Monarchæ continenter aſſiſtere, ac modò foras confertim erumpens, modò intrò in ſuam veluti arcem ſeſe recipiens omnibus ejuſdem animi paſſionibus famulari. In mœrore, triſtitia, metu, idem ſpiritus ad cor vadit, ubi imbellis animus velut cavea clauſus terrentis rei occurſum effugit, eoque fit, ut timentibus ac mœſtis extrema frigeant. Contrà verò in ira ſpiritus cor petens collectis ibidem viribus confertim ſeſe foras ad ſumma corporis effundit, idque eo, ut ait GALENUS, motionis modo, quo calor revocatur iis, qui frigida loti ſunt. Duplex enim cùm his, tùm iratis motus eſt. Primo enim ſpiritus ad ſedem animi revocatur, averſati rei bilem moventis indignam præſentiam, eodemque temporis articulo extrema palleſcunt. At paulò poſt impellente animum judicio, ſpiritus penè omnis

Animus ejuſque affectus in corde conſiſtunt.

Spiritus vitalis officium in affectibus animi.

Gal. 5. Sympt.

ebullienti ſanguine fervidoque calore tanquam auxiliariis copiis ſtipatus, affatim foras ad cutem emergit, ut id ſcilicet perſequatur quod mens ultione dignum exiſtimat. Jam verò quid de invidia dicam, qua ne Siculis quidem Tyrannis inventum majus tormentum eſt. Hæc alterius virtute ac læto rerum ſucceſſu excitata ſpiritum ad cordis ſpecum adſciſcit, ubi malis incurſibus furiatus animus ſuos ſecum dolores noctes dieſque evolvit, multum in hoc ſpiritus inſumens, neque quicquam ejus in extimum ferri corpus ſinens. Ideoque fit ut ſicut invidorum animus infernali caligine horridus eſt: ita vultus quoque totuſque habitus cadaveroſo paliore fœdetur. Omnibus hiſce animi emotionibus commune eſt, quod interpoſito ſpatio corpus extenuent, tametſi omnes eodem id non faciant modo, nec efficacia pari. In timore enim ac mœſtitia (quæ nullo alio inter ſe differunt, quàm quod hîc lentus, illic celer ſit motus) ſpiritus vitales ad ſuam ſcatebram refluunt, ubi compreſſi marcidoque calore incenſi tabeſcunt, ex quo corpus frigidius tandem ſicciuſque reddi neceſſe eſt, depaſcente nimirum ſqualido febrilique calore (nativus enim tum indies intermoritur) inſitam cordis humiditatem, quod deinceps viſcus ſuæ affectionis conſenſu reliquum cor-

Per invidiam quid ſpiritus patiatur.

Animi turbati pathemata corpus omnia extenuant.

Triſtitia ac metus quomodo hominem conſumant.

pus afficit. Siquidem mœſtis, authore GALENO acrimonia potius caloris, quàm abundantia ineſt. At verò, ira (ſi quidem ea perſeverantior eſt) corpora extenuat diverſa penitus ratione. Nam cum hæc ſit juxta PLATONEM ſeu ebullitio quædam ſanguinis circa cor, vehementius corpus inflammando diſſipat. Nempe in hoc pathemate calor neque intus, ut in timore fit, occulitur, neque ibidem emarcet: ſed contrà potius juxta fontem caloris primum exardeſcens quàm mox ex imis precordiis foras ubertim erumpit, ſeſeque quoquoverſus in omne corpus diffundit. Ideoque rectè GALENUS dixit iraſcentibus caloris abundantiam ineſſe, & ob id nunquam quemquam ex hoc pathemate animam amiſiſſe. Cæterum invidia medullitus cor exedit, ubi malus animus rerum ſe augentium imagines aſſiduè verſat, per quas actiones ſpiritus ſqualido incenſus calore, ipſum quoque cor & poſthoc univerſum corpus marcidum reddit, ſic ut tandem omnis ipſi color decorque pereat. Qui verò curis altioribuſque mentis cogitationibus conficiuntur in iis ſpiritus è vitæ principio ad mentis arcem correpti multaque ibidem functione accenſi, primò quidem cerebri ſubſtantiam, mox verò cor, ac tandem ipſum quoque corpus reliquum per mutuæ ſympathiæ legem hectico

Gal. 1. ad Glauc.

Ira quid & quomodo extenuet.

Gal. 1. ad Glauc.

Invidia cur aliquis macreſcat.

Curæ quomodo corpus tabefaciant.

ſqualore obterunt, actioneſque naturæ omnes evertunt. Rectè enim GALENUS ſcripſit συμπάσχειν ἀλλήλοις ἁπάσας τὰς διηκούσας τὸ ζῶον δυνάμεις. Poſſet his jure addi res ſoliciti plena timoris amor, quo vix ſcio, an quicquam magis hominem conficiat. Nam ſpiritus vitales variis modis oppugnat exercetque, modo iras excitans, modò vanos timores fingens, interdum invidia, ſæpe odiis immortalibus animum excrucians. Quin etiam ipſam impetens mentem, inſaniæ, dementiæque cauſam præbet. Quid multis? Omnia ſurſum deorſum in corpore agitat, ut nil mirum ſit, tantopere hinc aliquem contabeſcere. Atque hæc de animi emotionibus dixiſſe ſufficiat. Sequuntur in extenuantium ordine, vigiliæ, nec ſine cauſa. Nam vigiles ſenſus quia nunquam eſſe poſſunt otioſi, quieſcente quantumvis corpore, ſpiritus primùm animales, atque hinc conſequutione quadam vitales etiam multo uſu obterunt, tabefaciuntque. Adhæc vitalibus ſpiritibus jugiter in cerebrum aſcitis perfectio, tum chyli in ventriculo, tum chymi in hepate ac vaſis labefactatur. Suprà namque demonſtratum eſt hunc vitæ ſpiritum ad concoctionis integritatem perquam neceſſarium eſſe. At verò imperfectam concoctionem, nulla ſequitur

Amor Venereus extenuat.

Vigiliæ hominem emaciant.

proba nutritio, ut quæ tota in aſſumpti alimenti aſſimilatione poſita eſt, cumque nihil coaleſcere corporis ſubſtantiæ poſſit, niſi plurima ſubactum victumque alteratione, corpori alendo factum ſit idoneum, quid miri, ſi fruſtratam concoctionem extenuatio membrorum ſequatur. Neque alia ratione, ſomnus quoque, ſi vel nimium brevis eſt, vel longus, corpus emaciat, quàm quòd concoctioni incommodet, juxta illud HIPPOCRATIS: *Gravis vigilia, potus ciboſque tum crudos tum incoctiores reddit: at ea quæ in contrarium fit tranſmutatio, corpus diſſolvit*, &c. De duro cubili ſuo loco dictum eſt. Eademque ratio habetur de lecto per æſtatem terra, tametſi id cubationis genus tutius fuerit Græcis atque ultimis Italis, quam noſtræ regionis incolis. Quòd autem vehemens exercitatio corporis molem atterat, & ſuprà abundè monſtratum eſt, & ab HIPPOCRATE in Epidemiis, his verbis approbatum: *Extenuatio, curſu, luctatione, multis celeribuſque obambulationibus efficitur*. Adhæc cur vomitus & dejectio idem poſſint, ipſa re notum eſt. Ambo enim hæc ex genere ſunt maximarum corporis vacuationum. Adde quòd neceſſum planè ſit, digeſtionem alimenti in corpus aſſidua ventris dejectione mi-

Somnus nimium brevis aut longus extenuat.

Hipp. 2. *de vict. acut.*

Vehemens exercitatio, corporis molem atterit.

Hipp. VI. *Epid.*

nui, aſſuefacientibus nobis nutritionis inſtrumenta, quæcunque continent ea ſtatim peſſum impellere. Sic enim neque urina commodè fieri, neque ali corpus cibo poteſt. Porrò acidæ res atque auſteræ ob id extenuant, quod ut jam pridem dixi, ad nutriendum ſint ineptæ. Idem poſſunt & rariùs aſſumptæ epulæ, ex quibus ſcilicet parcior eſt ſuccorum proventus. Noviſſimum hoc ordine locum habet, vini neque energia, neque facultate perfrigidi potio jejuno in conſuetudinem adducta: Hæc enim corpus cùm per halitum, tum per urinas digerit.

CUm verò inter extenuantia poſuerim vomitum & dejectionem, de his quoque propria quædam dicenda ſunt. Ejectum eſſe ab Aſclepiade vomitum in eo volumine, quod de tuenda ſanitate compoſuit, video, neque reprehendo, ſi offenſus eorum eſt conſuetudine, qui quotidie

ejiciendo vorandi facultatem moliuntur. Paulò etiam longiùs proceſſit. Idem purgationes quoque eodem volumine expulit. Et ſunt hæ perniciosæ, ſi nimis valentibus medicamentis fiunt. Sed hæc tamen ſubmovenda eſſe, non eſt perpetuum, quia corporum temporumque ratio poteſt ea facere neceſſaria, dum & modo, & non niſi cum opus eſt, adhibeantur. Ergo ille quoque ipſe, ſi quid jam corruptum eſſet, expelli debere confeſſus eſt. Ita non ex toto res condemnanda eſt, ſed eſſe ejus etiam plures cauſæ poſſunt, eſtque in ea quædam paulò ſubtilior obſervatio adhibenda.

Vomitus temerè ab Aſclepiade rejectus.

¶ Optimo jure CELSUS errorem notat ASCLEPIADIS, qui vomitionis atque dejectionis uſum ſanis ademerat, non alia fortè permotus cauſa, quàm quod nonnullis hæc iſta uſurpantibus, gravis quandoque orta noxa ſit. Iſtud verò quam ſit iniquum judicium, nemo non videt, qui venæ quoque ſectionem, exercitium, balneas, unctiones, & id genus ſalutaria utriuſque valetudinis præſidia fuiſſe ſæpe perniciosa reputat, non quidem ſuapte ipſorum natura, ſed utentium errore. Sanè id pro lege putare, quod raró evenit, hominis parum circumſpecti eſt, quæ verò rerum abuſus vitia profert ea ipſis tribuere rebus, etiam imperiti eſt. Neque verò obtinere ASCLEPIADES ſi viveret, unquam poſſet, quod nulla ſanis incidat, vomendi purgandive corpus neceſſitas, cùm tanta ſit temperamentorum vis, tanta eduliorum varietas, tot ab aëre, motu, quiete, ſomno, vigilia cæteriſque id genus rebus alterationes nos indies circumveniant, afficiantque, ut fieri planè non poſſit, quin ſæpe ex aſſidua horum omnium conſuetudine, vitium aliquod in ventre, aut in ipſis venarum ſuccis vel imprudentibus nobis ſuccreſcat, quo ſi quid jam ſemel imbutum faceſſere negotium naturæ cœ-

pit, cur non liceat infrà ſuprave excludere? Quaſi verò hanc vacuandi licentiam non ſolum Medicinæ lex rectaque ratio nobis permiſerit, ſed ipſa etiam non monſtravit natura, quæ ſæpiùs in ipſis quoque ſanis abſque pharmaco noxios humores modò per os, modo per alvum ſuapte ſponte ejicit. Neque verò illud HIPPOCRATIS ASCLEPIADI ulla in re patrocinabitur: *Qui integra ſunt corporis valetudine medicationes ægrè moleſteque ferunt.* Sed neque illud quicquam arguerit, *Elleborus ſanas habentibus carnes periculoſus.* Iſte enim Aphoriſmus de iis ſcriptus ſanis eſt, quos nullum urget cacochymiæ vitium: His enim vomitum, aut purgationem commodam eſſe nemo qui ſapit, putat. Quanquam ſi vel maximè vitium valentibus aliquod ſubeſt, ne ob id quidem convenire elleborum cenſemus longè ſinceriore materia medicaminum reperta catharcticorum quæ partim energiæ placiditate, partim compoſitionis fœlicitate ut majore fructu, ita periculo minore, quod corpori ſupereſt, demunt. Ideoque barbarorum ſcholis *Benedicta* ſunt appellata. Ergo ob id vomitus ſanis prodeſt, quòd ventriculo ſordes, tum pituitoſas, tum bilioſas eximat. Cujus vacuationis quantus ſit fructus, ipſum ventri-

Hip. lib. 4. Aph. 16.

Vomitus quare utilis.

Suam quæque particula concoctionem tantùm perficere, non alterius emendare potis eſt.

culi munus oſtendit: quod ſi in aliquo ſit diminutum, totius illico corporis nutritionem fruſtrabitur. Scilicet nec hepati nec ſolidis membris proclive eſt χυλώσιως vitium corrigere, quatenus unaquæque particula concoctionem expedire duntaxat ſuam, non item alterius emendare nata eſt. Jam vero & tota ſæpe corpora non unicum ſemper ventriculum vomitus expurgat, cùm aut potentibus emeticis cietur, aut fortuito ab ipſa provocatur natura, ſanguinis totius colluviem (ut per febrium criſes fit) in ventriculi cavum effundente.

Vomitus totum etiam corpus vacuat.

De Vomitu.

VOmitus utilior eſt hyeme quam æſtate. Nam tum & pituitæ plus, & capitis gravitas major ſubeſt. Inutilis eſt gracilibus, & imbecillum ſtomachum habentibus. Utilis eſt verò plenis & bilioſis omnibus, ſi vel nimium ſe replerunt, vel

parum concoxerunt. Nam, ſive plus eſt, quàm quod concoqui poſſit, periclitari ne corrumpatur, non oportet: Si verò corruptum eſt, nihil commodius eſt, quam id, qua via primum expelli poteſt, ejicere. Itaque ubi amari ructus cum dolore & gravitate præcordiorum ſunt, ad hunc protinus confugiendum eſt. Item prodeſt ei, cui pectus æſtuat, & frequens ſaliva, vel nauſea eſt; aut cui ſonant aures, aut madent oculi, aut os amarum eſt. Similiterque ei, qui vel cœlum, vel locum mutat, his, quibus (ſi per plures dies non vomuerunt) dolor præcordia infeſtat. Neque ignoro, inter hæc præ-

cipi quietem, quæ non ſemper contingere poteſt agendi neceſſitatem habentibus, nec in omnibus idem facit. Itaque iſtud luxuriæ cauſa fieri non oportere confiteor. Interdum valetudinis cauſa rectè fieri experimentis credo. Commoneo tamen ne quis qui valere & ſeneſcere volet, hoc quotidianum habeat.

Vomitus unde & quæ vacuet *Gal. 6. Sympt.* Ventriculi proprium excrementnm cur pituitoſum.

¶ Vomitus educit (authore GALENO) pituitoſa, bilioſa ac feroſa excrementa quæ tum in ventriculo genita, tum aliunde in ipſum ſunt derivata. Primo itaque ventriculum, ſecundariò ac quadam veluti conſecutione univerſum etiam corpus exinanit. Proprium ventriculi excrementum pituita eſt, partim quia nervacea frigidaque ejus partis ſubſtantia eſt, partim quia omnium prima ſuſtinet rudimenta ciborum, ubi veriſimile eſt crudas frigidaſque ſordes magis coire quàm in reliquis concoctionum officinis Ergo ut vomitus nunquam non ſublevat ventriculum pi-

tuita gravem, ita tum præcipuè juvat, cum tempus hybernum ſuperantis materiæ luxuriem fovet. Tum enim & cœlum frigore, & cibus luxu magnam ventriculo ad cruditates feneſtram patefaciunt. Atque hac re (ut author eſt GALENUS) permoti veteres vomitum à cibo alii bis, alii ſemel dnntaxat in ſingulos menſes per hyemem cieri jubebant, quo pituita videlicet omnis ex ventre pelleretur. Ea enim paulò longiùs intus morata computreſcit, ventriculi tunicas erodit, & caput vitiatis halitibus tentat. Neque verò his repugnant HIPPOCRATES, *æſtate ſuprà, hyeme infra purgandum* docens. Hoc enim Aphoriſmo eum humorem notavit, qui ex omni undequaque corpore in aliquam ventris regionem defluit, qui verò ibidem genitus inſedit, non item. Quippe hujus derivatio pro communi vacuationis lege per os ſeu proximiorem locum molienda eſt. Græci, iſtud παρο-χέτευσιν appellant. Ejuſque rei teſtis HIPPOCRATES ſic loquitur : *Supra ſeptum tranſverſum dolores purgationis egentes per ſuperna purgandum eſſe ſignificant, qui verò infra ſunt, per inferna.* Hæc ille : At verò influentis in ventrem humoris impetus, quacunque ultro pro more ſuo effertur, eò ſequendus eſt juxta illud HIPPOCRATIS. *Quò natura inclinat, eà ducere convenit.* Ergo ut æſtate bi-

Cur hyeme vomendum.

Gal. 5. De uſu partium.

Frequens antiquis per hyemem vomitus.

Hip lib 4. *Aph.* 4.

Hip. lib 4. *Aph.* 18.

Humoris fluentis impetus ſequendus.

lis & hyeme pituita magis toto corpore luxuriant, ita hîc dejectio, illic vomitus (ſi quidem humor ad ventrem è venis aut ultro repat, aut medicina ducatur) promptiora ſunt. Bilis enim pro ſua levitate facilè ſurſum evolat, ut pituita contrà pondere laborans ſuo ad ima ſidit. Tametſi hæc iſta motionis lex ſæpe fallat, ac neque ſemper bilis ſurſum vergat, neque deorſum pituita. Nam Eudemo Philoſopho (ut refert GALENUS) ſuprà pituita, infrà bilis. Paulo Rhetori contraria via exuberabant. Propterea ne qua reſtet erroris in purgando occaſio, præſtare arbitror humoris vacuandi impetum non tam ratione inveſtigaſſe, quàm ipſo didiciſſe experimento. Atque hæc quidem temporibus atque humoribus in vomendo obſervatio debetur. Corporum vero non parva quoque habenda ratio eſt. Neque enim omnibus juxta aut utilis eſt aut proclivis vomitus. Conducibilem CELSUS ait plenis ac bilioſis, quod ut probè intelligatur, paulo latiorem exigit explicationem. Plenos itaque AUTOR intelligit carnoſos, ut aliàs ſignificavit ſic inquiens, *Gracilibus magis ſanguis, plenioribus magis caro abundat.* Nimirum corpulentia carnoſa (eſt enim & altera adipoſa) à calido humidoque contrahitur. Ideoque in primo ortu calor thoracem dilatavit, humor mul-

Quibus vomitus utilis.

Celſ lib. 2. cap 10.

Corpulentia duplex.

ta carne intexuit, ut hoc nomine commodus faciliſque vomitus fiat. Siquidem id plenis natura ineſt, quod HIPPOCRATES alias in difficulter vomentibus arte quærebat pluſcula, *eos quiete & copioſiore cibo ante vomitum humectans.* At verò hujus præſidii neceſſitas tum multo maxima eſt, cum quid ſtomachum gravat, ſeu pravus aliquis humor, ſeu corruptum aut corruptioni proximum alimentum hanc partem obſederit. Proin rectè CELSUS tum demum his eſſe vomendum dixit, cùm ſeſe nimium repleruntaut parum concoxerunt, ſimul indicans & facilitatem vomitionis & opportunitatem. Videtur his refragari HIPPOCRATES ſic inquiens: *Ægre vomentes, & modicè carnoſos infernè purgato, devitans æſtatem:* Cujus Aphoriſmi interpretationi, neque GALENUS neque ejus commentatores fecerunt ſatis. Ille cur æſtas hîc obſervari debeat, duntaxat expoſuit, cur mediocriter carnoſis vomitus noceat, diſſimulavit. Hi viliſſimorum mancipiorum inſtar ab domini veſtigiis ne latum quidem (ut ajunt) culmum diſcedere auſi tranſeunter ejus ſcripta tanquam canis Nilum delibant, neque ponere quod ab eo authore præteritum, neque amplificare, quod nimis contractum eſt, ſuſtinent. Ergo μέσως σάρκας (ſic enim HIPPOCRATES loqui-

Hip. lib. 4. Aph. 13.

Quando cōnvenientior vomitus.

Hip. lib. 4. Aph. 7.

Locus difficilis ejuſque explicatio.

tur) καὶ δυσημεέας, id eſt, utcunque carnoſos unaque difficulter vomentes intelligemus ipſos apprimè pituitoſos, ac dein aliqua ex parte melancholicos. Pituitoſi enim propter humiditatem temperamenti carnis quoque bonam portionem non tantùm adipis habent, tametſi ea caro neque adeò firma, neque adeò multa ut ſimpliciter carnoſis ſit, ac proin his facilis, illis vomitus difficilis jure cenſetur. Pituitoſos intelligo non φλεγματικὰς τὰ ἄνω, ſeu ſtomacho tantummodo tales, ſed toto corpore. Nam prioribus quoniam pituita circa ſtomachum multa redundat, per os ſeu locum viciniorem rectiùs purgatio quæritur Nempe eo nomine hyeme quoque utiliter vomi ſuprà demonſtravimus. Aliis verò κάθόλον pituitoſis, cùm propter ſtomachi firmitudinem thoraciſque anguſtiam, tum quia nulla humoris supernè vacuandis neceſſitas eſt (totius enim corporis inutilis pituita rectius infrà purgatur) vomitus omnis inidoneus eſt. Jam verò melancholicorum nonnullis (naturæ frigiditate efficacia ſiccitatem ſuperante) habitus utcunque attollitur, ſic ut in ſpeciem carnoſi viderentur, niſi lividus eos color, nigrumque capillitium ac tenues venæ proderent. Et ii quoque reliquorum melancholicorum exemplo difficulter vomunt, tum quod humoris acidi

Frigidis pariter & humidis vomitus inutilis.

Melancholici ægrè vomunt.

occaſione firmus his ſtomachus ſit, eoque minus ad vomendum pronus, tum quod melancholia omnis ſuapte impetu ad inferna potiùs ſidat, ut ne dicam etiam cunctos uno ordine melancholicos preſſiore pectore eſſe, ideoque de ruptione alicujus in eo vaſis ubi vomunt periclitari. Superſunt modò bilioſi, qui cur non ægrè vomant, proximè dicetur ubi de gracilibus agemus. Bilioſos intelligas oportet, non ſolùm toto corpore, ſed etiam Τὰ ἄνω duntaxat πικρόχολες, qualem Paulum Rhetorem fuiſſe ſuprà retulimus, ob pravam ſcilicet meatus biliarii in ventriculum implantationem plurimum indies bilis ſuprà per os effundentem, cætera tamen pituitoſum. Hic niſi vomitu amarum excrementum antè extudiſſet quam cibum caperet, nullum concoctionis fructum ſentiebat. Cùm horum πικροχολῶν, tum reliquorum omnium ſymptomata, ſeu notas quaſdam quibus ii noſcantur, CELSUS in præſentia proponit. Ac primum quidem ructus amari, unà cùm præcordiorum dolore (καρδιωγμὸν Græcè dicitur) gravitateque excrementi bilioſi ibidem redundantis acrimoniam ſequuntur. Iiſdem de cauſis pectus æſtuat, & frequens tenuiſque ſaliva & nauſea eſt, quæ duo jamjam in foribus eſſe vomitum denunciant, præſertim oborto jam capitis

Signa picrocholorum.

Signa vomitionis mox futuræ præſaga.

dolore ac vertigine, agitatoque labro inferiore. Cæterùm ut ſemper qualiſcunque nauſea vomitum antecedit, ita non uſque ſequitur vomitus nauſeam. Quoties enim præ tenuitate altiùs immerſi ac veluti imbibiti humores ventriculi tunicis ſunt, aut alioqui propter lentorem tenacius affixi, nauſea inanis, irrita, ſeu quæ abſque vomitione fit, movetur, & ipſa quoque ſub hac autoris comprehenſa regula. Aurium verò ſonitus & obortæ oculis lachrymæ fiunt, ſubvolante è ſtomacho ſurſum verſus biliofo halitu, qui acris admodum mordaxque cùm ſit, haud aliter quam fumus ab igne redditus aut acris vapor ab inſpecta cæpa reſiliens oculos pungit, roditque ut hinc exprimi lachrymas nihil adeò mirum ſit. Idem quem diximus halitus per aures ſubinde foras elapſus auditus organon obiter verberat, tinnitumque facit non diſſimilem ei quem edunt pulſata templorum æra. At os amareſcit ob continuitatem ſubſtantiæ faucibus cum ventriculi interna tunica communis, ejuſque rei cauſa haud raro compertum eſt, contenta in ventriculo multa bile vel dulciſſima quæque maximè amara eſſe videri. Atque hactenus de bilioſorum ſymptomatis, ſatis ſuperque: quorum præcipuam partem HIPPOCRATES hoc Aphoriſmo complexus eſt: *Non febrici-*

Nauſea inanis unde fiat

Aurium ſonitus. Lacrymæ

Oris amaritudo.

Hip. lib. 4. Aph. 17.

tanti cibi faſtidium, cordis dolor, vertigo tenebricoſa, & oris amaritudo, purgatione per ſuperna opus eſſe ſignificant. Sequitur mutatus aër, qui tum demum vomitionem non inutilem facit, quum ad contrariæ temperaturæ loca fit tranſitus. Aliud enim hîc cœlum, alius cibus aliaque ſæpe vivendi norma, omnes corporis actiones innovat, ex eaque re orta in venis turbatio ac neſcio quid inſoliti tumultus, interveniente naturæ opera, inutiles, ſi qui ſunt humores à bonis ſequeſtrat, quos humores ſubinde vomitus (tum quia ſubſunt hi, tum quia permoti fluxui auſcultant) ſummo cum valetudinis commodo exhaurit. Juvat vomitus & hos inſuper, quibus is pluſculis diebus præter morem intermiſſus eſt. Tum enim præcordia dolor exercere conſuevit, ſuperfluis in ventriculo retentis eumque tum qualitate ſeu ſtimulo, tum copia ſeu gravi pondere moleſtantibus. Huc enim vaſorum illuviem natura pro conſuetudine pellit, aut certè ventriculus intra ſe cumulatius gignit purgari vomitione ſuetus. Hactenus quibus corporibus vomitus idoneus ſit propoſuimus, proximum eſt quibus incommodet, id quoque jungere. Exiſtit hoc loco quæſtio ſubdifficilis, manifeſtaque inter HIPPOCRATES atque CELSUM pugna, quæ ut incolumi utriuſque viri autho-

Vomitus cœlum mutanti utilis.

Vomitus ſalutaris iis qui hunc præter morem neglexerunt.

Vomitus quibus noxius.

ritate dirimatur, non inutile fuerit, paulò altius rem omnem inſpicere. Vomitus omnis depravata ventriculi expulſio eſt ingentique fit fibrarum ejus transverſarum connixu, ut quæ ſtringendo ſurſum verſus materiam per os extundunt, ideoque hic expulſionis modus quia naturæ repugnat; nunquam fieri niſi ventriculo malè affecto poteſt. Quomodo enemata (referente GALENO) aliquando per os rejecta ſunt ac per lethales volvulos ipſum etiam oletum. Ut enim ventriculi tunica interna rectis fibris toti gulæ atque ori contiguis cibos trahit, ſic externa transverſis contexta fibris, quemadmodum deglutitioni quoque inſervit, ita vomitum ſola perficit, nullis ſubſtantibus quæ in os trahant fibris. Ideoque faciliùs eſt devorare aliquid quam removere. Quæ omnia ſi ita habent, quis dubitet vomitum non poſſe citari abſque valida non ventriculi ſolum, ſed & pectoris ſediumque quæ juxtà ſunt concuſſione, eaque de cauſa ſtomacho invalidis ac pectore gracilibus ſummopere (ut CELSO viſum eſt) adverſari, ſeu his alicujus vaſis diruptionem, illis imbecillitatis incrementum minitantem. Non reclamat his HIPPOCRATES, ſic inquiens. *Graciles & ad vomendum faciles ſuperne purgare convenit.* Nam is autor *bilioſos* hoc loco inaudit, non item eos qui

Vomitus quid, & quomodo fiat.

Enemata per os reddita, itemque alvi fæx.

qui vel aliqua occaſione extabuêre, vel à prima origine temperamentum frigidum ſiccumque ſortiti ſunt. Ambobus enim his pectus macrum preſſumque eſt, ut periculum ſit non modò difficilem vomitum fore, ſed etiam aliquod ſanguineorum vaſorum diruptum iri. Eos enim ut hoc Aphoriſmo excluderet HIPPOCRATES illam adjecit ad graciles appendicem. Et facile vomentes. Tales verò ſunt ante omnes bilioſi, præcipueque quos πιγκοχόλυς τά ἄνω appellamus, conſumpti verò ac melancholici, minimè. Ideoque HIPPOCRATES duos alios Aphoriſmos eodem penè orationis contextu rectè junxit. Ex his alter ſic habet: *Obnoxios pthiſi ſuprà ne purgato.* Alter iſte eſt. *Melancholicos infrà vehementius purgabis.* Nempe in his materia ad inferna magis ſidit, quare eò etiam arte ducenda eſt. Adhæc temperamenti vitio gracile pectus rigidum arctumque natura ab initio finxit, adeò ut hos vomere cogere planè abſurdum ſit. At verò bilis propter lenitatem minimo negotio per os extunditur, unde fit, ut perquam eruditè alibi CELSUS ita ſcripſerit. *Vomitus ut in ſecunda quoque valetudine ſæpe neceſſarius bilioſis eſt. ſic etiam in his morbis, quos bilis concitavit.* Ineptiunt hîc plerique Neotericorum, cùm inter natura graciles & eos qui vi morbi ſunt

Hip lib. 4. Aph. 8. 9.

Celſ. lib. 2. cap. 13.

tales diſcernunt, illis vomitum utilem, his inutilem decernentes. Næ iſti me Hercle parum intelligunt, quam nihil interſit ad vomitus difficultatem naturave quis gracilis factus ſit, an morbo, modo ſemel gracilis ſit. Eadem eſt inquit GALENUS providentia acquiſitii affectus, & naturalis intemperiei. Itaque ſi propter ingeniti frigoris ſiccitatiſque exuperantiam thorax ab ipſo ortu naturæ emacruit, aut tum quoque bonus, poſt tamen tabido affectu conſumptus eſt, quæ (te quæſo) res vomitum hic inidoneum, illic idoneum fecerit, ſubſtantibus utrobique cauſis, quæ vomitioni adverſantur, iiſdem. Sed hoc eſt iſtorum acumen qui hodie inter ſcriptores palmam affectant, quique nulla neceſſitate ambages ſecuti emendicatis hinc illinc abſque ſtudio atque arte ſcriptis magno conatu magnas nugas dicunt. Sed his valere juſſis, ad rem redeamus. Peracta vomitione recte quies imperatur, cujus beneficio componantur turbati in corpore ſucci, afflictæque inter ejiciendum particulæ ab egeſtiſque oblæſæ materiis refocillentur. Neque verò luxuriæ cauſa vomere quotidianum habere convenit. Hoc namque robur ventriculi ſolvit corpuſque plus juſto exinanit ut nil mirum ſit eum qui ſic continuat, neque valere, neque ſeneſcere admodum poſſe.

Poſt vomitum quid agendum.

QUi vomere poſt cibum volet, ſi ex facili facit, aquam tantum tepidam antè debet aſſumere; ſi difficilius, aquæ vel ſalis, vel mellis paulum adjicere. At qui manè vomiturus eſt, antè bibere mulſum, vel hyſſopum aut eſſe radiculam debet, deinde aquam tepidam, ut ſupra ſcriptum eſt, bibere. Cætera quæ antiqui Medici præceperunt ſtomachum omnia infeſtant.

¶ Medicamenta ἐμετικὰ, id eſt, vomitum cientia pro actionis robore atque infirmitate in triplici ſunt differentia. Quædam enim adeò blandè leviterque ſolvunt ut ventriculum ac loca quæ juxta ſunt, quàm minimum laceſſant, cujus generis aqua tepida eſt, per ſe potui data, aut ſi quis ob vacuandæ materiæ lentorem ægrius vomat, quæ particeps ſit modici ſalis ſeu mellis ut

Triplex vomitivorum differentia.

Blanda emetica.

tanto nimirum efficacius affixas ventriculo ſordes detergat. Ad hunc ordinem ſpectant hordei decoctum, ficus recentes, oleum crudum extremis digitis aut penna in gulæ caput demiſſum, ipſumque hauſtum hydræleum. At ſecundæ claſſis emetica aliquanto his ſunt potentiora, quapropter junioribus mediocria nominantur, ut quæ modum quendam in ſolvendo obtinent, neque ita ſunt invalida, ut ſuperius comprehenſa, neque rurſus ita violenta, ut quæ poſtremo mox ordine ſequentur. Ejus generis habentur radicula, atriplex, ſive ſemina horum ſumes, ſive radices. Semen anethi, naſturtii, erucæ, melonum, radix betonicæ, & cucumeris ſativi. Tertio ordini adſcribuntur uterque elleborus, nux vomica, ſuccus corticis ſambucini, radix cucumeris agreſtis, & hujuſmodi, quæ ſimul omnia actionis ſuæ vehementia ſtomachum ſubvertunt. Proinde rectiùs CELSUS emeticorum quæ ſanis uſui eſſe poſſunt, duplicem ordinem proponit: Primoque ea collocat, quæ & mitia ſunt, & facilè vomentibus præbentur, qualis aqua tepida eſt tum ſyncera, tum mellis ſaliſve pauxilli particeps. Secundum autem ordinem ea tenent quæ potius manè vomituris conceduntur, ut ra-

Mediocria. Violenta. Emeticorum juxta Celſum duplex ordo. Primus. Secundus.

dicula oxymelite ſumpta, mulſum, decoctum hyſſopi, & id genus alia permulta quorum facultate humores tenacius ventriculo affixi diſſecantur abſterguntur que, ut epota paulò pòſt tepida, minore negotio exigantur. Id ſe comperiſſe in quodam ÆGINETA narrat, qui cum indies inappetentia ac nauſea laboraret ructumque inſuper acido atque præcordiorum inflatione (quia pituita in ventre coierat) aſſiduè torqueretur, *ſumpta* (inquit) *ex aceto mulſo radicula incredibilem vim ejus humoris evomuit, atque ita protinus ſanitatem recuperavit.* Porrò quotquot præter hæc ſunt emetica priſcis illis Medicinæ Autoribus uſurpata (in quorum claſſe primas ferè tenebat Helleborus) omnia ſanis fugienda, ægris non niſi per morborum maximas neceſſitates & in aliorum defectu remediorum præbenda ſunt. Etſi enim magnas ea ſæpe vires oſtendant in morbis longis ac febre carentibus (ſicut in Epilepſia atque inſania helleborus) ſuſpectus tamen uſus iſtorum omnium eſſe debet. Quemadmodum optimè alias CELSUS dixit: *Iſta non ſemper ægrotis prodeſſe, ſemper ſanis nocere.*

Paul. Ægin. Lib. 1. Hiſtoria cujuſdam vomentis pituitam

Violenta antiquorum emetica ſanis fugienda, ægris raro ſumenda ſunt.

Celſ. lib. 2. *cap.* 13.

POſt vomitum (ſi ſtomachus infirmus eſt) paulùm cibi, ſed hujus idonei guſtandum, & aquæ frigidæ Cyathi tres bibendi ſunt. Si autem vomitus fauces exaſperavit, qui vomuit, ſi manè id fecit ambulare debet, tum ungi, deinde cœnare. Si poſt cœnam, poſtero die lavari, & in balneo ſudare, hinc proximus cibus mediocris utilior eſt, iſque eſſe debet cum pane heſterno, vino auſtero meraco, & carne aſſa, cibiſque omnibus quam ſicciſſimis. Qui vomere bis in menſe vult, meliùs conſulet, ſi biduo continuarit, quam ſi poſt quintum decimum diem vomuerit, niſi hæc mora pectori gravitatem faciet.

¶ Vomitus omnis ſive is ſumpto pharmaco moveatur, ſive ſponte naturæ erumpat ſtomachum ſemper plus minus convellit. Quare hoc finito ſtudendum roborando ventriculo eſt. Itaque ſumpto priùs modico cibo (multus enim imbecillam facultatem ſuperat) haurire gelidum fontem ad tres uſque Cyathos expedit. Unde laxatum ventriculi os roboretur. Cyathus juxta PALÆMONEM duodecima Sextarii pars eſt. Ipſe ſic ſcribit: *Sextarii Cyathus pars eſt, quæ eſt uncia libræ.* Sextarius autem qui octodecim unciarum capax eſt (etſi Romanis Authore GALENO, viginti contineat) duas Cotylas ſeu Heminas facit, quemadmodum idem innuit PALÆMON hoc metro: *At Cotyle Cyathos bis ternos una receptat.* Ex quo ſequitur, ut tres Cyathi quia non niſi dimidiam implent Cotylen, in totum pendeant uncias menſurales quatuor & ſemis quod eſt Acetabuli duplum. Sed definitis his, agendum de aſperitate faucium eſt. Ea inter vomendum contrahitur ab acore pituitoſi excrementi fauces atque omnem gulam ſuprà infraque in ipſo tranſitu percellentis ulcerantiſque, quæ quidem affectio etſi à bilioſo quoque vomitu poteſt excitari nequaquam tamen hujus occaſione in præſens fieri putanda eſt. Nam CELSUS de vomitu hîc agit, qui ventri-

Vomitus ſtomacho moleſtus.

Palæmon. Lib. de pond. & menſ.

Cyathus.

Sextarius

Cotyle.

Fauces cur vomendo exaſperentur.

culo proprius eſt, quique genitam in eo pituitam (naturale ſibi excrementum) non bilem ex alto corpore huc confluentem extundit. Huic ſententiæ medicamenta ſubſcribunt, quæ initio hujus de vomitu ſermonis ad expeditiorem materiæ purgationem author propoſuit, ut ſunt hyſſopus, radicula, mulſum & id genus calida remedia alia, tum incidentia tum abſtergentia. Sed & jam nunc finito vomitu meracum, carnem aſſam, ciboſque omnes quam ſicciſſimos imperat, quæ tamen omnia poſt flavæ bilis effuſionem maximè fuerint aliena. Agedum igitur cauſam ſcrutemur, cur poſt hujuſmodi vomitionem præſcripta remedia conferant. Pituita omnis quæ quidem cocta ſubdulciſque eſt, nequaquam exaſperare loca quæ contingit, ſolet, ſed contrà potiùs quæ ulcerata ſunt, linire, lævigare, ac lento gratoque humore imbuere. Quum verò eadem hæc parum probè cocta acida ſalſave reddita eſt, tum certè gulam tranſiens facilè exaſperat. Ergo quæ hanc vomitio induxit aſperitatem, quoniam cruditatis ſoboles eſt, quid novi ſi ea poſtulet auxilia quæ concoctionem adjuvant, qualia ſunt tum ambulatio, tum ante cœnam (ſi quis manè vomuit) unctio, aut ſi veſpere id à cœna fecit, poſtridiana lavatio ſudor-

Pituita dulcis lenit, acida aut ſalſa exaſperat.

Gula per acidum vomitum exaſperata quid agendum

que in balneo. Duo hæc poſtrema cautius ſemper adminiſtranda ſunt, ne hinc quæ primis venis cruda inhæreſcunt, liquentur, priuſque in omnem corporis habitum ferantur, quàm facta ſunt per maturam concoctionem utilia. Itaque longè majore fiducia calentibus undis corpus perluetur evictis vaſorum cruditatibus: id quod manè iis eveniſſe credibile eſt, qui heſternæ cœnæ vomitu ſublevati tota poſt nocte probè dormierunt. Minus periculi per cruditates in ambulatione aut unctione eſt. Nam hæc calorem inſitum moderatius excitant abſque vehementi ſuccorum turbatione & in habitum raptu, quæ profectò cauſa eſt, cur hæc vel non interveniente ſomni beneficio veſperi antè cœnam ab eo rectè tententur, qui manè vomuit. Ut enim in hoc fortè homine imperfectior etiamnum fuerit concoctio, quam in alio qui per noctem dormivit, ita rurſus rapiendorum in corpus crudorum minor ſubeſt occaſio. Nimirum certa res eſt calentiore balneo validius ſuccos permoveri, quàm aut ambulatione aut unctione. Jam verò quod ad cibum à vomitu porrigendum attinet, ſcire licet mediocrem illum eſſe oportere, nam multo langueſcens cruditate calor opprimitur, perpauco deficit. At heſternus cibus, caro aſſa,

Cibus à vomitu quis utilis.

vinum auſterum & meracum ejuſque ordinis alia conducunt, quoniam ventriculi robur firmant (στομαχικά hæc Græci dicunt) frigiditatem minuunt, & excrementitium ejus humorem abſumunt, his enim ille incommodis per crudas vomitiones urgetur. Sequitur poſthæc de menſtrui vomitus iteratione integer HIPPOCRATIS Aphoriſmus, cujus interpretationem ſi quis requirit, ex GALENI in hunc locum commentario, ſi volet, petat. Illiberale enim eſſe arbitramur commentarios ſcribere more complurium Neotericorum, quos non pudet veterum monumenta bona tot inconditis paginis ad nauſeam uſque malè retexere, adeoque miſerè ſe ſtudere alieno potius fuco, quàm propriis dotibus ſpecioſos videri.

De Dejectionibus.

DEjectio autem à medicamento quoque petenda eſt ubi venter ſuppreſſus parum reddit, ex eoque inflammationes, caligines, capitis dolores aliaque ſuperioris partis mala increſcunt. Quid

enim inter hæc adjuvare poſſunt, quies & inedia, quæ per illam maximè eveniunt. Qui ejicere volet primum cibis viniſque utetur his quæ hoc præſtant, dehinc, ſi parum illa proficient, aloën ſumat. Sed purgationes quoque ut interdum neceſſariæ ſunt, ſic ubi frequentes ſunt, periculum afferunt. Aſſueſcit enim non ali corpus, & ob hoc infirmum erit, cùm omnibus morbis obnoxia maximè infirmitas ſit.

Dejectio pharmaco petita quando utilis.

¶ Compreſſa diutius alvo dejectio nunquam non neceſſaria eſt, at non ſemper utilis, quæ ſumpto pharmaco quæritur. Hæc enim tum demum permiſſa eſt, cùm aut præſentis aut imminentis ſymptomatis exigit neceſſitas. Tantaque ſæpè hujus vacuationis vis eſt, ut non ſanitas tueri, non curari morbus abſque ejus præſidio com-

Maxima fuſi ventris commoditas.

modè poſſit. Oſtendit hoc naturæ in condendis inteſtinis ſcopus, quando hæc ſeu canales quoſdam ſentinaque ejus ipſa fecit colluviei, quæ à viſceribus totoque venoſo genere huc indies derivatur. Quod quidem facilè in ipſis perſpicere ſanis eſt, in quibus bilis utriuſque ſuperflua propriis meatibus tanquam ductibus hac via foras una cum fecibus effluunt. Longeque idem apparet luculentiùs in ægris, quoties per ſingulas febrium acceſſiones, multoque magis per acutorum morborum criſeis natura antecedentis materiæ ſpurcitiem venis exterminat, inque ventris cavum affatim effundit unde ea mox vomitu dejectioneve exigitur. Et quam igitur præclaro beneficio ASCLEPIADES cùm hæc iſta præſidia ſuſtulit ſanos privavit, quorum neglectus excrementa intus fovet, & ſpatio interpoſito graviſſimis valetudinibus initia præbet. Jam verò ſi vel abſque ſuccorum labe venter obriguit, ne tum quidem etiam abſurdum fuerit commodo vel cibo vel medicamine dejectionem moliri. Quippe concoctionis primæ ſuperflua æquo diutius intus morata penitus areſcunt, inſtarque lapidis durantur tranſeunte paulo minus omni in meſareias chylo. Adde quod ab iis ad hunc modum incluſis putrique calore accenſis acres effumationes ad cerebrum

Alvo diutius compreſſæ quæ ſupervenіant noxæ.

aſpirant, unde protinus & capitis dolores & oculorum caligines, idque genus ſuperioris partis mala poſſunt & fieri & increſcere. Cumque hæc alvi tarditas ἀναδόσεως robur, idque aut ob ineptam inteſtinorum formationem, aut calidam intemperiem hepatis renum ac ſedium quæ juxta ſunt ut plurimum ſequatur, planè incidit, ut & ſic affecta viſcera, & durata alvus mutuas inter ſe operas præbeant ad malum, viſcerum quidem intemperie madorem ventris partim attrahente partim depaſcente. Ipſis autem alvi fecibus memorata loca altiore inteſtinorum tumore prementibus ſuoque veluti fotu magis magiſque extorrentibus, ut nil mirum ſit quod CELSUS ſcripſit, ſuppreſſa alvo inflammationes increſcere. Sive autem inflammationes ita ut nos intelligas hepatis ſeu renum ardores (φλογώσεις Græci dicunt) ſeu propriè dictas φλεγμονὰς, id eſt, inflammationes, equidem non magni referre arbitror, nam pari ratione utrumlibet affectum adſtricta alvus exaſperat. Quid, inquit CELSUS, notans ASCLEPIADIS opinionem, adjuvare inter hæc poſſunt quies & inedia, quibus nimirum priſca illa ſimplicitas quoſlibet extenuare ſe poſſe morbos vanè ſperabat, commodeque in hunc uſum inventum à ſe eſſe Diatriton illam gloriabatur. Erat autem ejus dogmatis præcipuus autor ASCLEPIADES

qui initio morborum tortoris vicem exhibebat, inedia, luce, vigilia, ſiti, cubantis vires convellens. Quaſi verò hæc iſta propoſitos affectus haud dicam juvent, ſed non exaſperent quoque: quando deficiente venas nutrimento, totus ab his chylus ad unguem exugitur, ſiccataque excrementa, & propter inediam pauca intus cunctantur, ſanguis omnis qui vaſis ſupereſt, afflictaque intemperie viſcera exuruntur, cæphalalgiæ ac caligines ſubeunte in caput bile invaleſcunt, in ſumma, robur naturæ conſumitur, quò nil priùs, nil antiquius cùm aliàs ſemper, tum in viſcerum internorum phlegmonis haberi unquam debet. Sed ASCLEPIADE valere juſſo agedum auxilia ſcrutemur, queis tutò per

Quibus auxiliis alvus ſanis ducenda

ſecundam valetudinem alvus ducitur. Primùm inquit CELSUS cibis viniſque utendum eſt his quæ hoc præſtent, ἐκκοπροτικὰ intelligit, ac ventrem mollientia, ea quæ nullum peculiarem humorem venis eximere nata ſunt, eaque duntaxat poſſunt quæ inteſtina ac vias quas vocant communes obſident, educere. Id verò præceptum utinam hodie tam religioſè ab omnibus obſervetur, quam eſt humano generi apprimè

Error vulgarium Medicorum

ſalutare. Quid enim non deſignat perdita impoſtorum medicaſtrorum audacia, quid non & nobilium quorundam (ſi Diis placet) Medicorum cæca con-

fidentia tot tantiſque purgationum machinamentis, non ſine gravi cubantium clade, ſummaque artis medicæ infamia, adeò ut vulgò jam olim dici cœperit. Summam eſſe Medicinam non uti Medicina, & beatum eſſe ventrem quem illa nunquam intrarit. De ſanis loquor, quibus citra vitiati humoris redundantiam alvus comprimitur. Hæc namque ſi ſupra modum ſemel inaruit, quid commodius aut denique præſtabilius, quam humidis lubricantibuſque cibis ac poculis, ſqualoris hujus vitium auferre, ac ſic fuſam alvum facere. Nimirum ut facultati inteſtinorum retentrici, ſiccitas vigorem addit, ita expultrici humiditas. Nempe hoc inſtituto, inteſtina quæ feces tot impeditas anfractibus tardatura videbantur, ſagax natura muco pituitoſo intus illevit, ut ejus levitate fluxum oletum promptius ad anum properaret. At Empiricis, quorum omnes ſpes opeſque repoſitæ in lucro medicinæ purgantis ſunt, ſupervacanea eſſe hæc videtur obſervatio, ut qui tum demum mirum quàm ſuperbè gloriantur, ſi quam plurimum tum hujus mucoſæ pituitæ, tum tenuis è venis ſaniei detraxerint. Nec verò intelligunt effrenatis illis catharcticis ut alvum quidem egregiè ſolvi, ita benignos quoque venarum ſuccos detrahi conſueſſe. Quippe medicamen iis deſtitu-

Siccitas vim retentricem firmat, humiditas expultricem.

Noxæ vehementium catharcticorum.

tum humoribus, quos ad ſe trahere natum eſt, ipſa etiam ſana (ut ait GALENUS) invadit, ſanguinem atque carnes eliquans. Jam ab hac præclara ſcilicet dejectione, omnia tum in corpore magis ſiccantur, tum ſolito pertinacior, ventris aſtrictio ſuccedit. Et ne hoc parum ſit, hanc iidem boni viri ſecundò ducere validioribus medicamentis parant, quaſi per priora parum profectum ſit, ſicque ex ſimplici malo geminum faciunt, & ut ait FLACCUS: *Dum vitant ſtulti vitia, in contraria currunt.* At fortuna tamen nonnunquam bona, imò ingenita naturæ vis tyrannidem hanc omnem edomat, ſic ut ſubinde ſecundæ valetudinis initium, beneficio corporis, non medicinæ fiat. Qua re protinus evenit ut illi tortores ſervaſſe homines, cum non occiderint, videantur. Flagitioſi me hercle, impoſtores, quam nequitia perditi cum non ſuis rebus frugi eſſe, non alienis didicerint, præſtare in animum inducunt, per facinora incognitas artes agitare, quam inglorios aut inopes ſe vivere: Tum dira potius crudelitate experimenta per mortes agere quam ſalutis humanæ præſidem artem per miſericordiam didiciſſe. Invalidæ ad hæc ſanguinaria capita ſugillanda literæ: invalidæ (proh dolor) ad punienda leges, quorum ſceleribus jacentem hodie videmus Medi-

Gal. lib. Quos purg. oportet.

Deteſtanda Empiricorum nequitia.

cinam, tot nobis ſudoribus, tot pulcherrimi temporis jacturis: tanto vigoris corporei, tanto rei hæreditariæ detrimento quæſitam. Beat illos multorum nece obfirmata temeritas, noſtros dolores, & juſtitia querelæ & vindicis impia manſuetudo acerbiores facit. At valeant iſta nequiſſimorum hominum portenta, quorum error (ſi quidem non potius nefas quam error dicendus eſt) ex cauſæ pendet ignoratione, unde ſitli ventrem contingit: eſtque hæc inconſiderantia pleriſque etiam celebrium Medicorum frequens, quam ſanos pariter atque ægros ſæpe cum opus non eſt purgationibus excarnificant, quique eò pervenerunt ſtoliditatis, ut non animadvertant quo magis ſic perpurgare corpus ſtudent, eo minus pro ſententia rem ſibi omnem cedere. Nonnulli inquit GALENUS ſumpto pharmaco in præſens gaudent ſi copioſius deſederint: Verum quanto magis ſunt vacuati, tanto his venter ſequentibus diebus magis adſtringitur. Nempe id incommodi ut idem autor in iis effugeret quibus ſiccitatis occaſione alvus nihil reddit, non validis catharcticis, ſed ſolo per inferiora infuſo oleo alvum citabat. Eo enim (inquit) ſiccum excrementum madeſcit, & tranſitus efficitur lubricus & inteſtinorum tunicæ emolliuntur. Ergo ut CELSI quo-

Gal. 5. ſanit.

Alvum ſiccatam quomodo Gal. ſolverit.

que conſilium non tantum Galeni ſequamur, contractam alvum rectè laxabimus primum cibis ac poculis ad hoc idoneis, his quæ ſimul & alant & ventrem molliant, cujus generis habentur pinguia juſcula, atque olera, decoctum cicerum rubrorum; jus carnis, præſertim gallinaceæ aut vervecinæ, quæ alias ſalſa eſſe alias recens poteſt, ac modò quidem mellis, modo zaccharis particeps. His accedunt, lac cùm integrum, tum ſecreto caſeo ſeroſum, perlocatus ptiſanæ cremor cum oleo & melle, primum braſſicæ decoctum adjecto oleo vel butyro vinumque dulce & craſſum, in ſumma omnia (ut CELSUS alibi do-

Celſ. lib 2. cap. 3. cet) *tepida, dulcia, pinguia, elixa, jurulenta, ſalſa, diluta.* Galenus præſtantiſſimum ἐκκοπρωτικόν parabat, ex beta, lente cum ſale & garo. Iſta verò omnia ut ventrem permoveant, paulò liberalius ſumenda ſunt, futura alioquin inefficacia, ſic ut pleraque ad libram unam, alia ad ſeſquilibram, multa binis etiam libris ſumere oporteat. Quod

Aloës eximiæ dotes

ſi per hæc parum perficitur, tum utique (judice CELSO) veniendum ad Aloën eſt, quæ ut vires ſuprà hepar non exerit, ita inter cætera purgantia ſola eſt innocentiſſima. Quum enim alia cathartica ſtomachum ſemper plus minus labefactent, Aloë adeò id non facit ut hunc etiam (authore Galeno) corro-

boret. Ejuſque rei cauſa CELSUS alibi præcepit *purgantibus omnibus Aloën perpetuè miſcendam eſſe.* Jam verò ſi hîc nihil quidem ex toto trahere corpore propoſitum eſt, at ventrem duntaxat aliqua ex cauſa tardiuſculum provocare, quid optatius quam iis id compleri catharcticis, quorum vis non niſi ventrem attingit, aut ſi quid porrò tendit vaſa tantum meſenterio intexta vellicat. Cæterum noviſſe hoc loco commodum eſt, pro vario ventris affectu Aloë utendum eſſe aliàs lota, aliàs illota. Hæc namque purgat magis, ſed roborat ventriculum minus, illa contrà. Quin etiam majore ſæpe cum fructu ſumetur medicamen Dialoës, id eſt, ex aloë compoſitum, Græci ἱερὰν πικρὰν vocant, cujus author ipſe ſit GALENUS. Iterum moneo hanc in ſanis dejectionem non ita ſtatam eſſe oportere, quin ſæpe ea quoque fiat utilis quæ aſperioribus medicamentis tentatur. Nam ut CELSUS proximè ſcripſit, & corporum & temporum ratio eam facere neceſſariam poteſt. Etenim ſi cacochymia ſuccos venarum contaminavit, quæ non victu curari, non exercitatione, non balneis, nedum inedia commode poteſt, quis quæſo adeò præfractus, aut denique ita ſtultè meticuloſus, ut id non audeat purgante medicamento tentare, quod aliis fieri poſſe remediis negatum eſt.

Aloë purgantibus omnibus miſcenda

Aloë lota plus roborat, ſed purgat minus, illota contra.

Medicamen Dialoës. *Gal. 6. ſanit.*

Alvi ductio pharmaco petita, nonnunquam ſanis neceſſaria.

Neque enim vehementi malo ſuccurrere niſi æquè vehemens auxilium poteſt. Quid ſanguiniſve redundantis luxuriem extenuare inciſa vena licebit: ejus verò corruptelam pharmaco corrigere purgante non licebit. Quaſi verò HIPPOCRATES, ejuſque fidus interpres GALENUS vernalibus horis ſanos quoque non modo ſanguinis onere inciſa vena levare, ſed perpurgare etiam dubitarint, quos propter multitudinem fuſorum humorum anniverſarii catharri, arthritides, hæmorrhoïdes aut id genus ſimiles morbi exercebant. Atque hæc cum ad præſentis loci illuſtrationem, tum ASCLEPIADIS cauſa loquor, cui nihil ad ſanitatem conducere purgationem placuit. Porrò quod poſthæc CELSUS de nimia dejectionis iteratione docet, quia ejus ipſe rationem abundè explicat, altius hic repetere non ſatis cauſæ putamus.

De his, quæ calefaciunt & refrigerant corpus.

CAlefacit autem unctio, aqua ſalſa, magiſque ſi calida eſt, omnia & ſalſa

amara, carnoſa, ſi poſt cibum eſt balneum, vinum auſterum. Refrigerat in jejunio & balneum & ſomnus niſi nimis longus eſt, & omnia acida, aqua quam frigidiſſima, oleum ſi aquæ miſceatur.

¶ Proſequitur jam CELSUS quem prius inſtituerat ordinem cum doceret ſuam cuique naturam cognitam eſſe oportere, ut hanc vel calefacere, ſi nimium friget, vel ſi immodice calet refrigerare tentaret. Itaque calefacientium tractationem jam nunc aggreſſus, primo loco unctionem ponit, quæ duobus ferè nominibus hanc vim adepta eſt, partim quoniam calente cum oleo quadamque corporis pertractione adminiſtratur, partim quia oblita pinguetudine cute, calorem intus includit, quoque minus ſucci exhalet impedit. Succedit aqua ſalſa, quæ communi omnium ſalſorum lege calefacit, id quod & amaris & acribus juxtà commune eſt. Sequuntur carnoſa, quæ profectò non alio nomine calefaciunt, quam quòd præ cæteris eduliis potentiſſimè nutriant. Quid enim novum habeatur,

Calefacientia.

Unctio.

Aqua ſalſa.

Carnoſa.

Calor acceſſu alimenti augetur. calorem nobis inſitum acceſſu nutrimenti augeſcere, quum & ignem magis ardere aggeſtis in eum lignis minimè miremur. Nempe recens ſuccus ex pleno cibo, eoque temperato vel paulò quid calidiore genitus ſubſtantiam nativi caloris inſtaurat affuſo ſolidis partibus, in quibus ille totus inexiſtit novo ſanguine, ac ſpiritibus ſubinde vitalibus ex ejuſdem ſinceriore particula recuperatis, ut rectè creditum veteribus ſit, ſanguinem eſſe naturæ theſaurum. *Sanguis naturæ theſaurus.* Neque verò hæc ita accipias licet quaſi ex quovis cibo incrementum accedere calori putandum ſit. Nam is contrà à ſucco lactucæ qui tamen nutriens eſt, manifeſtè minuitur. Proin alimentum egregiè calfacturum ejus generis eſſe debere perhibemus, quod ſuapte natura calidum eſt unaque multum ſanguinem producit, qualis eſt animantium caro copioſo ſanguine præditorum, hæc enim (teſte GALENO) omnia ſunt calida. *Quodnam alimentum calorem augeat.* Ac tanta profectò carnium in calfaciendo corpore vis eſt, ut ipſum quoque animum in evidentiſſimam pertrahat ſympathiam. Si namque (ut GALENUS author eſt) animi mores temperaturam corporis imitantur, quid adeò mirum ſit homines à crebro carnium eſu, ut corpore magis calidos ſic animo ferociores reddi. *Gal. Lib. De mutua conſecutione temp. & animi.* Oſtendit hoc Anthropophagorum ac gentium Lybiæ effera

ſevities, quorum venter crudis hominum artubus & obſcænis onagrorum leonunque viſceribus ſaginatur. Sanè impulſum hac eſſe cauſa PYTHAGORAM exiſtimo, quòd tantopere carnes horruerit. Nimirum facilè is tanta fretus ſapientia perſpexit, ex hoc genere victus mortalium animos efferari, ac neſcio quid pecuinæ atrocitatis induere. Itaque ut rude vulgus ab pecudum eſu abſterreret, haud inſcitè puto, finxit hominum in beſtias metamorphoſim, poſt fata cujuſque fieri, ejuſque rei cauſa intactas ac veluti ſacras animantium carnes eſſe volens, ſic apud NASONEM exclamat. *Heu quantum ſcelus eſt in viſcere viſcera condi.* Sequitur nunc adhibitum à cibo balneum, quod cur calfaciat diſputatum ſuperius abundè eſt. Succedit vinum auſterum, quod tamen accipiendum non eſt, pro eo quod recentiores eſſe aſtringens, & Græci στυπτικὸν dicunt, hoc enim inter cætera vini genera minus calet. Fortè rectiùs hîc auſterum intellexeris id vini, quod potentes habet vires ab HIPPOCRATEque οἰνῶδες, id eſt vinoſum appellatur, & ὀλιγοφόρῳ opponitur, natumque eſt & caput halitibus ferire, & corpus univerſum incendere. Quemadmodum ſanè auſteri nomine vulgò id ſignificatur, quod rigidum, immite, atque aſperum eſt. Hujuſmodi vina potiſſimum colore ru-

Carnis uſus corpus calidum, animum ferocem efficit.

Pythagoras non temere carnes rejecit.

Ovid. 7. Met.

Hipp. 3. de vict. acut.

bra, ſubſtantia craſſiuſcula ſunt, quale è Gaſconum patria ad nos importatur quod Rhenano albo minus urinam cit, & corpus totum magis inflammat. En celefacientium quidem ratio expoſita eſt. Nunc de his dicam quæ corpus refrigerant. Incipiam à balneo, quod in jejunio ſit adhibitum. Id præterquàm quòd propter inanitatem venarum nullo nutritionis fructu ſolida afficit, ita ad inſuper ſucci diſſipat quod ſubter cutem carnibus inhæreſcens, nondum his ſat probè coaluerat, ſicque humoribus undique conſumptis æquè frigus corpori dominatur, ac ſi quis inciſa vena factus exanguis ſit. Refrigerat præterea jejunos & ſomnus, quatenus alimento probè jampridem confecto atque partibus unito, calor per quietem intus coërcitus omniaque ibidem vacua offendens naturalem ſolidorum madorem, non tantum venarum reſiduum ſanguinem atterit conſumitque, ſed & idem hinc ſubinde calor intermoritur privatus ſcilicet idoneo tum fomite, tum ſubjecto. Sanguis enim hunc reficit, ſolida continent. Optarim hic aliquanto fuiſſe oculatiores σχολιογράφυς atque excudendorum voluminum caſtigatores, quos mendum orationis propoſitæ ſubterfugit. Scilicet in omnibus quæ videre licuit exemplaribus pro eo quod ſcribi de ſomno oportuit, ſi nimis longus

Quæ corpus refrigerent.

Balneum jejunis adhibitum.

Somnus poſt ineciam

Locus mendoſus.

gus eſt, ſupponitur, converſa in diſjunctivam, conditionali. Quis enim neſcit abs quovis immoderato ſomno ſive is famelicum ſive ſaturum tenet, corpus ſemper refrigeſcere. Confirmat eam rem HIPPOCRATES ſic inquiens, *Gravis vigilia alimenta cruda reddit. At ea quæ in contrarium fit mutatio corpus diſſolvit.* Idemque *Author* ibidem ſic ait. Somni, *jejunium extenuant, humidum quod ineſt vacuantes.* Paria poteſt in jejunio & brevis ſomnus, ſed minus quam longus efficaciter, proin ille à CELSO præteritus, hic evidentioris energiæ cauſa notatus fuit. Ut ne dicam etiam rarò jejunis ita vacuum corpus eſſe quin lateat in vaſis neſcio quid nondum percocti humoris, quem perficere brevis ſomnus, ſuper excoquere atque conſumere longus ſolet. Quæ poſthæc jam CELSUS refrigerantia recenſet, pars eorum per ſe clara, pars ſuperioribus in locis enarrata eſt. Unica ſupereſt aqua, quæ ſic, ut CELSUS loquitur, quàm frigidiſſima. Hæc talis eſſe reſpectivè dicitur ad caloris noſtri vires, quas ſi illa robore ſuperat & frigidiſſima eſſe, & corpus refrigerare haud perperam dicetur. De aquæ perfuſione ac piſcina loquor, quæ etſi friget, non ſemper tamen nos totos refrigerat, quin ſæpe etiam ex accidente calefa-

Hipp. 2, vict. ac.

Aqua quàm frigidiſſima.

cit, facto caloris propter ejus augmentum ad extrema recurſu, qui fieri recurſus non niſi copioſo calore intus dominante poteſt. Ergo ſenibus, convaleſcentibus ac longa ægrotatione exhauſtis, idque brumalibus potiſſimum horis, invalidum calorem, occurrens frigida extinguit, tantùm abeſt ut intro compreſſum redire iterum in habitum cum auctario faciat. Ideoque in his non catharros ea levare, non tetanos, non podagram poteſt, ſicque hæc ſubinde ut non uſque refrigerat, ſic iſtorum reſpectu corporum, quia nunquam calefacit meritò eſſe quàm frigidiſſima dicetur.

De his, quæ humidant, & ſiccant.

HUmidum autem corpus efficit labor minor quam ex conſuetudine, frequens balneum, cibus plenior, multa potio, poſthæc ambulatio & protinus cibus adjectus, ea genera eſcæ, quæ ex locis ve-

niunt frigidis & pluviis & irriguis. Contrà ſiccant immodica exercitatio, fames, vigilia, unctio ſine aqua, calor. Sol immodicus, frigida aqua, cibus exercitationi ſtatim ſubjectus, & is ipſe ex ſiccis & æſtuoſis locis veniens.

¶ Hujus orationis ſeries in exemplaribus ad unum omnibus ita depravata eſt, ut hanc ne ipſe quidem autor ſi viveret eſſet agniturus. Sic enim aliorum habent codices. Locus vitiatus.

HUmidum autem corpus efficit labor major quàm ex conſuetudine, frequens balneum, cibus plenior, multa potio, poſthæc ambulatio, & vigilia, per ſe quoque ambulatio multa & vehemens,

& matutina exercitatio, & non protinus cibus adjectus, ea genera eſcæ, quæ veniunt ex locis frigidis, & pluviis, & irriguis. Contrà ſiccat modica exercitatio, fames, unctio ſine aqua, calor. Sol modicus, frigida aqua, cibus exercitationi ſtatim ſubjectus, & is ipſe ex ſiccis & æſtuoſis locis veniens.

¶ Sed quam iſte orationis contextus ſit inſulſus & à ſenſu Medico alienus nemo adeo rudis eſt, quin intelligat. Quo minus Neotericorum incurram reprehenſionem quòd locum hunc ita pro lubito digeſſerim meo. Nempe hoc duntaxat ordine Medicus eſt, ac CELSO dignus, POLYBIque verbis mutuatus videtur conformis. Porrò de eorum quæ humectant aut ſiccant natura, pluribus agere non ſatis cauſæ putamus, quatenus iiſdem ferè rebus aliquis humectatur quibus impletur, ac ſicceſcit,

Polyb. lib. de vict. Idiot.

quibus extenuatur. De his tamen nonnulla dicenda ſunt. Matutina exercitatio, ubi vehementior eſt, ob id ſiccare creditur; quod corpus (modò id jejunio vacuum ſit) plus juſto diſſipet. Nam cum fructum nutritionis, attractis per motionem in habitum ſuccis, membra ſentire debeant, non ſolum eo ipſa fruſtrantur, ſed proprium etiam humorem una cum affluente ſanguine amittunt. Poſthæc ſiccat & cibus longiore poſt exercitationem tempore ſumptus. Etenim hac interpoſita mora, concidunt oſcula venarum propter motionis vim antè hiantia, ideoque nec ita properè nec æquè ubertim, ut alias eſcam trahunt. Nempe hoc inſtituto PAULUS quoque ÆGINETA, iis quos extenuare ſtudet *balneo jam egreſſis non protinus cibos offert, ſed aliquanto poſt tempore.* Cæterum quod unctio ſine aqua exſiccet, comparativè ſcriptum eſt, ad eam quæ cum ea fit. Sicut enim nulla non unctio quæ communi cum oleo adminiſtratur humectat, ita ea id demum facit efficaciſſimè, quæ adhibitam priùs aquam intra habitum includit. Siccantibus adnumeratur, & frigidæ lavatio, tum quia aſtringendo madorem carnis exprimit, tum quia cutem denſando calorem, ſpiritum, ſuccos, neceſſaria naturæ nutrientis admini-

Exercitatio matutina ſiccat.

Ægin. lib. 1. *cap.* 57.

Frigidæ lavatio cur ſiccet.

cula, ab extremis intrò violenter in profundum corporis contrudit, ex quo nil mirum eſt habitum emacreſcere.

De his, quæ alvum adſtringunt & ſolvunt.

ALvum adſtringit, labor, ſedile, creta figularis corpori illita, cibus imminutus, & is ipſe ſemel die aſſumptus ab eo, qui bis ſolet, exigua potio, neque adhibita, niſi cum cibi quis quantum aſſumpturus eſt, cœpit poſt cibum quies. Contrà ſolvit aucta ambulatio atque eſca, poſt motus, qui poſt cibum eſt, ſubinde potiones cibo immixtæ.

Hipp. VI. Epid. ¶ Ut corpus (teſte HIPPOCRATE) intus foriſque tranſpirabile perviumque eſt, ita mutuus quoque liquorum eſt

ex una corporis regione in aliam per omnia confluxus. Hujus occaſione, omnium ſæpiſſimè, alvus ſiſti in rectè valentibus ſolet, tranſlato ſcilicet in venas excrementorum ventris humido. Nempe inter naturales potentias retentrix & attractrix ſemper (authore GALENO) robuſtiores ſunt in aridioribus calidioribuſque inſtrumentis ſive naturali qualitate, ſive aſcititia ſint talia. De perfectè ſanis loquor, ac nullo in viſceribus inſignis intemperiei, aut formationis vitio afflictis. Etenim quis neſcit alvos quoque poſſe contrahi aliàs à vehementi jecinoris aut renum ardore, aliàs ab inteſtinorum quoque vitio cum naturaliter ea admodum aut ſicca, aut hebetis ſenſus, aut in nimios intorta gyros ſunt, quin etiam idem ſæpe poterit ab ipſius accidere biliarii meatus obſtructione, aut prava in ventriculum inſitione, nec rarò etiam ab infirma muſculorum qui in ſepto tranſverſo & abdomine ſunt, actione (nam ii quoque ad celeritatem dejectionis adjuvant) multiſque aliis id genus cauſis, quæ vitioſos corporum ſtatus ſequuntur. At verò rectè valentibus ab iis ferè cauſis alvus adſtringitur quæ ventris humiditatem partim conſumere partim digerere in venas natæ ſunt. In his principem locum tenet exercitatio per quam accenſis motio-

Corpus undique tranſpirabile eſt.

Gal. 6. Sympt.

Alvus unde comprimatur.

Labor.

nis organis chylus in habitum corripitur, & toto undequaque accenſo corpore abſumitur. Cæterum cur ſedile ventrem retineat ſuperioribus locis demonſtratum eſt. Idem facit creta figularis ſeu terra Lemnia, adeò in adſtringendo potens ut ſanguinem undecumque promanantem retineat, & quamvis aliam fluxionem compeſcat, ſive foris illitum ſive intrò in corpus ſumptum. Ejuſque facultatis merito alvum comprimit. Jam quod à cibo imminuto tardus venter pigreſcat, ipſa re patet. Vix enim hic ullo pondere excrementum inteſtina premit, quò fit ut hæc ipſa gravi ſaburra ſeu ſtimulo carentia, ſuique veluti muneris oblita lentè ad dejectionem levis oneris inſurgant. Quod ſi ita eſt, quid miri, ſi ſimile quoque eveniat à cibo ſemel per diem aſſumpto ab eo qui bis ſolet. Sic enim præter ſolitum, ut HIPPOCRATES loquitur, detumeſcit ſubſiditque ventriculus, tum etiam κρεμᾶσθαι δοκέει τὰ σπλάγχνα, id eſt, viſcera pendula eſſe videntur correpto ſcilicet in venas omni chylo ipſiſque ſubinde fecibus minima mole reſiduis ac lapidis inſtar ſiccatis. Quare rectè GALENUM monere arbitror, tum demum pauciora quàm ex proportione multitudinis ciborum excrementa dejici, ubi plus ex ipſis tranſiit in anadoſim. Sequitur exigua potio, quæ quia

Sedile.

Creta figularis.

Cibus imminutus.

Cibus non niſi ſemel per diem ſumptus.

Hipp. 2. de vict. acut.

Gal. 6. Sympt.

Potio exigua.

non ſat madoris ferculis adjicit, dejectionem tardat, idque multo faciet efficacius, ſi non ſæpius (ut moris eſt) inter edendum iteretur, ſed tota ſemel à cibo ſumatur: Sic enim oſculo ventriculi innatans nequaquam epulis tota totis miſcetur, ideoque eas humectare quidem potis eſt. Noviſſimum eorum quæ alvum ſiſtunt, quies à cibo eſt, qua fit ut aſſumpta edulia nequaquam concuſſa ſupremo ventri inhæreſcant, minuſque properè ad imum ſidant. Proximus nunc eſt eorum ordo quæ alvum citant, in quibus eſt motus poſt cibum, adeò in hac re potens, ut graves interdum diarrhæas moveat. Porrò aucta pariter ambulatio atque cibus, potiones cibo immixtæ, & id genus alia cur alvum ſubducant, ex eorum patet conſideratione, quæ hanc cogunt. Contrariorum enim ut ſunt cauſæ contrariæ, ita doctrinæ ratio eadem eſt.

Quies à cibo.

Alvum ſolventia

ILlud quoque ſcire oportet, quòd ventrem vomitus ſolutum comprimit, compreſſum ſolvit. Itemque comprimit is vomitus, qui ſtatim poſt

cibum eſt, ſolvit is, qui tarde ſupervenit.

Vomitus cur compreſſum ventrem ſolvat.

Hip. lib. 6. Aph. 15.

¶ Vomitus ob id ventrem ſolutum comprimit, quòd materias ad alvum inclinantes infernè ſurſum avertit. Nempe hujus ἀντισπάσεως cauſa vomitus ab HIPPOCRATE GALENOque in iis probatur morbis, qui inguina, renes, coxas cæteraque ventris inferioris loca exercent. Optimè enim materia quæque revellitur ubi alia parte prorumpens, alia emittitur. Quod præceptum HIPPOCRATES hoc Aphoriſmo ſtabilivit. *Longo alvo profluvio laboranti, ſponte vomitus ſuperveniens morbum ſolvit.* Jam verò quod viciſſim compreſſum ventrem vomitus moveat ex concuſſione fit inteſtinorum quorum facultas expultrix ad proprium munus hoc modo excitatur. Ea tamen hæc omnia lege fiunt, quòd qui ventrem compreſſurus vomitus eſt, protinus à cibo cieri debeat, qui verò laxaturus longo poſt tempore. Hic enim excrementa ad imum ventris jam antè demerſa agitatis vomitione inteſtinis per ſedem ſeu proximum locum erumpunt, illic verò alimenta priuſquam pyloro exciderint, aut inteſtina majore pondere ad expulſionem ſollicitaverint, ſuprà per os egeruntur.

De Ætatum varietate.

QUod ad ætates verò pertinet. Inediam facillimè ſuſtinent mediæ ætates, minus juvenes, minimè pueri, & ſenectute confecti. Quo minus fert facile quiſque, eo ſæpius debet cibum aſſumere, maximeque eo eget qui increſcit. Calida lavatio & pueris & ſenibus apta eſt. Vinum dilutius pueris, ſenibus meracius, neutri ætati quæ inflationes movent. Juvenum minus, quæ aſſumant, & quomodo curentur, intereſt.

¶ Fames ſic oritur. Quum triplex noſtri corporis ſubſtantia aſſidua nativi caloris actione diſſipetur, ſagax, providaque rerum natura ſingulis particulis facultatem protinus ab initio — *Fames quomodo excitetur.*

K 6

contulit, qua defectum alimenti percipere, aliudque ex proximis unaquæque locis attrahere valeant. Ea verò facultas à penuriæ ſenſu (modò is ſenſus dicendus ſit) oritur, atque naturalis appetentia vocatur, omnibus animantibus atque plantis juxta communis. Jam quia inſenſibilis hæc corporis difflatio (Græci ἄδηλον διαπνοὴν appellant) extremas partes primò exhaurit, (propriores enim cuti per quam exhalatio fit, remotioresque à ſuccorum officinis ſunt) planè accidit ut hæ quoque primæ egeſtatis ſenſu perſtringantur, quare alimentum è proximis locis trahere properant, ac mox illæ rurſus ex ſibi vicinis, hæque deinceps ex aliis atque aliis, ſicque dum undequaque rapto vivitur, fit ut hoc celeri tractu vaſa ad ventriculum pertinentia tandem exinaniantur, quæ & ipſa tum quoque ejus viſceris tunicas vellicare atque exugere incipiunt. Atque moleſtus hic ſuctionis tractioniſque ſenſus ut primum os ventriculi, partem ſupra omnia ſenſibilem, percelluerit, ipſa ſtatim oritur animalis appetentia, quam inediam ſeu famem appellamus. Declarant hæc longè evidentiſſimè quòd præcipua omnis appetentiæ cauſa ipſa ſit corporis difflatio, quodque hæc à calore fiat innato, tum quod primariæ cauſæ ener-

Appetentia animalis.

Inediæ primaria cauſa.

giam promoveat corporis ad difflationem aptitudo. Ergo quicumque & multo naturæ calore affluunt, & rara ſunt mollique corporis textura, ocyſſimè inedia urgentur pariterque hanc egerrimè ferunt. Tales apprimè ſunt pueri, juxta illud HIPPOCRATIS. *Qui creſcunt plurimum habent calidi innati, itaque plurimo egent alimento, alioqui corpus conſumitur.* Porrò diſcernere inter eos homines oportet, quam citius eſuriunt, & quam ab inedia pejus afficiuntur. Etenim perinde non eſt neque iiſdem ſemper innectitur cauſis citò fameſcere, & citò à fame lædi. Pituitoſi enim celerrimè cibum concupiſcunt, quos tamen inedia adeò non offendit, ut magnopere etiam juvet corpore (ut ait GALENUS) ex crudis quos continet ſuccis alto. Rurſus tum ſtomacho tum reliquo corpore bilioſi, haud ita promptè quidem fament, cibo tamen non ſine noxa diu carent. Adhæc ſenes tardius quidem eſuriunt, inediæ tamen impatienter ferunt, quatenus his qui pauculus ſupereſt calor emoritur niſi jugi modicaque alimonia ſeu fomento ſuſtentetur. Juxta illud HIPPOCRATIS: *Senibus parum calidi innati ineſt, & ob id paucis egent fomentis*: Ubi tamen ſubintelligas, ſæpius quoque repetitis. Siquidem ipſorum calor ἀνάλογος eſt cum imbecilla lampadis flamma, quæ protinus interit, oleo aut juſto parcius, aut

H.p.lib.1. Aph. 14.

Diſcernendum inter eos quos fames citius urget, & quibus pejus nocet.

Inedia pituitoſis proficua & utilis.

Gal. 12. Meth.

Bilioſis fames & tarda & gravis eſt itidem & ſenibus.

H.p.lib.1. Aph. 14.

Inedia quibus maximè infeſta ſit. uberius idque confertim affuſo. In ſumma hos inedia maximè debilitat, qui ob corporeæ texturæ raritatem facilè diſſolvuntur, ut pueri, quique temperamenti calidi occaſione promptè inflammantur, ut juvenes, & quam propter naturæ imbecillitatem celeriter deficiunt, ut ſenes. Hæc intuenti omnia qui quæſo obſcurum ſit inediam, ut

Quinam omnium facillimè jejunant. CELSUS docet, facillimè à mediis ſuſtineri ætatibus. Sub mediis ætátibus ipſos comprehendimus adoleſcentes qui jam annum quintum & viceſimum, nondum triceſimum ſextum exceſſerunt. Nempe hi præterquàm quod increſcere jampridem deſierunt, inter reliquarum ætatum homines planè ſunt medii. Itaque longiore abſtinentia non ita diſſipantur, ut pueri, neque tantopere incenduntur ſiccanturque quantopere juvenes, neque tam facilè elangueſcunt, quam ſenes. Iterum moneo, hæc iſta de inediæ noxa non promptitudine intelligenda eſſe. Quod quidem ſenum ac juvenum cauſa loquor, quos inedia ut peſſimè excipit, ſic tardè premit:

Hip. lib 1. *Aph.* 13. Hippocr. in ſpeciem Celſo contrarius Tum quoque ne pugnare CELSUS cum HIPPOCRATE videretur, qui ſic ait. Senes facillimè jejunium ferunt, ſecundo loco qui ætatem conſiſtentem habent, minus adoleſcentes, omniumque minimè pueri. Enimverò ſic fit, ut quo quis duriore minuſque difflabili corporis

compage eſt, eo tardius cibum appetat, ideoque juxta præſentem HIPPOCRATIS Aphoriſmum *pueri citiſſimè eſuriunt, atque his minus cito adoleſcentes, poſt quos multo quoque minus juvenes omniumque minimè ſenes.* Maximè tamen ſecundum hunc CELSI locum inedia offenduntur (cum pueris) ſenes, atque his minus juvenes, minimèque omnium adoleſcentes. Sed obſtrepent, nobis, ſat ſcio, Neoterici, illos dico qui devotis animis quocunque jure, quæcunque injuria in verba GALENI jurarunt novam hanc eſſe interpretationem clamitantes, & à GALENI commentatione alienam. At hos primum rogo, æqui judices in re controverſa uti ſint, quod ſi non impetro utique nihilo minore audacia illorum ego protervis oppedero vocibus, quam ipſi cognitam oppugnant veritatem. Ergo cur GALENI interpretatio in hunc quem proximè retuli Aphoriſmum minus arrideat, operæ precium eſt, compendio oſtendere. Quoque id fiat commodius, præſtiterit ætatum diſcrimina ſeu alicujus hypotheſeos loco prius exponere ut quid de quaque earum parte ſenſerit cum CELSUS tum HIPPOCRATES, manifeſtum ſit. Ut mundi annique totius ætates quatuor, ſic & hominum ſunt. Prima eſt pueritia ab ipſo ortu ad quintum ferè & decimum annum porrecta, ſub qua multo cali-

quoad inediæ toleranтiam,

Humanæ vitæ ætates quatuor.

Pueritia.

Adoleſ-centia. do humidoque corpus affluit. Hanc excipit adoleſcentia, ubi jam pubes veſtire inguina, & decorare faciem barba incipit, quam vitæ particulam Græci ἥβην & ἡλικίαν μειρακιῶν CELSUS mediam nominaverunt, eſtque GALENO judice, omnium temperatiſſima. Tertia

Juventus ætas juventus eſt, latiſſimè hac illac patens, diciturque Latinis conſtans, Græcis καθεστηκυῖα eſſe quoniam ſub ea omne incrementum corporis ſiſtitur. Dixi hujus ætatis ſpacia latè porrigi, nam quæ prima ejus pars intra quintum vigeſimum annum, & trigeſimum quintum includitur, viribus florentiſſima eſt, ac Martis Veneriſque Palæſtræ aptiſſima, ſuntque in ea quos Græci νεανίσκους vocant. Plus hi quàm adoleſcentes caloris: minus humiditatis habent. Secunda pars, quæ ferè intra comprehenſum terminum prioris, & quadrageſimum ſecundum annum eſt, viros profert, maturis conſiliis, prudentiaque pollentes, Græci ἀνδρείαν, nos ætatem virilem dicimus, eſtque exuperanter calens & ſicca. Finis juventutis omnis παρακμὴν, id eſt, declinantem ætatem habet, ad quadrageſimum nonum annum extenſam. In hac bilis atra dominatur, ea quam exuperans calor ex flava retorridam fecit, acciditque hic, tabeſcente propter defectum humoris calore, corpus refrigeſcere, ſiccumque

ac penitus ſenile fieri. Peſſimo exemplo, omnes propè dixerim. Neoterici juventutem in complures diverſi inter ſe generis partes diſtraxerunt, parum memores ejus ARISTOTELICI, τὰ τῷ μεῖζοντι καὶ ἧττον διαφέροντα ἀλλήλων, εἴδος οὐκ μεταβάλλειν. Nempe ſciiſſe hos oportuit ætatum diſcrimina pro totius temperamenti demutatione non ſpaciis annorum circumſcribi oportere. Quis enim neſcit omnem juventutem calere ſiccamque eſſe, tametſi prima ejus pars plus nativi caloris minuſque ſiccitatis, noviſſima hujus plus minus illius quam media poſſidet. Quod ſi primam temperatam dices, adoleſcentia ea erit non juventus, ſi poſtremam frigidam ſiccamque cenſebis, ipſa erit malorum plena ſenectus. Eſto annorum curricula ætates, non temperamenta corporum faciant, at cur ipſi quæſo ſenectam itidem in ſua non diſtraxerunt membra, cur non alteri cuivis liceat longè plures quàm ſex vitæ partes ſtatuere, rerumque multitudine diſcentem obruere. Quippe eſt & pueritiæ ſua infantia, eſt & adoleſcentiæ ſua pubertas ſeu ephebia. Juventa primum νεανίσκους mox viros, poſtremò declinantes profert. Quin ſenectus & ipſa quoque in totidem (ut mox audies) diducta partes, ætatum differentias in totum decem efficiet. Hæc vitæ ſpatiorum circumſcriptio, non ſo-

Neotericorum error in diſtinguendis ætatibus.

lum inartificioſa, ſed in ipſum quoque peccans HIPPOCRATEM eſt. Nam ipſe ſic ea diſtraxit. Γέροντες εὐφορώτατα νηστείην φέρουσι, δεύτερον οἱ καθεστηκότες, ἥκιστα μειράκια πάντων δὲ μάλιστα παιδία. Hunc virum ſeu Præceptorum haud pœnitendum cùm alias ferè ſemper tum hic quoque rectiſſimè ſecutus CELSUS, quatuor ætates, hominum non plures numeravit. Supereſt ultimus vitæ terminus ſenectus, recta ad interitum via, propterque intemperiem corporis frigidam ac ſiccam, nec non ingraveſcentem naturæ imbecillitatem multis referta amaritudinibus. Ejus pars quæ circiter annum 50. ultimæ copulatur juventuti virens eſſe dicitur, obeundis etiamnum vitæ muniis par. Græci in hac conſtitutos ὠμογέροντες appellant, duratque hæc ipſis ferè vis ad annum ſexageſimum, cum jam deficere homines incipiunt, & corporis pariter atque animi officia concidere vitæ omnis cataſtrophe, decrepitos ſenioque confectos continet, Græci hos πεμπέλους vocant. Incipit ab anno ſeptuageſimo, duratque uſque ultimum vitæ diem. Et ſic quidem poſitis ætatum diſcriminibus, proximus eſt ad rem propoſitam redire. Primum itaque non video cur HIPPOCRATES, ut GALENUS vult ſub appellatione τῶν γερόντων magis ὠμογέροντες, id eſt, virentes ſenes, quam ἐσχατογήρως

Hip. lib 1. Aph. 13.

Senectus

Parum firma Galeni in libri 1 Aph. 13 interpretatio.

ſeu decrepitos inaudierit. Neque enim ſimile veri eſt tanti nominis Autorem, vel tam malè fuiſſe ſedulum, ut diſcrimina, ita neceſſaria præterierit, vel adeò denique ſui oblitum moris ut particulam orationis, aliquam non adjecerit, qua ſenectutis pars certa notaretur, quod quidem cùm alias toties, tum evidentiſſimè eo Aphoriſmo obſervavit, qui ſic habet, *Βράγχοι καὶ κόρυζαι τοῖσι σφόδρα πρεσβύτῃσιν οὐ πεπαίνονται*, id eſt, Raucitates & deſtillationes, in valde ſenibus ad muturationem non perveniunt. Jam verò fac intellexerit HIPPOCRATES primos duntaxat ſenes, at quid porro cauſæ GALENUS juventibus prætexat, cur hos clariſſima voce HIPPOCRATES declararit facilius adoleſcentibus jejunium ferre. Quo errore vix ſcio an quicquam in Medicina magis pudendum, aut indignius HIPPOCRATE ſit. Etenim certa res eſt, conſiſtentes ſeu juvenes, ut ſunt immodicè calidi ſiccique, tardiſſimè quidem famere: famem verò difficillimè, hoc eſt, maxima cum offenſa pati. Et quis verò jam non videt quàm parum circumſpectè ne dicam verè in hunc Aphoriſmum illud dixerit GALENUS. Spectatur ejuſmodi ferendæ inediæ facilitas in non appetendo, nihilque inde noxæ ſentiendo. Ex contrariis æſtimatur difficultas. Perſtat igitur inconcuſſa cum CELSI tum HIP-

Lib 2. Aph. 40.

POCRATIS quam nos primi de fame dedimus interpretatio. Neque verò ſuperflua eſt hæc iſta HIPPOCRATIS tolerandæ inediæ obſervatio, quæ ob id ab eodem Autore mandata literis eſt, ut conſtet cibandi tempora pro corporis neceſſitate, non ſemper famis promptitudine legi oportere. Quemadmodum enim cibo indigentibus, nunquam non cibus eſt utilis, ſic aliis hunc non aventibus dari, appetentibus negari ſæpe expedit. Nam ſi ex cruditate adoleſcenti pituitoſo morbus eſt, etſi deſideratus, inutilis tamen datus cibus eſt. Si bilioſo juveni ex labore ac vigilia febris eſt, ut certa ἀνορεξία, ſic certum per ἀσιτίαν periculum eſt. Hæc eum accuratè & ſcire & diſcernere oportet, quiſquis eruditè de fame diſſerere volet. Porrò generale omnibus præceptum CELSUS proponit, ut inediam quo minus innoxiè fert quiſque, eo ſæpius cibum aſſumat. Id verò ſanis pariter atque ægris juxtà commune eſt. Nam tanta hujus rei vis eſt, ut interdum etiam in medio febris impetu, etiam intempeſta nocte cibum extorqueat, idque exitii metu, quod in propinquo eſſet, ni protinus ægrotis alimento ſubventum ſit, videlicet duobus ex malis, quod magis urget, ad id dirigi curantis conſilium debet. Tum quoniam cubantis vires ſervare, nihil aliud quam ipſam

Maximi uſus eſt Hippocratis libro primo Aphoriſmus 13.

Exhibendi cibi generale præceptum.

ſervare vitam eſt, ſequitur ut nullo non tempore is qui deficit, ſit ſuſtinendus. Cæterum ætate increſcentibus liberalior cibus apprimè utilis eſt, quia copioſo hi calore affluunt, rariore corporis ſunt textura, & non ſolum nutritionis ut cæteræ ætates, ſed & auctionis egent. Quibus nominibus calidæ quoque lotiones his ſunt conducibiles, ut quæ humectato affatim corpore, præproperæ ſiccitatis periculum arcent. Nec inutiles quoque hæ ſenibus creduntur, tametſi alia ratione iis conferant quam increſcentibus. Senes enim quoniam exuperanter ſicci frigidique ſunt, calida lotio ſeu analepticum ac correctorium præſidium exigunt. Contrariis namque omnis cum alteratio tum ſanatio perficitur. At increſcentibus eadem hæc ut conſervativa temperamenti convenit. Conſervatio namque ſimilibus qualitate ac tota ſubſtantia auxiliis completur. Unicam hîc demas poſtremam ſenectam, cui lavacra minus ſint idonea. Decrepitorum nempe corpora non ſolum parum colligunt fumidi excrementi (cui exigendo dulces unde potiſſimum inſerviunt) ſed vires etiam poſſident infirmiores, quam ut balnei laxantis vim ſint ferundo. Quapropter TELEPHUS ille Grammaticus ingraveſcente jam ad centeſimum uſque annum ætate, non niſi bis hyeme, qua-

Increſcentes liberalius nutriendi.

Calida lotio cur pueris & longævis utilis.

Gal. 5. ſanit.

ter æſtate, ac ter vere, autumnoque in menſes ſingulos lavabat, cæteris mortalibus ea tempeſtate indies lavare ſuetis. Atque his ita definitis, ad vinum accedamus, quod CELSUS inutile eſſe pueris ſcribit, niſi ſufficienti dilutum aqua ſit. Græcis ὑδατῶδες appellant. Ea opinio maximis innixa rationibus eſt. Ut enim meracum immodicè tum conſumit tum inflammat tenellum pueri corpus, ita dilutum contrà hujus omnis expers incommodi efficaciter humectat. Sanè conſtat PLATONEM adeo in pueris vinum horruiſſe, ut ejus uſum ex toto ipſis circumciderit. Nempe ſi potens hic Bacchi liquor ipſi etiam virili animo ſeu improbus quidam Tyrannus imperat, quid non de pueris futurum ſperes, quorum tenella mens fragili illigata corpuſculo rebus quàm minimis violatur. Idque ſanè Grammatici illius Romani puer evidenti teſtatus exemplo eſt, quem puerum GALENUS narrat, ſolus domi abſente præceptore cum eſſet, vehementius ſitiſſe, cumque deficiente aqua vinum pervetus à Grammatico repoſitum liberalius hauſiſſet, vigilem illico permanſiſſe ac dein febricitaſſe, moxque oborto delirio periiſſe. Ut vinum dilutum pueris ita meracum utilius longævis eſt. Eſſe vero hoc ipſum oportet colore fulvum ſubſtantiaque tenue, ex quo triplex hic fructus

Vinum dilutum pueris aptius eſt.

Plato vino pueros ex toto abſtinendos cenſuit.

Gal. 2. Locorum aff.

Meracum ſenibus accommodum eſt.

ſenibus obvenit, felicior nutritio, membrorum omnium calfactio, ac ſeroſi excrementi per urinas expurgatio. Jam quod adſtringens vinum eſt, quodque vehementer craſſum, tum quod nigrum pariter ac dulce eſt, jecinori, lieni, & renibus obſtructionem inferunt, eaque de cauſa ſi liberalius ſumuntur hydropem atque calculum generant, ut hoc nomine ſenibus quoque futura pernicioſa ſint, quos ſenes nullum juvare aliud vinum poteſt, quam quod ſupra meracitatem ſit etiam diureticum. Neque verò his ipſis tantum, ſed & pueris vina nocent, quæ craſſa ſunt dulcia, nec per ætatem ſat defæcata: Nimirum & flatus iſta movent, & exiles vaſorum meatus facile obſtruunt. Quod jam omnium poſtremo CELSUS docet, minus juvenum intereſſe, quæ aſſumant, & quomodo curentur, ii facile concedent, quibus obſcurum non eſt naturam multo robore fultam nihil propemodum non poſſe, imbecillam parvis etiam ærumnis ſuccumbere. Illa pollent magis adoleſcentes, ac juvenes, hac fluctuant ipſi ſenes. Pueris etſi natura per ſe non eſt invalida, quia tamen raro fluxoque comprehenſa ſubjecto eſt, nihilo magis quam ea quæ ſenes regit, erroribus par eſt ſuſtinendis.

Quale vinum jecur lienem, & renes obſtruat.

Senibus nullum vinum confert, quod non ſit diureticum.

Natura potens magnos caſus ſuperat, invalida parvis ſuccumbit.

QUibus juvenibus fluxit alvus, plerumque in ſenectute contrahitur, quibus in adoleſcentia fuit aſtricta, ſæpe in ſenectute ſolvitur. Melior eſt autem in juvene fuſior, in ſene aſtrictior.

¶ Integer hic eſt HIPPOCRATIS Aphoriſmus quem quia prolixo doctoque commentario GALENUS illuſtravit, non ſatis cauſæ putamus ſecundò exponere, ac multorum exemplo nulla neceſſitate ambages ſequi. Quare ad ea quæ ſequuntur, tranſeundum.

De varietate temporum.

TEmpus quoque anni conſiderare oportet, Hyeme plus eſſe convenit, minus ſed meracius bibere, multo pane uti, carne potius elixa, modicè oleribus, ſemel die cibum

bum capere, niſi ſi minus venter aſtrictus eſt. Si prandet aliquis, utilius eſt exiguum aliquid & ipſum ſiccum ſine carne ſine potione ſumere. Eo tempore anni calidis omnibus potius utendum eſt, vel calorem moventibus. Venus tum non æquè pernicioſa eſt.

¶ Spatia omnis temporis pro ſyderum exortu & occaſu Græci metiuntur. Veri enim initium Sol Arietem attingens, finem ortæ Vergiliæ faciunt. Æſtas hic incipiens apparente Arcturo finitur. Sequiturque ordine Autumnus, & poſt hunc anni ſenectus hyems, ille Vergiliarum occaſu, hæc inde orſa Æquinoctio verno terminantur. Atque hæc temporum anni apud HIPPOCRATEM, DIOCLEM, atque GALENUM circumſcriptio eſt. At verò Arabs AVICENNAS in definiendis temporibus non aſtra, ſed præſentem intuetur aëris tempeſtatem, idque tempus Æſtatem reputat quod exuperanter cali-

Anni tempora quomodo Græci diſtinguant.

Avicennas aliter atque Græci anni tempora notavit.

dum ſiccumque eſt; id Hyemem, in quo his contraria dominantur; id Autumnum quod ſiccum & in altera qualitatum oppoſitione inconſtans eſt; id denique Ver, quod inter cætera maximè attemperatum eſt. Sanè hæc iſta AVICENNÆ computatio, etſi parum eſt aſtronomica, non videtur tamen uſquequaque rejicienda eſſe, nam omnibus ex æquo gentibus inſervit, cùm illa contrà quæ apud HIPPOCRATEM atque DIOCLEM eſt, non niſi Græcis atque eorum ſynæcis eſſe uſui poſſit. Etenim frigidis regionibus hyemes productiores, æſtates contractiores ſunt, calidis contrà. Quinetiam ipſe GALENUS profitetur anni tempora ab aëris notari tempeſtatibus, non item à vocum nomenclatura. Juxtaque hanc rationem, non hyemem nobis occidentes facient Vergiliæ, ſed cœlum perſeveranti humiditate ac frigore aſperum. Tum igitur ut CELSUS præcipit plurimum eſſe convenit, quoniam innatus calor, ab ambientis qualitate in viſcera fugatus, ibique multa ſanguinis ac ſpirituum copia ſtipatus augeſcit. Comprobavit enim id HIPPOCRATES hoc Aphoriſmo. *Ventres hyeme ac vere natura calidiſſimi ſomnique longiſſimi ſunt, quare per hæc tempora cibi copioſius ſumendi.* Neque verò ſolius caloris ergo plus edendum hye-

Anni tempora non voces, ſed cœli tempeſtas facit.

Hyeme plurimum eſſ confert.

Hip. lib. 1. Aph. 15.

me eſt, ſed etiam muniendorum viſcerum cauſa adverſus ſævientis brumæ injurias. Calidis enim multiſque epulis intus incluſis, ventriculus hepar lienis cæteraque corporis penetralia in tuto ſunt. Quod nec HIPPOCRATES in *Epidemiis* ſilentio præteriit, ſic inquiens. *Cibus ac ſomnus viſceribus conferunt.* Sed & POLYBUS hyeme utendum ſcadet copioſo ſiccoque alimento. Sic enim inquit, *præfrigido hoc tempore optima valetudine uteris minuſque rigebis.* Quæ profectò cauſa eſt, quòd non ſolum plus eſſe, ſed & meracius bibere conveniat. Id enim nihilo ſegnius atque cibus ab externo frigore viſcera tutatur. Jam quia corpus id temporis partim ambientis vi, partim voracitate hominum multa pituita oneratur, pocula parciora ac multus panis utiliora ſunt, illa enim minus adjiciunt humoris, hic potenter ſiccat & valentis nutrimenti eſt. Quoniam ad hunc locum perventum eſt, non abs re fuerit panis omnes differentias enumerare, ut conſtet, qui maximè ſalubris, qui noxius ſit. Ergo is paratur ex his frumentis quæ panificia vocant, triticum dico, milium, hordeum, ſiliginem & hujuſmodi. Siliginem voco non puriſſimam illam farinæ particulam, quæ demptis furfuribus ſupereſt, ſed id frumenti genus quòd vulgò *Robus*, Gallicè *du Seigle* nominatur.

Hipp. VI. Epid.

Polyb de vict. Idiotarum.

Hyeme meracius ac parcius bibendum.

Panis multus per hyemem utilis.

Ex quibus conficiatur panis.

Panis ex quo frumenti genere probatiſſimus.

Optimus panis ex tritico eſt, poſt hunc ex ſiligine, uterque alias ex tota farina, quanta eſt pinſitur, eſtque omnibus penè familiis maximè frequens. Græcis αὐτόπυρος & συγκόμιστος appellatus.

Panis primum genus. Secundum. Tertium. Quartum.

Poſt hunc ſequitur alius, cui bona furfuris pars non omnis detracta eſt, vulgò ſimilaceus ac ſemidalis dicitur. Accedit tertium genus, quod ex ſola ſiligine conficitur ſecreto per cribum furfure, unde & ſiligineus, & vulgò candidus appellatur. Noviſſimum locum is panis tenet, qui ex puro propemodum furfure pinſitur, detracta farinæ paulominus omni ſiligine, eſtque omnium viliſſimus, dictuſque ob id furfuraceus ac cibarius. Atque hæc genera panum apud nos hodie omnia ſunt in uſu, quibus Galenus quintum genus adjicit, quod ejus ætate ex polline frumenti tenuiſſimo ad molæ parietem adhæreſcente indeque multis cum ſordibus deterſo confiebat.

Panis ſaluberrimus quis

His omnibus ita definitis, ſaluberrimum panem eſſe perhibemus, qui ex optimi tritici tota farina confectus, juſtamque fermenti ac ſalis portionem adeptus, ac probè ſubactus moderato clibani aut furni calore percoquitur. Hic enim, non ita imbeciliter nutrire ut furfuraceus neque ita ægrè ad alvum ſidere, ut ſimilaceus, neque adeò vehementer obſtruere ut candidus ſolet.

Panis candidus vitioſus

Poſtremum hunc non ſo-

lum propria ſubſtantia, verum etiam apparatus obſtruentem facit. Nempe piſtores ἄζυμον inflatum ac guſtui (ſi Diis placet) ſuaviorem reddere ſtudentes loco fermenti, ac ſalis peſſimo exemplo plurimum cereviſiariæ fæcis maſſæ affundunt. Adde quod idem panis parum probè ſit piſtus, ex quo vis ejus obſtruens augetur. Quicunque enim panis (ut ait GALENUS) neque fermenti neque ſalis juſtam portionem accepit atque minus accuratè coctus eſt craſſum efficit & glutinoſum ſuccum, qui obſtructiones in jecinore, liene, ac renibus parere ſolet. Atque hæc de panum differentia ac viribus dixiſſe abundè ſit. Quod autem poſthæc CELSUS de carnis elixæ per hyemem uſu præcipit, id eo loco diſputabitur ubi de æſtate agetur. Ventum eſt ad olera, quæ ſi ex frigidis, mollientibuſque herbis ut violis, ſpinachia, mercuriale, atriplice & ſimilibus conſiunt, parcius hyeme guſtanda ſunt. At verò non inidonea primo cibo cenſentur, quæcunque in horto naſcentia boni odoris veſcaque ſunt, quale eſt, cherefolium, hyſſopus, betonica, apium, eufraſia, menta, petroſelinum, & ſi quæ his alia non imparia ſunt, utique ſi ſatis quoque acceſſerit momentum. Tum enim non ſolum ſeroſos humores per urinas pellunt, ſed & lentam ventris pituitam,

Olera qualia hyeme ſalubria ſint.

quæ id temporis maximè cumulatur, diſſecant, detergentque. Porrò quod ſemel duntaxat hyeme cibari expediat, & difflationis facit exiguitas, & caloris nativi integritas. Rectè tamen CELSUS addit, niſi ſi minus aſtrictus venter eſt. Præſtat enim cibo ſæpius dato viribus ſubvenire crebra dejectione periclitantibus. Cæterum qui verſus Septentriones incolunt & Orientem Solem fortè hanc per hyemem veſcendi normam haud temerè reſpuerint, tum quia pro ingeniti caloris copia voraciores aliis nationibus ſunt, tum quia exinanita ſemel eorum viſcera frigentis auræ intemperie facilè violantur. Prandendum igitur his quoque erit, idque ſiccum planè, ut CELSUS præcipit, ac ſine multa potione, ad minuendum ſcilicet pituitæ proventum. Qua itidem de cauſa, tum quoque uti conveniet omnibus calidis, ut vino meraco, thermis, exercitatione, acribus medicamentis, & hujuſmodi generibus aliis, quorum vis calfaciens partim propria in ſubſtantia vehitur, ut meraci, partim tota perpeſſo aliquid ab iis corpori debetur, ut exercitionis, frictionis, quæ ob id CELSUS calorem moventia nominavit. Venus id eo per hyemem ſatis commoda eſt, quod corpus ſiccet, calfaciatque, idque poſtremum non vacuati ſeminis facit occa-

Hyeme rarius edendum.

Hyeme calidis cibis ac poculis utendum.

Venus per hyemem non omnino inutilis.

ſione (ſic enim refrigeraret) ſed propter contentionem illam quam Venus ciet omnium corporis artuum: quod quidem & effuſi per id tempus ſudores & invaleſcens ſpiritus teſtantur. Ut rectè dixerit in *Epidemiis* HIPPOCRATES. Venerem affectibus omnibus pituitoſis opitulari. Tametſi ſæviente ſupra modum bruma aut natura ex morbo plus juſto debili rectè GALENUS Venerem damnet, ut quæ tum corpus facere magis frigidum atque imbecille poſſit, non poſſit vegetum.

Hipp. VI. *Epid.* Venus affectibus pituitoſis utilis.

AT vere paulum cibo demendum, adjiciendumque potioni, ſed dilutius tamen bibendum eſt, magis carne utendum, magis oleribus, tranſeundum paulatim ad aſſa ab elixis. Venus eo tempore anni tutiſſima eſt.

¶ Ver quoniam inter cætera anni tempora optimè attemperatum eſt, rerum omnium in victu mediocritatem quantum in ſe eſt, poſtulat, proin ci-

Ver totius victus poſtulat mediocritatem.

bo hyberno qui plenus admodum erat, demendum, ac potioni quæ pauca, adjiciendum eſt. Dixi, quantum in ſe eſt, corporum quorundam cauſa, quibus id temporis frugalior victus ratio conducibilis eſt, ad arcendum plethoræ diſcrimen, quod fuſio humorum qui per hyemen uberius cumulati quaſi concreverant, minatur. Ejuſque rei cauſa nonnulli non ſolum parcius eſſe, ſed etiam medicamento perpurgari, aut inciſa vena ſanguinis plenitate levari primo vere debent, ne ſcilicet cum hoc præcipitat, aut certe æſtas viget, febris, hæmorragia, puſtulæ, catharrus, pleuritis,angina, peripneumiona, aut alterius momentaneæ partis alia inflammatio valetudinem turbet. Tum enim (ut alibi CELSUS teſtatur) quæcunque humoris motu novantur maxime in metu eſſe conſuêrunt. Quæ profecto res fidem facit, non piè ſolum, ut ſemper, verumetiam medicè vernali tempore inſtitutum ab Eccleſiæ Rectoribus jejunium fuiſſe, quo tempore (ſi unquam aliàs) moderata abſtinentia pleriſque omnibus conducit. Venturarum enim id ſæpe remedium ægritudinum eſt. Tametſi non deeſſe ſcio, quibus ea victus ratio viſa ſit inutilis. Atque HIPPOCRATEM (ſi Diis placet) teſtem adducunt, qui ventres dixit hyeme ac vere magis calere, ideoque plenius eſitan-

Vere nonnullis parcius victitandum eſt.

Vere ſæpe utiliter ſanguis mittitur aut purgatur.

Celſ. lib. 2. cap. 1.

Jejunium vernum medicè quoque non tantum piè inſtitutum.

Error Fuſchii, in præſcriptione cibi Vernalis.

dum id temporis eſſe. Quaſi verò parum probè, id quoque nos intelligamus, nec ita, ut res eſt, putemus. Tale veri convenire jejunium, quale neque nimietate calorem affligtet, neque paucitate ſuperfluis impar ſit tollendis, ac proin ſuum quemque naturæ æquum cenſorem hîc eſſe oportere, ne hac ſcilicet periclitante unquam quicquam jejunetur. Id namque non modò corpori inimicum, ſed ipſi etiam ingratum Deo eſt. Jam verò ſi corpus per æſtatem tot modis diffluens inedia peſſimè tum accenditur, tum diſſipatur: Si per Autumnum ſuccorum corruptelæ, ac peſtilentibus morbis ſit oportunum, ſi denique hyeme rigentis brumæ intemperantia intus foriſque citò violatur. Horumque malorum auctarium inanitio imbecillitaſque naturæ eſt, quod tandem tempore jejunare fas erit, ſi non verno, quum ſuprà comprehenſa deſunt incommoda, ac tanta ab hac evacuatione expectantur commoda. *Adventante* (inquit ÆGINETA) *vere hic quidem vomitionibus alius alvi ductionibus, alius ſanguine miſſò vacuetur.* Quid, tantane admittemus etiam ſani remedia, inediam verò reformidabimus, quæ his omnibus, ut minus vehemens ita magis tutum auxilium eſt. Nec verò illud nos movet ſub inedia ut nullum periculum, ita levius præſidium eſſe, nec poſſe ve-

Ægin. Lib. 1. cap. 53

hementi malo, niſi æquè vehemens auxilium ſuccurrere. Quam vero iis qui etiamnum valent tam repentina, tamque effuſa vacuatione ſemper adeò ſit opus, ac non ſæpius jejunio, exercitiis, balneis, & hujuſmodi, quæ paulatim ac placidè, quod naturæ ſupereſt demant. Ipſum verò jejunium, aut quia non æquè omnibus propter vitæ intemperantiam acceptum eſt, aut propter ſummam plethoræ ſyndromen parum efficax, nonnunquam miſſo per venam ſanguine, pharmacove dato GALENUS penſavit ſæpiſſimè (ubi copia humorum præcipiti vacabat diſcrimine) ſolum imperavit. Non attinebit ulteriore diſputatione hujus loci probationem ſcrutari, ſi ipſum ſemel GALENUM luculentiſſimis verbis ita differentem audierimus. *Medio autem adhuc Vere, magiſque ſi Æſtatis initium in propinquo eſt, & pauca eſſe, & ex magno intervallo convenit. Siquidem videntur homines hac tempeſtate non longe à plethorica affectione abeſſe propter fuſionem humorum, qui proxima hyeme collecti ac denſati fuerant.* Hæc ille. At hos tandem refractarios mittamus, quorum voces inſcitiæ comes error extuderit an invidia, incertum eſt. Porrò quod CELSUS adjiciendum eſſe potioni docet id hyemis reſpectu intelligas oportet. At dilutius bibendum rectè præci-

Gal. Comm. in lib. 1. Aph. 17.

Vere dilutius bibendum

pit. Nam tum ut corpus attemperatius eſt, ita omni qualitatum exuperantia offenditur. Quemadmodum enim reliqua anni tempora, propter eminentem intemperiem contrarium victum exigunt, ita Ver contrà ſuæ temperiei ſimilem, proin tum neque aquam bibere, ut æſtate, neque meracum, ut hyeme, ſed vinum dilutum oportet. Caro autem aſſumenda eſt, propter nativi caloris, quod tum viget robur, & ſucci qui ex hac provenit bonitatem. Illud jure aliquis mirabitur, ecquid CELSUS carnem, in qua plus valentis alimenti, quàm in ullo alio eſt, Veri potius accommodarit, quàm hyemi. Neque enim piſcium (ut quidam autumant reſpectu, ſed hyemis loquitur:) Nam ſi non hyemis, cujus tandem rei intuitu, magis oleribus, magis potione, magiſque ea diluta utendum ſcriberet. Ergo hîc aut aliquis latet error aut carnem animalium cicurum & recentium quæ natura humidior eſt, CELSUS cogitavit. Nempe quæ ferarum eſt, quæque ſalibus durata quoniam potenter ſiccat, & concoctioni rebellior eſt, hyemi profectò convenientior cenſetur. Ventum eſt ad Venerem, quæ ſi unquam alias certè vernantibus naturæ rebus, longè eſt ſaluberrima. Tum namque uberior ſeminis proventus eſt, & cor-

Spinoſus locus de eſu carnis per horas vernales.

Venus durante vere ſaluberrima eſt,

Bruta tempore Veris coitum magis appetunt, & magis fœta ſunt.

pus multo nativi calore robore pollet, & ipſum denique tempus moderatum, placidumque eſt ſic ut corpus venereis caloribus relaxatum neque ſubito frigore excipiat, ut hyems, neque plus juſto diſſipet, ut æſtas, neque verò debilitet, ut Autumnus. Sane hujus temporis commoditatem natura quoque brutorum oſtendit, quæ verno tempore, magis tum coitum appetere, tum fœta eſſe conſueverunt.

De diæta ciborum potionumque.

ÆState verò & potione, & cibo corpus ſæpius eget. Ideo prandere quoque commodum eſt. Eo tempore aptiſſima ſunt & caro & olus, potio quam dilutiſſima, ut & ſitim tollat, nec corpus incendat. Frigida lavatio, caro aſſa, frigidi cibi, vel qui refrigerent. Ut ſæpius autem cibo utendum, ſic exiguo eſt.

¶ Æſtatis temperatura calida admodum eſt & ſicca, quare hac tempeſtate ab ambiente & corpus validè reſolvitur, & innatus calor foras diſperſus labefactatur. Quoniam autem multæ difflationis cauſa copioſo quidem nutrimento corpus eget; infirmus verò calor, non niſi pauca conficit, neceſſum eſt, ut cibus & ſæpe & exiguis portionibus aſſumatur. Quæ cauſa eſt, quare non ſolum prandere ut CELSUS monet, ſed forte etiam jentare conveniat Haud enim aliter quam bilioſam naturam inedia peſſimè afficit. Ita eadem ipſa quoque id anni tempus maximè reſpuit quod humorem adjicit bilioſum. Ac ſic de æſtivi cibi quantitate ſentiendum eſt. Qualitas autem ad frigidum & humidum inclinare debet, quo corporis retundat ab aëre contractam intemperiem. Cujus rei cauſa potio quam dilutiſſima, tum quoque commodior eſt, ut quæ ſitim pellit, & corporis ardores mitigat. Durum videatur quod de carnis multo eſu ſcribitur, nam ſuperioribus locis demonſtratum eſt carnoſa ante omnia penè ciborum genera, ut plus alere, ita magis quoque calfacere. Fortè offerenda caro eſt amplioris nutritionis gratia, cujus maxima per æſtatem neceſſitas eſt, ac ſi quod ſit nimiæ calfactionis à carne periculum id frigidis oleribus, id dilu-

Æſtate corpus calorque diſſolvitur.

Æſtate ſæpius, at parcius edendum.

Qualitas cibi per æſtatem frigida & humida.

Potio dilutiſſima.

Locus ſubdifficilis.

tiſſima potione minuatur. Aut hoc ſenſu locus hic intelligendus, aut mendo obnoxius eſt, quod quidem ita eſſe, non levis ex eo conjectura eſt, quod uno loco bis carnis Author meminerit. Olerum per æſtatem maxima vis eſt, ſive ea ex frigidis mollientibus ſive ex acribus diureticis parabuntur: Hæc enim ſuperfluam bilem per urinas exigunt, illa hujus acrimoniam refrigerio minuunt, alvum movent, & corpus humectant. Per hoc tempus frigidæ quoque lavatio multis nominibus confert, nam infracto calore extraneo, nativi integritatem tutatur, adhæc corporis difflationem, quæ tum effuſiſſima eſt cohibet, pulſis intro ſuccis, cuteque foris denſata, ut ne dicam quoque nullam corpori vim à frigidis undis inferri carnibus, undequaque omnibus per ambientem calfactis ac ſic crudam, frigidam, ne interna violet prius edomantibus. Ventum eſt ad carnem aſſam, quæ an per æſtatem præſtet elixæ in controverſiam veniſſe apud multos video, habetque ſuos utraque opinio haud ſpernendos Authores. Ex his multi ſic ſentiunt, ut ſimilia ſemper ſimilibus conſervantur, ita corpora quæ rebus incoquuntur humidis fidelius nativam cuſtodire humiditatem, ac proin aſſas carnes, dum æſtas eſt, elixis ſeu humentioribus poſthabendas eſſe. Nituntur

Olera per æſtatem convenientiſſima.

Caro aſſa debeat necne elixæ per Æſtatem præferri.

hi authoritate duorum Medicinæ columinum HIPPOCRATIS atque GALENI, quorum uterque uno ore aſſa hyemi, elixa æſtati obſonia dicavit. Refragantur iſtis ARISTOTELES ac CELSUS hic Romanorum Medicorum, ille Græciæ Philoſophorum facile princeps. Eorum hæc fuit ſententia. Quoniam aſſatarum carnium ſuperficies omnis ab objectis prunis denſatur factaque per uſtionem eſchara clauditur, ob id naturalem, his ſuccum intus includi, neque per duratos violentiore igne muſculos transſmitti poſſe, eoque protinus fieri, ut multo elixis ſint humidiores, quibus omnis penè humor in aqua perit, aſciſciturque novus, qui ignavus plane nec coctæ ſubſtantiæ proprius eſt. Utrius verò partis ſententia probabilior ſit, nec facile, nec tutum dicere eſt. Cui enim unquam dubia fuit iſtorum virorum authoritas, cui rurſus non perſpecta tot hodie rabularum prona ad cavillandum malevolentia. Libuerit tamen vel candidi lectoris gratia meam hic opinionem interponere, idque juris mihi poſcere, quod omnibus dari æquum eſt. Scrutandæ ſine ambitione veritatis ſtudio, recta dicenti fidem, erranti veniam deberi. Ergo totus & mente & animo in majeſtatem CELSI atque ARISTOTELIS intentus, non video neque cur hos damnem, neque quid re-

boris opinioni adferam HIPPOCRATIS, atque GALENI, quibus argumentorum penuria undique laborantibus unica hæc ſupereſt, ad evadendum via, ut ſi fortè carnes elixas, ac jurulentas pro eodem habuerint. Jurulentas noſtri paſſim nominant, quæ pingui obrutæ jure ſupra prunas, diù multumque infervent, Elixas verò, quæ ſumuntur ſine jure, ſine pinguedine penitus ut coctæ in aqua ſunt ſinceræ, decocto in offas prima menſa inſumpto, Jurulentæ humidiores, elixæ ſicciores ſunt, illæ plus, hæ minus alunt. Iſta autem carnium diſcrimina apud CELSUM quoque lib. 1. cap. 18. invenio in hunc modum ſcripta. Tum res eadem magis alit jurulenta, quam aſſa, magis aſſa quàm elixa. Et quidem poteſt iſtorum virorum ætate, carnis jurulentæ Græcis, elixæ Romanis uſus fuiſſe. Sed hic prætextus fortè non omnibus fecerit ſatis, qui de hac re controverſiam movent. Itaque contra CELSI adverſarios prima hæc conſtituatur machina, cujus vel ipſe fabricator GALENUS eſt. Nullum eorum corporum quæ elixantur proprium humorem retinere poſſe. Quòd ſi verum eſt, ſequitur imbecillas humectandi vires elixis carnibus naturaliter eſſe. Iſta verò omnia ſic accidunt. Quoniam aqua ſubjectis ignibus fervens in omnem ſeſe carnis partem tranſmittit, proti-

nus rarefacit, reſolvitque nativam ejus humiditatem. Subit verò in vacuata carnis ſpatia novus mador ab ipſa qua cum decoquitur aqua aſcitus, qui quidem diluere utcunque ſolida poteſt, at vera implere humiditate non poteſt. Cæterum aſſæ carnes nequaquam his ſubjacent incommodis: Nam arctè fideliterque propriæ ſubſtantiæ madorem, ſervant aſtricta per uſtulationem ſuperficie, quo fit ut cum intro ſumuntur ab his plenius quam elixis corpus madeſcat. Quid enim efficacius, quid fœlicius, ſiccitate attrita ſolida humectet, quàm quod nutriendo id facit. Nimirum ſi humiditas illa naturalis ſolidis partibus ſeu ros quidam circumfuſus admodum æſtate perit, hanc verò corpori iterum inſerere ſine nutrimento non eſt, quis dubitet per hæc tempora, iis potiſſimum opus eſſe cibis qui abſque vehemente calore vehementes ad ſolida genuino humore reficienda vires poſſident. Humectat corpus frigidæ poculum, humectat unctio, humectant & potabilium aquarum balneæ, at non perinde fœliciter, ut ova aut gallinaceorum teſticuli. Illa ignavum partibus humorem affundunt, quo utcunque cavent, ne properè corpus ſicceſcat, hæc cùm id præſtent quoque, tum ejus inſuper quod ſiccitate obtritum eſt, ſubſtantiam exi-

mie reſarciunt. Hanc opem æſtivis menſibus maximè requirimus, quum corpus non tantum areſcit, ſed immodice etiam diſſipatur. Jam verò quanto præſtabilius eſt ſiccitatem tardari reſtituto humido, quam hoc vix adaucto, ne nimium ejus in poſterum pereat, duntaxat caveri, tanto utique optabiliorem carnium aſſarum humiditatem, ea quæ ab elixis venit, credendum eſt. Quippe ſuus elixis penè omnis humor periit in coctam unà cum ipſis aquam depoſitus. Cujus pars ſuperficiei aquæ ſuperinnatat, offis & oleribus parandis dicata, pars in totam decoctæ aquæ ſubſtantiam extenſa eſt, cujus occaſione jus carnis elixæ tantopere nutriens eſt. At hic iſte humor in aſſis ſervatur. Ideoque medici ex eo analepticum auxilium convaleſcentibus parare volentes, carnem ab igne etiamnum calentem cultello profundis ictibus inſecant, ac mox latè circumdatis, ſi opus eſt ferramentis preſſant, inter quæ protinus roſcidus ille liquor ubertim emanat ſalutiferum extenuatis futurum remedium. Neque verò his repugnat, quod in Anaſarca, aſſatis, in febribus acutis magis elixis utamur. Non enim in his tam nutritionem quàm morboſæ qualitatis alterationem ſpectamus, adeoque ſine aliquo naturæ rictu ſub-

Analepticon ex aſſis carnibus remedium.

Objectio

Solutio.

uſu alimenti maximam medicamenti potentiam experimur. Non ita obnixè pugnandum contrariis in homine ſano eſt, cui ut æſtas functiones nondum vehementer debilitavit, ita calfactionis ſiccationiſque, ſi quod initium aſſa dederint, id frigidæ aquæ potu, id frigidis oleribus adimitur. Ipſa verò in anaſarca aſſis utimur ſeu minus quàm elixa ignavi aquoſique humoris adeptis, qui humor in hoc genere morbi affluentiſſimus eſt. Repetam id quod antè argumentis & ratione & ſenſu ſtabilitis oſtendi, cum ad hujus rei faciendam fidem, tum ad totius diſputationis concluſionem. Elixas carnes aſcititio humore plus humectare, aſſas ingenito, his majores vires ad nutritionem, illis ad alterationem obtigiſſe.

Autumnalis diæta.

PEr Autumnum propter cœli varietatem periculum maximum eſt. Itaque neque ſine veſte, neque ſine calceamentis prodire oportet, præcipueque diebus frigidiori

bus, neque ſub divo, nocte dormire, aut certè benè operiri. Cibo verò jam paulò pleniore uti licet, minus, ſed meracius bibere. Poma nocere quidam putant, quæ immodicè toto die plerumque ſic aſſumuntur, ne quid ex denſiore cibo remittatur. Ita non hæc, ſed conſummatio omnium nocet. Ex quibus in nullo tamen minus quam in his noxæ eſt. Sed his uti non ſæpius quàm alio cibo convenit. Denique aliquid denſiori cibo cum hic accedit, neceſſarium eſt demi.

Autumni temperatura.

¶ Autumnus natura ſiccus eſt, at in caliditate, & frigiditate varius. Nempè unus ſæpe dies calet, alter friget, interdum eadem quoque die

meridies æſtuoſus, aurora, nox, Veſpera frigore aſperrima ſunt. Inordinata hæc tempeſtatum varietas Autumnum maximè formidabilem facit. Nam modò calorem perpeſſi humores modò frigus parvo ſubinde momento vitiantur, ex quo Epidimiæ graſſari in populum ſolent. Omnibus enim id periculi juxtà commune eſt, quatenus uno omnes cœlo rigimur. Proin rectè obſervavit HIPPOCRATES. *Ubi eodem die modò calor, modò frigus urget Autumnales morbos in propiuquo eſſe.* Aliud per hæc tempora incommodum eſt, quod CELSUS ſecundo libro adnotavit, cùm corpus & præterita æſtate, & ſubinde meridianis Autumni caloribus relaxatum, ſubito frigore excipitur, eaque de cauſa cum HIPPOCRATE noſtroque hoc Authore Autumnum perhibemus periculoſum ac morbis exitioſis obnoxium. Is enim ferè diutinis malis fatigatos interimit, alioſque novis morbis ac diuturnis implicat, ſic ut tracta ſæpe univerſa hyeme vix ultimo tandem vere ſaneſcant, quod cùm aliis in morbis fortuitum, tum ferè perpetuum Autumnali quartanæ eſt. Ergo ut inæqualis hæc aëris noxia levior fiat. CELSUS cavet, ne quis ſine veſte, ſine calceamentis prodeat, aut noctu ſub Jove quieſcat. Adjicitur Autumnalis auræ peri-

Autumnum quid reddat periculoſum.

Hippocr. Lib. 2. Aph. 4.

Autumnus periculoſus.

Fructus fugaces, ſeu temporarii.

culo multus pomorum uſus, quæ Græci ὀπώρας & καρποὺς ὡραίους, nos fructus fugaces ſeu temporarios appellamus. Hos intemperantius ediſſe, gravis interdum valetudinis initium facit. Id quod in ſe ipſe comperiſſe GALENUS ſcribit: qui cum nondum puberem ætatem egreſſus horeis fructibus inter ſuos æquales præter modum veſceretur, & quotannis ferè ob id febricula aliqua conflictaretur, non ante ſe rectius valuiſſe refert, quam defuncto patre jam tum per ætatem plus ſapiens ſolitam victus rationem mutaſſet. Illud tamen imprimis noviſſe oportet, non ita poma (ut ÆGINETA exiſtimat) perpetuo nocere, quin ſæpius ſint quoque extra noxiam. Sunt enim ex his permulta ſaporis guſtuſque nomine naturæ gratiſſima, facillimeque horum ſuccus (ſuſtantia enim tota ferè alvo ſubtus exit) à ventriculo ac venis concoquitur. Unicum id incommodum eſt, quod eorum qui per ſe ſæpe innoxius ſuccus eſt, interdum vel propter nimium luxum, vel ei cui non expedit ventriculo ingeſtus, nocens reddatur. Sanguinem enim aquoſum, tenuemque, ut ipſe eſt, facit, qui ſanguis quia citò alteratur, citæ quoque corruptioni opportunus eſt, ideoque ardentiori exceptus ventriculo bileſcit, frigido coäceſcit. Æquè pro-

Poma ex ſeſe non ſemper nocent.

Poma unde fiant noxia veſcentibus.

fectò ut lac in calido ſiccoque ventre bilioſum, in pituitoſo acidum redditur, non quia tale ante ſumptionem fuit, ſed quia abs quavis vehementiore qualitate promptiſſimè demutatur, adeò ut hac de cauſa GALENUS omnes uno ordine fructus Autumnales habuerit, ſucci pravitatem ipſis tribuens. Tametſi quæ poma impensè ſunt acida ut frigidos oblædere ſemper, ita nunquam calidis nocere deprehenſum eſt. Hic enim ſapor caloris vires ſpernit, imò ſuperat quoque, & ob id ſole aut febri exæſtuantibus ardores minuit, ac ſitim levat. Quæ verò poma ἄποια quæque mitia, aut inter hæc media ſunt, omnia narratis incommodis ſubjacent. Nam quod ab his nutrimentum corpori accedit, cùm ſit humectum, atque ſubtile, promptè in calido ventriculo vitiatur, concurrentibus ambabus corruptelæ omnis cauſis calore ſcilicet, & humiditate unaque etiam ἐξ ἐπιμέτρου accedente totius ſubſtantiæ ad patiendum proclivitate. Sic enim humida calore incenſa celerius putreſcunt. Ideoque rectè GALENUS dixit horæos fructus, ſi in ventre corrumpuntur, ſimiles fieri lethalibus venenis. Poma igitur nocentia, non ſua natura, ſed hominum abuſus facit, qui hæc reclamante corporis natura ingerunt, aut ea etiam aſſen-

Poma acida frigido corpori noxia, calido ſemper utilia.

Pomorum ſuccus facile corrumpitur.

Poma nocentia abuſus facit.

tiente toto die ſic aſſumunt, ut ni ex denſiore cibo remittatur. Vix enim omnibus his ſuperandis abundè eſſe natura poteſt. Sed & ſolidus cibus quia tardè vincitur, pomorum autem ſuccus hoc longè promptius, protinus fit, ut vel immoderatius, vel præpoſtero quoque ordine ſumpta, ex facili ambo ſimul corrumpantur, nihilo ſanè minùs, quam ſi quis intemperantius lac cum ſuilla, aut piſces (ut Germanorum mos eſt) cum bubula eadem ſumere menſa ſuſtineat. Ergo ſic victantibus poma non per ſe, ſed (ut diſertè CELSUS ſcripſit) conſummatio omnium nocet, ferculorum ſcilicet ac fructuum. Hæc ita intuenti, manifeſtum eſt, ſic veſci pomis quemque oportere, ne ad hæc ſæpius quam ad alium cibum feratur, tum ne dum iis veſci in animo eſt ſolitam alterius cibi portionem retineat. Huc addas, quod proximo ante hoc capite CELSUS admonuit, poma melius ſemper primo cibo aſſumi: Nam poſt ſumpta coaceſcunt, flatus movent & cibos corrumpunt. Tametſi non ignoramus, ſi quæ valdè aſtringentia ſunt, ea modicè guſtata remotis menſis utilia eſſe ad cogendum roborandumque ventriculi oſculum. Atque hæc de pomis ſufficiant. Reliquum eſt, quæ cibi menſura Autumno conveniat

Pomis quomodo veſcendum.

Autumno cibus plenior convenit, & quibus de cauſis

veniat proponere. Hæc duabus ferè de cauſis plenior eſſe debet, primò quod calor proxima æſtate aſſatim diſperſus, remittente ſe jam aëris fervore, paulatim ad interna repere, atque ibidem ſumere vires incipit, ideoque cibum magis tum exigit, tum coquit. Secunda cauſa eaque præcipua eſt, incipiens quædam humorum corruptela ab tempeſtatum inæqualitate genita, quæ niſi novo ſæpius chymo contemperetur, protinus in evidentiſſimum putredinis vitium excreſcit. Rectè eamque GALENUS ſic affectis humoribus alternatim modò labem purgatione demit, modò novum ac probum nutrimentum affundit, eſtque hæc ab eo curandi ratio ἐπίκρασις appellata. Nec pugnat illud HIPPOCRATIS : *Impura corpora, quò magis nutries, eo magis lædes.* Nam iſtud proditum eſt, de exacta cacochymia, quæ purgationem, non attemperationem poſtulat. Minus hic, ſed meracius bibendum eſt, comparatione æſtatis, quia minus Autumnus corpora tum calefacit, tum ſiccat.

ἐπίκρασις. *Hip.lib.2. Aph. 10.*

Autumno & minus & meracius bibendum eſt.

NEque æſtate, neque Autumno utilis Venus eſt. Tolerabilior tamen per Au-

tumnum, Æſtate verò in totum ſi fieri poteſt, abſtinendum.

Venus quando potiſſimè utilis.

¶ Venus id temporis, & ſalubris & tuta maximè cenſetur, quum propter caloris integritatem vires optimè conſtant, ac ſemen abundat, eaque cœli temperies eſt, quæ laxatis hac contentione corporibus nullum vel diſſipationis, aut refrictionis periculum minetur. Ergo per æſtatem tribus de cauſis Venus nocet, nam tum & imbecillus calor eſt, & vehementius corpora diffluunt, ac tertio parciſſimus genituræ proventus eſt. Et quis jam igitur dubitet, concubitu, cum æſtas eſt, in totum, ſi fieri poteſt, abſtinendum. Idem concubitus Autumno, etſi non perinde gravis, ſemper tamen inutilis eſt, tum quia aër corpus arefecit, tum quia calorem ingenitum nubium inconſtantia debilitavit.

Verum per Æſtatem nocentiſſima eſt.

Venus Autumno, non uſquequaque conveniens.

CAPUT IV.

De his qui aliqua parte corporis laborant, ac primum de his quibus caput infirmum eſt.

PRoximum eſt, ut de his dicam, qui partes aliquas corporis imbecillas habent. Cui caput infirmum eſt, is ſi bene concoxerit, leviter perfricare id manè manibus ſuis debet, nunquam id ſi fieri poteſt, veſte velare, aut ad cutem tonderi, utileque lunam vitare, maximèque ante ipſum Lunæ, Soliſque concurſum, ſed nuſquam poſt cibum progredi. Si cui capilli ſunt, eos quotidie pectere, multum ambulare, ſed ſi licet ſub tecto, neque in

Sole, ubique autem vitare Solis ardorem, maximèque poſt cibum & vinum, potius ungi quàm lavari, nunquam ad flammam ungi, interdum ad prunam. Si in balneum venit, ſub veſte primum paulum in tepidario inſudare, ibi ungi, tum tranſire in calidarium, ubi ſudabit, in ſolium non deſcendere, ſed multa calida aqua per caput ſe totum perfundere, tum tepida uti, deinde frigida, diutiuſque ea caput quam cæteras partes perfundere, deinde id aliquandiu perfricare, noviſſimè detergere & ungere.

¶ Hactenus CELSUS eas affectiones poſuit, quæ in totis conſiſtere videntur corporibus, ſeu illæ intemperiei ſeu indecentis habitus vitia eſſent. Nunc

verò prophylaxin aggreditur, quæ cuique privatim membro, ſi id imbecillum eſt, debetur. Ex membris alias unicum, alias plura ſimul imbecilla ſunt. Difficilis noxa eſt, ubi partes alicui trium vitæ principiorum famulantes intemperatæ ſunt. Difficilior, ubi ipſa principia contrario inter ſe temperamento diſſident, veluti cum caput friget, hepar calet. Nihilo hoc levius malum eſt, ſi non bene ventriculo cum hepate ac renibus convenit. Poſtrema hæc ad calores, ille ad contraria proclivis eſt. Aliorum frigidus venter bile affligitur, aliorum calidus pituita. Qui ſic afficiuntur homines, maximè, Authore GALENO, valetudinarii ſunt, adeò ut ſi vel ipſum his præfeceris ÆSCULAPIUM, noxam tamen vix ulla arte ſtudioque effugiant, neque admodum eſſe vitales poſſint, aut certè, ſi fortè ſenectam attingant, perpetua invalitudine fluctuent. Nimirum ſic ferè accidit, ut quæ uni parti conveniens medela eſt, ea protinus alteri pernicies ſit, ut neſcias alterutri ſuccurrere, niſi alteram lædas. Nam quæ jecinoris ardores abolent, ea frigidum ventrem in ipſo tranſitu violant, quæque rurſus huic medentur ea jecinoris intemperantiam exaugent. Eadem incommoda ſunt, ſi acris ex calido capite ſanies in ventrem defluat, aut ex hoc rurſum craſſus cru-

Partium imbecillarum prophylaxis.

Pugnantia inter ſe principum partium temperamenta valetudini incommoda.

Gal. 6. ſanit.

Quinam maximè valetudinarii, ac minimè vitales ſint.

Excrementorum ex una parte in aliam defluxus periculoſus.

duſque halitus in illud tendat. Inde enim in capite ſuperflua coëunt, in ventriculo concoctio ſubvertitur, utrobique pars vehementer debilitatur. Nempe hepate (ſi voles) immodicè calido, ventriculo autem frigente, neutrobique fieri optata concoctio poteſt. Ventriculo enim ante tempus alimentum eripitur. Hepar imperfectum id ac probo faciundo ſanguini ineptum attrahit. Inde adeò longo jam uſu compertum eſt, per hepatis ac renum ardores aſſidua cruditate ventrem urgeri. Ita profectò ut mutua in his viſceribus pernicies ſit, quæ eſſe inter ſe oportuit beneficio mutuo devincta. Ergo ſic affectarum particularum procurationem CELSUS aggreſſus, à capite incipit, cujus male affecti curatio periculorum ac tædii plena numerari inter difficillimas poteſt. Capiti enim imbecilla vis obtigit, cùm ad cavendum excrementi proventum, tum ad proprios affectus diſcutiendos, quatenus per ſe ſuffrigidum, ac longius ab caloris inſiti fonte remotum eſt. Quippe ejus rei incommodum præſentiens parens Natura, plurimos maximoſque canales cerebro contulit, quibus id indies expurgaretur, nares dico, palatum, aures, calvæ commiſſuras, ipſoſque aliqua ex parte oculos. Adjicitur affectionum periculo ipſe capitis ſitus. Nam id quia in alto

Capitis affectus, cur difficiles.

corpore poſitum eſt, ſubjecta loca, ſuperfluorum, quæ multa naturaliter colligit, defluxu promptè affligtat. Inde adeò, ut ARISTOTELES hominem eſſe quaſi ſubverſam arborem dixerit, parte corporis omnium humectiſſima ſupra cervices impoſita, ideoque hominem præ cæteris animantibus maximè deſtillationibus urgeri. Scilicet ipſe Deus cum prona (ut ait NASO) ſpectant animantia cætera terram: *Os homini ſublime dedit.* Sanè hujuſce deſtillationis tanta vis eſt, ut nunquam non difficiles, ſæpe exitioſos quoque morbos inferat. Leviſſimum malum eſt, ubi in narium ac palati ſpatia fluxio decumbens emunctione ſpuitioneve extunditur. Hoc minus leve, ſi oculos, ſi aures, aut dentes tentat. Grave admodum eſt, ubi gulam ac ventriculum impetit. Graviſſimum, ſi larinx hanc aſperaque arteria ac pulmones excipiunt. Tum enim ſi ignavum eſt, quod influit, vocem violat, ſi acre, præter hoc exulcerat quoque non tantum has partes, verum ipſos etiam pulmones, adeò ut hinc ſæpe gravis oriatur tabes, ea quæ hominem ſpacio conſumit. Si verò in ventrem deſtillans humor illabitur, appetentiam alias diminuit, alias depravat, ac ſemper quæcumque aſſumpta ſunt alimenta corrumpit, ſæpeque ſi acris eſt, ventriculi tunicas erodit, ac

Ovid. I. Metamorph.

Deſtillationis pericula.

diarrhæas movet. Quinetiam longè inferius ſidens jejunum inteſtinum, atque colon affligat, ipſaſque interdum meſareias convellit. Hæc mala omnia nemo rectius caverit, quam qui caput ſeu fontem unde iſta ſcaturiunt, ita communit, firmatque, ut excrementa neque gignat, neque jam genita in commemoratas ſedes exoneret. Ergo capitis imbecillitas hæc, ut à multis cauſis, etiam contrariis pendet, ita unam veluti proximam nunquam non conſequitur, quæ eſt proprii caloris imbecillitas. Quippe calor innatus virtutum functionumque Author eſt, quæ impediri abs quavis intemperie poſſunt. Itaque ſolius imbecillitatis CELSUS meminit ſine cauſæ alicujus adjectione. Nam ea qualiſcunque demum fuerit, contrariis abolenda eſt, quemadmodum ipſemet Author ſuperius ſatis inſinuavit, quando calidos dixit refrigerari, calfieri frigidos oportere. Tum quarto poſt hoc volumine luculenter docet, permagni referre, quæ cauſa dolorem moverit, neque perinde eſſe, initium morbi calor attulerit, an frigus, aliaqua auxilia urgente calore, alia frigore dominante neceſſaria eſſe, videlicet præſentes morbos ſanare nemo poteſt, qui unde hi ſint, ignoret. Proin idem Author alias monuit, ubi cauſa quoque mali incognita eſt videre oportere, refrigerantia magis, an calefacientia leniant, & his uti

Capitis imbecillitatis unica eſt propinqua cauſa.

quæ experimentum approbarit. At verò hìc quæ CELSUS proponit auxilia, hæc imbecillo capiti æque convenientia ſunt, quia ingenitum ipſi calorem concoctionis authorem tutantur; quemadmodum paulò poſt à noſtro CELSO docebitur, concoctionem omnibus vitiis ſuccurrere, aliis autem calorem, aliis frigus. Sed illud quoque ante omnia ſcire convenit, non de iis hominibus Authorem hoc loco agere, quos jam nunc capitis mala premunt (horum enim curatio ad Therapeuticen attinet ſanitatis tuendæ profeſſionem excedens) ſed quibus abſque morbo caput imbecillitate vel fortuita, vel naturali urgetur, ſic ut hinc facillimè id ægrotet. Ergò ejus incommodi præcautio ipſius roboratio capitis eſt. Ac roboratur quidem id iis cauſarum ſalubrium generibus, quæ quoquomodo calori ejus, tum tutando, tum augendo inſerviunt. Illa verò hoc deinceps ordine ſequuntur. Ac primum quidem perfricari leviter caput non inutile eſt, ex quo inſitus ipſi calor excitatur, rarefactaque cute, ſi quæ ſubtus hac latent ſuperflua tranſpirant. At verò id fieri non niſi perfecta concoctione oportet, ne cruditas moveatur, quæ caput emiſſis ſurſum vaporibus affligat. Adhæc caput quoque ſi fieri poteſt, nunquam veſte velandum eſt. Nam ſic cui-

Quæ caput firment.

Frictio lenis.

Caput imbecillum per hyemem

minimè detegendum. vis aſſuefactum aëri, contra omnes ejus injurias duratur. Etſi id tentare ſæviente bruma parùm tutum eſt, ac perniciosum quoque, ſi aliquo jam morbo caput ægrum eſt. Tum enim undecunque laboratur imbecillitate, morbo, frigore. Atque hac animadverſio per graviores etiam æſtus neceſſaria eſt. Per velationem intelligas oportet, curioſam capitis cuſtodiam multis operimentis indulgentius quæſitam. Nam pileolo id leviter integere non alienum eſt. Jam verò neque ad cutim tonderi caput expedit, ne capillitii munimine deſtitutum ad propulſandas cœli injurias, fiat invalidum, tametſi æquè propemodum inutile eſt, idipſum ingenti pilorum ſylva fovere, unde ſuperfluorum intercipiatur exhalatio. Utile perpetuò eſt Lunam vitare, ut quæ vim nacta eſt humores commovendi, atque his loca quæ irradiat, implendi. Quippe hæc antè cæteros planetas humido potiſſimum elemento dominatur. Nam interpoſitis temporibus mare modò inflat, modò contrahit, tum menſes in mulieribus commovet, oſſium medullas quibuſdam in beſtiis adauget, cruentoque madore aſpergit, nonnullis turbato cerebro inſanias affert, quos ob id Lunaticos appellamus. Adeò apparet rectè id ceciniſſe LUCANUM. *Luna ſuis vicibus Thetin, terrenaque miſcet.* Ergo

Caput debile nunquam ad cutem radendum, ut nec onerandum nimia coma.

Luna capiti infirmo vitanda.

Luna humido elemento dominatur.

ut hæc præ cæteris mundi elementis aquam magis permovet, ita in hoc noſtro corpuſculo ſeu quodam μικροκόσμῳ eam partem gravius infeſtat, quæ reliquis humidior ſimul & frigidior eſt, ipſum videlicet cerebrum, quod ſi per ſe inſuper imbecillum eſt, protinus per aſpirantem Lunam multo humido eoque perturgente oppletur, id quod eorum quoque exempla docent, quibus ſub hac quieſcentibus caput gravatur, & interdum cruor è naribus manat. Porrò nuſquam poſt cibum progredi, ſed quieſcere oportet, ne quis inutilis vapor ex permoto ventriculo ſurſum aſpiret. Jam capillos etiam non alia de cauſa indies pexos eſſe convenit, quam qua caput perfricandum propoſuimus. Præter hæc confert multa quoque ambulatio, tum quia id exercitii genus ſuccos minus turbat, tum quia ſuperfluorum corporis impetum ad inferiora magis avertit, nequicquam mentis arcem ſollicitans. Supra enim ex GALENO demonſtravimus, ſupernæ partis affectus, inferiorum exercitatione juvari. Fieri verò iſta ambulatio ſub tecto debet, ubi aër & quietior & temperatior eſt, moderatius æſtate calens, atque hyeme frigens. Sol quoniam caput tum incendit, tum excipiendis ſuccorum halitibus exponit, curioſè vitandus eſt. Ἔγκαυσις enim omnis imbecillo capiti

Dormientibus ſub Luna caput grave fit, & ſanguis è naribus ſtillat.

Sol infirmo capiti inimicus.

ſiquid aliud nocentiſſima eſt, idque poſt cibum præcipuè ac vinum, quæ promtiſſimè id temporis eò ſubvolant. Modò oſtenſum eſt, ſuccorum corporis commotionem infirmo capiti adverſari, ex quo conficitur, unctionem potiorem balneo hîc eſſe oportere, ut quæ hæc minus ſuccos exagitat, nec perinde caput vaporibus laceſſit. Eadem cauſa eſt, quare nunquam ad flammam ungi, rarò ad prunam expediat. Tepeſcens enim aër ad hæc omnia commodior eſt, quia minus inflammat. Nec verò alio ſpectat, quod corpus ubi ad balneas ventum eſt, nequaquam ſolio committere tutum ſit, ſed totum poſt modicos ſudores poſtque unctionem per caput expediat multa calida aqua duntaxat perfundi, ut ſic excrementa tranſpirent, turbatis quam minimum ſuccis. Poſt calidæ affuſæ uſum CELSUS primum tepida, mox frigida aqua per totum corpus irrigat, quo recluſa ſpiracula deferveſcente capitis ardore paulatim coëant, idque ne ſubſequens frigida violenter intrò ruens cerebrum violet. At hac caput diutius cæteris partibus diluendum eſt, ut inſitus ipſi calor ab extraneo frigore intrò fugatus vires ex ſtipatione colligat, multoque tandem copioſior ad cutim ex alto recurrat, quod ut quidem citius eveniat, caput poſt affuſam frigidam aliquandiu perfrica-

Capite imbecillo unctio balneis anteferenda eſt.

Solum infirmo capiti noxium.

Caput debile primum tepida, dein frigida aqua lavandum.

bitur. His ita adminiſtratis, caput detergitur, ne qui toti undique comæ inhæreſcit mador cerebrum frigore tandem affligat. Noviſſimè autem eadem pars inungitur, quo fidelius caloris per frigidam aucti ſubſtantia intra habitum incluſa teneatur.

CApiti nihil æquè prodeſt, atque aqua frigida. Itaque is cui hoc infirmum eſt, per Æſtatem id bene largo canali quotidie debet aliquandiu ſubjicere. Semper autem etiamſi ſine balneo unctus eſt, neque totum corpus refrigerare ſuſtinet, caput tamen aqua frigida perfundere. Sed cùm cæteras partes attingi nolit, demittere id ne ad cervices aqua deſcendat, eamque, ne quid oculis aliiſve partibus noceat, defluentem ſubinde manibus ad os regerere. Huic modicus ci-

bus neceſſarius eſt, quem facilè concoquat, iſque ſi jejunio caput læditur, aſſumendus etiam medio die eſt, ſi non læditur ſemel potius bibere huic aſſiduè vinum dilutum leve, quam aquam magis expedit, ut cum caput gravius eſſe cœperit, ſit quò confugiat, eique ex toto, neque vinum, neque aqua ſemper utilia ſunt, medicamentum utrumque eſt, cum invicem aſſumitur. Scribere, legere, voce contendere, huic opus non eſt, utique poſt cœnam, poſt quam nec cogitatio quidem ei ſatis tuta eſt, maximè tamen vomitus alienus eſt.

Frigida infuſa cur infirmo capiti utilis.

¶ Aqua frigida ob id capiti imbecillo prodeſt, quòd nativi caloris, quem prius intrò pepulit, reverberationem

incrementumque efficiat. Inde enim ſolidis ejus particulis, quibus idem ipſe calor inexiſtit, operationum robur acquiritur. Cæterùm (uti ſuperius admonui) ſtudioſè cavendum eſt, ne frigida partis virtutem ſua vi ſuperet. Sic enim longè hæc fit debilior ad ſummam frigiditatis intemperiem redacta. Itaque hoc incommodo ut caveatur, præſtiterit non niſi æſtate caput infirmum frigida lavari. Id enim aëris calore ita præmunitum, facilius elementi gelidi vim refrænat: Confertque hæc iſta perfuſio (ne quis hunc locum aliqua ex parte claudicare exiſtimet) tam frigido quàm calido capitis affectui. Siquidem huic aſcititium calorem extinguit, illi naturalem cogendo adauget, in utroque partem infirmam roborat, & adverſus cœli intemperiem omnem communit. Nuſquam igitur hoc negligendum auxilium eſt, adeò ut ſi quis unctus duntaxat balneo abſtinet etſi corpus nolit, caput tamen frigidis undis irrigare debeat. Jam quod ad cibum attinet, modicè is raròque (ſi res patitur) guſtandus eſt, ita enim concoquitur exactius, & caput minus effumatione laceſſit. Dixi ſi res ita patitur, affecti ventriculi cauſa, qui ſi fortè nimio jejunio bileſcat, protinus cibus ipſo etiam meridie ſumendus eſt. Levius enim hic conceſſi alimenti quàm

Frigida tam frigido, quàm calido, capitis vitio opitulatur.

Capite infirmo cibus parcè raròque offerendus.

Gal. 6. ſanit.

Ventriculus imbecillus totius corporis ſuperflua recipit.

Quale vinum capiti imbecillo idoneum.

Aquæ potus capiti infirmo utilis.

Vinum potens languido cerebro inimicum.

negati periculum eſt. Nempe Authore GALENO conſtat ventriculum quavis ex cauſa debilem totius venoſi generis excipere immundiciem, quæ ſi hinc facilè in caput evaporat, non adeo mirum eſt, maxima inter has partes intercedente ſympathia. Potus vinum dilutum eſto ac tenue (Græci ὑδατώδης id appellant) ne ſcilicet caput halitu feriat. Aptiſſimum puto, fuerit quod GALENUS 5. loc. affect. proponit, tenue, album, & modicè adſtringens, quale noſtrum fortè Rhenanum eſt, utique ſi non excoctum ardentiore Sole eſt. Id enim ventriculum firmat, & caput minimè lædit. Nihilo hoc incommodior, imò longè forſan præſtantior ſincera eſſet aqua, niſi hæc melius in ea reſervaretur tempora, quibus caput jam ægrotare manifeſtè cœpit: Nimirum ut ſit quo afflictis in rebus confugiatur. Siquidem frigidæ vires infrequens uſus auget, propterea quòd inſueta omnia, ut vehementius naturam afficiunt, ita quas ea contraxit noxas magis efficaciter tollant. Porro vinum meracum ac potens, quod HIPPOCRATES οἰνώδης HOMERUS αἴθοπα οἶνον vocat, prorſus inutile eſt, nam capiti, hoc, ſi quod aliud, apprimè grave moleſtumque eſt. Quod ſcriptio, lectio, cogitatio, & ſi quæ ſimilis eſt negotioſa animi, aut corporis actio poſt cibum noceant, ex ſpiri-

tuum concoctioni deſtinatorum ad mentis arcem raptu contingit, cui incommodo, tum quoque non ægrè congreditur crudi alimenti evaporatio. Cur item vociferatio à cibo officiat in promptu cauſa eſt. Nam agitatis præcordiis concoctio ventriculi, quæ ſummum optat quietem labefactatur, unde ſtatim ipſum caput vaporibus laceſſitur. At vomitus nocet, tum propter capitis agitationem, tum ſympathiæ cauſa quæ huic cum ventriculo grandium nervorum interventu, longè maxima eſt.

Omnis negotioſa actio capiti infirmo inutilis, idque a cibo potiſſimum

Vomitus debile caput offendit.

CAPUT V.

De his, qui lippitudine, gravedine, deſtillatione, tonſilliſque laborant.

NEque verò his ſolis quos capitis imbecillitas torquet, uſus aquæ frigidæ prodeſt, ſed iis etiam, quos aſſiduæ lippitudines, gravedines,

deſtillationes tonſillæque male habent. His autem non caput tantum quotidie perfundendum eſt, ſed os quoque multa frigida aqua fovendum eſt, præcipueque omnibus quibus hoc utile auxilium eſt, eo utendum eſt, ubi gravius cœlum Auſtri reddiderunt. Cumque omnibus inutilis ſit poſt cibum, aut contentio, aut cogitatio animi, tum his præcipuè, qui vel capitis vel arteriæ dolores habere conſueverunt, vel quoſlibet alios oris affectus. Vitari etiam gravedines deſtillationeſque poſſunt, ſi quàm minimè eum qui his opportunus eſt, aërem vel loca aquaſque mutet, ſi caput in ſe protegit, ne incendatur, neve ſubi-

tum ex repentino nubilo frigus id moveat, ſi poſt concoctionem jejunus caput radit, ſi poſt cibum neque legit, neque ſcribit.

Lippitudo Græcis Ὀφθαλμία dicta, inflammatio eſt tunicæ oculorum adnatæ, ab influxu multi ſanguinis vel humorum acrium, flatulentorumve excitata. Deſtillatio Græcè κατάῤῥους ſeu κατασταγμὸς appellata, fit, ubi humor fauces ac palatum impetit. Tametſi vulgò cuivis rheumati commune ſit catharri nomen, ubi ſi extima membra, ſi aſperam arteriam ac pulmones invadat, ex illo enim motionis torpor ac paralyſis, ex hoc & raucitas (Græce Βράγχος) & tuſſis exulceratoque ſubinde pulmone tabes fiunt. Tonſillæ autem tumores παρισθμία ἀντιάδες vocantur, ſuntque inflammationes glandium, quæ in fine oris utrinque linguæ adjacent, factæ ab alicujus à cerebro materiæ defluentis incurſu. At gravedo (non multum diſtans à deſtillatione malum) Græcè κόρυζα appellata, fit, quando crudus humor in nares deſtillat. Qui ad hæc fluxionum vitia proclives ſunt,

Lippitudo. Ὀφθαλμία.
Deſtillatio. Κατάῤῥους.
Rucitas Βράγχος.
Tonſillæ
Gravedo κόρυζα.

Capiti deſtillationibus obnoxio infuſa frigida utilis.

omnes ex æquo (ut CELSUS Author eſt, effuſa in caput frigida juvantur, idque nulla alia de cauſa, quam quod hanc partem, ut ſupra comprehenſum eſt) ea roboret, communiatque quo minus excrementi vel in ſeſe gignat, vel aliunde recipiat. Nempe ejus imbecillitas unica omnium horum anſa malorum eſt. Itaque intus quoque in ore non tantum extrinſecus id tentandum auxilium eſt, fovendumque multa frigida palatum, ut ſupra roborationis beneficium aſtrictis undiqúe meatibus, neque caput ad mittendum excrementum, neque comprehenſa loca ad excipiendum prona ſint, eritque illud majore cura faciundum, ubi grave cœlum Auſtri reddiderunt. Tum enim ambientis qualitate caput excrementis maxime conflictatur, juxta illud HIPPOCRATIS: *Auſter auditum hebetat, caliginem oculis obducit, caput gravat.* Quomodo GALENUS quoque Romanos catharris opportunos eſſe ſcripſit, propter aëris qui ibidem ſpirat miſtam caloribus humiditatem. Porrò quod omnis meditatio animi & corporis catharroſis protinus à cibo adverſetur, ſupra comprehenſum eſt. Jam non hos modo frigida affuſa juvat, ſed eos etiam quibus dolere vel caput vel arteriæ ſolent. Siquidem hæc iſta mala ſi adſunt, exaſperant, ſi

Per capitis imbecillitatem fovendum os aqua frigida.

Hip.lib.3. Aph. 5.

Romani catharris obnoxii.

Omnis animi aut corporis actio catharroſis à cibo inutilis.

conquievere, denuo ſuſcitant emiſſi in caput vapores: Utique ſi craſſi hi crudique ſunt, quales venter, tum ubertim ejaculatur, cùm quis ejus concoctionem intempeſtivo vel animi cogitatu, vel corporis motu interturbat. Per capitis & arteriæ dolores intelligas oportet, Cæphalæam & Hemicraniam, qui affectus ægrè admodum ſolvuntur, ſæpè aſſiduè cruciant, interdum intermittunt quoque, ſed protinus ſtrepitu, vini potu, ſplendore luminis, motu, odoramentis aliiſve rebus caput opplentibus recrudeſcunt, quæ omnia Cephaleæ, cum promptiora tum graviora ſunt. Porrò catharros declinandi ratio, ex tertio hujus libri capite diſcenda eſt. Nam cum hos calida cauſa nonnunquam moveat excrementa capitis ſolvens, fundenſque, nemo dubitet quin caput expediat à Sole, ne accendatur, protegere, cumque eadem mala frigus quoque invehat, humores ſtringens, ac veluti manibus exprimens, res ipſa vetat, ne corpus poſt repentinum nubilum frigoribus objectetur. Ubi enim ſic tempeſtates variant, periculum capiti infirmo maximum eſt, ac proin nec loca quidem aut aquas mutare tutum eſt, utique ſi contraria inter ſe qualitate atque indole diſſident. Etenim cavendum, ne aut id quod frigore obſtupuit, calore fundatur, aut

Cephalææ frigida ſubvenit.

Quæ cauſæ catharros moveant, & quomodo hi arceantur.

Capite catharroſo nequaquam aut aquæ aut loca mutanda ſunt.

quod hoc fluxum eſt, illo exprimatur. Jam quod nec ſaturo caput radi, imò nec ſeria legere, aut ſcribere, tutum ſit, ſupra demonſtratum eſt.

CAPUT VI.

Ad ſolutam alvum remedia.

QUem verò frequenter citata alvus exercet, huic opus eſt pila, ſimilibuſque ſuperiores partes exercere, dum jejunus eſt ambulare, vitare Solis nimium ardorem, continua balnea ungi citra ſudorem, non uti cibis variis, minimèque jurulentis aut leguminibus, oleribuſve his quæ deſcendunt, omnia denique fugere quæ tardè conquoquuntur: Venatio, durique piſces, & ex domeſticis ani-

malibus aſſa caro maximè juvant. Nunquam vinum ſalſum bibere expedit, ne tenuè quidem aut dulce, ſed auſterum, & plenius neque idipſum pervetus. Si mulſo uti volet, id ex decocto melle faciendum eſt. Si frigidæ potiones ventrem ejus non turbant, his utendum potiſſimum eſt. Si quid offenſæ in cœna ſenſit, vomere debet, idque poſtero quoque die facere, tertio modici ponderis panem ex vino eſſe, adjecta uva vel olea, vel ex defruto ſimilibuſque aliis, deinde ad conſuetudinem redire. Semper autem poſt cibum conquieſcere, ac neque intendere animum, neque ambulatione, quamvis levi dimoveri.

Remedia lubrici ventris. Pilæ luſus.

¶ Sunt hæc, quæ CELSUS proponit lubrici ventris remedia. Ac primum quidem pilæ luſus eſt, omneque id exercitii genus, quod ſuperiores partes magis cæteris movet. Per hæc enim humoris ad fluxum proni impetus in contrariam regionem avertitur, ipſum ſcilicet corporis habitum. Idemque præſtat ambulatio, ſed quæ jejuno fiat ſtomacho. Nam ſi cibum hæc excipit, non modò non comprimit alvum, ſed etiam præcipitat. Scilicet per motionem peſſum impulſæ epulæ pyloro promptius elabuntur. Nemo exiſtimet duo hæc quæ retulimus auxilia, profluenti jam nunc ventri conducere. Nam quia materias fluentes magis concitant, ob id etiam obſunt. Neque enim CELSUS hoc loco præcipit, quomodo mederi malo, ſed quomodo occurrere oporteat. Eodemque Authore diſci poteſt, in hoc affectu corporis jam urgente, neque ambulatione, neque frictione opus eſſe, vehiculo ſediſſe, aut equo, præſtare. Porrò vitandus vehemens omnis inſolatus eſt, quoniam denſato habitu materias liquidas in viſcera ventremque compellit. Modicus autem Sol non aſtringit, ſed potius laxat habitum, ſuccoſque ab imis præcordiis ad carnes ſine vi evocat. Nocent inſuper continua balnea, non alio ſanè nomine, quam quòd copus copioſo humore

Matutina ambulatio.

Celſ. lib. 4. cap. 19.

Sol ardens.

Continua balnea fuſæ alvo inimica.

humore imbuant, nutanteſque in fluorem materias calore fundant permoveantque. Scilicet ejus rei cauſa in quovis morbi genere, quem fluxio excitat, rectè balneis abſtinetur. Verumtamen quoties fluxio non eſt, ſed timetur, rarius tentata hæc profuiſſe deprehenſum eſt, quoties abſque momentanea corporis madefactione, atque turbatione (rarenter cum adhibeantur) humores verſus extremas partes quadam ἀντισπάσιαν via, ex imo corpore alliciunt. Sic ut hujus remedii ſalubritatem commendet rarior uſus. Jam quod unctio lenis ſeu quæ fit citra ſudorem, non inutilis ſit, reſpectu ejus ſcribitur unctionis, quæ ad ſudoris eruptionem uſque adminiſtratur, hæc enim, quia ſuccos turbat nocentiſſima, illa quia placida eſt, tuta cenſetur. Quod autem ciborum varietas vomitum & dejectionem tum requirat, tum facilem efficiat ſupra eo loco retulimus quo ciborum ratio expoſita eſt. Tum etiam quod idem efficiant, & jurulenta, & ea olera quæ celeriter deſcendunt. Omnia enim hæc molliendo, alvum citant. At quæ tardè concoquuntur idcirco aliena ſunt, quod ventriculus hæc nequaquam vincere potis, pro ſuperfluis habeat, protinuſque ſeu pondus inutile in alvum excutiat. Venationem ſeu carnem ferinam ſiccitas uti-

Unctio lenis lubrico ventri utilior eſt.

Cibus varius aut duræ concoctionis adhæc jurulenta & olera alvo fluidæ inimica.

Caro ferarum ventri fluenti utilis, itemque piſces duri.

Aſſa caro cicurum animalium nimiis dejectionibus idonea.

Vinum quale fugiendum

Quale expetendum.

Mulſum.

Frigida potio alvo ad fluorem proclivi, utilis.

tilem facit. Hac enim qualitate tenendi vis omnis firmatur, ut contra humiditate ſolvitur. Si piſcibus quoque veſci animus eſt, duri ſint oportet, idque tum apparatu, ut aſſi, tum propria natura, qualis anguilla eſt, qualis ſalmo & hujuſmddi. Neque alia de cauſa, aſſata quoque domeſticorum animalium caro accommodatior eſt, quam quia ſiccior eſt. Domeſtica CELSUS rectè dixit, nam quæ ferarum caro eſt, ſatis ſuperque per ſe ſicca eſt, neque aſſationis admodum egens. Vinum bibere convenit neque ſalſum, neque dulce: hoc namque humectando lubricitandoque ventrem provocat, illud radendo. Fugiendum etiam id quod tenue eſt, nam protinus diffluit, parvaſque ſiccandi vires habet. Utilius propter aſtrictionem auſterum eſt, quod & plenius aliquanto bibere convenit, ut totis undequaque ferculis immiſtum nullam non partem inteſtinorum attingat. Idipſum auſterum nequaquam pervetus eſſe debet, nam id jam tum planè dulceſcit. Si poſtulante re aliqua, multo utendum eſt (nam mulſum omne, ventrem movet) paratum id eſto ex decocto melle. Iſtud enim (Authore GALENO) ut magis nutrit, ſic & minus alvum ſubducit. Frigidæ potiones quoniam aſtringunt, juvant. Pleriſque tamen alvum magis impellunt, quos ho-

mines, tertio capite libri hujus notavimus. Siquid cœna ventriculum laceſſivit, protinus vomendum eſt, idque ne malè gratas epulas ventriculus in alvum ejectet, ideoque hujus rei principia maturo vomitu præoccupare, non alienum eſt. Poſt vomitum etiam poſtridie repetitum reficiendus roborandusque ventriculus eſt, quod cibis exequemur, partim moderatè adſtringentibus, partim temperatis, unaque concoctu facilibus. Confert igitur modicum panem ex vino aut defruto eſſe, quæ ut non gravant ventriculum, ſic probè reficiunt; tum his adjicere, vel uvam vel oleam oportet, quæ ſtomachum vomitione laxatum firment. His enim fructibus præſertim immaturioribus haud parva aſtringendi vis obtigit. Porrò altioribus animi à cibo intentionibus multus ſpirituum vitalium ad cerebrum acceſſus, huic rei ventriculi cruditas; cruditati gravamen; gravamini celeris aſſumptorum omnium dejectio, ſuccedunt. A cibo item quies neceſſaria eſt, adeo ut ne leviſſima quidem ambulatio tuta ſit. Nam alimentum alioqui ventri fluenti grave, dimoto corpore non poteſt non ad alvum ſubſidere. Quies verò in conſuetudinem ferendi oneris inteſtina deducit.

Vomitus à cœna conducibilis.

A vomitu firmandus cibo ventriculus.

Quies à cibo fuſo ventri utilis.

CAPUT VII.

Remedia ad Coli dolorem.

ET ſi laxius inteſtinum dolere conſuevit, quod κῶλον nominant, cum id nihil niſi genus inflationis ſit, id agendum eſt, ut concoquat aliquis, ut lectione, & aliis generibus exerceatur. Utatur balneo calido, cibis quoque & potionibus calidis, denique omni modo frigus evitet, item dulcia omnia, leguminaque, & quicquid inflare conſuevit.

De quo doloris colici genere Celſus agat.

¶ Non de eo colici doloris genere CELSUS hic agit, quem laxioris inteſtini inflammatio, aut facta ab acribus excrementis eroſio movet, ſed qui cauſam ſequitur frigidam, ſive crudus

aliquis vapor inteſtini membranas diſtenderit, ſive etiam præfrigidus humor, qualis ante omnia, vitrea pituita eſt, ſua qualitate violentia perſtrinxerit. Scilicet inæqualis intemperies noviſſimam hanc doloris ſpeciem Authore GALENO efficit, quem idem in ſe ipſe acutiſſimum expertum narrat, Colo vitrea pituita obſeſſo. Neque verò eſt quod magnopere quis miretur tam atroces dolores inteſtinis accidere poſſe: Nam horum tunicæ quia ex villis nervaceis conſtant, exactiſſimum tactus ſortitæ ſunt ſenſum, qui ſenſus ſub hoc morbo adeò ſæpe graviter afficitur, ut multos coegerit doloris immanitate victos, vitæ ſuæ durius conſulere. Coli dolorem hunc ferè invehunt, frigora, aſſidua ventris cruditas, edulia poculaque tum frigida tum flatulenta, ipſaque ſubinde Coli inteſtini naturalis, aut fortuita frigiditas. Ad hujus ergo ſymptomatis [illegible] quidnam conducibilius ſit, quam per claram lectionem aliaſque exercitationes tum ventriculi tum reliqui corporis totius concoctionem moliri. Quid denique optatius, quam Coli intemperiem calidis, & balneis & eduliis potionibuſque infringere, ipſumque corpus, frigidi aëris inclementiæ ſubtrahere, tum ea fugere genera ciborum, quæ dolorem, ſi is non eſt, excitare, ſi eſt, intendere conſuerunt, cujus ordi-

Galenus de inæquali intemperie. Idem 2. loc. aff.

Inteſtinis quare dolor adeò gravis accidat.

Quæ cauſæ doloris colici.

Auxilia, quibus Coli doloribus occurritur.

Dulcia Coli doloribus inimica.

nis omnia habentur dulcia, eo quod ſua natura cum ſunt multum aërea ac ſpirituoſa inflationes movent. Pariaque his ſunt ad inflandum omnia penè legumina, in quibus facile princeps eſt faba. Cætera quibus inflandi vis ineſt, uſu obſervanda ſunt, utpote omnia jurulenta, omnia pinguia, muſtum, & id vinum cui nihil ætatis acceſſit, tum recens craſſaque cerevisia, ficus virides, uvæ recentes, omniſque caſeus, lac, rapæ, bulbi, & ejus farinæ ſexcenta alia.

Inflantia Colo dolenti inimica.

CAPUT VIII.

Quæ agenda ſint ſtomacho laborantibus.

SI quis verò ſtomacho laborat, legere clarè debet, poſt lectionem ambulare, tum pila, vel armis aliove quo genere, quo ſuperior pars movetur exerceri, non aquam, ſed vinum calidum bibere je-

junus, tum cibum bis die aſſumere, ſic tamen, ut facilè concoquat, uti vino tenui & auſtero, & poſt cibum frigidis potionibus potius.

¶ Stomachus (ſub quo nomine CELSUS nuſquam ferè non ventriculum ſignificat) aut propriæ intemperiei, aut materiæ in ſe confluentis vitio imbecillus eſt. Intemperies, ſi naturalis eſt, difficulter eruitur. Quis enim facile mutet naturam? ſi verò aſcititia eſt, minimo ſæpe negotio tolli poteſt. Moleſtius eſt, ubi alienorum humorum appulſu ſtomachus vitioſus eſt, longeque peſſimum, ſi in calidum ventrem tenuis pituita irruit, vel in frigidum bilis. Ac ſupereſt adhuc aliud ſtomachi malum alias à CELSO deſcriptum, quo id viſcus reſolvitur, cibique, ut idem Author ait tenax non eſt, ſoletque ſub hoc deſinere ali corpus ac ſic tabe conſumi. Ferè verò hic incidit, ut alimenta minus accuratè concoquantur, quin ſtomacho potius innatent, nauſæamque, vomitum, ructus, inflationes ventris, aut ſonitus moveant, tum alvus quoque ut plurimum ſiſtatur propter ſuperioris partis laxitatem ne quicquam compreſſis ad alvum epulis. Hoc

Stomachi imbecillitas unde contrahatur.

Stomachi reſolutio. *Celſ. lib. 2. cap. 5.*

affectus genus nunc CELSUS explicat, aliorum περιφυλαξιν, quæ evidentem nudamque ferè intemperiem ſequuntur, proxima abhinc ſententia expoſiturus. Itaque ejus qui nunc præ manibus habetur affectus periculum omne in ſtomachi laxitate vertitur, cui ferè humiditas comes jungitur, mirificè ad quævis laxanda membra potens qualitas. Hanc præter nulla fermè hîc alia intemperies eximiè dominatur. Tametſi promptius hic ſit frigiditatis quàm caloris periculum. Quo minus putandum eſt CELSUM de laborante bilioſo ſtomacho hic agere, cui nimirum alta lectio, pila, multoque magis arma & vinum aliena ſunt. Ergo duorum generum hoc capite remedia proponuntur, quorum uſu comprehenſis malis ſubvenitur. Primum quod ſtomachum quoquomodo firmat, ſive ingenitum ejus calorem excitando, ſeu tunicas ejus comprimendo. Secundum genus eſt, quod excrementitios ventriculi humores conſumit. Clara igitur lectio utilis habetur, quod motis thoracis ſeptique transverſi muſculis, loci proximitate ventriculum quoque permoveat, ex quo inſitus ipſi calor augeſcit, ſuperfluæque humiditatis vitium corrigitur. Poſt lectionem ordine effectuque ſecunda ambulatio eſt, cujus rei cauſa eo loco enarrata eſt, quo propoſuimus ſu-

Stomacho imbecillo idonea auxilia

Clara lectio.

periorum partium affectus, infernorum exercitatione juvari. Poſt hæc non male conveniunt, & pila & validorum armorum meditatio, aliudve. Quod genus exercitationis, qua ſuperior corporis regio magis dimoveatur, id enim (ut alibi CELSUS Author eſt) in omnibus ſtomachi vitiis aptiſſimum eſt. Jam verò quoniam ſemper ferè aliqua hîc urget cruditas, fugere convenit ea omnia quæ concoctionem tardant. Ideoque frigidæ potio jejunis prorſus inutilis eſt, ut quæ ſtomachum crudo frigore plus offendat, quam aſtrictione juvet. Ex quo colligi poteſt, manè potui vinum & facultate & energia calidum rectius dari, quod ſtomachum ſuo calore partim aſcititio comprimit, partim naturali refocillat, & utrolibet intemperiem ejus, cum frigidam tum humidam delet. Cæterum bis cibum capere expedit eò quod infirma ventriculi vis jugi ſuſtentatione indigeat. Tum nec eo luxu ponendus cibus eſt, ut onere huic viſceri moleſtus ſit. Potui vinum tenue præſtandum & auſterum. Illud enim infirmum ventriculum minimùm laceſſit, hoc aſtrictione roborat. Cujus rei fructus ut ſit cumulatior non dubitavit CELSUS poſt ultimum cibum, frigidum quoque poculum præbere.

Pila & armorum meditatio.

Celſ. lib. 4. cap. 5.

Frigida potio jejuno imbecilloque ſtomacho inutilis.

Ventriculus imbecillus ſæpius reficiendus.

STomachum autem infirmum indicant, pallor, macies, præcordiorum dolor, nauſea, & nolentium vomitus. In jejuno dolor capitis: quæ in quo non ſunt, is firmi ſtomachi eſt. Neque credendum utique noſtris eſt, qui cum in adverſa valetudine vinum aut frigidam aquam concupierunt deliciarum patrocinium in accuſationem non merentis ſtomachi habent. At qui tardè concoquunt, & quorum ideo præcordia inflantur, quive propter ardorem aliquem noctu ſitire conſueverunt, antequam conquieſcant, duos trèſve Cyathos per tenuem fiſtulam bibant. Prodeſt etiam adverſus tardam concoctionem clare legere,

deinde ambulare, tum vel ungi, vel lavari, aſſiduè vinum frigidum bibere, & poſt cibum magnam potionem, ſed ut ſupra dixi, per ſyphonem, deinde omnes potiones aqua frigida intercludere. Cui verò cibus aceſcit, is ante eum bibere aquam egelidam debet, & vomere. At is cui ex hoc frequens dejectio incidit, quoties alvus ei conſtiterit, frigida potione potiſſimum utatur.

¶ Exequitur CELSUS ea nunc Stomachi vitia, quæ evidens aliqua caloris aut frigoris intemperies invexit. Orſuſque à notis eſt, quibus cognoſci utrumlibet genus poſſit. Hæ verò quas retuli notæ, quia ſeorſim unaquæque per ſe poſitæ, pleriſque aliis quoque morbis nonnullis communes ſunt, copulatim accipi omnes debent, æquè profectò, ut neque ſola tuſſis pleu-

ritidem facit, neque pungens lateris dolor, neque ſpiritus difficilis, ſed omnia hæc ſimul coeuntia. Et quis igitur non ſuſpiciat ſummum noſtri Authoris in docendo artificium, quis non pulcherrimis fæcundam rebus brevitatem exoſculetur, qua is nobis ſimul bilioſi pituitoſique ventriculi notas expreſſit. Scilicet iſte mos cum priſcis viris omnibus, tum noſtro CELSO ſervatus ſemper fuit. Omnia breviſſimis ſententiis, ſeu quibuſdam aphoriſmis memoriæ prodere, quæ ſedula poſt animadverſione limitari, ac veluti ſubtilius excoli à viris Medicinæ gnaris poſſint. Igitur pallorem (ut ab hoc primo ordiar) improba fecit ἀιμάτωσις, quæ à chylo parum rectè cocto cepiſſe initium poteſt. Sæpe enim antè propoſitum eſt, unius viſceris in concoquendo vitium, alterius integritate non caſtigari. Eædem cauſæ & maciem poterunt conciliare, quoniam fruſtrata concoctione, nulla fit bona nutritio, ad hujus enim integritatem illa viam ſternit, quatenus nihil aſſimilari ſolidis poteſt, niſi antè probè alteratum confectumque ſit, ſic ut tota nutritio nihil aliud quàm ipſa ſit aſſimilatio. Præcordiorum dolor contenta intus excrementa ſequi poteſt. Nec diſſimilibus cauſis nauſea

Stomachi infirmi notæ Pallor.

Macies.

Præcordiorum dolor.

ſuccedit vomituſque nolentium, ſeu ſponte naturæ erumpens. Capitis in jejuno dolor, bilioſos potiſſimum exercet, evaporante ad cerebrum bilioſa ſanie, quæ per inediam ad ventrem confluxit. Poteſt idem dolor & pituitoſis accidere, qui tamen non ita ut prior pungens eſt, ſed gravans potius, ac plerumque etiam diſtendens. Atque his ſignis infirmi ventriculi, veluti in conſpectum quendam adductis CELSUS prophylactica ejus auxilia nunc exequitur, ſtatuitque duplicem infirmatis differentiam. Prima intemperiem calidam, altera frigidam ſequitur. In hac præcordia (nequid ſpinoſior orationis contextus improvidum fallat) inflantur. In illa autem propter ventriculi ardorem multa per noctem fit ſitis In ambobus vitiis (ut curioſè locum inſpicienti patet) ſumptas dapes recenti fonte includere permiſſum eſt. In frigido quidem, quoniam compreſſis ventriculi tunicis, ſimul cibus ab his arctius comprehenditur, ſimul nativus viſceris calor intus coërcitus vires ad concoquendum aſſumit. At verò bilioſo ſtomacho, ut omnia hæc eveniunt bona, ſic illud quoque velut ἐξ ἐπιμέτρȣ accedit, quòd ſqualidus ille calor qui velut ignis quidam ventriculum extorret, frigidæ potentia ex-

Nauſea. Vomitus ſpontaneus. Capitis in jejuno dolor.

Quomodo ſtomachi infirmitas caſtiganda.

Bilioſo ſtomacho quid utile.

tinguatur. Proinde ſic affecto ſtomacho utile eſt, tum ungi, tum aſſiduè lavari, ſimul vinum actu frigidum ac poteſtate imbecillum bibere, atque à cibo magnam potionem per ſyphonem haurire, protinuſque tum epulas, omneſque potiones aqua frigida intercludere. Scilicet omnia hæc bilioſo ventriculo eximiè ſubveniunt. At frigido idoneum eſt alta voce legere, multumque ambulare, ungi verò parum utile eſt, lavari etiam noxium. Quis enim neſcit cruditati balneas adverſari. In utriſque, ut proximè dixi, conveniens eſt ultimo cibo, aquæ frigidæ poculum. Huic unicum impedimentum eſt venter, cum facilè, tum periculosè profluens, qui ſi jam nunc urget, aut denique futurus timetur, utique frigido omni potu ſuperſedendum à cibo eſt, quod cur ita præcipiatur, eo loco ſupra docuimus, quo frigidæ bibendæ ratio expoſita eſt. Eo fluore venter immodicè calens rarò tentatur, utpote omnibus ab ejus fervore exuſtis epulis, ac ſic minus ad fluendum propenſis. Sæpiſſimè is fluor urget, ubi cibus intus coacuit, qui promptè aut vomitu, aut dejectione elabitur, tum quia humectus etiamnum eſt, cruduſque ac nequicquam calore adæquatus, tum quia & pondere ventriculo gravis eſt, & imbecilliter ab eodem continetur. Ejuſque rei

Stomachi frigidi præſidia.

Stomacho infirmo quid frigidæ hauſtum impediat. *Cap.* 3.

cauſa CELSUS tum præcipuè vomitum citat, cum cibus contracto acore vitioſus eſt. Ex qua concoctionis imperfectione, ſi frequens dejectio eſt, abſtinendum frigida à cibo eſt, ut quæ ventrem magis fluidum reddere poteſt, non poteſt firmum. Ergo hoc conſtante nuſquam perperam frigidum à cibo bibitur. Adeò apparet hoc CELSI præceptum calido frigidoque ſtomacho juxta commune eſſe. Siquis noſtra ætate diverſum ſentiet, equidem non mirabor, cum ejus notæ refractarios complures extitiſſe, vivente etiam CELSO conſtet, qui aquam in adverſa valetudine toties potui dari putabant deliciarum cauſa, non eam merentis exigentiſque ſtomachi. Scilicet quiſnam iſtorum vulgarium Medicorum factum non ilico calumnietur, ſi ſanior aliquis ac doctrinæ CELSIANÆ ſtudioſior, homini ex ſtomachi cruditate febricitanti, ſumptis idoneis epulis tres frigidæ Cyathos propinet. Quis inquam non protinus deliciarum ægroti patrocinium in accuſationem habeat, atque condemnet, non autem ſtomachum excuſet aquam rectè ſalubriterque poſtulantem. Perſtringit hac Author ſententia eorum Medicorum perverſa judicia, qui & aquam & vinum ab ægrotis ferè expeti arbitrabantur, dictitante ſic potius luxuria, quam exigente

ſtomacho. Etenim vinum ardentibus febribus, aquam cruditatibus adverſari vulgatum tritumque eſt. At verò quo rerum ſtatu fieri hæc iſtis affectibus poſſint innoxia, id Hercle ſciſſe non omnibus juxta proclive eſt. Nempe vinum nonnullis acutè etiam febricitantibus HIPPOCRATES indulſit. Tum aqua quibus ea judicabatur adverſa, ſæpe inopinatam attulit ſalutem.

Hippocrates acutè febricitantibus vinum quandoque indulſit.

CAPUT IX.

Quid obſervandum dolore nervorum laborantibus.

SI cui verò dolere nervi ſolent, quod in podagra chiragrave eſſe conſuevit, huic quantum fieri poteſt exercendum, id eſt, quod affectum eſt, objiciendumque labori & frigori, niſi cum dolor increvit. Subdio quies optima eſt. Venus ſemper

inimica eſt. Concoctio, ſicut in omnibus corporis affectibus, neceſſaria eſt. Cruditas enim id maximè lædit, & quoties offenſum corpus eſt, vitioſa pars maximè ſentit.

¶ Arthritis prout varias obſidet corporis partes, alia aliaque ſortitur nomina. Ac Podagra quidem eſt, ſi pedum articuli; Chiragra, ſi manuum; quemadmodum & Iſchias, ſi coxarum laborant. Arthritis dicitur ubi tota æqualiter corpora enervantur. Oritur hoc malum ab articulorum imbecillitate, ſive ea ſit naturalis, ſive aſcititia. Illa à parentum ſemine, hæc victus errore contrahitur. Eſtque hæc imbecillitas antecedens quædam morbi cauſa, quæ articulis dolore etiamnum vacantibus perpetuò manet. Ergo hanc correcturus, infirma membra exercere debet, ſic ut mutuo articulorum attritu inſitus ipſis calor excitetur, ſimul ut durities quædam his contrahatur, ad ſuſtinendas rerum foris occurſantium injurias. Exercitatio pro viribus corporis convenit cuique ſua. Ita profectò ut CELSUS præcepit, exercendum

Arthritis quid, & quæ ejus ſpecies.

Quæ cauſæ morbi articularis, & quæ prophylaxis.

Exercitatio imbecillis articulis utilis.

membrum eſſe, quantum fieri poteſt. Nimirum ſenibus quia parum virium ſupereſt, non niſi leviſſimæ dimotiones conveniunt. Juvenes contra utpote majore robore naturæ fulti partem ſic affectam laboribus tutò durant. Rectè enim à GALENO ſcriptum eſt. Exercitari imbecillis partibus unico ſeni non licere, reliquos homines eo id confidentius poſſe facere, quo longius ab hujus abſunt ætate.

Gal. 5. ſanit.

Frigus Arthriticis conducibile.

Porrò frigus ob id utile cenſetur quod calorem articulorum naturalem intrò compellens, adaugeat, quodque hoc modo membra communiat adverſus cœli injurias. At nihil horum tentare convenit, ubi dolor increvit. Tum enim pars antè debilis, jamque inſuper humorum influxu & dolore exercita ad extremum imbecillitatis pervenit, ſic ut per ea tempora labor ac frigus magis imbecillam hanc facere poſſint, non poſſint robuſtam. Sub dio quies idonea eſt quod nocturni aëris algore ad eum quem retuli modum, firmentur. Tamerſi id fortè præceptum Græcis atque Romanis, idque per Æſtatem accommodatius videatur, quam populis verſus Septentriones incolentibus.

Venus podagræ & chiragræ inutilis.

Venus (immoderatior ſcilicet) ante omnia fugienda eſt, nam optimam ſanguinis particulam (PYTHAGORAS ἀφρόν τοῦ χρηστοτάτου αἵματος vocabat) detrahit corpuſque jam ante im-

becillum induɛta frigiditate, longè facit imbecilliſſimum. Quæ profectò cauſa eſt quod *articulorum vitia*, ut Author eſt HIPPOCRATES *nequaquam vel caſtratos, vel pueros antè fœminæ conſuetudinem tentent.* Imminenti autem huic malo nulla via melius quam concoctione occurritur, cujus ope fit, ut omnibus in utiles corpori ſuccos converſis quam minimum excrementi in articulis coeat. Ad hos enim utpote natura debiliores non ægrè demittitur quicquid collecti in vaſis ſuperflui eſt. Subeſtque huic rei gemina difficultas, tum quod influentes materias articuli promptè admittant, tum quod admiſſas tardiſſimè maximoque negocio, rurſus excludant. At verò iis corporibus quæ nullis urgentur ſuperfluis, imbecillæ partes ſemper in tuto ſunt. Quam rem ita eſſe hinc maximè ſciri poteſt, quod non niſi ſtatis quibuſdam temporum intervallis, laborent. Nempe ſi ſola (ut inquit GALENUS) infirmitas id efficeret, perpetuò laboraret imbecilla pars, ſeu cui ægrotationis cauſa nunquam deeſſet. Ergo quibus id malum Vere aut Autumno, temporibus ad hoc maxime propenſis, revertitur, hos antè curioſo victu cavere oportet, ne inutilis materia corpori ſuperſit. *Quidam* (inquit CELSUS) *cum toto anno à vino, mulſo, ac Venere ſibi temperaſſent, ſecuritatem*

Auxilia adverſus imminentem podagram. Concoctio.

Gal. 6. ſanit.

Celſ. lib. 4. cap. 24.

totius vitæ conſecuti ſunt. Quo minus audire delicatulos iſtos oportet, qui libidine perditi, tum vino, indies dapibuſque graves, doloris remedium à nobis (ſi Diis placet) expoſcunt. Quaſi verò expeditum ſit, malum tollere perſeverante quæ id moveat, foveatque cauſa. Nimirum ſi hos ſemel juvare coneris, nihilo plus profeceris quam ſi des operam ut non obſtructis fontibus flumen exhaurias, ipſis ſcilicet epulonibus antiquum obtinentibus, nec ſolitæ Veneris amplexus, nec patris Bacchi calices poſtergare valentibus. Quid non, inquit GALENUS, turpe ſit propter articularem morbum, hominem ab aliis geſtari, & ſuis ipſius manibus uti non valentem alienis egere, quibus ori cibos admoveat. At hos ventres non ſolum rei turpitudo non movet, ſed nec ipſi etiam flectunt immaniſſimi cruciatus, quibus dies noctesque velut ab improbis tortoribus excarnificati contabeſcunt.

Gal. 6. Sanit.

UT concoctio autem omnibus vitiis occurrit, ſic rurſus aliis frigus, aliis calor. Quæ ſequi quiſque pro habitu corporis ſui debet. Frigus inimicum eſt, ſeni, tenui, vulne-

ri, præcordiis, inteſtinis, veſicæ, auribus, coxis, ſcapulis, naturalibus oſſibus, dentibus, nervis, vulvæ, cerebro, idem ſummam cutem facit pallidam, aridam, duram, nigram. Ex hoc horrores, tremoreſque naſcuntur. At prodeſt juvenibus & omnibus plenis, erectiorque mens eſt, & melius concoquitur, ubi frigus quidem eſt, ſed cavetur. Aqua verò frigida infuſa, præterquam capiti, etiam ſtomacho prodeſt. Item articulis doloribuſque qui ſunt ſine ulceribus: Item rubicundis nimis hominibus, ſi dolore vacant.

¶ Functionis omnis corporeæ authօr, ingenitus calor eſt. Hunc ſumma cura tueri ſemper oportet, ut valetudo tum proſpera ſervetur, tum adverſa pellatur, qualiſcunque hanc de- *Calor omnis functionis author.*

mum cauſa crearit. Non ſic calor adventitius aut frigus quibuſlibet naturis ac morbis utilia ſunt. Per ſe enim calor non niſi frigidis vitiis, frigus non niſi calidis ſubvenit. Itaque rectè CELSUS docuit calorem aliis vitiis ſuccurrere, aliis frigus. Hoc (inquit) inimicum eſt ſeni homini nimirum per ſe impensè frigido. Item tenui, utpote non ſat multa carne adipeque adverſus ejus qualitatis vim communito. Obeſtque præterea vulneri, quoniam id nudatam muſculorum ſubſtantiam, tum alterando, tum valida ſtrictione dividendo vehementius afficit, nihil alioqui tale effecturum integra exiſtente ſuper muſculos cute. Præterea inimicum eſt inteſtinis, utero, veſicæ, reliquiſque ejus ordinis partibus exanguibus ob ingenitam ipſis frigiditatem, quæ ſimili qualitate citò creſcit in immodicum. Omnia enim paribus ſuæ intemperiei cauſis celerrimè afficiuntur. Adhæc frigus, cutem facit pallidam & nigram ſeu lividam, compulſis ab ejus occurſu in viſcera ſanguine, ſpiritu atque calore, quæ ſimul omnia extimo corpori εὐχρόιαν atque efflorescentiam impertiunt. Quemadmodum enim Sol res omnes quas irradiat, multi ſplendoris gratia ſpecioſiores facit, ſic vitalis in nobis calor una cum ſanguine ſpirituque puriſſimo ad exteriora vectus, floridiſſimo colore cutim

Frigus quibus inimicum.

Frigoris incommoda.

commendat, ut contrà abſentibus his, univerſum corpus pallore quodam veluti cadaveratum, decorem omnem amittit, cujuſmodi faciem in iis conſpicari eſt, quos aut brumalis aura aſperrimo frigore excuſſit, aut longior invaletudo exhauſit. Jam verò non lividam tantum, ſed & aridam cutem frigus efficit, idque partim impedita ſanguinis in habitum commeatione, partim expreſſis, qui ſubtus cutem erant, madoribus. Stringit enim frigus denſatque corpora tanta vi, (ut teſte HIPPOCRATE) & *venas rumpere, & tuſſes excitare* ſolitum ſit. Ariditati cutis jungitur durities, idque fit, duobus ferè modis, aliàs univerſa ubique cute aſperata, aliàs duris in ea ortis tuberculis, quæ à frigore quoque excitari poſſe HIPPOCRATES in Epidemiis author eſt: quando nimirum craſſi lentive humores ſubter cutem externo frigore aſtrictam uberius collecti vix tranſpirant, ſed intus coacti in ſcirrhoſa quædam tubera concreſcunt. Proxima nunc eſt de rigore, & poſt hunc de tremore diſputatio. Rigor ſymptoma eſt depravatæ motionis, fitque ab inæquali intemperie calida ſeu frigida, cum materiæ alicujus affluxu, aut ſine hac, violentius partes ſenſibiles percellente. Luculenter autem hoc ipſum in intermittentibus tertianis apparet, tranſeunte per

Frigoris violenta potentia.

Hippocr. Lib. 5. Aph. 24. & 6. Epid.

Frigore cutis dureſcit.

Hip. 6. Epid.

Rigor quid & unde fiat.

muſculos bile, tum etiam in ocioſis quibuſdam mulieribus, quæ vim pituitæ vitreæ nimia deſidia cumularunt. Idemque ſymptoma eos prehendit, quibus confertim fervens aqua aut præfrigida ſuperinfunditur, adhæc, quibus collectos in habitu putres humores balneæ, Sol, Venus, aut quid his non diſſimile commovit. Atque hæc cauſæ ſi leniores ſunt, horrorem movent, affectum ſola remiſſione à rigore non alio diſſidentem. Tremor ipſe quoque voluntarii motus ſymptoma, ex hujus naſcitur imbecilla virtute, ſic ut ſatis validè neque attollere ea membrum poſſit, neque extentum ſervare. Eſtque hic motus compoſitus ex facultate membrum ſuſtentante & innata ipſi gravitate deorſum id agente. Imbecillitatem hanc (authore GALENO) tria inferunt. Intemperies, quam hic propoſuit author, frigida animi pathos, & grave onus. Intemperies, alias una cum materia obſtruens, alias ſine hac conſtringens claudenſque occultos muſculorum receſſus, impedit, quominus expeditè animalis facultas ſpiritu motivo vecta in hos penetret, decentemque motionem cieat. Jam ut intemperies vehemens omnis, ſic frigida quoque nullam non virtutem debilitat, ut nihil mirum ſit ex ea corpus intremiſcere, quod ſymptoma ſenibus ob id familiare eſt, nec non juvenibus vehementer

Horror. Tremor quid, & quibus cauſis naſcatur.

Gal. 5. de cauſ. ſympt.

vehementer refrigeratis, aut cruditate ex vino, multo cibo, aut deſidia vexatis. Iſta enim omnia virtutem obterunt. At pathos animi præcipuè tremorem movet, grandi metu debilem animum exterrente, ut cum quis Imperatorem aut gravem majeſtate Senatum oratione compellaturus, neque mentis officium, neque corporis ſentit. Idemque ſymptoma iis etiam frequens eſt, qui per loca eunt altiſſima viarum crepidine ac præcipiti deſpectu terribilia. Reſtat grave onus, quod non ante induere rigorem ſolet, quam bajulantis ſuperet robur. Atque hæc quidem de motus voluntarii ſymptomatis dixiſſe ſufficiat. Nunc ad eos tranſibo, quibus frigus præſidio eſt. Hos eſſe CELSUS juvenes affirmat, ſi pleni ſunt ſeu carnoſi, quibus calorem ingenitum frigus ex accidente ſuſcitat, contruſum ſcilicet ad viſcera, copiaque illic ac viribus anctum ſui. Cujus rei cauſa & erectior (ut CELSUS ait) mens eſt, & melius concoquitur, æque profecto ut per hyemem fieri ſolitum eſt. Scitè autem diſerteque admodum CELSUS dixit: ubi frigus quidem eſt, ſed cavetur. Indicans videlicet id quidem juvenibus eſſe non inutile, at cavendam tamen eſſe ejus nimietatem. Quod enim frigus ſemel profuturum corpori eſt, viribus ejus ſuperius ſit, oportet, alioquin ca-

Frigus quibus conducat.

lorem extinguit potius quam auget. Quod præceptum omnibus particulis fuerit commune, quæ frigido juvantur. Ex quo incidit ut ſtomacho jejuno crudum ructanti, itemque corpori ſenili, tenui, idque ſæviente bruma potui data, aut infuſa frigida, tum ipſum quoque cœlum inimicum ſit. Quinetiam non capiti ſolum, ſed etiam ventriculo infuſa frigida conducit modò genuinus horum calor gelidi elementi potentia non violetur. Neque verò facilè in adoleſcente carnoſo æſtivis horis violabitur, cujus ventriculo præter has commoditates, dextrà hepar, ſiniſtrà lienis ſupra cor, ac diaphragma, antè abdomen adſiſtunt, fidiſſimi inſiti in eo caloris cuſtodes. Cæterum magna cura opus eſt, ne frigida ſua qualitate ventriculum aut præcordia affligat, quod fieri admodum proclive eſt, quoties ea aſperrima, ac veluti tota glacialis eſt, quod incommodum diligenter notavit HIPPOCRATES, ſic inquiens. *Frigida veluti nix, & glacies pectori inimica tuſſes movent, venarum ruptiones & deſtillationes efficiunt.* Jam quod frigidæ infuſio articulos juvet, & id quoque ante Celſum prodidit *Hippocrates* in hunc modum. *Articulorum tumores & dolores ſine ulcere, atque etiam podagricos & convulſiones magna ex parte large effuſa levat, & extenuat, ſolvitque dolorem,*

Hip. lib. 5. Aph. 24.

Hip loc. cit. Aph. 25.

quæ res quomodo accidat, ſupra paſſim à nobis demonſtratum abundè eſt. Quod de doloris levamine author ſcribit, id non de arthritide tantum, ſed etiam de quavis alia recenti phlegmone intellexeris. Affluentes enim materias frigida repellit, eoque modo dolorem placat. Poteſt idem & de Eryſipelate dictum putari, itemque de quibuſdam deflagrationibus, quæ particulas diffuſo circum circa ſplendenti fervidoque ſanguine exurunt. Batavi à colore, *Roſam* (ni fallor) id malum; *Hippocrates* ἐπιφλόγισμα appellat. Sic enim in Aphoriſmis loquitur. *Frigido verò in his utendum in quibus ſanguis profluit*, &c. & paulo poſt hæc, καὶ ὁκόσαι φλεγμοναὶ, ἢ ἐπιφλογίσματα Hip. lib. 5.
ἐς τὸ ἐρυθρὸν καὶ ὕφαιμον ῥέποντα νεαρῷ Aph. 23.
αἵματι. Quippe hoc orto affectu infuſa frigida ardorem afflictæ partis abolet, pariaque in Eryſipelate præſtat, niſi id tamen ſit ulceratum. *Frigidum* enim, ut Hip. lib. 5.
parens Medicinæ docuit, *ulceribus mordax eſt.* Aph. 20.

CAlor autem adjuvat omnia quæ frigus infeſtat. Item lippientes ſi nec dolor nec lachrymæ ſunt. Nervos quoque qui contrahuntur, præcipuè

que ea ulcera quæ ex frigore ſunt. Idem corporis colorem bonum facit, urinam movet. Si nimius eſt, corpus effœminat, nervos emollit, ſtomachum ſolvit. Minimè verò, aut frigus, aut calor tuta ſunt, ubi ſubita inſuetis ſunt. Nam frigus lateris dolores aliaque vitia: frigida aqua ſtrumas excitat. Calor concoctionem prohibet, ſomnum aufert, ſudorem digerit, obnoxium morbis peſtilentibus corpus efficit.

¶ Contrariarum cauſarum contrarii (quantum in ipſis eſt) effectus ſunt, Pro quibus frigus inimicum, iis gratus calor eſt. Dixi quantum in ipſis eſt. Nam multis vitiis frigus ſubvenit, quibus calor non obeſt. Propria verò officia caloris ſunt, denſa rarefacere, craſſa attenuare, dura emollire, aſtricta laxare, impactaque tum

Caloris quæ operæ.

coquere tum digerere. Quo minus mirum ſit ea omnia facere ipſum poſſe, quæ *Celſus* hoc ordine commemorat. Ergò lippientes, hoc eſt Ophthalmia vexatos calor adjuvat, ſi neque dolor neque lachrymæ ſunt inclinata, nimirum inflammatione ac diſcuſſa, quæ loco affecto cocta inſedit materia. Per dolorem ac lachrymas, morbi cruditas notatur. Ille enim vigorem nondum expiraſſe ac fortè nec fluxionem quoque ceſſaſſe, hæ nihil coctionis in loco factum denunciant. Quippe ſub hoc lachrymarum nomine tenuem illam ſaniem, quæ ab impreſſis ſedi humoribus exudat, author ſignificavit. Aquoſum enim tenueque facilè exprimitur, craſſum verò fixius inhæreſcit. Per hæc tempora ſi quis calidum inflammatis oculis admoverit, hoc nomine peccabit, quod non tantum inſidentis loco materiæ ſit exempturus, quantum novæ eodem attracturus, utique ſi nondum miſſus ſanguis, aut ducta alvus eſt. Proin fracta nondum Phlegmones vi, ſed & perſeverante etiamnum fluxione reprimentia aptiora ſunt; neque antè calidum ſive fomentum ſive balneum eſſe utile poteſt, quam inutilis nulla corpori ſuperſit materia, totaque maturuerit inflammatio. Cujus rei nota ut craſſior promanans pituita, ſic deficiens dolor lachrymæque ſunt. Quip-

Calor lippientibus quando præſidio ſit.

pe ſimile quid hic accidit, quod in coryza ipſaque etiam pleuritide animadvertere eſt, per quorum morborum initia tenuis humor exit, crudus planè inſtarque lachrymæ tenuis, poſt verò adæquata per concoctionem materia, lævis, albus craſſuſque vacuatur, certiſſimus & concoctionis & futuræ ſalutis index. Cocta hæc in oculis ſordes.

Celſ lib 6. Cap. 6.

Celſo pituira vocatur, lachryma non item. Nam alias inter utrumque evidentia diſcrimina poſuit. Jam verò ut calidorum uſurpatio viginti oculorum inflammationi nunquam prodeſt, ita tum demum pernicioſa eſt, cum acris tenuiſque pituitæ curſus in oculos fertur, ſub quo caſu lachryma fervens multaque profluit, caput calet, à temporibus ad oculos dolor pervenit, nocturna vigilia urget. Tum igitur admotis calidis potius concitatur eò pituita, quàm minuitur, quin & oculus ex hoc plerumque extra intrave rumpitur, ac votum eſt, ut tantum exulceretur. Non potui mihi temperare, quin locum hunc paulò ſubtilius excuſſerim, cum non deeſſe ſciam quibus is viſus eſt, admodum nodoſus ac tantum non inexplicabilis. Nunc ad ea quæ ordine ſequuntur, veniam.

Calor quibus utilis.

Calor quoniam diſcutit, relaxatque, diſtentione nervorum σπασμὸν Græcè dictam juvat, itemque ea ulcera quæ ex frigore ſunt. Idem iis qui

colorem decoremque amiſerunt εὐχροίαν conciliat. Urinam cit, non quidem foris incidens (nam tum magis ſudorem digerit) ſed intus potius luxurians, quoniam humores tenuat, fluxos mobileſque reddit. Idem ſi nimius eſt, corpus effœminat, quia triplicem corporis noſtri ſubſtantiam diſſolvit, idque adeò ſæpe validè, ut hinc anima deficiat, vireſque ex toto corruant, &, ut ait *Hippocrates*, ταῦτα οἷσι θάνατος. Stomachum ſolvit, quoniam laxat, nervos emollit, quia fundit. Frigora & calores nihil æquè ut ſubita variatio facit perniciosa. Sic enim frigus pleuritides creat, quum humores calore antè fuſos in latus exprimit. Pariterque ſtrumas excitat, quoties liquata caloribus excrementa & in cutem evocata, adſtringit intuſque cohibet. Exprimitur enim frigore, quod tenue eſt, indureſcit, in ſchirrumque degenerat, quod craſſum ac diſſipationi rebelle eſt. At calor concoctionem prohibet, quia laxat, id quod de aëre magis, quam eduliis intelligendum eſt, hæc enim niſi immenſè ſint calida, concoctionem etiam juvant, ille nunquam ferè non impedit. Adhæc calor ſomnum aufert, quia conſumpto humori ſuccedere ſiccitatem facit, ſudorem digerit, quoniam humores tenuat, permovetque, & habitum rarefacit. Obnoxium corpus peſtilentibus morbis

Caloris nimii incommoda.

Hip lib. 5. Aph. 16.

Caloris & frigoris ſubita alternatio quæ mala inferat.

efficit, quia putredinem in humoribus ex facili creat.

CAPUT X.

Obſervatio in peſtilentia.

EST etiam obſervatio neceſſaria, qua quis in peſtilentia utatur, adhuc integer cum tamen ſecurus eſſe non poſſit. Tum igitur oportet peregrinari, navigare: ubi id non licet, geſtari, ambulare, ſub divo, ante æſtum leniter eodemque modo ungi, & ut ſupra comprehenſum eſt, vitare fatigationem, cruditatem, frigus, calorem, libidinem, multoque magis ſe continere ſiqua gravitas in corpore eſt: tum neque mane ſurgendum, neque pedi-

bus nudis ambulandum eſt, minimeque poſt cibum aut balneum. Neque jejuno, neque cœnato, vomendum eſt: neque movenda alvus, atque etiam ſi per ſe mota eſt, comprimenda eſt. Abſtinendum potius, ſi plenius corpus eſt. Itemque vitandum balneum, ſudor, meridianus ſomnus, utique ſi cibus quoque anteceſſit: qui tamen ſemel die tunc commodius aſſumitur, inſuper etiam modicus, ne cruditatem moveat. Alternis diebus invicem modò aqua modò vinum bibendum eſt. Quibus ſervatis, ex reliqua victus conſuetudine quam minimum mutari debet. Cum verò hæc in omni peſtilentia facienda ſunt, tum in ea maximè quam auſtri exci-

tarint. Atque etiam peregrinantibus eadem neceſſaria ſunt, ubi gravi tempore anni diſceſſerunt ex ſuis ſedibus, vel ubi in graves regiones venerunt. Ac ſi cætera res aliqua prohibebit, utique abſtinere debebit, atque ita ab vino ad aquam, ab hac ad vinum eo qui ſupra poſitus eſt modo, tranſitus ei eſſe.

Ratio arcendæ peſtis in duobus conſiſtit.

¶ Tota hæc de Peſte narratio prophylactica eſt, cujus comprehendi ſumma ſub tribus præceptis poteſt, primùm caveatur, ne qua virium imbecillitas urgeat, dein ne qua ſit humorum ad concipiendam putredinem aptitudo, ac tertio ne noxio recipiendo aëri corpus recluſis nimium poris expoſitum ſit. Nam quoniam hoc mali genus propria quadam antipathia cor ſpirituſque vitaleis impetit, utique ſedulò providendum eſt, ne his infirmis contagium corpora occupet. Tum quia præcipua morborum occaſio ſuccorum eſt ad hos aptitudo, curandum eſt, ne quid venis impuræ ſuperſit materiæ. Poſtremò habenda cura eſt, ne habitus qui totus un-

dique perſpirabilis aëri eſt, ſine modo rareſcat, atque malo (ut dicitur) feneſtram aperiat. Hac regula velut in conſpectum adducta, cognitiſque iis generibus quæ vires labefactare, vitiare ſuccos, aut rarefacere corpora conſuêrunt, promptum cuique erit perſpicere, quid ſub peſtifero cœlo ſecundam valetudinem, quid adverſam faciat. Ergo ſæviente hac lue peregrinari oportet atque navigare. Nam cœlum nuſquam perperam mutatur quod morbum creat. Sed & nulla præſentior peſtilentiæ medela fuga eſt. Hujus ubi nulla facultas eſt, ambulatio ſub dio & antè æſtum utilis eſt. Diſſipatur enim hoc modo ſiquid inutilis materiæ corpori ſupereſt. Tum ungi quoque poſthæc non alienum eſt, nam rarefactus ambulatione habitus pinguedine occluditur, ſic ut non promptus in corpus contaminato aëri ſit introitus. Fatigatio, libido, cruditas, frigus, calor, non alia de cauſa nocent, quam quod ſuccos vitient, & vires nimium convellant. Si grave eſſe corpus cæpit, continendum id altiſſima in quiete eſt, ne malè conditos humores, turbatio graviori incommodo perdat. Sed nec manè admodum è lectulo ſurgere tutum eſt, quando nondum Sole perpurgatus aër in noctis ac Maturæ vaporibus peſtilientior eſt. Neque verò nudis pe-

Graſſante peſte peregrinandum navigandumque eſt.

Ambulatio

Unctio ſub gravi cœlo utilis.

Quæ res per peſtilentiam fugiendæ.

dibus (ut moris erat Romanis) prodire convenit, ne quo frigore poſt calorem corpus repente moveatur, quæ res ad conciliandam peſtem (ut alias propoſuimus) plurimum poteſt, ac veluti viam ſternit, ſoletque tum potiſſimum incidere cum ſumptus cibus calorem intrò revocavit, aut balneum corpora rarefecit. Jam neque famelico, neque ſaturo idoneus vomitus aut ducta alvus eſt. Nam cùm turbatis tùm disjectis ſpiritibus vitalibus itemque ſtomacho relaxato, natura patitur: paſſa (ut modo comprehenſum eſt) protinus malo cedit ac veluti manum dat. Ejuſque rei cauſa ſi venter fuſus eſt comprimendus eſt. Tametſi illud vacuandi jus ut effrenatis pharmacis antiquorum negatum, ſic noſtris longè clementioribus tributum ſit. Nam ſi venis cacochymia ſubeſt, quid vetat quo minus licenter ſine turba hæc auferatur. Si cibus intus computruit, aut contracto acore vitioſus eſt, cur nefas ſit hunc ſuprà infrave extundere, cur non ejus colluviem venis eripere qua ſemel imbutis id vitiatum cœlum eſt, quod oleum igni eſt. Ut verò non diffiteor, ſi quis plenior eſt, abſtinentiam his omnibus, ubi validis remediis tentantur, præſtare, ita contrà aſtruo cedere ſi his moderatio ac placida vis ſubeſt. Vitandum balneum ac ſudòr eſt, quoniam ambo hæc

Vomitus & dejectio ſæviente Peſte inutilia.

Balneæ, ac ſudationes gravi tempore vitandæ.

corporibus partim diſſipatis vires conſumunt, partim rarefactis facilem aëri noxio ad viſcera acceſſum præbent. Meridianum ſomnum, ſi is in jejuno ſit, ſubſequens extenuatio, ſi poſt cibum, cruditas, formidabilem facit. Cibus ita ponendus eſt, ut neque inedia bilis, neque ſaturitate pituita cumuletur. Utrumlibet enim ſuccos vireſque laceſſit. Fortè ergo Romanis ſemel, nobis bis eſſe abundè eſt. Interpoſitis temporibus invicem modò aquam bibere, modò vinum oportet, ne aut per illam cruditas, aut ex hoc ardor aliquis oriatur. Atque hæc eſt vivendi ratio per peſtilentiam neceſſaria, ut immunis inter tot pericula valetudo ſit, ſummoque hæc ſtudio tum demum obſervanda eſt, cum Auſtri nimio calore humiditateque gravem auram reddiderunt. His enim ventis cœlo imperantibus cum loca facillimè peſtis occupet tum ægerrimè deſerit.

Somnus meridianus per peſtem fugiendus

Quæ edendi bibendique ratio obſervanda ſit.

Auſtri difficilem peſtem invehunt.

FINIS.

INDEX
RERUM ET VERBORUM.
A.

ABſtinentia nimia quid noceat. 85
Aceti vis. 145
Acetum omnium tenuiſſimum. 146
Adoleſcentia. 231
Aër fugiendus quis. 56
—— inconſtans quid noceat. 57
—— inſalubris propter vicinum flumen. *ibid.*
—— qualis cruditati idoneus ſit. 55
—— quis omnibus æquo naturis proſit. 56
Aëris mutatio periculoſa. 99
—— præcipua dos ſerenitas. 57
—— vis ingens ad mutanda corpora. 10
Ægris atque longævis aut quies, aut non niſi levis motus idonea ſunt. 75
Æſtate corpus calorque diſſolvitur. 253
—— edendum ſæpius, at parcius. *ibid.*
Æſtus magis inani quam pleno nocet. 95
Agendum nihil poſt ſatietatem. 92
—— quid poſt vomitum. 194
Alimenta craſſi ac valentis ſucci. 87
Alimento intus corrupto aut corrumpendo vomitus utiliſſimus. 131
Alimentum natura non malum, copio-

ſius tamen ingeſtum, calorem inſitum opprimit. 31
—— trahentes particulæ famelicis equis perſimiles. 25
—— tribus de cauſis intus computreſcit. 130
Aloë lota plus roborat, ſed purgat minus, illota contra. 211
—— purgantibus omnibus miſcenda. *ibid.*
Aloës eximiæ dotes. 210
Alvi ductio pharmaco petita nonnunquam ſanis neceſſaria. 211
—— fex per Os reddita. 192
Alvo diutius compreſſæ quæ ſuperveniant noxæ. 204
—— fuſæ frigida inimica. 129
—— ſuppreſſa inflammationes increſcunt. 205
Alvum ſiccatam quomodo Gal. ſolverit. 209
—— ſolventia. 225
Alvus dura. 167
—— & Veſica ante exercitationem levanda. 69
—— quibus auxiliis ſanis ducenda. 206
—— unde comprimatur. 223
Amaritudo oris. 190
Ambulatio. 323
—— matutina. 288
—— quam vim habeat. 73
Ambulationis quod genus ſalubrius. *ibid.*

Amor venereus extenuat. 176
Analepticon ex aſſis carnibus remedium. 258
Analogia noſtri caloris cum ignis flamma, & alimenti cum ejus fomentis. 92
Animam ex frigore multi amiſerunt. 94
Animantibus cur ſomnus ſit à natura tributus. 111
Animi ſecuritas. 168
—— ſubtilis, & craſſi ventris difficilis copula. 33
—— turbati pathemata corpus omnia extenuant. 174
Animus à cibo laxandus eſt. 66
—— ejuſque affectus in corde conſiſtunt. 173
Apotherapia nulla non poſt labores tentanda. 81
Appetentia animalis. 228
Aqua calida alias implet corpus, alias extenuat. 171
—— quam frigidiſſima. 217
—— ſalſa calefacit. 213
—— vorax Hippocratis quid ſibi vult. 53
Aquæ incommoda. 135
—— potus capiti infirmo utilis. 280
Aquam frigidam bibere quibus conveniat. 46
Arii Peripatetici Hiſtoria frigidam præter ſolitum bibentis. 22
Arma quam vim habeant. 73

Arthriticis frigus conducibile. 306
Arthritis quid & ejus ſpecies. 305
Articularis morbi cauſæ quæ, & quæ prophylaxis. *ibid.*
Articulis imbecillis exercitatio utilis. *ibid.*
Aſclepiades purgationem nihil ad ſanitatem conferre docuit. 212
Athletarum animus hebes. 32
—— cibus quomodo noceat. 31
—— habitus periculoſus. 32
Athleticorum laborum finis. 30
Athleticos labores Celſus jure condemnavit. 31
Avicennæ ratio in ponendo cibo rejicienda eſt. 26
Aurium ſonitus. 190
Auſtri difficilem peſtem invehunt. 326
Autor omnis functionis calor. 310
Autoris ſententia quì intelligenda ſit. 22
Autumni temperatura. 260
Autumno cibus plenior convenit, & quibus de cauſis. 264
—— & minus & meracius eſt bibendum. 265
Autumnum quid reddat periculoſum. 261
Autumnus periculoſus. *ibid.*
Auxilia adverſus imminentem podagram. 307
—— quibus Coli doloribus occurritur. 293

B.

BAcchus Podagræ Pater, nutrix Venus. 37
Balnea continua alvo fuſæ inimica. 288
Balnearum atque unctionum Apotherapicarum vis. 81
Balneæ calidæ ad quæ conferant & ad quæ frigidæ. 18
—— dulces & unctiones fatigatis utiles. 117
—— gravi tempora vitandæ. 325
—— neglectæ à populis Septentrionalibus ejus ratio. 17
—— ſaturis officiunt. 117
Balnei partes quinque. 118
Balneis & unctionibus uti poteſt. 16
—— iis ſuperſederunt noſtræ ætatis homines. *ibid.*
Balneum fervens fatigatis contrarium. 121
—— jejunis adhibitum. 216
—— jejunos emaciat. 172
—— quando fatigatis adminiſtrandum. 120
Batavi quid Roſam vocant. 315
Bellaria. 89
Benedicta quæ barbarorum ſcholis ſunt appellata. 181
Benevalentibus non eſt opus Medico. 6
Bibendi ratio quæ obſervanda ſit. 325
Biliofis fames & tarda & gravis eſt itidem & ſenibus. 229
—— quæ contraria, quæ item Pituitoſis. 7

Biliofo Stomacho quid utile. 302
Bilis in ventriculum effuſæ ſigna. 113
Bruta tempore veris coitum magis appetunt, & magis fœta ſunt. 252

C.

CAlefacientia quæ. 213
Calida frigidaque in intemperie contraria dare expedit. 158
—— lotio cur pueris & longævis utilis. 237
Calidum duplex. 155
Calor acceſſu alimenti augetur. 214
—— Auctor omnis functionis. 310
—— motu excitatur. 11
—— naturalis natura appellatur. 149
—— —— duplex. *ibid.*
—— quando lippientibus præſidio ſit. 317
—— vitalis quid. 149
—— utilis quibus. 318
Caloris & frigoris ſubita alternatio quæ mala inferat. 319
—— nimii incommoda. *ibid.*
—— opera quæ. 317
Calorem inſitum quid opprimit. 31
—— quodnam alimentum augeat. 214
Capite catarrhoſo nequaquam aquæ aut loca mutanda. 285
—— imbecillo Unctio balneis anteferenda. 275
—— infirmo cibus parcè raroque offe-

rendus. 279
Capiti imbecillo quale vinum idoneum. 280
—— infirmo aquæ potus utilis. *ibid.*
—— —— cur frigida infuſa utilis. 278
—— —— Luna vitanda. 274
—— —— omnis negocioſa actio inutilis, idque à cibo potiſſimum. 280
—— —— Sol inimicus. 275
—— —— ſolum noxium. 276
—— ſole exuſto quomodo proſpiciendum. 141
Capitis affectus cur difficiles. 270
—— dolor in jejunio. 301
—— imbecillitas unica eſt propinqua cauſa. 272
—— vitio tam frigido quam calido frigida opitulatur. 279
Caput citiſſime excrementis per ſomnum oppletur, & quare. 28
—— debile nunquam ad cutem radendum, ut nec onerandum nimia coma. 274
—— —— primum tepida dein frigida aqua larandum. 276
—— —— offendit vomitus. 281
—— fit grave ſub Luna dormientibus, & ſanguis è naribus ſtillat. 275
—— imbecillum per hyemem minime detegendum. 273
—— quæ firment. *ibid.*
Carnes non temerè rejecit Pythagoras. 215

Carnis uſus corpus calidum, animum ferocem efficit. 214
Carnoſa quomodo calefaciant. 213
Caro aſſa cicurum animalium nimiis dejectionibus idonea. 290
—— —— debeat nec ne elixæ per Æſtatem præferri. 254
—— ferarum ventri fluenti utilis, itemque piſces duri. 289
Κατάῤῥοος 283
Catharris obnoxii Romani. 284
Catharros quæ cauſæ moveant, & quomodo hi arceantur. 285
Catharroſis omnis animi aut corporis actio à cibo inutilis. 284
Celſus de quo doloris genere agat. 292
—— nimis violenta exercitia præterit. 75
—— ſuæ cuique valetudinis tuendæ rationem proponere conſtituit. 4
Cephaleæ frigida ſubvenit. 285
Cibi copia immodica. 130
—— exhibendi generale præceptum. 236
—— genus repente mutatum nocet. 106
—— qualitas inepta. 131
—— —— per æſtatem frigida & humida. 253
—— ſumendi ordo præpoſterus, aut nimia varietas. 131
Cibo pravo propter aſſuetudinem non offenduntur pauperculi. 106

Cibo in Stomachum recepto, calor introfertur. 112
Ciborum ordo quis ſervandus in menſa ſit. 86
Cibus alteratur & à corpore, & id ipſum alterat. 23
—— Athletarum quando noceat. 31
—— bis die ſumptus utilior eſt. 24
—— imminutus. 224
—— nonniſi ſemel per diem ſumptus. *ibid.*
—— plenus & frequens. 169
—— poſt pocula noxius. 91
—— quaque comeſtionis vice quamplurimus poteſt concoqui, ſumendus eſt. 25
—— quis utilis à vomitu. 201
—— varius aut duræ concoctionis adhæc jurulenta, & olera alvo fluidæ inimica. 289
Clara lectio. 296
—— —— quid commodi adferat. 72
Cœlo cuivis aſſueſcendum eſt. 11
Cœna parca quibus utilis. 27
Cœnæ tria ad concoctionem adminicula. 29
Cœnandum quando largius. *ibid.*
Colici doloris cauſæ quæ. 293
—— —— Celſus de quo genere agat. 292
Coli doloribus dulcia inimica. 293
Concoctio. 307
—— aſſiduæ laſſitudinis remedium. 134

Concoctio quare poſt longiorem famem evertatur, idque tam in hepate, quam in ventriculo. 25
Concoctionem ſomnus quomodo juvet. 111
—— ſuam quæque particula tantum perficere, non alterius emendare potis eſt. 182
Concoctionis malæ ructus index. 47
Concubitus frequens quomodo intelligendus. 37
—— immodici incommoda. *ibid.*
—— interdiu pejor, tutior noctu. 33
—— neque concupiſcendus neque pertimiſcendus. *ibid.*
Condita rejicienda. 87
Conquieſcendum hyeme totas noctes eſt. 66
—— à labore aliquantiſper antequam cibus ſumatur. 82
Conſervatio ſimilibus, curatio contrariis perficitur. 153
Conſueta minus afficiunt. 5
Conſuetudo altera natura. 6 & 99
—— bibendi auget aviditatem. 86
—— nihil non poteſt. 109
—— repentè mutata ſanis obeſt. 104
—— ſubito mutata naturæ moleſta. 99
Corpora neutra inter ſalubria & inſalubria media quo pacto regi oporteat. 8
Corporis difflationem promovet vigilia. 28
Corpulentia duplex. 186

Corpulentia ex multo fit ſanguine. 165
Corpus quæ impleant. *ibid.*
—— —— refrigerent. 216
—— undique tranſpirabile eſt. 222
Cotyle. 199
Creta figuralis. 224
Cruditati adverſatur Venus motuſque omnis alius. 39
—— motus inimicus. 55
—— qualis aër ſit idoneus. *ibid.*
—— quæ nocumento. 56
—— —— præſidio ſunt. *ibid.*
Cubile molle. 168
Cura corpus conficit. 172
Curæ quomodo corpus tabefaciant. 175
Curatio ejus qui perfrixit in itinere. 141
Curſus quam vim habeat. 73
Cyathus. 199

D.

DEambulatio aſpera, imbecillis contraria. 74
—— lenis bilioſo conducibilis. 79
Defatigatis frigidæ lavatio inutilis. 122
Democritus Venerem expulit. 33
Dejectio pharmaco petita quando utilis. 203
Deſtillatio ſeu Catharrus. 283
—— unde & quæ pericula adferat. 28
Deſtillationes quomodo & quando maxime fiant. 58
Deſtillationibus capiti obnoxio infuſa fri-

frigida utilis. 283
Deſtillationis pericula. 271
Devorare facilius eſt quam revomere. 192
Dialoës medicamen. 211
Difficilis ſanitatis tutela, quam negotia impediunt. 67
Diſcernendum inter eos quos fames citius urget, & quibus pejus nocet. 229
Diſcrimen ſanitatis & morbi. 1
Dolor Præcordiorum. 300
Dulcia cito obſtruunt. 169
—— coli doloribus inimica. 293
—— & pinguia. 169

E.

EDendi bibendique ratio quæ obſervanda ſit. 325
Edendum hyeme rarius. 246
Effluvia naturæ ſomnus ſiſtit, ac proni excrementa accumulat. 27
Emetica blanda. 195
—— mediocria. 106
—— violenta. *ibid.*
—— —— antiquorum ſanis fugienda, ægris raro ſumenda ſunt. 197
Emeticorum duplex ordo juxta Celſum. 196

Empiricorum deteſtanda nequitia. 208
Enemata per os reddita itemque alvi fex. 192
Epicuri & Democriti de uſu Veneris Sententia. 33
Epulis ſumptis non protinus dormiendum. 91
Error ab Hippocrate exploditur. 41
—— Æginetæ. 40
—— commiſſus in victu, multos anniverſariis morbis implicat. 21
—— eorum qui ſe à cibo exercent. 92
—— Fuſchii in præſcriptione cibi Vernalis. 248
—— Medicorum vulgarium. 206
—— Neotericorum in diſtinguendis ætatibus. 233
—— nimis tenuis Dietæ gravior, quam qui nimis plenæ eſt. 84
Eſſe hyeme confert plurimum. 242
Excrementorum ex una parte in aliam defluxus periculoſus. 269
—— expurgatio. 12
Exercitatio ante cibum adeunda. 69
—— autore Aſclepiade non conducit ad ſanitatem. 15
—— eſt vehementior motus. *ibid.*
—— matutina ſiccat. 221
—— modica. 165
—— vehemens corporis molem atterit. 177

Exercitationes ſimul & opera. 71
Exercitionis apta tempora ex urina petuntur. 69
—— facultas. 68
—— omnis præceptum generale. 74
—— partes tres. 80
—— ſuus cuique modus ſervandus. 70
—— triplicia commoda. 11
Exercitationibus aliis pila prævalet. 71
Exercitationum genera ac vires. *ibid.*
Exercitio quis ſudor finem imponat. 77
Experrectis os eluendum frigida. 64
Exſiccatis ſomnus utilis, vigilia inimica. 113

F.

FAcientibus iter, ardor ſolis, & frigus nocent. 139
Facultas exercitationis. 68
Fames quomodo excitetur. 227
Fatigatio aſſidua quando fiat. 134
—— una alteri eſt medela. 137
—— uſu novi laboris levatur. 130
Fatigatis balneæ duces & unctiones utiles. 117
—— humectum nutrimentum idoneum. 125
—— inutilis frigidæ lavatio. 122
—— itinere quæ conveniant. 138
—— opus tenui cœna. 144
—— os frigida à balneo fovendum. 121
—— quæ potio conveniat. 126

Fatigatis quomodo balneum adminiſtrandum. 120
—— ſeſſione quomodo ſubveniendum. 144
—— ſolium fervens contrarium. 121
—— ſudor inutilis. 124
—— unctio utilis. 121
Fauces cur vomendo exaſperentur. 199
Formati malè quibus rebus lædantur. 7
Frictio lenis. 273
Frigida alvo fuſæ inimica. 129
—— cur inani ventriculo noxia ſit. 50
—— dolentibus præcordiis cur inutilis. 54
—— experrectis os eluendum. 64
—— potio alvo ad fluorem proclivi, utilis. 290
—— —— jejuno imbecilloque ſtomacho inutilis. 297
—— potui data ex labore ſudantibus perniciofa. 126
—— quibus inutilis. 128
—— —— utilis. 19
—— urgente crudo ructu poſt cibum, porrigenda. 51
Frigidæ lavatio cur ſiccet. 221
—— —— defatigatis inutilis. 122
—— potio quomodo crudo ructui ſuccurrat. 50
—— potui quæ reclament. 128

Frigidæ potus itinere feſſis inutilis. 127
Frigidam à balneo haurire non eſt alienum. *ibid.*
—— Galenus ipſis etiam pueris à cibo conceſſit. 52
—— præter ſolitum bibentis Arii Peripatetici hiſtoria. 22
Frigiditas ex ſe nobis inutilis. 156
—— ſiccitaſve temperamenti nuſquam recte ſervantur. 153
—— temperamenti ſemper abolenda. 156
Frigidum ex ſe nulli functioni utile eſt. 93
Frigore cutis dureſcit. 311
—— multi animam amiſerunt. 94
Frigoris incommoda. 310
—— violenta potentia. 311
Frigus Hyemis modicum. 167
—— iter facientibus nocet. 139
—— magis inani quam pleno nocet. 95
—— quibus conducat. 313
—— —— inimicum. 310
Fructibus ornanda luxus noſtrorum in menſa ſecunda. 90
Fructus fugaces ſeu temporarii. 262
Fuga remedium optimum peſtilentiæ 101
Fuſi ventris maxima commoditas. 204

G.

GAleni incuria. 158
—— parum firmi in lib. 1. Aph. 13.

interpretatio. 234
Galeni ſententia de urinis. 62
Galenus de iis quæ agat natura. 9
—— —— de uſu parvæ ſpheræ. 71
—— gravia ruri interdum opera exhauſit. 76
Graciles & ad vomendum faciles ſupernè purgare convenit. 192
Gracilibus non ſtatim à cibo lavandum. 167
Gracilitas quid & unde contrahatur. 164
Gravedo ceu κόρυζα. 283
Gula per acidum vomitum exaſperata quid agendum. 200

H.

HEcticos cur in frigidam deduxerit Galenus. 123
Helleborus ſanas habentibus carnes periculoſus. 181
Hippocrates acutè febricitantibus vinum quandoque indulſit. 304
—— in ſpeciem Celſo contrarius quoad inediæ tolerantiam. 230
Hippocratis libro primo Aph. 13. maximi uſus eſt. 236
Hiſtoria cujuſdam pituitam vomentis. 197
Homo arbor quaſi ſubverſa. 270
—— ſanus quis. 1
Humidi magis vitales. 157

Humiditas quandoque corrigenda. *ibid.*
—— ſimilem fere victum poſcit. 156
Humido alimento ſenes, hectici & morbis exhauſti reficiuntur. 159
Humoris impetus fluentis ſequendus. 185
Hyeme cibis calidis ac poculis utendum. 246
—— meracius ac parcius bibendum. 243
—— totas noctes conquieſcendum eſt. 66
Hyemis modicum frigus. 161

I.

JEjunant omnium facillime quinam. 230
Jejunium vernum medicè quoque non tantum pie inſtitutum. 248
Ignavi & ſedentarii ventres crudelibus morbis conſumuntur. 15
Ignavia noſtrorum hominum quanta ſit. 17
—— quare valetudini noceat. 14
Inane corpus quodnam Celſus vocet. 97
Incommoda quæ immodici concubitus. 37
Increſcentes liberalius nutriendi. 237
Inedia pituitoſis prompta & utilis. 229
—— quibus maximè infeſta ſit. 230
Inediæ cauſa primaria. 228

Inediæ ac laboris gravis copula. 97
—— incommoda. 24
—— ſymptomata ſeveriori ſupervenientia. 83
Inertia motionis inſtrumenta enervat, labor firmat. 109
Inflantia Colo dolenti inimica. 294
Inpranſi præter ſolitum quomodo reficiendi. 107
Inpranſis quæ noxæ præter morem accidant. 105
Intemperantia in cibo levior quam in potione eſt. 84
Intemperantiæ minor in cibo occaſio quam in poculis eſt. 85
Intemperata cruditati nocumento ſunt quomodo. 56
Intemperati ſimilibus facile læduntur. 7
Intemperies inæqualis. 293
Inteſtinis quare dolor adeò gravis accidat. 293
Invidia cur aliquis macreſcat. 175
Ira quid & quomodo extenuet. *ibid.*
Iter facientibus, ardor ſolis, & frigus nocent. 139
Itinere feſſis potus frigidæ inutilis. 127
Jucunda naturæ. 147
Juventus tertia ætas. 232

L.

LAbor. 223
—— & ſobrietas optimi ſanitatis cuſtodes. 15
—— firmat motionis inſtrumenta, inertia enervat. 109
—— gravis pituitoſo conducibilis. 79
—— magis inani quam pleno nocet. 95
—— nulli non neceſſarius eſt. 14
—— ſomnum conciliat. 111
Laborem eundem ſolitum melius fert ſenex, quam adoleſcens inſolitum. 13
Labores Athleticos jure Celſus condemnavit. 31
—— quando finire oporteat. 76
Laboris idem modus non omnibus convenit. 78
—— novi uſu fatigatio levatur. 136
Laborum Athleticorum finis. 30
Lachrymæ. 190
Laſſatis non eſt à cibo dormiendum. 112
—— vinum utile aliquot nominibus, aliquot inutile. 134
Laſſitudini ſomnus medetur. 110
Laſſitudinis aſſiduæ remedium concoctio 134
Laſſitudo quid. 110
—— ——: quid fatigatio Celſo & Ga-

leno ſit. 76
Lavacri calidi uſus quando noxius. 20
Lavacrum calidum quid præſtet. 19
Lavandum non ſtatim à cibo gracilibus. 167
Lectio clara. 296
—— —— quid commodi afferat. 72
Liberi homines & valentes curioſis Medicorum præceptis non devinciuntur. 9
Lippitudo. 283
Locus difficilis ejuſque explicatio. 187
—— mendoſus. 216
—— ſpinoſus de eſu carnis per horas Vernales. 251
—— ſubdifficilis. 253
—— vitiatus. 219
Longævis & ægris quæ idonea ſunt. 75
Lotio calida cur pueris & longævis utilis. 237
Lucubrandum ſit qua noctis particula. 66
Luna humido elemento dominatur. 274
Luxus noſtrorum in ſecunda menſa fructibus ornanda. 90

M.

MAcies. 300
Malè formati quibus rebus lædantur. 7
Manè peracta ventris concoctione ſurgendum eſt. 63

Mare quandoque tentare non eſt inutile. 7
Medicè vivere eſt miſere vivere. 6
Medico noſcendæ ſunt hominum proprietates. 152
Melancholici ægre vomunt. 188
Melancholicis quibus Venus accommodatior. 36
Melancholicorum hiſtoriæ. *ibid.*
Menſa ſecunda cur intus coaceſcat. 90
—— —— noſtri ſeculi explodenda eſt. 88
—— —— veteribus uſitata. 89
Meridiandum ante cibum. 65
Meridianus ſomnus per peſtem fugiendus. 325
Meridiari quibus tutum ſit, & quo anni tempore. 64
Migrandum quibus temporibus, ad quæ loca ſit. 100
Modicum hyemis frigus. 167
Modo ruri eſſe, modo ad urbem redire ſanitati convenit. 11
Modus Veneris aut nimietas quibus notis deprehendatur. 38
Mœſtis extrema frigent. 173
Molle cubile. 268
Morbi ex deſidia orti. 14
Morbos frigidos parit vinum immodicè ſumptum. 32
Motio lenis imbecillis idonea. 74

Motionis utilitas. 12
Motu excitatur calor. 11
Motus confert articulis & carnibus. 13
—— cruditati inimicus. 55
—— excrementa corporis pellit. 13
—— infantibus quoque proficuus. 15
—— quietiſque ſubita mutatio periculoſa. 107
—— reliquis calfacientibus ſalubritate præſtat. 12
—— ſolida firmat. 13
Mulieribus gravidis quando humidus victus inutilis. 137
Mulſum. 290
Mutatio omnis paulatim fienda eſt. 107

N.

NAtura altera conſuetudo. 99
—— ante bona, poſt vero depravata nunquam eſt mutanda. 9
—— appellatur calor naturalis. 149
—— communis hominum. 148
—— Mediocrem Seminis quantitatem nobis largita eſt. 35
—— melius fert copiam, quam inopiam. 84
—— optima unde male afficiatur. 5
—— potens magnos caſus ſuperat, invalida parvis ſuccumbit. 239
—— proprietas arcana dicta. 150
—— quid. 148
Naturam corporis ante omnia ſcire con-

venire. 146
Naturarum in veſcendo diverſitas. 151
Naturæ gravis viciſſitudo edendi mutata. 105
—— inimicum omne nimium. 108
—— jucunda. 147
—— moleſta eſt, conſuetudo ſubito mutata. 99
—— moleſtus eſt, inſolitus victus ſeu bonus ſeu malus eſt. 23
—— valetudo nunquam poteſt eſſe mala. 5
Naturis omnibus æquo quis aër proſit. 56
Navigantibus vomitus perutilis. 142
Nauſea & Vomitus ſpontaneus. 301
—— inanis unde fiat. 190
Negotiandum non eſt ante exactam Ventriculi coctionem. 46
Negotiis detractis ac ſupra modum comprehenſis naturæ vitiis ſemper in genere largius cœnandum. 29
Negotioſis hominibus contractius prandium nunquam non convenit. *ibid.*
Neutra corpora inter ſalubria & inſalubria media quo pacto regi oporteat. 8
Noſtri caloris analogia cum ignis flamma. 92
Noxæ quæ præter morem inpranſis accidant. 105
—— vehementium catharcticorum. 207
Nutritio quid. 154

O.

OCio multi perierunt. 14
Olera per æſtatem convenientiſſima. 254
—— qualia hyeme ſalubria ſunt. 245
Oφθαλμία. 283
Optima natura vitæ magiſtra. 8
Optimè ſanis natura propria omnia invenit. *ibid.*
Os frigida fatigatis à balneo fovendum. 121
—— —— aqua per capitis imbecillitatem fovendum. 284
—— experrectis eluendum frigida. 64
—— omnibus pene viſceribus conſentit. 145
Ova magis reficiunt quam frigidæ poculum. 257

P.

PAlatorum diverſitas. 150
Panis candidus vitioſus. 244
—— ex quibus conficitur. 243
—— —— quo frumenti genere probatiſſimus. 244
—— multus per hyemem utilis. 243
—— quis ſaluberrimus. 244
—— triplex genus. *ibid.*
Particulæ imbecillæ maximæ proſpiciendum. 163

Partium imbecillarum prophylaxis 268
Patriæ mutatio longos morbos evincit. 10
Pauperculi non offenduntur pravo cibo propter aſſuetudinem. 106
Peracta concoctione mane ſurgendum. 63
Per peſtem ſomnus meridianus vitandus. 325
Pericula ſeminis juſto diutius retenti. 34
Peſte graſſante peregrinandum, navigandumque eſt. 323
—— ſæviente vomitus & dejectio inutilia. 324
Peſtem difficilem Auſtri invehunt. 326
Peſtilentia quando fiat. 58
Peſtilentiæ optimum remedium fuga. 101
Peſtis arcendæ ratio in duobus conſiſtit. 322
Pthiſi obnoxios ſupra ne purgato. 193
Picatio. 165
Picrocholorum ſigna. 189
Pila aliis exercitationibus prævalet. 71
—— & armorum meditatio. 297
Pilæ luſus. 288
—— prærogativa. 72
Pituita acida, aut ſalſa exaſperat, dulcis lenit. 200
—— proprium ventriculi excrementum. 184
Podagræ Bacchus pater, nutrix Venus. 37

Polybo Autore vinum meracum largiùs eſſe bibendum. 53
Poma acida frigido corpori noxia, calido ſemper utilia. 263
—— ex ſeſe non ſemper nocent. 262
—— nocentia abuſus facit. 263
—— unde noxia veſcentibus. 262
Pomis quomodo veſcendum. 264
Pomorum ſuccus facile corrumpitur 263
Potio dilutiſſima. 253
—— exigua. 224
—— frigida alvo ad fluorem proclivi utilis. 290
—— quæ conveniat fatigatis. 126
Potus frigidus quomodo frigido Ventriculo ſubveniat. 49
Præceptum exhibendi cibi. 236
—— generale omnis exercitationis. 74
Præcordiis dolentibus frigida cur inutilis. 54
Præcordiorum dolor. 300
Prandium an cœna conveniat eſſe liberalius. 26
—— quale conveniat negotioſis hominibus. 29
—— quando largius ſumendum. *ibid.*
Pranſis frigus, æſtas, labor vitanda ſunt. 93
Probe ſanis natura in eodem ſtatu ſervanda eſt. 5
Proprietas arcana, etiam natura dicta. 150
Proprietates hominum Medico noſcendæ. 152

Pueri & ſenes ſolitum laborem ferunt, quo inſolito juvenes franguntur. 108
Pueritia. 231
Pugnantia inter ſe principum partium temperamenta, & valetudini incommoda. 268
Purgare quos oportet. 208

Q.

Quadrati nullum non genus motionis facile ſuſtinent. 7
Quæ catharros moveant. 285
—— cauſæ doloris colici. 293
—— corpus refrigerent. 216
—— noxæ præter morem inpranſis accidant. 105
Quale vinum capiti imbecillo idoneum. 280
Quatuor humanæ vitæ ætates. 231
Quibus temporibus ad quæ loca migrandum ſit. 100
Quies à cibo. 225
—— —— fuſo ventri utilis. 291
—— concoctionem adjuvat. 45
—— crudo ructui opitulatur. 55
—— modica. 165
—— quid commodi afferat. 11
Quinam maximè valetudinarii, ac minimè vitales ſint. 269
—— omnium facillime jejunant. 230
Quomodo Stomachi infirmitas caſtiganda. 301

R.

RAucitas ceu βράγχος. 28[illegible]
Remedia temerè in ſanos ſumuntur quæ ægrotis debentur. 42
Remedium anceps præſtat quam nullum. 123
Res novæ quæ dicantur. 29
—— quæ per peſtilentiam fugiendæ. 324
Rigor quid & undè fiat. 311
Romani obnoxii catharris. 284
Roſam quid Batavi vocant. 315
Ructu crudo urgente poſt cibum frigida porrigenda 51
Ructui crudo opitulatur quies. 55
—— —— frigida quomodo medeatur. 52
—— —— frigidæ potio quomodo ſuccurrat. 50
Ructum quem Celſus hoc loco proponat. 48
Ructus acidus ab infirmo naſcitur calore. *ibid.*
—— —— quid & quomodo moveatur. 47
—— crudus idem quod acidus. 49
—— —— quomodo fiat. 53
—— fumoſus. 47
—— malæ concoctionis index. *ibid.*
Ruſtici cur magis vivaces & ſani oppidanis. 68

S.

SAnguis naturæ theſaurus. 214
Sani vitiosè ab ægris parvo diſcrimine diſtant- 4
Sanis obeſt conſuetudo repente mutata. 104
—— probè natura in eodem ſtatu eſt ſervanda. 5
—— quibus conveniat illud. 4
—— vitiosè cur vivendi libertas parum tuta ſit. 6
Sanitas omnis duabus rebus conſervatur. 15
Sanitati vitioſæ preſens Autoris ſententia minime convenit. 3
Sanitatis ac morbi diſcrimen. 1
—— difficilis tutela, quam negotia impediunt. 67
—— ingens latitudo. 2
—— vitioſæ duæ notæ ſunt. 3
Sano rectius ſenſim, ægroto affatim vitium adimitur. 103
Sanorum duplex ordo. 2
Sanus homo, qui & bene valet, &c. 4
—— —— quis. 1
Satietas quid noceat, quid nimia abſtinentia. 83
Securitas animi. 168
Sedile. 224
Seminis juſto diutius retenti pericula. 34
—— mediocrem quantitatem natura

nobis largita eſt. 35
Senectus ultimus vitæ terminus. 234
Senes calidis & humidis reficiendi. 161
Senex eundem laborem ſolitum melius fert, quam adoleſcens inſolitum. 13
Senibus quale vinum utile. 162
Sententia autoris qui intelligenda ſit. 22
Seſſione fatigatis quomodo ſubveniendum. 144
Sextarius. 199
Siccitas retentricem vim firmat, humiditas expultricem. 207
—— ſemper inutilis. 158
Signa effuſæ bilis in ventriculum. 113
—— picrocholorum. 189
—— vomitionis mox futuræ præſaga. *ibid.*
Sitis citius vino diluto quam pura aqua ſedatur. 136
Sol ardens. 288
—— inurens extenuat. 172
Sole capiti exuſto quomodo proſpiciendum. 141
Solis ardor quibus nocet. 139
Solium fervens fatigatis contrarium. 121
Somni pomeridiani incommoda. 65
Somnum labor conciliat. 111
Somnus concoctionem adjuvat. 45
—— cur à natura animantibus ſit tributus. 111
—— effluvia naturæ ſiſtit, ac proni excrementa accumulat. 27
—— exſiccatis utilis, vigilia inimica. 113

Somnus jejunos extenuat. 114
—— —— refrigerat. 216
—— medetur laſſitudini. 110
—— meridianus per peſtem fugiendus. 325
—— nimium brevis aut longus extenuat. 177
—— plenus. 167
—— poſt inediam. 216
Spiritus in mœrore ad cor vadit. 173
—— quid patiatur per invidiam. 174
—— vitalis officium in affectibus animi. 173
Stomachi frigidi præſidia. 302
—— imbecillitas unde contrahatur. 295
—— infirmi notæ Pallor. 300
—— infirmitas quando caſtiganda. 301
—— reſolutio. 295
—— vitia quanti ſint. 44
Stomacho bilioſo quid utile. 302
—— imbecillo idonea auxilia. 296
—— infirmo quid frigidæ hauſtum impediat. 302
—— moleſtus vomitus. 199
Stomachus cur ſtudioſis imbecillus. 44
—— debilis recipit totius ſuperflua. 45
—— quid. 44
Sudantibus ex labore frigida potui data pernicioſa. 126
Sudationes & balneæ gravi tempore vitandæ. 325
Sudor quis exercitio finem imponat. 77

Sudores quibus per nocturnum ſomnum ſint effuſiores. 27

T.

Temerè in ſanos ſumuntur quæ ægrotis debentur remedia. 42
Temperamenta pugnantia inter ſe principum partium valetudini incommoda. 268
Temperamentum per occupationes non mutandum. 163
Temperata cruditati præſidio ſunt. 56
Temperati omnibus reſiſtunt. 8
Temperaturam corporis quod animi mores imitantur. 224
Tempora anni aliter Avicennas atque Græci notavit. 241
—— —— Græci quomodo diſtinguant. *ibid.*
—— —— non voces, ſed cœli tempeſtas facit. 242
Tonſillæ. 283
Tremor, & horror quibus ex cauſis naſcatur. 312
Triplex vomitivorum differentia. 195
Triſtitia ac metus quomodo hominem conſumant. 174
Tutela difficilis ſanitatis, quam negocia impediunt. 67

V.

VAriando in victu quali moderatione opus ſit. 23
Vehemens exercitatio corporis molem atterit. 177
—— qualitatum exceſſus contrarium victu exigit. 154
Venerem quæ ætates benè, quæ malè ferant. 35
—— expulerunt Epicurus, & Democritus. 33
Veneri exercendæ, quæ tempora captanda. 40
Veneris modus aut nimietas quibus notis deprehendatur. 38
Ventriculi proprium excrementum cur pituitoſum. 184
Ventriculo inani cur frigida noxia ſit. 50
Ventriculus & caput citiſſime excrementis per ſomnum opplentur, & quare. 28
—— firmandus à vomitu. 291
—— imbecillus ſæpius reficiendus. 297
—— —— corporis totius ſuperflua recipit. 280
Ventris concoctione peracta manè ſurgendum eſt. 63
—— craſſi copula difficilis, & ſubtilis animi. 33
—— fuſi maxima commoditas. 204
—— lubrici remedia. 288
Venus affectibus pituitoſis utilis. 247

Venus alios neglecta, alios tentata offendit. 38
— autumno non uſquequaque conveniens. 266
— cur per noctem tutior. 39
— diurna ante cibum exercenda. *ibid.*
— durante vere ſaluberrima eſt. 251
— melancholicis utilis. 36
— — quibus accommodatior. *ibid.*
— motuſque omnis alius cruditati adverſatur. 39
— nocturna inutilis, quam vigilia, aut ſtudia excipiunt. 40
— nutrix Podagræ. 37
— per æſtatem nocentiſſima. 266
— — hyemem non omnino inutilis. 246
— podagræ & chiragræ inutilis. 306
— quando potiſſimè utilis. 266
— quibus adverſetur corporibus. 34
— rara corpus excitat, frequens ſolvit. 35
— utilis ſit quibus. 34
— ut nihil æque vires affligit, & quare. 35
Ver totius victus poſtulat mediocritatem. 247
Vere dilutius bibendum. 250
— nonnullis parcius victitandum eſt. 248
— ſæpe utiliter ſanguis mittitur, aut purgatur. *ibid.*
Veſcendi modus atque ordo non ſolum, ſed

ſed cibi etiam genus nocet repente mutatum. 106
Veſica ante exercitationem levanda. *69*
Viciſſitudo edendi mutata naturæ gravis. 105
Victum contrarium exigit vehemens qualitatum exceſſus. 154
Victus contrarius ſit calori & frigori idque ratione corporis, ætatis, temporis anni. *ibid.*
—— diſſolutior Galeno morbum attulit. 21
—— duplex genus. 151
—— humidus quando mulieribus gravidis inutilis. 157
—— inſolitus, ſeu bonus ſeu malus eſt naturæ moleſtus eſt. 23
—— novatus ſubito nocet. 104
—— totius generalis regula. 162
Vigilia promovet Corporis difflationem. 28
Vigiliæ hominem emaciant. 176
Vini largius ſumpti incommoda. 85
Vino pueros ex toto abſtinendos cenſuit Plato. 238
Vinum dilutum pueris aptius eſt. *ibid.*
—— immodice ſumptum frigidos morbos parit. 32
—— juſto liberalius ſumptum quid noceat. 85
—— laſſatis aliquot nominibus utile, aliquot inutile. 134

Vinum meracum ſenibus accommodum. 238
—— potens languido cerebro inimicum. 280
—— quale capiti imbecillo idoneum. *ibid.*
—— —— expetendum. 290
—— fugiendum. *ibid.*
—— —— jecur, lienem, & renes obſtruat. 239
—— —— ſenibus utile. 102
—— quandoque Hippocrates acutè febricitantibus indulſit. 304
—— ſenibus nullum confert, quod non ſit diureticum. 239
Vires nihil æquè ut Venus affligit, & quare. 35
Vita Medicis dedita miſera. 96
Vitæ humanæ ætates quatuor. 231
Vitioſe ſani ab ægris parvo diſcrimine diſtant. 4
—— ſanis cur vivendi libertas parum tuta ſit. 9
Vomendum cur hyeme. 185
Vomentis cujuſdam pituitam hiſtoria. 197
Vomitionis ſigna mox futuræ præſaga. 189
Vomitivorum triplex differentia. 195
Vomitus alimento intus corrupto aut corrumpendo utiliſſimus. 131
—— antiquis per hyemem frequens. 185
—— cœlum mutanti utilis. 194
—— conducibilis à cœna. 291

Vomitus convenientior quando. 187
—— cur compreſſum ventrem ſolvat. 226
—— debile caput offendit. 281
—— & dejectio ſeviente peſte inutilia. 324
—— inutilis frigidis pariter & humidis. 188
—— maturus ſaluberrimum remedium temulentiæ. 132
—— moleſtus ſtomacho. 199
—— navigantibus perutilis. 142
—— pleno quam vacuo promptior. 143
—— quare utilis. 188
—— quibus noxius. 191
—— —— utilis. 186
—— quid & quomodo fiat. 192
—— rejectus temerè ab Aſclepiade. 180
—— ſalutaris iis, qui hunc præter morem neglexerunt. 191
—— ſecunda in valetudine quoque ſæpe neceſſarius. 193
—— totum etiam corpus vacuat. 182
—— unde & quæ vacuet. 184
Unctio. 166 & 213
—— fatigatis utilis. 121
—— lenis lubrico ventri utilior. 289
—— ſub gravi cœlo utilis. 323
Unctiones ad quæ conferant. 20
—— ſaturis officiunt. 117
Urina alba & rufa quid ſignificent. 60

Urina colamentum ſanguinis. 59
—— optima quæ. 60
—— putridis in febribus eſt ſpectanda. 59
—— quomodo à ſanguinis maſſa diſcernatur. *ibid.*
—— ſuper hepate ac venis ſignificat. 58
Urinæ bonitas ex proba Hæmatoſi. 61
—— color pallidus. 62
—— —— rufus probæ concoctionis index. *ibid.*
—— colorem qualem Celſus album dixit qui cœptæ concoctionis index eſt. 61
Urinam bilis colorat. *ibid.*
Utilitas motionis. 12
Utrum cœna an prandium conveniat eſſe liberalius. 26
Utrum frigus, æſtas, labor magis inani quam pleno noceant. 95

F I N I S.